
MS 1235 - MS 1305
Bizimkiler
Anadolu Türkleşiyor
12.Kitap
Evin Esmen Kısakürek
Arda Kısakürek
Anadolu Merkezli Dünya Tarihi
Bizimkiler - Anadolu Türkleşiyor

BİZİMKİLER

Anadolu Merkezli Dünya Tarihi

12. KİTAP

1235 - 1300

Anadolu Türkleşiyor

Yazarlar

Evin Esmen Kısakürek

Arda Kısakürek

Bizimkiler adlı kitapların tümü aşağıdaki sitelerde mevcuttur:
http://www.dunya-tarihi.com/
http://sites.google.com/site/ekitapdunyatarihi/

BİZİMKİLER 2
12. KİTAP 2
Raziye Sultan, 1236, 1237 5
Ulu Keykubat'tan sonrası, 1237, 1238 7
Batu Han Batıya İlerliyor, 1238, 39, 40 9
Kentlerde Selçuklular, Kırsalda Türkler 13
Anadolu Dinlerine Mani Etkisi 15
Baba İshak, 1240 20
Babai İsyanı Devam Ediyor, 1240 22
Moğol Gizli Tarihi, 1240, 41 24
Kıtada Fransız İngiliz çekişmesi, 1241, 42 26
Batu Han Adriyatik Kıyısında, 1241, 42 27
Moğollar Anadolu'da, 1242, 43 29
Anadolu Selçuklularında Zor Günler, 1244, 45 33
Rahip Jean, 1245, 46 35
Yeni Moğol İmparatoru Göyük Han, 1246 - 48 36
Mevlana Celaleddin-i Rumi 40
Memluklu, 1248, 49 44
Esir Kral, 1250 47
Hülagu Han Batıya geliyor, 1251 - 54 49
Üç Sultan yönetimi, 1254, 55 51
Mengü Han Batı ülkelerine girin dedi 53
Avrupa'da sanayi ve ticaret gelişiyor 54
Batı Avrupa'da Sosyal Değişiklikler 57
Avrupa'da eğitim ve sanat gelişiyor 60
Thomas Aquinas 62
Hacı Bektaşı Veli 64
Bektaşilik 67
Dört Kapı 69
Bektaşiliğin yayılması 71
Haşhaşinlerin sonu, 1256 73
Altınordu, 1256, 57 75
Moğollar Halifeyi Öldürüyor, 1258 78
Palaiologoslar, 1258 - 60 80
Mesnevi 84
Mevlevilik 88
Madalyonun Öbür Yüzü 91
Moğollar Ortadoğu'da durduruluyor, 1260 96
Bizans, 1261, 62 98
Ahiler ve savaşçı dervişler uçlara gidiyor, 1261 100
Anadolu İlhanlı vassalı, 1262 - 63 103
Moğollar arası savaş, 1262 - 65 106
Rum Selçuklu Yönetimi Pervane'de, 1266 - 69 108
Charles d'Anjou Bizans'ı tehdit ediyor, 1270, 71 110
Nasreddin Hoca 113
Roger Bacon 115
Pervane Memluk flörtü, 1271 - 73 116
Kiliseleri birleştirme çabası, 1274, 75 119
Fransa'da Şekillenme, 1275, 76 121
Kiliseye Karşı Hoşnutsuzluk 123

Zohar 125
Memluklar Anadolu'da, 1275 - 77 127
Ticaret İtalyanların 130
Türkçe Resmi Dil, 1277 132
Anadolu'dan Vergi Sağmak, 1277, 78 134
Horlanan Türkler 136
Moğolları Tanımak 138
Moğol Sosyal Yapısı 141
Yunus Emre 144
Müslümanlarda Mezhep Kavgaları Hiç Bitmez 147
İslam Mistizmi 150
Tanrı ile Bir Olmak 154
İngiliz Yahudilerine Zulüm, 1278, 79 155
Moğollar Çin'de, 1279 - 81 157
Anadolu Tatarları, 1280, 81 161
Kiliseler Birleşemiyor, 1281 - 84 164
Kamu yararı, 1284, 85 167
Kilikya'ya Türkmen yerleşimi, 1286 - 88 169
Osman Gazi Beyliğe doğru Gidiyor, 1289 173
Haçlı Kırallığının Sonu, 1289, 90 175
Avrupa Meclisleri 176
İngiltere ve İskoçya tam birleşirken… ,1290 177
Batı Avrupa'da dinin algılanışında gelişme 181
Türkçe ileri çıkıyor, 1290 - 92 183
Uç'ta gelişmeler, 1292, 93 185
Eski nişanlılık, 1293, 94 187
Çav 189
İlahi Komedi, 1295 191
Tek Tanrılı Dinler Birbirini Ezer, 1295 193
Zengin Burjuvaların Hakimiyeti, 1296 195
Cesur Yürek, 1296, 97 198
1298 yılı 200
1299 yılı 202
Anadolu'da Kıtlık, 1300 205
Rum Ülkesi 207
Ermeni Türk İlişkileri 211
11. Kitap, Faydalanılan eser ve kaynaklar 212

Raziye Sultan, 1236, 1237

1236 yılında Delhi Sultanı Tutmış ölünce tahta kızı Raziye çıktı (1236 – 1240). Tutmış ölmeden önce çocukları arasında en yetenekli olarak Raziye'yi görmüş ve onu taht varisi seçmişti. Müslümanlar arasında tahta bir kadının çıkması pek sık görülen bir olay değildi.

1236 yılında Ögedey (Ögeday), Çin'den kağıt para kullanma ilkesini aldı. Kağıt parayı ilk kez Songlar Çin'de denemişlerdi. Ama kağıt parayı esas kullanan Kubilay Han olacaktı.

Eyyubilerin geri gelerek, Anadolu Selçuklularının ele geçirdiği toprakları hem yıkıp, hem de geri alması üzerine, Alaeddin Keykubat, Taceddin Pervane komutasında bir orduyu Güney Doğu Anadolu'ya yollayıp, Amid kalesini kuşattı ise de Amid'i ele geçirmeye muvaffak olamadı (1236).

1236 yılında Kayseri'de medrese, Ilgın Kaplıcaları, Kubadiye Sarayı yapıldı.

Batu Han

Moğol Hakanı Ögedey, Alaeddin Keykubat'a Şemseddin Ömer adlı bir elçi yollayarak: " Kendisine Tanrı'nın verdiği iki dünyanın hakimi olduğu inancını kabul etmesi koşulu ile barış

halinde olacağını " bildirdi. AlaeddinKeykubat bu öneriyi sevinçle karşıladı ve Ögedey'e kıymetli hediyeler yollayarak tabi olduğunu bildirdi.

Cengiz İmparatorluğunun batı toprakları sahibi olan Batu Han, amcası Ögedey'den Batı yönünde saldırıya geçip, yeni topraklar elde etme emri aldı. Üçte biri Moğol, üçte ikisi Türk olan 150.000 kişilik bir ordusu vardı. Ordunun başında ise eski komutanlardan artık iyice yaşlanmış olan Sübetay bulunuyordu. Ruslar, Kıpçaklar ve Bulgarlar kısa zaman önce bozguna uğramışlardı ve iyice zayıf ve güvensizdiler.

1236 ve 1237 yıllarında, artık, Moğol fırtınası önünde durmanın imkanı kalmamıştı. Volga Bulgarlarının Bulgar kenti yerle bir edildi. Moğollar, kendilerine direnen kent, kasaba ve köyleri yok ediyorlardı. Volga Bulgarlarının topraklarında yaşayan halkın bir kısmı ormanlara, kuzey bölgesine kaçtı. Ryazan Rus Prensliği, sığınan Bulgarlara yer verdi. Moğol ordusu Avrupa içlerine doğru ilerliyordu. Moğol ordusunun geçip, gittiği topraklarda, Moğol istilasına, Bulgarlar, Alanlar ve Kıpçaklar direnmeye başladılar. Ama Moğollar kısa sürede bu direnişleri ezdiler. Moğollar Kıpçakların üzerine yürürken, büyük miktarda Kıpçak onlara katıldı, 40 bin Kıpçak da Macaristan'a geçip, eskilerin arasına karıştı.

1236 yılından önce Ankara ve çevresine yerleştirilmiş olan Kayı boyunun 400 çadırlık bir gurubunun başında Ertuğrul Bey vardı. Ertuğrul Bey 1236 yılından önce Karahisar' ı eline geçirdi. Yakın gelecekte Söğüt'ü de alacak olan Ertuğrul Bey Bilecik Rum Beyliğini vergiye bağlayacaktır.

1302 yılına kadarki Osmanlı tarihi muğlaktır, en fazla rağbet bulan anlatım şöyledir. Ertuğrul'un babası Süleymanşah belirsiz bir tarihte Anadolu'ya gelmiştir. Bir süre Anadolu'da kaldıktan sonra geri dönmeye karar verir. Ancak Fırat nehrini geçerken boğulmuştur. Ertuğrul'un iki kardeşi Sungur Tekin ve Gündoğdu, geriye dönmeye devam ettiler. Ertuğrul ise 400 çadırla Anadolu'da kalmayı tercih etti.

Bu sırada Alaeddin Keykubat Mısır Eyyubilerine karşı çok büyük bir ordu toplamıştı. Melik Kamil'e karşı olan diğer Eyyubi emirleri de kuvvetleri ile bu orduya katıldılar. Alaeddin Keykubat, yabancı devlet elçileri için büyük bir şölen düzenledi. Bu şölende küçük oğlu İzzeddin Kılıç Arslan'ı kendine veliaht yaptığını ilan etti. Bütün Selçuklu devlet adamlarına bunu kabul edecekleri konusunda yemin ettirtti. Ama yediği kuş etinden zehirlenerek 30 Mayıs 1237 yılında öldü. Alaeddin Keykubat'ın oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından zehirlenerek öldürüldüğü iddiası da çok kuvvetli bir iddiadır. Ondan sonra tahta İzzeddin Kılıç Arslan'ın değil de Gıyaseddin Keyhüsrev'in geçmiş olması iddiayı kuvvetlendirmektedir. Demek ki Bürokrasi Sultan ile aynı fikirde değildi ve Sultana yemin etmelerine rağmen, yeminlerinden dönmüşlerdi.

1237 yılında Teutonique (Hospitaliers) şövalyeleri ile " Kılıç Taşıyıcıları " şövalye örgütleri birleştiler. Kutsal Roma Germen İmparatorunun isteği ve teşviki ile bu şövalyeler Baltık yerli halkları üzerine, oralardaki Şaman dine mensup yerlileri Hıristiyan yapmak için, yürüdüler. Bu da bir Haçlı seferiydi. Bu fetihler sonucu, Prusya, Livonya, Litvanya, Estonya, Letonya, şövalyelerin ve dolaylı olarak Almanların eline geçti. Böylece bu topraklarda yeni Hıristiyan devletler doğmaya başladı. Bu toprakların yerli halkı, Alman savaşçılarının ve burjuvalarının hakimiyetine girerek köylü bir topluluk haline geldiler.

Ulu Keykubat'tan sonrası, 1237, 1238

Divriği Ulucami

17 yıl saltanatta bulunan Alaeddin Keykubat, devletin birliğini sağlamak için siyasi, askeri, ekonomik ve kültürel olarak eşsiz hizmetler vermiştir. Rum Selçuklu devletinin Anadolu hakimiyeti sırasında, Anadolu'da her çeşit dokuma, kumaş, ince yün, ipek, deri ve maden üretilip, ihraç ediliyordu. Buğday, arpa, susam, nohut, safran, pirinç, pamuk ve her çeşit meyve da dış satımı yapılan ürünlerdendi. Üretim ve ticaret nedeniyle halkın refah seviyesi iyice artmıştı. Bu refaha ilerde Moğol istilası darbe vuracaktı.

Bu dönemde Moğol istilasından kaçan çok sayıda Türkmenistan ve İranlı bilim adamları, şairler, edebiyatçılar Anadolu'ya gelerek yerleşmişlerdir. Bunlar Anadolu kültürünün gelişmesine önemli katkılarda bulunmuşlardır. Alaeddin Keykubat döneminde, kervan yolları ve ticaret açısından Anadolu'yu çok güvenli bir hale getirmiştir. Ölümünden sonra Sultan Ulu Keykubat olarak anılmıştır.

Sultan Alaeddin Keykubat'ın, Gıyaseddin Keyhüsrev, İzzeddin Kılıç Arslan ve Rükneddin adında üç oğlu vardı. Sultan İzzeddin Kılıç Arslan'ı veliaht yapmıştı ama Saadettin Köpek, Şemseddin Altunaba, Taceddin Pervane, Lala Cemaleddin Ferruh ve Gürcüoğlu Zahirüddevle gibi devletin ileri gelenleri toplanarak Gıyaseddin Keyhüsrev'i Rum Selçuklu Tahtına oturttular (1237 – 1246). Gıyaseddin hem yaşça en büyük şehzade idi ve hem de en güçlüsüydü.

Bu dönemde Anadolu Selçuklu devleti herhangi bir yeni fütuhat yapmamış, devlet iç sorunlarla, Babai isyanıyla ve Moğol saldırısı ile uğraşmıştır. 1237 yılında II. Gıyaseddin Keyhüsrev, Haleb Eyyubi Meliki Melikünnasır'ın kız kardeşi Gaziye Hatunla evlendi. Kız kardeşi Melike Hatun da Melikünnasır ile evlendi. Kısa süre sonra, Mısır Eyyubileri hariç diğer Eyyubi melikleri ve Artukoğulları Rum Selçuklu devletine tabi oldular.

Kilikya (Çukurova) Ermeni krallığı da Kıbrıs Haçlı devleti ile iyi geçinmeye ve yakın ilişkiler kurmaya çalışıyordu. Bu fasıldan, Ermeni Kralı Hetum'un kız kardeşi Stephanie 1237 yılında Kıbrıs Kralı I. Henry ile evlendi.

II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in tahta çıkmasında büyük katkısı olan Saadettin Köpek, devlete egemen olmaya çalışıyordu. 1237 yılında Harezmlilerin başı durumundaki Kayır Hanı, sultan seçiminde şehzadeler arasında kararsız kaldığından ötürü hapsettirdi. Kayır Han hapsedildiği kalenin ağır koşullarına dayanamayarak öldü. Bunun üzerine Selçuklu hizmetine girmiş olan Harizm askerleri, Selçuklulardan ayrılarak Urfa yöresine çekildiler. Harizm beyleri, Bereket Han, Berdi Han, Küçlü Han, vs Anadolu Selçuklu hizmetinden çıkarak, Fırat'ı geçtiler. Buralarda yağma akınları düzenlemeye başladılar, kalabalık Oğuz toplulukları da onlara katıldı. Üzerlerine yürüyen bir Selçuklu ordusunu mağlup ettiler. Güney Doğu Anadolu'da epey bir süre bağımsız olarak yaşadılar.

Saadettin Köpek bundan sonra Kemaleddin Kamyar, Şemseddin Altunaba, Hüsameddin Kaymeri ve Taceddin Pervane gibi çok değerli ve yetenekli devlet adamlarını da bir bir yok ettirtti. Şehzadeler İzzeddin Kılıç Arslan ve Rükneddin öldürtüldü. Anneleri Adiliyye Hatun, boğduruldu.

1237 yılı sonunda, Bulgar, Latin ve Kuman müşterek kuvvetleri Çorlu kentini İznik Rum devletinden aldılar. Ama bu durum İoannes Vatatzes'in İznik İmparatoru olarak gücünde bir değişiklik meydana getirmedi.

1238 yılında Rum Selçukluları, Eyyubilere karşı Samsat zaferini kazandı. Ama II. Gıyaseddin Keyhüsrev'de Saadettin Köpek'in Selçuklu tahtına çıkma arzu ve tertibini anlamıştı. Subaşı Hüsameddin Karaca'nın yardımları ile Saadettin Köpek'i öldürttü (1238). Ancak, bu arada bütün üstün yetenekli devlet adamları harcanmış olduğundan, yeni devlet üst kademe yöneticileri ikinci sınıf kişilerden seçilmek zorunda kalınmıştı. Saadettin Köpek, tarihte diğer devlet adamlarını yok ederek devleti uzun vadede zayıflatan bir kişi olarak gösterilir. Ancak İbn Bibi, ondan, ikta sahiplerine köylüyü (reayayı) ezdirmeyen bir kişi olarak da bahseder. Tarihi kimlerin yazdığına baktığımızda belki de bir halk dostunu, düşman gibi anlatıyoruzdur.

1238 yılında Eyyubi devleti meliki Kamil'in ölümünden sonra Mısır'da büyük bir iç mücadele başladı.

Batu Han Batıya İlerliyor, 1238, 39, 40

Vladimir'in Moğolları

1237 ve 1238 yıllarında Batu Han Rus prenslikleri üzerine yürüyerek, prenslikleri bir bir aldı. Sadece Novgorod, karlar eriyince batak olan topraklarda atlar rahat manevra yapamayınca Moğollarca alınamadı. Rus prensliklerini topraklarına katan Batu Han güneye döndü. Kıpçak Kralı Kotian ile bir daha karşılaştı, Kıpçakları bir daha yendi.

Macaristan'da ise, 1238 yılında, Moğollara karşı Kıpçak (Kuman) kartını oynamaya karar veren IV. Bela, Cengiz Hanın Moğollarının önünden kaçan Kıpçaklara ülkesine giriş hakkını verdi. Ancak, anında yerleşik göçebe mücadelesi başladı. Kıpçak başbuğu, Moğollar ile işbirliği yapıyor diye öldürüldü. Buna, büsbütün kızan Kıpçaklar, Macaristan'ı yağmalayarak, güneye doğru gidip, Macaristan'dan ayrıldılar.

Bu sırada Rum Selçuklu Sultanı Gürcü Kraliçesi Rosudan'ın kızı Tamara ile evlendi. Tamara, Gürcü Hatun adıyla anılacaktır. Keyhüsrev, Gürcülerle ittifak yapmakla yetinmedi, küsüp giden ve etrafı yağmalayan Harizmlileri geri çağırdı. Ancak onlar Selçukluya güvenmiyorlardı ve geri gelmediler. Hatta etrafa yaptıkları eşkıyalığı arttırdılar. Artık kervanlar da çalışamaz olmuştu, ticaret durmuştu.

Anadolu'da bayındırlık hizmetleri hızla devam ediyordu. 1238 yılında Amasya'da Burmalı Minare, Akşehir'de Seyit Hayrani kümbeti, Malatya'da Ulu Cami, Kayseri'de Mahperi Hatun Külliyesi (Cami, hastane, hamam, türbe), Antalya-Afyon yolunda Eğridir kervansarayı, Aksaray-Kayseri yolunda Sarı Han, Boyabat yolunda Cimcimli kervansarayı yapıldı.

Burmalı Minare

Burmalı Minarenin hemen yanında halk arasında Cumudar türbesi denen bir kümbet vardır. Bu kümbette bilinen tek Müslüman mumyalar bulunmaktadır.

Daha önce gördüğümüz gibi Moğollar Buhara kentini yerle bir etmişlerdi. Daha sonra Buhara'yı imar etmeye başladılar. 1238 yılında Buhara'da bir halk isyanı patlak verdi. İsyanın başında Tarab köyünden bir elek yapım ustası vardı. Tarabi derviş kılıklı biriydi. Cinlerle konuşuyor, hastaları iyi ediyor, körlerin gözünü açıyordu. Kırsal kesimde etrafına hızla müritler toplanmaya başladı. Tarabi ve müritleri, elde silah olarak ne buldularsa, balta, bıçak, vs… Buhara'ya girdiler. Yakaladıkları eşrafı öldürdüler, eşrafın kaçabileni kaçtı.

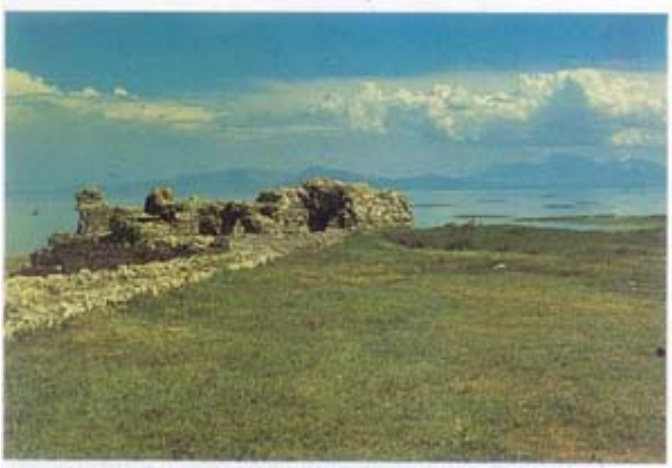
Tarabi, Buhara'ya bir müridini reis atadı. Zenginlerin malı toplanıp, Tarabi müritleri arasında paylaştırıldı. Kaçan eşraf, Moğol askerlerini de yanına alarak döndü. Yapılan vuruşmada Tarabi, göğsü açık, müritlerinin arasında duruyordu. Onun öleceğine kimse inanmıyordu. Çatışmanın en sıcak anlarında göğsünden okla vurularak öldü, ama bunu fark eden olmadı. Bu sırada şiddetli bir fırtına çıktı, göz gözü görmüyordu. Bunu Tarabi'nin cinlerinin marifeti sayan Moğol askerleri kaçtılar. Moğollar kaçtıkça, çevre köylerden de baltasını kapan Moğol öldürmeye girişti. Moğollar ve onlarla birlikte vergi toplayıcılar baltalarla parçalanmışlardı. Daha sonra yeni Moğol askerleri gelerek isyanı bastırdı. Tabii Buhara'da Moğollara yapılanlar halka defalarca ödetildi. Moğollar öyle zalim,

öyle gaddar ve öyle işkenceci davranıyorlardı ki anlatılamaz. Moğolların eline düştüğünde ölüm hele çabuk ve işkencesiz ölüm bir kurtuluş oluyordu.

Amasya'da Müslüman Mumyalar

Anadolu'da bayındırlık çalışmaları devam ediyordu. 1239 yılında Antalya'da Emir Mübarizeddin Armağanşah Medresesi, Elbistan'da Ulu Cami yapıldı. Bu sıralarda Curmağun Noyan komutasındaki Moğol kuvvetleri 1239 yılında Anadolu'da Kars ve Ani kentlerini yağmalayıp, tahrip ettiler.

Kubadabat Sarayı

1239 yılı sonunda Moğol Batu Han, Kıpçak yaylasında Pereyaslav ve Çernigov'u ele geçirdikten sonra 1240 yılında Kiev'i aldı. Silezya'da Liegnitz yakınlarında Polonyalılar, Almanlar ve Haçlı şövalyelerinden oluşan bir kuvveti yendi. Peşinden Moravya ve Macaristan'a girdi. Batu Han, Peşte'ye geldiğinde hem kent direniyordu ve hem de Macarlar büyük bir ordu topluyorlardı. Batu Han kuvvetlerini Peşte önünde topladı. Başarılı bir savaş yapıp Macarları yendi ve kenti ele geçirdi.

1239 yılında Papa IX. Gregorius, Kutsal Roma Germen İmparatoru Friedrich ile mücadeleye tekrar başladı. Papa İmparatoru ikinci defa aforoz etti. Friedrich, kimseniğn aklından çıkmayacak kilise aleyhtarı tahripkar bir mektup yazdı. Bu mektupta ruhbanlar kibirlilikle ve

dinsizlikle suçlanıyorlardı. Zamanın bütün kötülüklerinin kaynağıydılar. Zengindiler. Mektup, hükümdarları kilise mallarına el koymaya çağırıyordu. Bu teklif krallar için çok cazipti ve hiç unutulmadı. Daima hükümdarların hayallerini süsledi. Ama pratikte krallar kiliseye bir şey yapamadılar. Mallarını alamadılar.

1240 yılında Delhi Sultanı Raziye öldürüldü. Bildiğiniz gibi Raziye Hatun Delhi Sultanı İltutmuş'un kızıydı. Babasının sağlığında veliaht olmuştu.

İltutmuş'un ölümü üzerine tahta oğlu Rükneddin geçirilmişti. Devleti Rükneddin'in annesi Şah Terken Hatun yönetiyordu. Şah Terken'in zorba idaresine dayanamayan halk isyan etmişti. Ordunun bir kısmının da desteğiyle Raziye, sultan ilan edilmişti (1236).

Raziye Sultan tahta geçince, sivil ve askeri bürokraside önemli değişiklikler yaptı. Bu sırada Habeş asıllı vezirleri kayırdığı kanısı uyandı. Değişiklikler saraydaki Türk emirleri tarafından iyi karşılanmadı. Çıkan isyan sonunda Habeş asıllı Melik Cemaleddin öldürüldü. Raziye hapsedildi. Raziye'nin yerine üvey kardeşi Behram Şah tahta çıktı.

Raziye Sultanın korunmasiyle görevlendirilmiş olan Bhatinda valisi Melik İhtiyarüddin Altuniye bu durumda Raziye ile evlenerek, Delhi üstüne yürüdü. Kaythal yakınında yapılan savaşta Raziye Sultan ve Altuniye kuvvetleri yenildiler. Yakalanan Raziye ve kocası idam edildi.

Moğollar arasında ve tabii Moğolistan'da Tibet Budizmi hızla taraftar buluyordu. Bu gelişme ileride, Moğol istilasından sonra Çin plastik sanatlarına da yansıyacaktı.

Kentlerde Selçuklular, Kırsalda Türkler

Biz, tekrar Anadolu Selçuklu devletine dönelim. Kutalmışoğulları, Konya'ya yerleşip feodal benzeri bir devlet kurmuşlardı. Yerleşik bir devletti. Toprakta tarıma, kentlerde ticaret ve zanaata dayalıydı. Devlet medrese çıkışlı Bürokratlar tarafından yönetilmekteydi.

Türkmen (Türk) hala yerleşmeyi reddetmekteydi, yakıp, yıkıp, yağmalamaktaydı. Ama askerlikte, savaşta çok işe yarıyordu. Selçuklu Türkmen'i hudut boylarına (uçlara) sürdü. Orada, özellikle Doğu Roma'nın başına bela olmasını sağladı. Diğer taraftan, Anadolu Selçukluları belli süreli vergi bağışıklığı sağlayarak; konut, araç ve tohumluk vererek; vergi oranlarını Doğu Roma'dan aşağıda tutarak; Batıdaki Hıristiyan nüfusun İç Anadolu'ya göçünü teşvik ediyordu. Hıristiyan nüfus İç Anadolu'ya gelerek toprağa yerleşiyordu.

XIII. asrın ortalarına yaklaşıldığında, Anadolu Selçuklu devletinin en parlak dönemiydi. Kentler imar edilmişti. Sinop ve Alanya limanlarından deniz ticareti başlamıştı. Bu dönem kervansarayların yapıldığı, Doğu Roma ile dostluk ilişkilerinin sürdürüldüğü, hızlı bir ekonomik gelişmenin yaşandığı dönemdi. Bu ekonomik gelişmenin temeli, Hıristiyan köylünün ödediği vergiydi. Bu nedenle Selçuklu sultanları Hıristiyan köylüyü koruyan bir politika izliyorlardı. Yeni elde ettikleri arazilere Hıristiyan köylüleri oturtmaya çalışıyorlardı. Türkmen yağmalarına karşı köylüyü ve ticaret için çok önemli olan kervan yollarını korudular. Elden geldiğince Türkmen sıkı baskı ve denetim altında tutuldu. Buna karşılık Türkmen ayaklanmaları başladı.

İlk büyük Türkmen isyanı Fırat nehri kıyılarında görüldü. Moğol istilasından kaçan Türkmenler bu bölgede üst üste yığılmışlardı. Yağma, yıkım gırla gidiyordu. Düzen kalmamıştı. Selçuklular Eyyubilerle iş birliği yaparak, düzeni tekrar kurdular.

Anadolu Selçukluları ve Halep Eyyubileri, Harizmlilere ve Türkmen kargaşasına karşı işbirliği kararı aldılar. Beraberce Harizmlileri ve seyyar güçleri mağlup ettiler. Selçuklular Diyar-ı Mudar başkenti Harran'ı ellerine geçirdiler. Ancak onu Halep Eyyubi Melikine bıraktılar. Paylaşımda Selçukluların payına Amid (Diyarbakır) düştü. Amid Rum Selçuklularının olurken, yapılan teslim koşulları gereği olarak, Amid Kürt beyi Fahreddin Dinari 400 bin dirhem para aldı, Dicle kıyısındaki bağ ve bahçeler de vergiden muaf tutuldu. Hatta kent kapısında yapılan ticaretten alınan vergi bile kaldırıldı. Böylece Selçuklular kenti ellerinde tutabilmek için, yerli halka taviz veriyorlardı.

Amid eyaletindeki Ergani, Çermik gibi kaleler Anadolu Selçuklularının eline geçmişti. 1240 yılında Anadolu Selçukluları o güne kadarki en geniş sınırlara ulaştılar. Komşu Hıristiyan devletlerle de ya dost veya vassaldılar. İznik devleti, Kilikya Ermeni krallığı, Trabzon Rum devleti, Gürcüler, Halep Eyyubi Melikliği, Anadolu Selçuklu ordusuna asker yolluyorlardı. Constantinopolis'deki Latinlerle ve Papa ile ilişkiler kurulmuştu. Yani Ülkenin durumu parlak görülüyordu. Bu sıralarda birtaraftan da Kayseri'de Siraceddin Medresesi, Divriği Kemankeş türbesi, Kayseri-Malatya yolunda Karatay kervansarayı yapılıyordu. Anadolu Selçuklu devleti (Rum Selçukluları) büyük bir refaha ermişti. Keyhüsrev'in gücü babası Alaeddin'in gücüne eşit görülüyordu. Ermeni kralı dört ayda bir 1400, İznik belirsiz bir süre için 400, Trabzon 200, Halep 1000 altın ödüyordu.

Selçuklular ve Eyyubiler, iş birliği yaparak, düzeni tekrar kurmuşlardı. Ama bu sefer ortaya Baba İshak çıktı.

Moğol istilasından dolayı Türkmenistan ve Horasan'dan Anadolu'ya göç eden farklı inançlar, öğretiler, akımlar ve tarikatlar vardı. Bunlara bağlı topluluklar ve önderleri Aleviliğin Anadolu'da yayılışında etkili olmuşlardır. Bu göç sırasında Sünni ve Sünni olmayan düşünce sistemlerine bağlı pek çok farklı akım ve bu akımların önderi olan kişiler Anadolu'ya yerleşmiştir. Bu yeni yerleşenler, Anadolu'da yerleştikleri bölgelerdeki dini, siyasi, kültürel ve toplumsal yapıyı hem etkilemiş ve hem de bölgenin yapısından etkilenmişlerdi.

Anadolu'ya Moğol istilasından önce de göçler olmuştu. Bu göçler sonucu Anadolu'ya yerleşenler arasında çeşitli inançları benimsemiş topluluklar olduğu gibi, İslamiyet içinde değerlendirilen topluluklar da daima bulunmuştu. Ancak asıl kalabalık göç dalgası, Moğol istilasından sonra olmuş ve bu istiladan dolayı, Kübreviyye ve Sühreverdiyye gibi Sünni eğilimli tarikat üyelerinin yanında, Sünni olmayan eğilimlerin içinde yer alan, Yesevilik, Vefailik, Kalenderilik ve Haydarilik v.s. gibi çeşitli akımlara bağlı topluluklar da Anadolu'ya gelmişlerdi. Anadolu'ya gelen bu toplulukların içinde Sünni olmayan düşünce sistemini benimsemiş olanlar büyük çoğunluğunu oluşturuyordu.

Heterodoks sisteme bağlı, Kalenderilik, Cavlaki, Babai, Haydarilik, Ahi ve Vefai gibi dini akımlar XII ve XIII. Yüzyıllarda Anadolu kırsalını doldurmuştu. Batıni yöntemi benimsemiş bu toplulukların oldukça fazla taraftarı vardı. Sünni olmayan bu akımlar yapısı itibari ile göçebe Türkmenler arasında çok taraftar toplamıştır. Özellikle Baba İlyas-ı Horasani tarafından geliştirilen Babailik akımının etkisi oldukça önemlidir. Baba İlyas tarafından bugünkü Amasya yakınlarında bulunan İlyas Köyü (eski adı ile Çat Köyü) içinde kurulan tekke yolu ile Babailik kısa zamanda Türkmenler arasında yayıldı. Orta Anadolu'nun çeşitli yerlerinde açılan diğer tekkeler de bu yayılışa hizmet etti.

Türkmen Şeyhi Baba İlyas Vefaiyye tarikatındandı. Harekete geçen o değil Baba İshak oldu. İleride bize eserleri ile ışık tutacak olan Aşık Paşa, Muhlis Paşa Baba İlyas'ın soyundandırlar.

1240 yılında önemli bir Sufi olan, Mevlana Celaleddin Rumi'nin hocası Burhaneddin Muhakkik Tirmizi öldü. Onda Melametiyye yoluna bağlı bir mistizm vardı. Doğu İran'dan gelip, Kayseri'ye yerleşmişti.

Anadolu Dinlerine Mani Etkisi

Hatırlanacağı üzere, Mani Dini veya Manizm, Kutsal kitapları Arzhang olan ve Mani tarafından III. yy da kurulan ve çok kısa sürede yayılan bir dindi. Manizm, o yüzyıllarda, o güne kadar bilinen tüm dinsel öğretilerin bir sentezi gibiydi. Mani dininde, ağır basan Zerdüşt Düalizminin yanı sıra, Babil folkloru, Budist ahlak ilkeleri ve Hıristiyan unsurların bir karışımın vardı. Bu bileşimde, önde gelen anlayış, iki ezeli ilkenin, iyi ve kötünün, çatışmasıydı.

Manizm, yeryüzüne son derece hızlı yayılmıştır. Kuralları çeşitli dinlere karışıp kendi varlığını hissettirmeden dinlerin içine sızmış ender bir dindir.

Bu din hem Doğu'ya, hem de Batı'ya doğru olağanüstü bir hızla yayılarak; Kuzey Afrika, İspanya, Fransa, Kuzey İtalya ve Balkanlarda bin yıl süre ile dağınık ama süreksiz biçimde varlığını devam ettirmiştir ve halen de çeşitli dinsel unsurları ile aramızda yaşamaktadır. Başlangıçta asıl gelişimini doğduğu topraklar olan Mezopotamya ve İran'da gerçekleştirmiş ve Doğu'da X. yüz yıldan sonralara kadar etkisini sürdürmüş, Türkistan, Kuzey Hindistan, Batı Çin ve Tibet'e kadar yayılmayı başarmıştır.

Doğu Roma toprakları üzerinde, Manicilik, en etkin olduğu seviyeye, 375–400 yılları arasında ulaştı ve sonra hızla geriledi. VI. yüz yılda bir süre için yeniden önem kazandı ve toplumun yüksek sınıfları arasında kabul gördü. Bu dönemde, İmparator Justinianus, Manicilikle ciddi bir mücadeleye girdi ve kısa sürede Maniciliğin bu canlanma çabası bastırıldı. Ancak, bu çabalar Maniciliği tümüyle yok edemedi. Bir süre sonra Manicilik, yeniden canlanarak, Paulicianlar ve Bogomiller adı altında Bizans İmparatorluğu'na yayıldı.

VI. Yüz yıldan başlayarak, Manicilik Batı'da neredeyse tümüyle yok oldu. Her ne kadar sağda solda, kimi gizli topluluklar ve düalist tarikatlar varlığını sürdürdüyse de, bunların peygamber Mani ile doğrudan ya da bilinçli bir ilintisi mevcut değildi. Ancak tam beş yüz yıl sonra, XI. yüz yılda Doğu'dan, Bizans ve Bulgaristan yolu ile gelen Paulicianlar ve Bogomiller Batı'yı etkilediler. Bunların düalist öğretileri, Kuzey İtalya ve Güney Fransa'da tohumlanabilecek verimli alanlar buldular. Buradan Kathar hareketi doğacak ve onu yok etmek için, tarihte ilk kez Hıristiyan topraklarına yönelik, Haçlı Seferleri yapılacaktı.

Doğu'da Manicilik, IV. yüz yılın sonlarından başlayarak, Doğu İran'da sağlam bir sıçrama tahtası edinmiş ve buradan hareketle İpek Yolu boyunca Afganistan'dan Tarım Havzasına

kadar yayılabilmişti. Manicilik 762 yılında Uygurlarda devlet dini olarak kabul edilmişti. IX. Yüz yılda Uygur devletinin yok olmasından sonra, Cengiz Han'a kadar Tarım havzasında varlığını sürdürmüştü. Çin içinde ise, Güney kıyılarına kadar inerek, buralarda varlığını gizli bir din olarak devam ettirmeyi başarmıştı. Çin'in Fukien eyaletinde XVI. yüz yılda bile Maniciliğe rastlanıyordu.

Manicilik İran ve Mezopotamya'da hiç bir zaman egemen din düzeyine yükselemedi, ancak Emevilerin yönetimi altında geniş bir hoşgörü ve refaha ulaşabildi. Maniciler kimi Emevi halifelerinden müsamaha gördüler, başkent Bağdat'ta az sayıda olmalarına karşın, Irak'ın bir çok köyüne yayıldılar. Ancak, Emevilere oranla çok daha az dinsel hoşgörü sahibi olan Abbasiler döneminde, Maniciler " zındık " olarak değerlendirilip baskı görmüşler, çeşitli suçlamalar nedeniyle cezalandırılmışlardır. Asılsız olan bu suçlamalar arasında zina, akraba arası cinsel ilişki ve homoseksüellik önde geliyordu ve dinin temeli olan düalizm en büyük sapkınlıktı. Uygulanan baskılara karşın, özellikle Irak'ta bulunan Manici topluluk etkinliğini IX. yüz yıla kadar sürdürmüştü. Ancak, devam eden Abbasi zulmü, Manicilerin toplu halde önce Horasan'a ve daha sonra, Maniciliğin bir devlet dini olduğu Uygur ülkesine göç etmelerine yol açmıştı.

Yine hatırlanacağı üzere Mani dini en parlak dönemini Uygur hükümdarı Bögü Kağan'ın hüküm sürdüğü 762 yılında Maniciliği devlet dini olarak ilan etmesi ile yaşamıştır. Mani dini'nin misyoner uygulamalarının nasıl bu kadar başarılı olduğu sorusu günümüzün birçok tarihçilerini özellikle son yıllarda gün yüzüne çıkan çok sayıdaki belge ve bilgi ışığında yoğun incelemeler yapılmaktadır. Maniciliğin kısa sürede yayılması, ne ondan önceki, ne de sonraki dinsel inançların yayılmasına benzemez. Zira Manicilik, diğer dinlerin aksine, kabul edildiği ülke ve topluluklarda hiç bir temel politik ve sosyal değişim yaratmayı öngörmemiştir. Dini yaymak için kullanılan dini ifadelerin doğuda Budizm'e ve batıda Hıristiyanlığa yaklaştırılmış olması; ama buna rağmen ana hatlarından sapmadan yerel dinlerle ittifak kurması hala birçok dinde yaşamasının temel sebebi olmalıdır.

Dünyanın dört bir yanına yayılan Mani dini kadar kovuşturma ve baskı gören başka bir din yoktur. İsa'nın dini Hıristiyanlık da ilk yıllarında baskı ve zulüm görmüştür ancak Maniciliğe yapılanlar onu aşmıştır.

Mani, herkesçe anlaşılabilen basit bir dil kullanarak ve bizzat resimlendirerek kendi öğretisini yazıya dökmüştür. Manici yazıların halktan gördüğü yoğun ilgi özellikle Hıristiyan Kilisesi'nin paniğe düşürmüştü. 279 Yılında, Roma İmparatoru Diocletianus, İskenderiye kentinde tüm Manici yazıların yakılmasını emretti. Buna benzer yok etme çabaları yüz yıllarca sürdürülmüştür.

Manicilik, "Thomas İncili", "Addas Öğretileri" ve "Hermes'ın Çobanı" gibi Hıristiyan "apocrypha"larını (Kilise tarafından kabul görmeyen İncil metinleri) benimsemiştir. Mani Enoch'u, Nuh'un oğlu Sam'ı, Buda'yı, Zerdüşt'ü ve İsa'yı önderleri arasında saymıştır. Ayrıca Halk arasında, Thomas, Addas ve Hermes'ın ve daha birçok Hıristiyan büyüğünün Mani dininin ilk büyük havarileri oldukları söylentisi doğmuştu.

Mani, Zerdüşt inancının potasında, Budist ahlak ilkelerini ve Hıristiyan öğretisini harmanlayan bir bilgeydi. Kimseyi dışlamıyor sade ve akılcı biçimde tüm insanları hatta dünyadaki tüm canlıları kucaklıyordu. Şiddete, gösterişe karşıydı.

Hatırlanacağı gibi, Manicilik ile Hıristiyanlık arasında uzun ve sert bir kavga cereyan etmişti. Hıristiyanlık bu kez karşısında, akılcı yöntemleri ve başarılı çözümlemeleri olan, ciddi bir hasım bulmuştu. Her geçen gün, Manicilik karşıtı kilise kuralları, devlet buyrukları ve düalist öğretileri kötüleyen yapıtlar çoğalıyordu. Hıristiyan Kilisesi, Manicilik karşısında geçirdiği korkuyu bir daha asla unutamayacak, yüz yıllar boyunca karşılaştığı her düalist hareketi Maniciliğin bir devamı ya da hortlaması olarak kabul edecekti. Aradan uzun yıllar geçmiş olmasına karşın Vaudois'lar, Kathar'lar, Tampliye'ler Manicilik ile suçlanacaktı. Artık, Hıristiyan Kilisesi'nin gözünde her sapkın inanç Manicilik olarak yaftalanacaktı. Bu suçlamadan ne Luther, ne de Calvin kendini kurtaramayacaktı.

Hıristiyanlığın ilk yüz yıllarında, Kilise Babaları çoğu zaman pek dikkatli ve titiz olmalarına karşın, temel teolojik konularda kararsız duruma düşmüşlerdi. Çabalarını " Günahtan Arınma " konusuna yöneltmişler, ancak Günahın asıl nedeni konusunda yetersiz kalmışlardı. Oysa o çağlarda Hıristiyanlar için en önemli sorun günahtı. İçinde yaşadıkları, Roma İmparatorluğunun acımasız, sefih ve belirsiz dünyası, hiç kuşkusuz günah dolu bir dünyaydı. Öyleyse, her şeye kadir olan, iyi Tanrı tüm bu kötülüklere ve günahlara nasıl oluyor da izin veriyordu?

Kilise bu konuda tatmin edici yanıtlar üretemeyince, düşünürler kendi öz çözümlerini aramak zorunda kaldılar ve bu arayışın sonunda Hıristiyan Düalizmi oluştu. Gnostisizm'in temelinde bu kötülük ve günah sorununu çözme arzusu yatar. II. Yüz yılın ortalarında, Gnostik düşünce, birbirinden alabildiğine farklı ancak özde birleşen Marcion, Valentinus ve Basilides gibi düşünürlerin önderliğinde Roma dünyasını sarstı.

Gnostik düşünce yalnızca iyilik ile kötülüğü değil, tüm erdemlerin karşıtını da içeren oldukça kesin çizgilerle belirlenmiş bir Düalizmi içermekte idi. ” Madem ki, yaratılmış evren günah doluydu, o zaman ondan kaçınmak gerekliydi. Öncelikle, her şeyden elini eteğini çekmek gerekliydi. Dünya zevk ve nimetlerinde aşırıya kaçmak acınacak bir durumdu, evlenmek ve çocuk yapmaktan uzak durulmalıydı”. İşte Mani bilinen tüm dinleri akılcı bir potada eriterek sade insanlara ruh huzuru veriyor “ kurtuluş ”yolunu gösteriyordu.

Mani'nin kendi yazdıklarına göre, tüm din önderleri; Hermes, Buda, Zerdüşt, İsa ve hatta Platon bir peygamberdi. Ancak O’nun gözünde İsa'nın yeri hepsinin üzerindeydi.

Mani'nin inancına göre, İsa bedenleşmiş bir tanrısal varlıktır, yalnızca yayılan bir ışık değildir, o her yerde vardır; İsa, insanlık için acı çekerek insanların kurtuluşunu sağlamıştır.
Mani dini tüm büyük dinleri kendinde eritmek isteyen evrensel ve nihai bir din olarak ve üstelik vahiy yoluyla inmiş " kitaplı " bir din, bir misyoner dini olarak, örgütlenmiş bir dindi. Kilisenin korkudan ödü patladı.

Maniciliğin örgütlenmesinde de Marcion örnek olarak alınmıştır. Maniciler iki sınıfa ayrılmışlardır: gizeme ulaşmış olanlar ile sıradan inananlar ya da Mani'nin adlandırdığı gibi " Seçkinler " (ya da Yetkinler) ile " Dinleyenler ". Manicilikte kadınlar da seçkinlerin arasına kabul edilirdi. Bir tür ruhban sınıfı olan seçkinler, çok zorlu hazırlık dönemlerinden ve çetin inisiyasyon törenlerinden geçirilirlerdi. " Consolamentum " (Teselli) adı verilen inisiyasyon törenine pek önem verilirdi. Bu aşamadan sonra, seçkinler " Tanrısal Işık " ile dolarlar ve artık bu ışığı dünyevi nesnelerle kirletecek eylemlerden kaçınırlardı. Evlenmezler, mülk sahibi olamazlar, et yemezler, şarap içmezlerdi. Tarım işlerinde çalışmamalı, hatta ekmeği bile

doğramamalıydılar. Seçkinler günlük yiyecekleri ve yalın giysileri ile gezgin bir yaşam sürmeliydi.

Seçkinlerin ilkeleri, Budist keşişlerin disiplinine şaşırtıcı ölçüde yakındı. Arada bulunan tek fark, Manici seçkinlere yerleşik yaşamın yasak olmasıydı. Seçkinlerin yaşamı oldukça zordu. Yaşamları üç mühürle bağlıydı: ağız, el ve gönül mühürleri. İlk mühür, tüm kötü yiyecekleri ve kötü sözleri yasaklardı. İkinci mühür, canlı varlıkların içinde saklı bulunan ışığa verilebilecek her türlü zararı engellemek içindi; adam öldürmek, hayvan öldürmek, hatta meyve koparmak bile yasaktı. Üçüncü mühür, Manicilik inancına ve temizliğine karşı çıkan her türlü düşünceyi yasaklamaktaydı.

Doğal olarak, seçkinlerin sayısı pek azdı. Tarihte ün kazanmış seçkinlerin son derece az sayıda olması da garipsenebilir. Maniciliğe bağlı olanların büyük çoğunluğu " Dinleyiciler "den oluşuyordu. Bunlar yalnızca Mani'nin " On Emri " ile bağlıydılar. Bu on emir sırasıyla puta tapmayı, namussuzluğu, cimriliği, her türlü öldürme eylemini, zina yapmayı, hırsızlığı, yalancılığı, büyücülüğü, ikiyüzlülüğü ve Maniciliğe ihaneti yasaklıyordu. Sıradan inananların ilk görevi seçkinlere neredeyse tapınma derecesine varan bir saygı beslemekti. Dinleyiciler sık sık seçkinlerin önünde diz çökerek kutsanma talep ederler, buna karşılık sebze ve meyve verirlerdi. Herkes için geçerli olan diğer dinsel görevler dua ve oruçtu.

Dua öğle, akşamüstü, gün batımında ve güneş battıktan üç saat sonra olmak üzere günde dört kez zorunluydu. Gündüz duaları güneşe dönerek yapılır, geceleri ise aya bakarak dua edilirdi. Ne güneşin, ne de ayın görünmediği günlerde dua yönü kuzeydi. Dua etmeden önce uygulanması kesin koşul olan bir arınma riti vardı. Arınma işlemi su ile ya da su bulunmazsa toprak ile yapılırdı. Oruç zamanlaması da tıpkı dua gibi doğrudan astronomik olgulara bağlıydı. Haftanın ilk günü güneşin onuruna (Sunday) herkes oruç tutardı. Seçkinler, haftanın ikinci günü de (Monday) ay onuruna oruç tutmakla sorumluydular. Ayrıca her yeni ayda, herkes ilk gün oruç tutardı.

Anadolu'ya İslamiyet yayılırken, Mani dini de Türkmen göçleriyle Anadolu içlerinde büyük bir varlık göstermiştir. Alevileri derinden etkileyerek daha çok Haydari, Kalenderi, Cavlaki gibi tarikatların içine girmiş, Bektaşi tarikatı içinde de günümüze kadar gelebilmiştir. Bu gün de, Anadolu Aleviliği içerisine Mani dininin etkileri sürmektedir

Manicilik, İslam öncesi Türklerle buluşmuş, onları etkilemiştir. Ancak Türklerin Müslümanlaşmasıyla da büyük kovuşturmalara uğramadan geri kalmamıştır. Bazı Türk toplulukları, " gerçek Müslüman biziz, gerçek Kuran bizde var, Kuranın özü içe yöneliktir " gibi söylem ve eylemlerle dinin gizli tarafına kaçmışlardır. Özünde İslam öğelerinden çok başka öğeler taşıyan sistemlerin gizlilik içinde yaşamaktan başka bir yolu da zaten yoktur. Kendilerine " batini " denilmesinin nedeni de budur. Bugün, Anadolu Alevilerinde pek çok Manicilik etkisi vardır. Anadolu'ya bu etkiler XII ve XIII. yüz yıllarında girmiştir. Çeşitli derviş göçleri içinde bu öğeleri taşıyan Kalenderiler, Haydariler, Işıklar, Cavlakiler, Yeseviler, Vefailer gibi guruplar vardır. Bu guruplar süreç içerisinde Bektaşilik ve Alevilikle kaynaşıp kendi adlarını yitirmişlerdir.

Kalenderilik Anadolu Aleviliğinin temellerinden bir tanesidir. Alevilik-Bektaşilik konusunda gerçek bir otorite olan İrene Melikof şöyle diyor:

" Aleviler ve Bektaşiler saran çevreye uyarak, yerli gelenek ve törenlerini benimseyebilmelerinde öncelikle Manicilik etkili olmuştur. Maniciliğin Anadolu Aleviliğinde

ismi yoktur, Aleviler Mani ve Manicilik konusunu da bilmezler. Ancak isimsiz bu öğeler bu toplum içerisinde derinden derine yaşamaktadır. Anadolu Aleviliğinde İslam'da olmayan bir çok öğe yaşamaktadır. Bunlar Anadolu Alevilerinin tarihsel süreçte çeşitli din ve uygarlıklardan etkilendikleri kesindir."

" Manicilik genelde Anadolu Batıniliğini, özelde Anadolu Aleviliğini derinden etkiledi. Alevi gelenek göreneklerinin; bunlar üzerine yapılan Alevi ahlak ilkelerinin başat kaynağı oldu. Bu kaynaktan belenerek Aleviler; " ağız-el-gönül " üçlemesini " el-dil-bel " temizliğini belirten üçlemeye evrilterek; yine Manicilikte öne çıkartılan sevgiyi, hem inanç alanında Tanrı'ya ulaşmanın, hem düşünce alanında kardeşliğin, uzlaşmanın, barışın, eşitliğin kaynağı durumundaki " aşk "a dönüştürerek, toplumsal ölçekte etik bir felsefeyi Anadolu toprağında yaşama geçirdiler."

Gerçekten de Anadolu Aleviliğinde temel kuralların başında gelen " eline-diline-beline " önemli bir yer tutmaktadır. Yine kadınlı erkekle Ayın-i cemlerin Anadolu'ya taşınmasında maniciliğin etkileri olmuştur. Mani misyonerleri her zaman bir lokma bir hırka anlayışında dolaşarak dinlerini yaymaktaydılar. .Bizde Anadolu Aleviliğinin temelini oluşturan Kalenderiler de aynı amaç ve kılıkta dolaşan dervişlerdi. Mani din adamları evlenmekten kaçınırlar, Anadolu Alevi-Bektaşiliğindeki mücerretlik buradan gelmektedir. Mani din adamlarında şehvet duygusuna kapılma yoktur. Ağızlarından incitici bir söz çıkmaz. Bizi Anadolu Bektaşi geleneğinde bu " fakir" diye açıklanır ki her şeyin doğrusunu yapan, kendisini hiçbir varlık olarak görmeyen bütün dünyalıklardan arınmış, temiz ve pak olmuş, benlik duygusunu yıkmış kimsedir. Ellerine asla haram almazlar. Üretmeden tüketmeye asla izin vermezler. Bizim Bektaşi ocaklarındaki sistem de budur. Manicilikte asla bıyık kesilmez, sakal gerektiğinde uzatılır. Anadolu Aleviliğinde de böyledir.

Manicilikte din adamlığı babadan oğla geçer. Anadolu Aleviliğinde de Dedelik Babadan oğla geçmektedir. Müslümanlıkta din adamlığı babadan oğla geçmez. Bu olay hem Şamanlıkta hem Manicilikte hem de Anadolu Aleviliğinde mevcuttur.

Manicilikten geçtiği kesin olarak bilinen " eline-diline-beline " ilkesi Alevi Bektaşi ahlak kurallarının temelidir. " elini tek, dilini pek, belini bek tut " Bektaşiliğe giriş törenlerinde önemsenir ve bu sadece önemsenmekle de kalmaz denenir. Bektaşiliğe sülük eden bir kişinin önce dört kapı kırk makam kuralları anımsatılır. Elinden, dilinden, belinden dolayı bir hata yapmaması öncelikle söylenir ve bunun bir yaptırımını da söylenmeden yapılamazdı. Gelme, dönme, gelenin malı, dönenin canı, bu yol öyle çetin bir yoldur ki demirden leblebidir yiyemezsin, ateşten gömlektir giyemezsin. İşte Mani din adamlarındaki inanç ve kararlılık, Anadolu Alevi Bektaşilerinde de bu şekilde formüle edilmiştir.

"Alevi buyruğu sadece seçilmişlere benimsetilmiş " üç mühüre " başvurur. Ancak taliplere de daha yumuşatılarak ağız mühründe her kötü sözü, el mühründe başkasına zarar vermeme, bel mühründe ise her türlü yasak cinsel ilişkiyi cezalandırır. Bu ise Mani öğretisinin Anadolu yansımasıdır.

Baba İshak, 1240

1240 yılında Anadolu'da Baba İshak Ayaklanması oldu. Türkmen Babaları aslında eski Şamanların mirasçılarıydılar. Babalar, gördüğümüz ve göreceğimiz gibi, halkın ilgisini geniş bir biçimde çekecek öğretileri ortaya koyuyorlardı. Babalar kitleleri peşlerinden sürükleyebilecek yetenekteydiler. Baba İshak'ın çıkardığı ayaklanma da toplumsal ve dinsel kökenli bir ayaklanmaydı. Devrimci sosyo-ekonomik öğretilere dayanıyordu. Baba İshak ayaklanması ile Anadolu Toroslardan Malatya ve Amasya'ya kadar yangın yerine döndü. Aralarında Frenklerden oluşmuş birliklerin de bulduğu Selçukluların en iyi kuvvetlerinin müdahalesi ile isyan ancak 3 yılda bastırılabilindi.

Baba İshak'a müritleri " Baba Resul " yani peygamber diyorlardı. Baba İshak da kendinin peygamber olduğuna inanıyordu. Bunun resmi İslam öğretisinin tam tersi olduğu bellidir. Baba İshak Şamanlar gibi Tanrı ile konuşuyordu. O ve müritleri Allah'ı bir insan gibi düşünüyorlardı.

Samsat yakınlarındaki Kefersud bölgesinde Baba İshak Selçuklu yöneticileri aleyhine propaganda yapıyordu. Yöneticiler içki içiyor, sefahat alemleri düzenliyorlardı. Baba İshak bunları din ve adaletten ayrılmakla suçluyordu. Fakir ve yalnız bir yaşamı vardı. Kimseden bir şey istemez ve almazdı. Bazı eski tarihçiler Hassan Sabah'ı taklit ediyordu derler. Yaşayışı ve propagandası ile hangi dinden olursa olsun çevresinde yaşayanları etkiledi.

Kefersud'da müridi çoğalınca birden ortadan kaybolarak, Amasya'ya gitti. Bir köyde boğaz tokluğuna çobanlık yapmaya başladı. Şefkati, yaşamı ile halkı kendine bağladı. Kendine gelen halkın dertleri ile uğraşıyor, hastalıklarına bakıyor, karı-koca geçimsizliklerini çözüyordu. Halk Baba İshak'ın kerametler gösterdiğine inanmıştı. Bir süre sonra bir tepe üzerine ufak bir tekke yapıp, çile doldurmaya başladı. Artık Türkler arasında veli olmuştu.

Baba İshak'ın müritleri şimdi Amasya, Tokat, Çorum, Sivas, Maraş ve Urfa'daydılar. Kuvvetlenen Baba İshak, Selçuklu yöneticilerine açıkça meydan okumaya başladı. Cihat ilan etti. Etrafta dolaşan Harizm savaşçılarını Cihat'a çağırdı. Baba İshak'ın talebi üzerine Türkmenler koyunlarını satıp, silah aldılar. Toplanıp, savaşa başladılar. Samsat, Kahta, Adıyaman bölgelerini ele geçirdiler. Baba'nın Allahın elçisi ve peygamberi olduğunu kabul etmeyenleri, öldürüyor, mallarına el koyuyorlardı. Malatya Subaşısı (ordu komutanı veya genel komutan) Muzafferiddin Alişir, isyanı bastırmak istedi, yenildi. Sonra bir daha yenildi.

Sivas'ta Babailere tekrar direnmek istendi ama başarılamadı. Babailer Sivas ileri gelenlerini öldürüp, pek çok ganimet aldılar. Başarı, katılımı arttırmaktaydı. Babailer gittikçe çoğalıyorlardı. Bu arada müritlerinin Baba İshak'ın kerametlerine gösterdikleri inanç da artmaktaydı. Hatta kendi kerametine kendinin de inanmaya başladığı aşağıdaki hikayeden bellidir.

Baba İshak ile ilgili anlatılan hikayelerin birinde, Baba Resul ölmeyeceklerini söyleyerek, müritlerini bir kaleye saldırttı. Ancak saldıran müritlerden sekiz kişi öldü. Bunun üzerine müritleri, " Baba Resul, bizi neye aldattın? " deyip, onlar öldü sende öleceksin dediler. Baba İshak, kalabalığın elinden kurtulduktan sonra Allah ile konuştu: " Allah'ım, ne yaptın! Sanırım ki uyuyordun… "

Tanrıyı insan gibi düşünmek sadece Baba İshak'a ait değildir. O sıralarda nerede ise tüm Oğuzlar Allah'ı insan gibi düşünüyorlardı. Allah'ın karısı var mı diye soranlar, çocukları nerede, kim diye soranlar sürüyleydi. Baba İshak öldürülünce, müritleri onun öldüğüne inanmadılar. Onun, Şamanlar gibi yardım getirmeye göğe çıktığını sandılar. Ayaklanmayı sürdürmeye devam ettiler.

Selçuklular tarafından dışlanan Türkmenler ve diğer göçebe topluluklar, toplumsal başkaldırı niteliği taşıyan ve Baba İlyas-ı Horasani tarafından hazırlanan " Baba İsyanında " yer almışlardı. Yukarıda anlatıldığı gibi isyan boyunca Babailer üzerlerine yollanan Selçuklu ordularını yenmişlerdi.

Babai isyanı sonunda Anadolu Selçuklu devleti Sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev telaşa kapıldı. Beyşehir gölünde bir adaya çekilip, ünlü komutanlardan Hacı Armağanşah'ı Amasya Subaşısı tayin etti. Hacı Armağanşah'ın görevi Babaileri temizlemekti. Armağanşah Amasya'ya Babailerden önce vardı. Baba İshak'ı tekkesinden çıkarıp, kale burcuna astı.

Babai İsyanı Devam Ediyor, 1240

Türkmenler Baba İshak'ın ölüm haberine inanmadılar. Onun ölümsüzlüğüne inanıyorlardı. Onlar hala Şamanist'ti. Babanın göğe çıkıp, melekleri alıp geri geleceğine inanıyorlardı. Böylece Türkmenler, çoluk çocuk, " Baba Resulullah " naraları atarak Amasya'ya saldırdılar. Armağanşah'ı öldürdüler. Yüzlerini Konya'ya döndüler.

1240 yılında Babailer, Baba İshak'ın manevi komutasında Konya üzerine yürüdüler. Necmeddin Behramşah komutasında 60 bin kişilik Selçuklu ordusu onları karşıladı. Durumdan iyice korkan Sultan, Moğollar için Erzurum'a yolladığı orduyu geri çağırmıştı. Selçuklu ordusundaki Hıristiyan askerler, Müslümanlar gibi Babailerin manevi gücünden korkmuyorlar ve iyi savaşıyorlardı. Kırşehir yakınlarındaki Malya ovasında, Hıristiyan askerler sayesinde, Baba İshak'ın Babaileri tamamen yok edildiler.

Babai İsyanından sonra dağılan Türkmenler için, Çat Köyünün yerini, Hacı Bektaş Veli'nin Suluca Karahöyük'te kurduğu dergah aldı. Zamanla Anadolu'daki Babailer ve diğer Sünni olmayan akımlar, Hacı Bektaş Veli'nin etrafında toplanarak, bugünkü Aleviliği oluşturdular. Bundan sonraki dönemlerde de değişik adlarla anılmalarına karşın (Kızılbaş vb. gibi), günümüzde Alevi-Bektaşi diye adlandırılmaktadırlar.

Anadolu'daki Sünni olmayan toplulukların Ahiler, Bektaşiler gibi bir kısmı popüler sayılmıştır. Babailer gibi bir kısmı da anarşist sayılmıştır. Bu dönem Sünnilerinin, Anadolu'da kendilerinden olmayanlara karşı tutumları birbirinden farklıdır. Eflaki ve benzerleri heteredoks şeyh ve akımlardan olumlu olarak bahseder. Buna karşılık Cavlaki ve Haydarilerden, beğenilmeyen, hoş karşılanmayan topluluklar diye söz eden Sünni yazarlar da bulunmaktadır.

Hatta Sünni düşünce sistemini benimsemiş kimseler, XIII. Yüzyılda Anadolu'da Sünni olmayan önemli şahsiyetleri ve toplulukları, tekke ve dergahlarında köpekleri ile düşüp kalkmakla, ibadet etmemekle, dinsizlik ve inançsızlıkla, zina etmekle, esrar çekmekle ve afyon içmekle suçlamışlardır. Örneğin, XIII. Yüzyılda yaşamış olan İbnü'l-Hatib daha da ileri giderek, bu şahsiyetleri, toplulukları ve üyelerini utanma bilmez, yeryüzünün en aşağılık yaratıkları olarak tanımlamış ve bunların İslamiyet dairesi dışında olduğunu belirtmiştir. Aleviler hakkındaki bu karalamalar ve iftiralar bundan sonra halk arasında yayılarak, günümüze kadar gelecektir.

Babai isyanından sonra, ölmesine rağmen daha da efsaneleşen Baba İshak Alevilerin ve Bektaşilerin bayrağı oldu. Mevlevi kaynakları Hacı Bektaş'ın Baba İshak'ın halifesi olduğunu belirtir. Barak Baba, Sarı Saltuk ve pek çok yarı Şaman Türkmen babası Anadolu da belirdi. Sarı Saltuk, Barak Baba, Hacı Bektaş ve başka derviş şeyhlerin menkıbelerinde eski Şaman öğeler, İslam öğelerinden daha fazladır. Bu şeyhler Şamanizm'den yararlanıp İslam'ı yaymışlardır. İbn Battuta'ya göre Baba Saltuk öğretisi şer'i şerife aykırıdır. Elçi Clavijo, 1400 yılları civarında, Erzurum çevresindeki dervişleri şöyle tasvir eder: " Zahitler gibi aşarlar... Hastalara bakarlar... Çırıl çıplak sokaklarda gezerler... Gece gündüz davul çalıp, türkü söylerler... Evlerinin önüne hilal resmi olan siyah bayrak asarlar. Bayrağın altında geyik, koç, teke boynuzları asılıdır."

Baba Saltuk Rumeli'ne göçen Babailerdendi. Dobruca'da zaviye kurdu. Bu zaviye heteredoks dervişlerin gidip geldiği bir tekkeydi. Baba Saltuk ve zaviyesi Balkanların İslamlaşması ile yakın ilişkilidir. Balkan Türk destanı " Saltukname " de Baba Saltuk bir Alp-Eren olarak gösterilmiştir.

Baba İshak olayı, Moğol istilasını kolaylaştırmıştır. Türk – Moğol karışımı olan İlhanlı ordusu, Anadolu'da büyük terör yaratacaktır.

Ermenek'e yerleştirilmiş olan Karamanlı aşiretinin bilinen ilk beyi Nure Sufi'dir. Nure Sufi, Babai tarikatına girerek, çevresindeki Türkler üzerindeki etkisini arttırdı. Nure Sufi Babai şeyhi olarak gazaya çıkmış, Ereğli ve Silifke civarlarında başarılı olmuştur. Öldüğünde yerine oğlu Kerimüddin Karaman geçti.

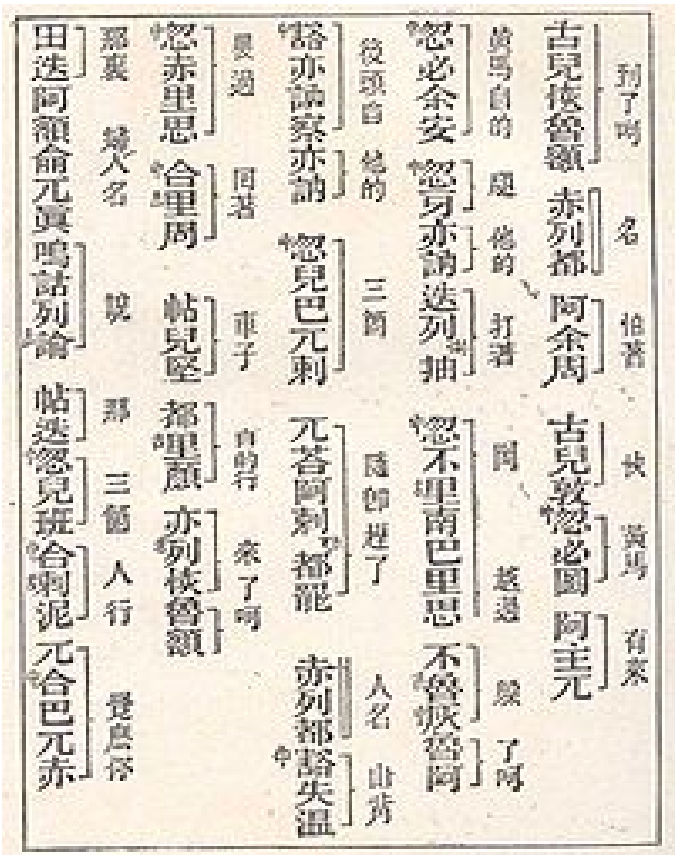
Babai isyanı, sosyal muhalefet yönü ile nerede ise bütün Oğuz kökenli kitleleri harekete geçirmişti. Sosyal yönü ile eyleme kalktıklarında inançları, inanç yönü ile eyleme kalktıklarında sosyal yönü onları sarıp, eylemlerini pekiştiriyordu. Olayı sadece bir dini hareket gibi görmek ve göstermek yanlıştır. Bu hareketin temelinde Oğuzların maddi koşulları yatmaktadır. Türkler bulundukları konumdan ve pastadan aldıkları paydan memnun değillerdir. Daha önce de defalarca gördüğümüz gibi, Türkler yağma paylaşımında adaletsizlik ortaya çıktığında hep baş kaldırmışlardır. Bu sefer de olan budur. Ancak burada bir de bunu tetikleyen ve birleştirici rol oynayan din faktörü ortaya çıkmıştır.

Doğu'nun ve özellikle Asya'nın büyük bir kısmı Moğol işgali altında iken, Batı Avrupa bu işgalin dışında kalmıştı. Batı'da dini tartışmalar sürüyordu. 1240 yılında Paris Üniversitesi İbni Rüşt'ün Aristo yorumunu mahkum etti. İbni Rüşt'ün Aristo yorumu uzun zamandır etkili oluyordu. İbni Rüşt'e göre madde ve hareket ebedi idi, yani yaratılmamıştı. Bunun yanı sıra bütün bireysel akılların kaynağı olan, etkin bir akıl daha vardı ki ölümsüzdü. Bu ölümsüz akıl, dünyanın ve insanların ruhuydu. Etkin akıl ölümsüzken, bireysel ruh ölümlüydü.

Çin'de XIII. Yüzyılın ortalarına doğru, Song yönetimindeki Güney Çin ile oradaki Jentrinin (Büyük Çin Aileleri, Kibar seçkinler) arasındaki çelişki iyice artmıştı. Moğolların ciddi istila tehdidine rağmen, ülkenin savunma gücü azalmıştı. Köylü kiracı durumuna düşmüştü ve durumu çok kötüydü. Küçük Jentrinin durumu köylüden de fenaydı. Ama Büyük Jentri lüks içinde yaşamaya devam ediyordu.

Bu sırada kız kardeşi İmparatorun gözdesi olan ve kendisi de küçük Jentriye mensup olan Chia Sih-tao, Song sarayına geldi.

Moğol Gizli Tarihi, 1240, 41

Moğol Gizli Tarihi Çince Edisyonu

1240 yılında " Moğol Gizli Tarihi " yazıldı. Destansı bir üslup ile yazılan bu eser, 1201 yılından başlayarak, yıl yıl olayları anlatır. Türk ve Moğol kabileleri ve bozkır hayatı hakkında eşsiz bilgiler veren bu eser, Moğol Yüksek Görevlilerinin verdiği bilgiye ve Reşidettin'in Cami-üt-tevarih adlı eserine dayanarak yazılmıştır.

Reşidettin Yahudi bir hekimdi. İran Moğol devletinde vezirliğe kadar yükselmiştir. Yazdığı Cami-üt-tevarih " altın defter " daha önce örneği olmayan bir dünya tarihidir. Bunun dışında Çin'deki Moğol sülalesinin resmi tarihi olan " Yuan-şi " diğer bir önemli kaynaktır.

1241 yılında Büyük Moğol Hanı Ögedey öldü. Yerine 1246 yılına kadar Han seçilemedi ve Ögedey'in karısı Töregene Hatun, naip olarak devleti yönetti. Ögedey üçüncü oğlu Kuçu'yu yerine seçilmek üzere vasiyet etmişti. Ama Kuçu savaşta öldü. Bunun üzerine Ögedey, Kuçu'nun büyük oğlu Şiremön'ün Han olmasını vasiyet etti. Fakat naip Töregene Hatun, kendi oğlu Göyük'ü Han seçtirebilmek için kurultayı geciktirmeye başladı. Bu sırada 1241 yılında Anadolu Selçuklu sınırına yaklaşmakta olan Moğol ordusu komutanlığına Baycu Noyan atandı. Baycu Noyan 1256 yılına kadar bu görevde kalacaktı.

1241 yılında Anadolu Selçuklu kuvvetleri ile Eyyubiler arasında tam savaş yapılacakken, Halife " Moğollara karşı birlik oluşturun " deyince, savaş yapılmadı. Eyyubi Şihabüddin Gazi Selçuklulara tabi oldu. Anadolu'da devam eden bayındırlık işlerinden olarak, 1241 de, Kayseri'de Köşk Kümbet yapıldı.

1241 yılında Bulgar kralı II. İvan Asen öldü. Peşinden de Bulgaristan Moğollar tarafından istila edilmeye başlandı. Bulgar devleti yıkılma sürecine girmişti. Moğol Batu Hanın kuvvetleri Temmuz 1241 tarihinde, Viyana yakınlarındaki Neustadt'a ulaştılar.

Şimdiye kadar Moğolların Batıya ilerlemesinin önünde hep Sünni İslam prensleri ve sultanları çıkmıştı. Bu nedenle, Moğollar Hıristiyanların ve Şiileri kendilerine müttefik seçip, onların desteğini aradılar.

Papa İran'daki Moğollara misyonerler yolluyordu. İran Moğol komutanları misyonerleri kabul ediyor ama onların Moğolları Hıristiyan yapma çabaları bir sonuç vermiyordu. Buna karşın, komutan Baycu da, Türk kökenli Aybey ve Serkis adlı elçileri Vatikan'a Papa'ya göndermişti. Bu elçiler de Papa'ya Büyük Hakanın Gök Tengri'nin oğlu olduğunu ve Papa'nın Büyük hakana tabi olması gerektiğini söylüyorlardı.

Kıtada Fransız İngiliz çekişmesi, 1241, 42

Poitiers

Fransa kralı, Fransa'daki İngiliz kralının yönettiği bölgeleri silah zoru ile almaya kararlıydı ve savaşmaya devam ediyordu. 1242 yılında Saintogne savaşını Fransızlar kazandılar.

Haziran 1241'de Fransız kralı Louis IX, Anjour Saumur'da düzenlediği bir toplantıda küçük kardeşi Alphonso'ya fief vereceğini bildirdi. İçlerinde Isabella of Angoulem, Hugh de Lusigans'ın olduğu pekçok asilzade Akitanya'daki topraklarından atılmıştı. Louis kardeşini Poitiers kontu yaptı. Lusignanlılar (Hugh), bölgedeki Capetian (Fransız kraliyet) otoritesini kabul etmiyorlardı. Saumur toplantısından sonra kendi toprağına dönemeyen İsabella oğlu için hayal kırıklığına uğramıştı, Hugh ise Lusignan yakınında silahlı bir ordu topluyordu. Louis, Alphonso, Hugh ve İsabella arasında yapılan görüşmeler bir sonuç vermedi. Anlaşmazlıkların çözümü savaşa kalmıştı.

Nisan 1242'de Louis Chinon'da 50.000 civarında olduğunu tahmin edilen bir ordu oluşturdu. Mayıs 1242'de İngiltere kralı Henry III, Royen'de isyancı Fransız asillerine katıldı. Yaklaşık 30.000 kişilik bir orduyu şekillendirdi. İki kralın karşılıklı yolladığı mektuplar da sorunu çözmedi. İki ordu karşılıklı pozisyon aldı.

Önce Taillebourg'da savaşın ilk bölümü, bir gövde gösterisinden sonra, İngilizlerin güneye Saintes'e çekilmesi ile sonuçlandı. Fransız ordusu kuşatmaya hazırlanırken, Hugh önce Bordeaux kentine çekildi, sonra da teslim oldu. Savaşı Fransızlar kazanmıştı. Bu savaşta, ordular arasında, çatışma olup olmadığı tam net belli değildir.

Batu Han Adriyatik Kıyısında, 1241, 42

Kotor

Mart 1242 tarihinde ise Batu Hanın öncü birlikleri Adriyatik kıyısındaki Spalato (Split) ve Kotor kentlerine varmıştı. Anadolu'da da, Moğollar, Erzurum'u 2 aylık bir kuşatmadan sonra ele geçireceklerdi.

Batu Hanın Moğolları gelip Batı Avrupa sınırlarına ulaşmışlardı. Şimdi önlerinde en ucuna kadar gidebilecekleri Batı duruyordu. Batu Han kuvvetlerini geri çekti. Savaşma ve yeni yerleri ele geçirme azimleri bitmemişti. Ancak askerleri ve özellikle atları yorgundu, dinlenmesi gerekiyordu. Macaristan atların sürü halinde otlayabileceği tek yerdi. Ama orası da ancak 60 – 70 bin at besleyebilirdi. Dolayısı ile orada da kalamazlardı. Moğollar ele geçirdikleri topraklara tekrar dönmek üzere geri çekildiler. Bu yavaş bir çekilmeydi.

Bu sırada Büyük Moğol Hanı Ögedey'in 11 Aralık 1241 tarihindeki ölüm haberi de gelmişti. Ancak bilindiği gibi, Göyük (Güyük, Ögeday'ın oğlu) Hanın annesi Töregene Hatun naiplik

yapıyordu. Büyük Moğol Hanını seçecek olan kurultay, Töregene Hatunun siyasi manevraları sonucu, 1246 yılına kadar toplanamayacaktı.

Suzdal'ın Batu tarafından yakılışı

Macaristan savaşlarının kahramanlarından biri de Cengiz Hanın torunu Şeyban'dı. Şeyban Batu, Berke ve Orda'nın erkek kardeşiydi. Ona has olarak Uralların doğu ve güneydoğu bölgesi verilmişti. Zamanla Orda'nın ve Toktamış'ın zayıflıklarından yararlanarak nüfuzunu güneye doğru kaydırdı. Doksan iki boydan oluşan topluluklara hükmediyordu. Bu topluluklar, ileride göreceğimiz gibi, 1335 yılından sonra Özbek adını alacaklardır.

Macaristan'da Moğollar yaktılar, yıktılar, sonra da geri çekildiler. Macarların, kale sistemleri, Moğol istilası sırasında işe yaramamıştı. Gücünü kaybetmiş olan Macar kralının yeni kaleler yapacak parası yoktu. Bunun sonucu, soylular daha da güçlendiler. Onlar, yeni kaleler yapmaya, önemli memurlukları ellerine geçirmeye başladılar. Güçlenmek isteyen Kral ile güçlenen feodaller arasındaki mücadele devam ediyordu.

Kral Bela, Kıpçakları (Kuman), Macaristan'a geri çağırdı. Onlara Tuna- Tisa nehirleri arasında ki topraklarda yaşama müsaadesi verdi. Bu araziyi koruma görevi de onlardaydı.

Orta Anadolu'da huzur daha bozulmamıştı. 1242 – 1243 yıllarında Anadolu'da Konya'da Sırçalı medrese, Antalya-Adana yolunda Kargı Han, Eğridir medresesi yapıldı.

Moğollar Anadolu'da, 1242, 43

Kösedağ savaşı

1242 yılında Batı Moğol Hanı Batu Han, İdil Nehri'nin aşağı havzasındaki Saray kentini kendine başkent edindi ve topraklarını genişletti. Çağatay topraklarında ise, Cengiz hanın ikinci oğlu Çağatay öldü. Çağatay Hası (toprakları), 1221 yılında Bamiyan'da ölmüş olan Mütügen'in oğlu Kara Hülagu'ya geçti. Çağatay hanın hüküm sürdüğü topraklara, onun ölümünden sonra Çağatay toprakları dendi. Maveraünnehir bölgesi Cengiz soyu bittikten sonra bile Çağatay adıyla ve halkı da (Türkler ve Türkleşmiş eski Soğdlar) Çağataylılar adıyla anılmaya devam ettiler. Hatta Cengiz soyu ile hiçbir ilgisi olmamasına rağmen Doğu Türkçesi edebi diline Çağatayca dendi.

1242 – 1243 kışı geldiğinde, Baycu komutasındaki Moğollar Anadolu'ya varmışlardı. Anadolu Selçuklu devleti ve belki daha da önemlisi Türkmen dediğimiz savaşçı ve göçebe Türkler Babai isyanı nedeniyle iyice zayıf düşmüşlerdi. Moğollar ülkelerinden çok uzaktaydılar ve güçlerinden epey şey kaybetmişlerdi. Buna rağmen Moğollar Anadolu'ya girdiler ve ilerleyerek Erzurum'u aldılar. Bu sırada Bulgarların zayıflamasından istifade eden İznik Kralı Vatatzes, Selanik'i kuşattı ama o sırada Moğolların Anadolu'ya girdiği haberini alarak, Selanik ile anlaşıp, İznik'e geri döndü. Selanik İznik'e tabi olmuştu.

Baycu birden Erzurum önlerinde belirdi. Erzurum Subaşısı Sinaneddin Yakut, Babai savaşından yeni dönmüştü. Ücretli Hıristiyan ve Frank askerlerinin komutanı İstankus idi. Moğollar kenti mancınıklarla dövmeye başladılar. Mevsim müsait değildi, Moğollar kenti pek alacak gibi görünmüyordu. Ancak umutsuzluğa kapılan bir komutan kale kapılarını Moğollara açtı. Subaşı Yakut, oğlu öldürüldü, Halk kılıçtan geçirildi. Yalnız köleliğe uygun genç kız ve oğlanlar ile zanaatçılar sağ bırakıldı. Erzurum yakıldı, surları yıkıldı. Ilıcadan toplanan 2 bin kadın müzik eşliğinde dans ettirilip, kentin yanışı kutlandı. Bunun bir benzerini de Cengiz Han Buhara'yı yakıp, yıkarken yaptırmıştı.

Ancak o zaman Roma (Rum) Selçuklu devleti tüm askerlerini toplamaya karar verdi. Rum (Anadolu) Selçukluları uzun zamandır Moğolların önünden kaçan mültecileri topraklarına kabul ediyorlardı. Moğollar hakkında pek çok şey biliyorlardı. Ama şimdi tehlike kapıya dayanmıştı. Anadolu Selçukluları Moğollar önünde direnebilmek için Frenkleri, İznik Rum Krallığını, Trabzon Rum Krallığını yani bütün Anadolu'yu yardıma çağırdı. Yardıma çağrılanlar arasında Eyyubiler de vardı. II. Gıyaseddin Keyhüsrev, yardım karşılığında bazı Selçuklu topraklarının onlara verileceğini bildiriyordu. Eyyubiler arasında sadece vassal Haleb hükümdarı bu çağrıya olumlu yanıt verdi.

Sivas'ta toplanan Sultanın ordusu Gürcü, Frank ve Kıpçak ücretli askerleri ile ikta sahibi sipahilerden oluşuyordu. Halep askerleri de orduya katıldı. Sultanın ordusu 80 bin kişi kadardı. Moğollar ise 30 – 40 bin kadardılar. Bu durumda Anadolu Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev (1237 – 1246) diğer yardımların gelmesini beklemeden ordusunu ileri sürdü. Bu sırada Baycu Noyan'ın ordusunda Gürcüler ve Ermeniler de vardı. Aslında Gıyaseddin Keyhüsrev acele etmişti. Bu Moğollarla karşılaşan diğer hükümdarların uğradığı paniğe benziyordu. Biran önce istilayı durdurmak istemişti.

Erzincan Kösedağ'da başlayan savaşta (Kösedağ savaşı) Baycu Turan taktiği uyguladı ve bunu Keyhüsrev yedi. 26 Haziran 1243 günü 80 bin kişilik Selçuklu ordusundan eser kalmamıştı. Selçuklu ordusunun dağılması o kadar ani olmuştu ki, Moğollar buna inanamadılar. Hatta taktik icabı dağılmış görülüyorlar diye 2 gün takip bile etmediler.

II. Keyhüsrev Ankara'ya doğru kaçtı. Moğollar Sivas ve Kayseri'yi ele geçirdiler. Sivas erkanı direnmedi, bol altın vererek canını kurtardı. Sivas 3 gün yağmalandı. Devlet hazinesi yağmalandı. Sivas surları yıkıldı. Kayseri ise Ahilere ve iğdişlere dayanarak direndi. Subaşı Ayaz Moğollar ile anlaştı. Moğollar kente girdiler. İşte orada bir fecaat yaşandı. Kent soyuldu, yıkıldı, ırzına geçildi, yakıldı. Yapılan kötülüklerin hattı, hesabı yoktur ve anlatmak da doğru değildir. Pek çok insan öldü, kentten silindir geçmiş gibi oldu.

Tam Anadolu Moğol atlarının nalları altında ezilecekti ki işe Baş vezir (Veziri Azam) Mühezzibüddin Ali karıştı. Mühezzibüddin Ali İran kökenli bir vezirdi. Mühezzibüddin, Moğol Başbuğuna, Rum ülkesini tamamen fethetmenin çok meşakkatli bir iş olduğunu ve Moğollara çok uzak olduğunu anlattı. Moğol Başbuğu da zaten bu gerçeklerin farkındaydı. Baş vezir, Baycu ile görüşerek, ona altınlar gümüşler sundu, her isteğini kabul etti. Sonunda Anadolu Selçuklu devleti artık Moğollara vergi ödeyen ve onların vassalı olan bir devlet haline gelmişti. Aslında Moğollar Anadolu için bir fetih planı yapmamışlardı. Onlar da, Büyük Selçuklular gibi İran ve Arap dünyası ile ilişkili olan Doğu ve Güney Doğu Anadolu'yu fiilen topraklarına katmışlardır. Moğollar burayı iki askeri eyalete ayırdılar. Bunlar merkezi Musul olan Diyarbakır eyaleti ve merkezi Ahlat olan Van bölgesiydiler.

Anadolu Selçuklu devleti, Moğol Komutanı Baycu Noyan ile anlaşmaya varmıştı. Ancak anlaşmanın geçerliliğini tam olarak sağlayabilmek için Batu Hanın onayı gerekiyordu veya öyle düşünülüyordu. II. Gıyaseddin Keyhüsrev, İsfahanlı Şemseddin Muhammed başkanlığında bir heyeti, İtil ırmağı ağzındaki Saray ordugahında oturmakta olan Batu Hana yolladı. Heyette Amasya kadısı Fahreddin ve İbn Bibi'nin babası Mecdeddin (tercüman) vardı. Batu Han, Moğol yönetimlerinde Büyük Handan sonra ikinci en önemli kişisiydi. Han elçi heyetini çok iyi karşılamıştı. Selçuklu heyetinin " il " olma isteğini kabul etti. Elçiler geri dönerken, Batu Han, Selçuklu Sultanının egemenliğini kabul ettiğini ifade eden ok-yay, kılıç ve külahı Selçuklu Sultanına yolladı. II. Keyhüsrev, Batu Hana eski bir vezir olan Isfahanlı

Şemseddin'i yollamıştı. Batu Han vassallık anlaşmasını imzalamanın dışında, Şemseddin'e Nizamülmülk unvanı ile kendi adına hüküm yetkisi gösteren bir ferman verdi. Şemseddin bu ferman ile Konya'ya dönünce, II. Keyhüsrev Şemseddin'i vezir atamak zorunda kaldı. Asker kökenli olmayan kalem efendisi vezirler eskiden silik kalırlardı, Şemseddin de asker kökenli değildi. Ancak o Moğol fermanı sayesinde Sultandan bile yetkili bir vezir olmuştu. Moğollar, daha ilk başta, Anadolu Selçuklu devletinin iç işlerine de karışıyorlardı. Şemseddin, bundan sonra, Selçuklu devletinin yönetimini fiilen üslendi.

Kilikya Ermenileri, Antakya ve Trablus

Moğolların batıdaki en yetkili komutanı Batu Han olduğu için, anlaşmayı Volga kıyılarında bir fermanla o onaylamıştı. Yılda 360 bin gümüş para ve 10 bin koyun, bin sığır ve deve vergi kesilmişti. Güçten düşmüş ve onurunu kaybetmiş Anadolu Selçukluları daha bir 50 sene varlığını sürdürecekti. Maddi değer olarak bakılırsa bu vergi, zengin Anadolu Selçuklu devleti için devede kulaktı. Ancak piskolojik açıdan yıkıcıydı.

Anadolu'yu çiğnedikten sonra geri dönmekte olan Moğol ordusu, Erzincan'ı tahrip edip yağmalayarak geri döndüler. Moğol istilası karşısında, Anadolu'daki özellikle varlıklı kişiler Haleb'e kaçtılar. Bu sırada Gıyaseddin Keyhüsrev'in annesi ve öteki aile fertleri Haleb'e giderken Çukurova Ermeni prensi Hetum'un eline geçerek Moğollara teslim edildiler. Haleb'e göçen Anadolu kafileleri, Ermeniler tarafından yağmalanıyorlardı.

Erzincan'ın da Moğollar tarafından hallaç pamuğu gibi atıldığını öğrenen Malatya, sıranın kendisine gelmesini bekliyordu. Malatya Subaşısı, Sultan'ın hazinesini subayları ile bölüşüp, kent kapılarını açık bırakarak Halep'e kaçtı. Malatya'nın zenginleri de onu izlediler. Bu zenginler yolda Moğol baskınına uğrayıp hem mallarından ve hem de canlarından oldular. Malatya'da kalan Hıristiyan ve Müslüman halk birbirine sadakat yemini edip, Patrik liderliğinde özerk bir yönetim kurdu. Moğollar gelmedi.

Moğolların gelmediğini gören Subaşı geri döndü. Moğolların aldıkları vergiler, keyfi vergilerdi. Yani vergi değil soygundu.

Ertesi yıl, Yasavur Noyan Silvan, Mardin ve Urfa'dan geçerek Halep'e vardı. Halep altınları Noyan'ın önüne döktü. O da onları alıp Malatya'ya yürüdü. Subaşı halktan 40 bin dinar toplayıp tehlikeyi atlattı. Ama bu sıra veba geldi. Kıtlık ve veba Malatya'yı ezdi. Malatya çarşısı ölü doluydu. İnsanlar sefil bir halde sürünüyorlardı. Aileler yaşayabilmek için oğlan ve kızlarını esir olarak satmaya çalıştılar ama alıcı bulunamadı.

Kösedağ savaşından sonra Kilikya Ermeni Kralı Hetum, hemen Karakurum'a giderek, Büyük Hana bağlılığını bildirdi. Moğol Büyük Hanı da onu himayesi altına aldı. Bundan sonra Çukurova Ermenileri Moğolların en sadık vassalları oldular. Antakya ve Trablus kontu (belki kralı), Bohemond, Ermeni kralının akrabası ve dostuydu. O da Moğol Büyük Hanına vassallığını bildirdi.

Anadolu Selçuklu devletinin Moğol vassalı olmasından sonra, Trabzon Rum devleti ve Kilikya Ermeni krallığı Selçuklu denetiminden çıktılar. Bu iki devlet de bundan sonra Selçuklulara düşmanca bir tavrı benimsediler. Buna karşılık, Roma Selçuklu Devleti, Doğu Roma İmparatorluğuna (İznik) daha da yaklaştı. Sultan Keyhüsrev, İznik İmparatoru Vatatsez ile Menderes nehri üzerindeki bir köprüde buluşarak, eşit koşullarda bir anlaşma yaptılar.

Anadolu Selçuklularında Zor Günler, 1244, 45

1244 yılında Celaleddin Mengü'nün Harizmleri Kudüs'ü Haçlılardan tekrar geri aldılar. Bu sefer Kudüs Haçlıların elinde 15 yıl kalabilmişti. İşte bu kayıp, Fransız Kralı Saint Louis'i yeni bir Haçlı seferine çıkaracaktır.

Celaleddin Mengü, Güney Doğu Anadolu'da ölünce, ona bağlı kuvvetler başsız kalmış, hayatlarını yağma ile ve kiralık askerlik yaparak kazanmaya başlamışlardı. Bunların bir kısmı El-Cezire ve Suriye'de kaldı. Bunlar kendi aralarında çeşitli birleşme faaliyetleri yapmalarına rağmen aralarında bir birlik oluşturmayı başaramadılar.

1244 yılında Eyyubi Sultanı Salih Ayyub, amcası Şah İsmail'e karşı kullanmak üzere Mengü'nün Harzemlilerini kiraladı. Onlar da Mısır'a doğru giderken Kudüs'ü ele geçirdiler. Böylece Kudüs Türklerin eline geçmiş oldu. Bu sırada Kudüs'deki Hıristiyan nüfuz çok azaldı ve Yahudiler Kudüs'ten kovuldular.

Moğol yenilgisinden sonra Anadolu Selçuklu devletinde iktidar mücadelesi Selçuklu ileri gelenleri arasında hız ve şiddet kazanmıştı. Vezir Şemseddin Isfahani ile bazı ileri gelenler karşı karşıya geldiler. Şemseddin Konya Ahilerini yanına alarak, daha önce işbirliği yaptığı askeri kişileri ortadan kaldırdı. İzzeddin Keykavus'un annesi ile evlenerek devlette en yetkili kişi haline geldi. Kendine rakip olabilecek herkesi ortadan kaldırmıştı. Etrafında onunla işbirliği yapan Sultan Naibi Karatay ile Şemseddin Mahmut kalmışlardı. Bunlar da Isfahanlının suyuna gidiyorlardı. Vezirin diktası 2 yıl sürdü.

1245 yılında Keyhüsrev, Kilikya'ya sefer yaptı. Bunda Ermenilerin, Moğolların vassallığını tercih etmeleri ve Keyhüsrev'in ailesini tutsak edip, Moğollara teslim etmeleri en önemli rolü oynamış görülmektedir. Bir yandan da Selçuklular komşularına hala güçlerini yitirmediklerini göstermek istiyorlardı. Zaten Moğollar da bu tip kavgalara karışmazlardı. Bu sefer de öyle yaptılar. Ermenilerin büyük bir bölümü, Selçuklu ordusu önünden kaçarak Tarsus'a sığınmıştı. Savaş uzun sürüyor her iki taraf da kayıplar veriyordu. Hava koşulları olağan dışıydı. Bu da Selçuklu ordusunu zaafa uğratıyordu. Bu sırada Alanya'da oturmakta olan II. Gıyaseddin Keyhüsrev, daha 25 yaşındayken içki sofrasında, birden bire fenalaşıp, öldü. Keyhüsrev Moğol yenilgisinden sonra bölgesel başarılar elde etmeye başlamıştı, ölümü erken geldi. II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ölümü ile Anadolu (Rum) Selçuklu devleti genel bir çöküntü içine girdi. Sultanın ölümü üzerine Kilikya'daki Selçuklu ordusu Ermeniler ile bir anlaşma yapmak zorunda kaldı. Ermeniler de Tarsus'u yitirmek durumunda kalmamak için anlaşmadan yanaydılar. Selçuklulara Toros kalesini verdiler. Bu sayede Anadolu Selçukluları Kilikya ovalarına daha kolay ulaşabilecekti. Diğer yandan da Türkmenler İsauria dağlarına daha fazla sıkışmışlardı.

1245 yılında Elcezire Eyyubileri Moğollar tarafından ortadan kaldırıldı. Bu sırada Fransa kralı IX. Louis yeni bir Haçlı seferi yapmak istiyordu. Papa IV. İnnocentius da onu destekledi ve 1245'te Hhristiyanlara yeni bir Haçlı seferi çağrısında bulundu.

Gıyaseddin Keyhüsrev'in, İzzeddin Keykavus, Rükneddin Kılıç Arslan ve Alaeddin Keykubat adlarında yaşları küçük olan üç oğlu vardı. İzzeddin Keykavus bir Rum papazın kızından doğmaydı ve o sırada 11 yaşındaydı. Rükneddin Kılıç Arslan da başka bir asil olmayan Rum kızından olmaydı ve 9 yaşındaydı. AlaeddinKeykubat'ın annesi ise bir Gürcü prensesiydi ve o da 7 yaşındaydı. Bu nedenle, II. Gıyaseddin Keyhüsrev, sağlığında AlaeddinKeykubat'ı veliaht ilan etmiş olmasına rağmen, ölümünden sonra devlet ileri gelenleri toplanıp, en büyük şehzadenin hükümdar olmasına karar vererek büyük şehzade İzzeddin Keykavus'u Sultan ilan ettiler (1246 – 1261). Bu iktidar değişikliğinde vezir Isfahanlı Şemseddin başrolü oynamıştı. Fiili iktidar ise önde gelen 4 devlet adamı arasında derece derece paylaşılıyordu. En kudretli olan Şemseddin Muhammed İsfahani vezirdi. Celaleddin Karatay saltanat naibiydi. Şemseddin Hasoğuz beylerbeyi, Fahreddin Ebubekir de pervane oldular.

Moğolların Anadolu'ya gelişleri ile birlikte felaketli günler de başlamıştı. Bu felaketli günlerde, tasavvuf fikri ve onun değişik varyasyonlarını halka ileten tarikatlar hızla yaygınlaştılar. Bu yayılma öyle etkili idi ki, devletin üst kademesinde görev yapan mevki sahibi pek çok kişi bir şeyhin sevgisini kazanmak gereğini duyar oldular. Böylece Anadolu'da, medrese çıkışlı din adamları aleyhine, tarikat şeyhleri lehine bir ortam doğdu ve gelişti.

Karatay medresesi

Rahip Jean, 1245, 46

Moğolların Orta Avrupa içlerine kadar ilerleyişi, Batıda biraz korku ve panik yaratmış olsa bile, ondan daha ziyade büyük umutlar yaratmıştı. Batı Avrupa XI. yüzyılda Kerayit hanının ve dolayısı ile Kerayitlerin Hıristiyanlığı kabul ettiğini öğrenmişti. Bu bilgiden bir " Rahip Jean " efsanesi çıktı. Uzakdoğu'da kuvvetli bir Hıristiyan kral ortaya çıkarak, İslam ülkelerini fethedecek ve Müslümanları Hıristiyan yapacaktı.

Moğolların ortaya çıkarak Batıya hızla ilerlemeleri, bu efsaneyi körükledi. Moğollar Kralın öncü birlikleri gibi görüldüler. Cengiz Hanın kral Jean soyundan olabileceği söylentileri Batı Avrupa'da dolaşmaya başladı.

Papalar ve Vatikan sorunu ciddi olarak tartışıyordu. Toplanan bilgilerin ışığında, geçmişte bir Kral Jean olmadığı ve Cengiz Hanla, Moğolların da Hıristiyan olmadığını Vatikan öğrenmişti. Ama bu gerçekler " Rahip Jean " efsanesini durdurmaya yetmiyordu. Şimdi yeni fikre göre, Moğollar Hıristiyan yapılıp, Moğol Büyük Hanı " Rahip Jean " 'a dönüştürülebilinirdi. Zaten Moğollar arasında pek çok Nasturi Hıristiyan etkili görevler almıştı.

Papa IV. Innocent 1245 yılında Lyon'da Ruhban meclisini topladı. Meclisde Moğolların Hıristiyan yapılması ve bu sayede İslam'ın kökünün kazınması tartışıldı. Bu amaç için hem Papa ve hem de Fransa kralı Saint Louis (Louis IX, 1226 – 1270), Karakurum'a bir çok misyoner yolladılar. Giden ilk misyoner Plan Carpin'di.

İngiltere kralı XIII. Yüzyılın ortalarına doğru Fransızca " Parlement " diye anılan olağanüstü bir meclisi toplantıya çağırmaya başladı. Daha XII. Yüzyılda, krallar çok ciddi bir durumla karşı karşıya kaldıklarında (cour, court) kendi meclisleri ile birlikte krallığın başlıca kişilerini de toplantıya davet eder olmuşlardı. İngiltere kralının toplantıya çağırdığı Parlamento sadece yüksek rütbeli ruhanilerle feodallerden (lord) müteşekkil değildi. Kontlukların, kentlerin ve kasabaların her birindeki arazi sahiplerinden ikişer temsilci de çağrılmıştı. Bu nedenle bu meclise " Bütün İngiltere Krallığı Topluluğu " dendi.

İskoçya kralı da bir parlamentoyu toplantıya çağırarak bu örneğe uydu.

1246 yılında Eyyubiler, 6. Haçlı seferleri sırasında Haçlılara bırakılan Kudüs'ü tekrar geri aldılar. Hatırlanacağı gibi Kudüs 1244 yılında Mengü'nün Harezimlilerinin eline geçmişti.

1246 yılında Avusturya Dükü II. Friedrich bir erkek çocuk varis bırakmadan öldü. Böylece Babenbergerler'in erkekler üzerinden taşınan çizgisi sona erdi. Avusturya Düklüğü tahtı için ülke içinde ve dışında mücadeleler başladı.

Yeni Moğol İmparatoru Göyük Han, 1246 - 48

Göyük Han Eğlencede

1246 yılında, sonunda, yeni Büyük Moğol Hanını seçecek olan kurultay toplanabildi. Kurultay'da Anadolu Selçuklu Meliki IV. Kılıç Arslan, Rus hükümdarı Yaraslav, Gürcü ve Ermeni prensleri, Halife ve Papa'nın elçileri konuk olarak bulundular. Moğollar törene bütün kendilerine tabi devletlerin hükümdarlarını çağırmışlardı. Göyük (Güyük), kendinden sonra Hanlık soyuna da kalacak şekilde Büyük Han (Kağan) seçildi (1246 – 1248). Bu sırada Anadolu Selçuklu tahtında II. İzzeddin Keykavus vardı. Göyük'ün taht merasimine, kendi giderse ülkede diğer şehzadeler baş kaldırır düşüncesi ile kardeşi Rükneddin Kılıç Arslan'ı yollamıştı. Kılıç Arslan Moğol Büyük Hanı tarafından, Anadolu Selçuklu Sultanı ilan edildi.

Bu sırada Kudretli vezir Isfahanlı Şemseddin'e verilen Moğol desteği bitmişti. Bunun üzerine Karatay Konya Ahileri ve Konya ileri gelenleri ile anlaştı. Konya ileri gelenleri Ahileri, vezire karşı ayaklandırmaya çalıştılar. Daha önce Ahiler vezir İsfahani'nin yanında yer almışlardı. Ama daha sonra tutum ve davranışı ile vezir gözden düşmüştü. Sultan Naibi Karatay, Ahilerle birlikte vezirin evini bastı. Önce işkence ile mallarının tümünün yeri söylettirildi, sonra da öldürüldü.

Vezirin gözden düşme nedeni, Moğol büyük Hanı Göyük'ün taht törenine ısrarla çağrılmasına rağmen Sultan II. İzzeddin Keykavus'un gitmeyip, yerine kardeşini yollamasıydı. Moğollar Sultanı merasime çağırmanın yanında aldıkları haraç vergisini de arttırmışlardı. Anadolu Selçukluları şimdi 1 milyon 200 bin dirhem, 500 ton ipekli kumaş, 500 deve, 5 bin küçükbaş hayvan veriyorlardı. Ancak 4 katı artan vergiler bile zengin Anadolu Selçukluları için önemli bir para değildi.

Büyük Moğol Hanı Göyük Han, merasime emri hilafına gelmeyen II. İzzeddin Keykavus'u görevden alıp yerine Rükneddin Kılıç Arslan'ı Sultan yapmış ve vezir Şemseddin'in de ölüm emrini vermişti. Vezir Isfahanlı Şemseddin'i yeni vergilerin kabulü bile kurtaramamıştı. Bu emir olmasaydı Karatay ve Ahiler de herhalde veziri öldürmeye cesaret edemezlerdi.

Isfahanlı Şemseddin'in ölümünden sonra, Karatay devletin en kuvvetli kişisi olarak ortaya çıktı. Karatay, Ulu Keykubat'ın sırdaşlığına yükselebilmiş, Rum kökenli bir köledir. Müslümanlığı aşırıdır. Cinsel perhiz yapar, et yemez. Kervansaray ve medrese gibi pek çok vakıf kurmuştu. Moğollarla iyi geçinme yanlısıydı. Ancak ülkenin bütünlüğünün de korunmasını isterdi.

Hem Anadolu Selçuklularının ve hem de Trabzon Rum imparatorluğunun Moğollarla meşgul olması, İznik devletinin işine yaramıştı. Vatatzes tekrar Balkanlara döndü. Bulgarları ve Epiros'u yenerek sınırlarını Meriç ve Makedonya'da Vardar kentine kadar genişletti. Selanik kesin olarak İznik devletine bağlandı.

Moğol Büyük Hakanı Göyük Han Hıristiyanlığa yatkın bir düşüncedeydi. Han'ın başlıca bakanları Hıristiyan'dı. Carpin, bu bakanlar aracılığı ile Hanı Hıristiyanlığa davet etti. Han, Vatikan'a mektup yazarak yanıtını verdi. Yanıt Vatikan için sıkıntılı bir yanıttır. " Moğolların ve Türklerin Tanrısı olan Gök Tanrı adına konuşarak, Papa ve Batı prenslerinin elçiler yollamasını kendi vassallığının kabulü olarak saydığını bildirdi. Büyük Han Hıristiyan olmadan önce, Papa ve prensler gelerek fiilen kendi vassallıklarını göstermeliydiler. " cevap Papa ve Batıda hayal kırıklığı yaratmıştı.

Çukurova Ermeni Kralı I. Hetum, kardeşi Simbat'ı elçi olarak Büyük Han Göyük nezdine yollamıştı. Simbat ve dolayısı ile Ermeniler Hanın himayesine alındı. Ona hediyeler ve bir

Tatar Hanım verildi. Simbat'ın bu Tatar Hatundan Vasil adlı bir oğlu olacaktır. Bu oğlan " Vasil Tatar " diye anılacaktır.

Göyük, Cengiz ailesi üzerinde otoriteyi tekrar kurmayı denedi. Büyük amca Temüge Karakurum üzerine yürümeye çalışmıştı, hakkında soruşturma açtırıp, taraftarlarını

Göyük Han ve Djamal al-Din Mahmud

cezalandırdı. Göyük, Çağatay ölünce onun ulusunu miras alan Kara Hülagu'nun egemenliğini tanımadı. Kara Hülagu yerine Çağatay'ın küçük kardeşi Yisu Mengü'yü (Yesü Möngke)

geçirdi (1246 – 1252). Kurultaya katılmayan Batu üzerine bir ordu yolladı.1248 yılında, ordular tam savaşacakken Göyük öldü. Göyük aşırı içki ve seks hayatı ile çoktan yıpranmıştı.

Süryani tarih ve edebiyatını yeniden gelişirken bırakmıştık. Anadolu'da Moğol rejimi kurulurken Bar-Hebraeus'un tarihsel, siyasal ve dinsel nitelikteki eseriyle bu edebiyatın yeniden doğuşu doruğa çıktı. Bu yazar Süryani edebiyatını yükseltirken, ortaya çıkan son büyük Süryani yazarı olacaktı.

Anadolu Selçuklu tahtı karışıktı. Vezir Celaleddin Karatay, üç kardeşin birden Sultan olmasını önerdi ise de bu öneri diğer devlet adamlarınca kışkırtılan Kılıç Arslan tarafından kabul edilmedi. Bunlar ellerinin altındaki 2 bin Moğol atlısına güveniyorlardı. Bunun üzerine Kılıç Arslan ve Keykavus kuvvetleri Konya'nın Ruzbe ovasında Haziran 1249 tarihinde savaşa tutuştular. Keykavus galip geldi. Bunun üzerine Celaleddin Karatay'ın üç Sultan önerisi yürürlüğe kondu.

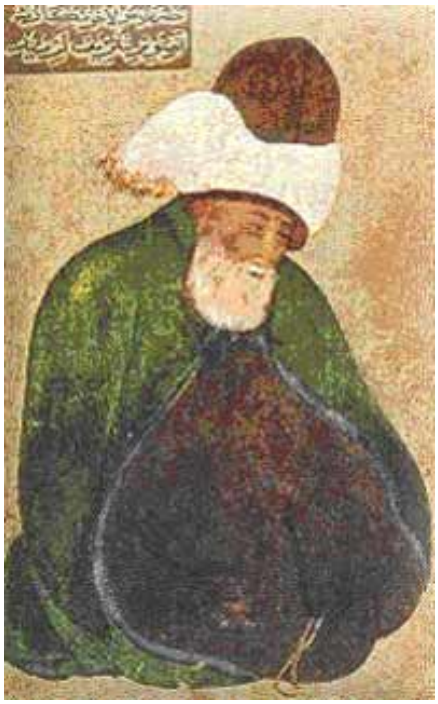
Karatay " Atabek-i Rum " adıyla üç kardeşin birden atabeği olmuştu. Karatay kardeşlerini ve güvendiği emirleri kilit noktalarına getirerek, devletin tek sahibi haline geldi.

Bu sıralarda Anadolu'da orta bir ailenin geçimi için yılda 300 ila 600 dirhem yeterliydi. Ancak bu dönemde Mühezzibüddin Ali gibi vezirler 40 bin dirhem maaş alıyorlardı. Bu göstermektedir ki devlet yüksek kademesinin ister asker, ister sivil olsun, maaşları çok yüksekti. Karatay vezir yapmak istediği bir kadının (Kadı Necmeddin) ısrarı ile bu yüksek maaşları indirmeye çalıştı. Ancak bürokrasi dengeleri buna müsaade etmiyordu. Böylece devlet aşırı maaş ödeyerek, büyük bir israf yapıyordu.

Bu sırada Moğol devletindeki maaşlar ise şöyleydi. Erden Yüzbaşıya kadar 600 dirhem, Binbaşı 6 bin dirhem, tümen komutanı 60 bin dirhem, sivil üst kademe bakanlık görevlileri 1,8 milyon dirhem, vezir 9 milyon dirhem gibi… Yıllık maaş alırlardı.

Maaşları Karatay düşüremeyince Diyarbakır askeri komutanı Altun-aba, gelerek onu devletin zayıf düşmekte olduğu ve maaşların azaltılması gerektiği konusunda uyardı. Ama bunun verdiği sonuç Altun-aba'nın öldürülmesi oldu.

Mevlana Celaleddin-i Rumi

Mevlana Celaleddin Rumi

Mevlana Celaleddin-i Rumi (1207 – 1273), İslam ve tasavvuf dünyasında hala tanınan, Farsça şiirler yazan bir düşünce adamıdır. Mevlana Celaleddin-i Rumi ye Rumi adı, Anadolu'ya yerleşip orada yaşadığı için (Diyarı-ı Rum), " Efendimiz " manasına gelen Mevlana ise, kendisine karşı duyulan büyük saygının belirtisi olarak verilmiştir. Mevlana, dönemin İslam kültür merkezlerinden Belh kentinde hocalık yapan ve Sultan-ül Ulema (Bilginler Sultanı) lakabıyla anılan Bahaeddin Veled'in oğludur. Annesi Mümine Hatun Belh Emiri Rükneddin'in kızıdır. Mevlana soylu bir aileden gelmektedir.

Bahaeddin Veled insanlara son derece iyi davranan, ayrıca onlara her zaman anlayabilecekleri yorumlar getiren bir ulemaydı. Genel olarak felsefeye tavır almıştı. Harzemşah hükümdarları ise Bahaeddin Veled'in halk üzerindeki etkisinden daima tedirgindiler. 1212 ya da 1213 yılında, Harzemşah hükümdarından rahatsız olan Bahaeddin Veled ailesini, kitaplarını, sadık müritlerini yanına alarak ülkeden ayrıldı. Bahaettin'i bu zor ve tehlikeli yolculuğu göze almaya zorlayan, o sıralar başlamış olan ve zamanla Çin'den Avrupa'nın ortalarına kadar geniş bir alanı etkileyecek olan, kötü ünlü Moğol istilasının başlamış olmasıdır. Moğol istilası ve mezalimi de en az Hükümdarın verdiği rahatsızlık kadar etkilemiş olmalıdır.

Nişapur kentinde ünlü şeyh Feridüttin Attar onları karşılayıp, misafir etti. Feridüttin Attar, Esrarname (Sırlar Kitabı) adlı ünlü kitabını Celaleddin'e hediye etti ve yanlarından ayrılırken küçük Celaleddin'i kastederek, yanındakilere " bir deniz bir ırmağın ardına düşmüş gidiyor " dedi. Bahaeddin Veled'e de, " umarım yakın bir gelecekte oğlunuz alem halkının gönlüne ateş verecek ve onları yakacaktır " diye Mevlana'yı övdü. Mevlana Esrarname 'yi her zaman yanında taşımış, Mesnevi'sinde Attar'dan ve onun kıssalarından sık sık söz etmiştir.

Kafile Haç yapıp, Anadolu'ya geldi ve Erzincan, Akşehir, Larende'de (günümüzde Karaman) konakladı. Larende'de yedi yıl kalındı. On sekiz yaşına gelmiş olan Celalettin, Semerkandlı Lala Şerafettin'in kızı Gevher Hatun ile evlendi. Oğulları Mehmet Bahaeddin (Sultan Veled) ile AlaeddinMehmet, Larende'de doğdular. Karısı öldükten sonra tekrar evlenen Celalettin'in Alim Çelebi adlı bir oğlu ile bir kızı oldu.

Selçuklu sultanı AlaeddinKeykubat epey uğraşarak Bahaeddin Veled'i ve Celaleddin'i Konya'ya yerleşmeye ikna etti. " Bütün İslam aleminde yüksek itibar ve şöhrete sahip olan Bahaeddin Veled, Selçukluların Sultanı Alaeddin Keykubat'tan yakın alaka ve hürmet görüyordu. Bahaeddin Veled, Mayıs 1228 tarihinde Selçukluların baş şehri Konya'yı yerleştikden kısa bir süre sonra, Sultan Alaeddin Keykubat (saltanat müddeti 1219–1236), sarayında Bahaeddin Veled'in şerefine büyük bir toplantı tertip etti ve bütün ileri gelenleriyle birlikte onun manevi terbiyesi altına girdi. "

Konya'da başta hükümdar olmak üzere saray adamları, ordu ileri gelenleri, medreseliler ve halk, BahaeddinVeled'e büyük bir saygıyla bağlanıyor, müridi oluyorlardı. Bahaeddin Veled 1231'de Konya'da öldü ve Selçuklu Sarayı'nda gül bahçesi denilen yere gömüldü. Rum Selçukluları yas ilan ettiler.

Celaleddin babasının yerine geçti. Bir yıl sonra, babasının öğrencilerinden Tirmizli Seyit Burhaneddin Muhakkik Konya'ya geldi. Tirmizli, genç Celaleddin'in sorguladı ve onu ölçüp, biçtikten sonra, " bilgide eşin yok, gerçekten seçkin bir ersin. Ne var ki, baban gönül ve ruh adamıydı, sen söz adamısın. Sözü bırak, onun gibi gönül sahibi ol. Buna çalış, ancak o zaman onun gerçek varisi olursun, ancak o zaman Güneş gibi alemi aydınlatabilirsin " dedi. Bu uyarıdan sonra, Celaleddin 9 yıl boyunca Burhaneddin Muhakkik Tirmizi'ye müritlik etti, seyr-ü sülük denen tarikat eğitiminden geçti. Sonra da Haleb ve Şam medreselerinde öğrenimini tamamladı, dönüşte Konya'da hocası Tirmizi'nin gözetiminde art arda üç kez çile çıkarttı, riyazete (perhiz) başladı. Hocası artık Kayseri'ye dönmek istiyor, Celaleddin onu bırakmıyordu. Sonra Tirmizi, Kayseri'ye gitti ve 1241'de öldü. Celaleddin, hocasını unutamıyordu. Bütün kitaplarını ve ders notlarını topladı. Fihi-Ma Fih (Ne Varsa İçindedir) adlı yapıtındaki açıklamalarında sık sık hocasından alıntılar yaptı. Beş yıl boyunca medresede fıkıh ve dinbilim okuttu, vaiz ve açıklamalarına devam etti.

1244'te Konya'ya Şemsettin Muhammed Tebrizi (Tebrizli Güneş) geldi. Şemsettin Tebrizi, Mevlana ile karşılaşınca ona " Ey bilginler bilgini, söyle bana, Muhammed mi büyüktür, yoksa Beyazıt Bistami mi? " diye sordu. " Bu nasıl sorudur? " dedi Celalettin " Muhammet ki peygamberlerin sonuncusudur, O'nun yanında Beyazıt'ın sözü mü olur? ". Bunun üstüne Tebrizli Şems şöyle dedi: " Neden Muhammed kalbim paslanır da bu yüzden Rabbime günde yetmiş kez istiğfar ederim diyor da, Beyazıt ' kendimi noksan sıfatlardan uzak tutarım, bedenimin içinde Allah'tan başka varlık yok ' diyor; buna ne dersin? " Bu soruyu Mevlana şöyle cevaplandırdı " Muhammed her gün yetmiş makam aşıyordu. Her makamın yüceliğine vardığında önceki makam ve mertebedeki bilgisinin yetmezliğinden istiğfar ediyordu. Oysa Beyazıt ulaştığı makamın yüceliğinde doyuma ulaştı ve kendinden geçti, gücü sınırlıydı, onun için böyle konuştu ". Tebrizli Şems bu yorum karşısında " Allah, Allah " diye haykırarak onu kucakladı. Bu buluşmanın olduğu yeri Merec-el Bahreyn (iki denizin buluştuğu nokta) dendi.

Birlikte, Mevlana'nın seçkin müritlerinden Selahaddin Zerkub'un medresedeki odası gittiler ve halvet oldular (kapandılar). Bu halvet süresi hayli uzun oldu. Kaynaklar 40 gün ile 6 ay arasında bir süreden söz ederler. Süre ne olursa olsun, Mevlana'nın yaşamında bu sırada büyük bir değişme oldu ve yepyeni bir kişilik, yepyeni bir görünümle ortaya çıktı. Mevlana

artık vaazlarını, derslerini, görevlerini, zorunluluklarını, kısaca her davranışı, her eylemi terk etmişti. Her gün okuduğu kitapları bir yana bırakmış, dostlarını, müritlerini aramaz olmuştu. Konya'nın hemen her kesiminde, bu yeni duruma karşı bir itiraz, bir isyan havası esiyordu.

Mevlana derviş Şemseddin'i döneminin " Kamil İnsanı " ilan etmişti. Şemseddin'in ise kuşkulu bir kimliği vardı. Kendini Peygamberin dirilmiş hali olarak kabul ediyor ve kendine Muhammed denmesini istiyordu. Şeriatı küçümsüyor ve kendini onun üzerinde görerek, şeriata uymuyordu.

Mevlana'nın dervişleri endişe içindeydiler. Kimdi bu gelen derviş? Ne istiyordu? Mevlana ile hayranları arasına nasıl girmiş, ona bütün görevlerini nasıl utturmuştu. Şikayetler, ayıplamalar o dereceye vardı ki, bazıları Tebrizli Şems'i ölümle bile tehdit ettiler. Olaylar böyle üzücü bir görünüm kazanınca, 1245 yılında Tebrizli Şems bir gece habersizce Konya'yı terk etti.

Tebrizli Şems'in gidişinden son derece etkilenen Mevlana kimseyi görmek istemiyor, kimseyi kabul etmiyordu. Hatta yemeden içmeden kesilmiş, " Sema meclislerinden " elini eteğini çekmişti. Özlem ve aşk dolu gazeller söylüyor, her yere gönderdiği adamlarla Tebrizli Şems'i aratıyordu. Müritlerinin bazıları pişmanlık duyup Mevlana'dan özür dilerken, bazıları da Tebrizli Şems'e büsbütün kızıp kinleniyorlardı. Sonunda onun Şam'da olduğu öğrenildi. Sultan Veled ve yirmi kadar arkadaşı Tebrizli Şems'i alıp getirmek üzere Şam'a gittiler. Mevlana'nın geri dönmesi için yanıp yakardığı gazelleri ona sundular. Tebrizli Şems, Sultan Veled'in ricalarını kırmadı, Konya'ya döndü. Konya'da Mevlana ile Tebrizli Şems gene eski düzenlerini sürdürdüler. Ancak bu durum pek fazla uzun sürmedi. Dervişler, Mevlana 'yı Tebrizli Şems'ten uzak tutmaya çalışıyorlardı. Mevlana yine ders ve vaaz vermeyi bırakmıştı. Sema ve raks yapıyordu. Fıkıh bilginlerine özgü kıyafetini de değiştirip alaca renginde bir hırka ve bal rengi bir külah giyiyordu. Halk gittikçe daha fazla sinirleniyordu. Tebrizli Şems'e karşı birleşenler arasında bu kez Mevlana'nın ikinci oğlu AlaeddinÇelebi'de vardı.

Sonunda sabrı tükenen Tebrizli Şems " bu sefer öyle bir gideceğim ki, nerde olduğumu kimse bilemeyecek " deyip, 1247 yılında bir gün ortadan kayboldu. Eflaki, bu konuda, onun kaybolmadığını, aralarında Mevlana'nın oğlu Alaeddin'in de bulunduğu bir grup tarafından öldürüldüğünü ileri sürer. Sultan Veled'in deyişine göre Mevlana adeta deliye dönmüştü. Sonunda onun yine geri geleceğinden umudunu keserek yeniden derslerine, dostlarına ve işlerine döndü. Mevlana'nın acısı çok büyüktü. Bu acıyı Tanrı sevgisine çevirmeyi bildi. Bir özlem vardı. Tanrının insanlar için ve insanların Tanrı için duyduğu bir özlem. Zaten herkes bilsin veya bilmesin, varlığının kaynağı olan Tanrı'yı arıyordu.

" İşit, bu Ney'in neleri anlattığını, dinle, ayrılıklardan nasıl şikayet ettiğini: Beni bir sazdan kestiklerinden beri, kadın erkek bunca insan feryadımdan inliyor. Ta ki iştiyak derdinden şerh olana kadar, ayrılık acısıyla parça parça olmuş bir kalp isterim. Nasıl aslından, vatanından uzaklaşmış olan kimse, o vuslat zamanını bekler durur. "

Mevlana, Tebrizli Şems ile kendi benliğini özdeşleştirmişti. Bazı gazellerin taç beytinde kendi adını kullanması gerekirken, Tebrizli Şems'in adını kullanmıştır.

Bu sıralarda Ahi Evran ile Mevlana'nın arasında problem olduğu ve bunun Tebrizli Şems'in öldürülmesi ile ilgili olduğundan bahsedilir. Zaten Moğollar ile işbirliği yapan ve Rum Selçuklularının seçkin sınıfı ile ilişkili Mevlana ile, tam bir halk adamı olan Türkmen taraftarı Ahi Evran arasında çelişki olmasından daha doğal bir şey olamazdı.

Mevlana Tebrizli Şems'ten sonra kendine en yakın (hemhal) olarak Selahaddin Zerkub'u seçmişti. Tebrizli Şems'in yokluğunu onunla gideriyordu. Selahaddin Zerkub, Mevlana'nın gözünde Şems ile özdeşleşiyordu. Selahaddin, erdemli ama okuması yazması olmayan bir kuyumcuydu. Aradan kısa bir zaman geçince, bu kez müritler Tebrizli Şems yerine Selahaddin'i hedef edindiler. Ama Mevlana ve Selahaddin kendilerine karşı duyulan gergin havaya pek aldırmadılar. Selahaddin'in kızı Fatma Hatun ile Mevlana'nın oğlu Sultan Veled evlendirildi.

Mevlana Türbesi

Memluklu, 1248, 49

Memluk atlıları

Fransız Kralı Saint Louis, 7. Haçlı seferi denilen 1248 Haçlı seferleri için, Fransız ve İngilizlerden oluşan bir orduyla yola çıktı. Yolda Kıbrıs'da hazırlıklar için duruldu. 1248 de Moğol Büyük Hakanı Göyük'ün İran temsilcisi Elçigidey, Fransız Kralı Saint Louis'e bir mektup yolladı. Elçigidey bu mektupta, Büyük Hanın onu Doğu Hıristiyanlarını Müslümanların boyunduruğundan kurtarmakla görevlendirdiğini yazıyordu. Büyük Han adına Latin, Grek, Ermeni, Nasturi ve Yakubi bütün Hıristiyanları, ayrım yapmaksızın, Büyük Hanın himayesine aldığını, Saint Louis'e bildiriyordu. Moğollar ve Haçlılar Eyyubilere karşı müşterek hareket etmeliydiler.

Bu sırada Moğollar daha Fırat nehrini aşmamışlardı. Moğol Büyük hakanı Göyük ölünce, hemen peşinden Elçigidey öldürüldü. Moğol Haçlı işbirliği de yarım kaldı. Göyük Handan sonra karısı Oğul Gaymış Hatun yerine naip oldu. Oğul Gaymış Hatun oğlunu Büyük Han yapmak istiyordu. Batu ve Cengiz Han'ın erken yaşta ölen oğlu Tuluy'un ahfadı buna karşı çıktılar. Batu Isık Göl'de bir kurultay toplayarak Tuluy'un oğlu Mengü'yü (Möngke) Büyük Han seçtirdi (1251 – 1259). Ama Ögedey ile Çağatay'ın soyları kararı onaylamadılar. Onaylamama gerekçesi ise, kurultayın atalarının topraklarından çok uzaklarda toplanmış olmasıydı. Batu atalarının kutsal yerlerinde ikinci bir kurultay daha topladı. Ama ona da Tuluy ve Çağatay'ın soyları katılmadı.

Kasım 1248 yılında Mısır'da Meliküssalih Necmettin Eyyub'un ölümünden sonra Mısır devlet yönetimi Türk BahriMemluklarının eline geçti. Memluk tutsak, köle, ücretli asker demektir. Mısır'da Nil nehri üzerindeki Ravza adasında yerleştirilmiş olan Memluklara Bahri (Memalikü'l-Bahriyye) denirdi. Kahire'deki Kal'atulcebel burçlarına yeştirilmiş olan Memluklular de Burci (Memalikü'l-Burciyye) diye anılırlardı. Eyyubiler son zamanlarda

Karadeniz'in kuzeyinden Kıpçak kökenli köle askerler satın almışlardı. Böylece Memlukluların ağırlığı Kıpçak Türklerindeydi.

Anadolu'da Türkler bayındırlık çalışmalarına devam ediyorlardı. 1248 ve 1249 yıllarında Anadolu'da Kayseri'de Sırçalı Kümbet, Melike Adiliye Hatun Türbesi ve Ebülkasım el Tusi Medresesi ile Camii, Malatya'da Ulu Cami, Konya-Ankara yolunda Horozlu Han yapıldı. Ankara istihkamları onarıldı.

1249 yılında Haçlıların baş düşmanı Mısır devletiydi. Fransız Kralı Saint Louis ordusu ile Mısır'ın üzerine yürüdü. Başlarda bazı başarılar kazandı. Dimyat limanı direnmeden teslim oldu. Ama Mısır içlerine girince 15 bin kişiden oluşan Louis'in ordusu, Mısır ordu ve halkının büyük direnci ile karşılaşarak başarılı olamadı. Louis Turanşah'a esir düştü, ancak serbest bırakıldı.

Meliküssalih Necmettin Eyyub'un ölümünden sonra Mısır'da yönetim BahriMemluklarından İzzeddin Aybek et-Türkmani tarafından ele geçirilmişti. İzzeddin Aybek et-Türkmani ilk Memluklu hükümdarıydı (1250 – 1257). Aybek iktidarını meşrulaştırmak için son sultanın eşi ile evlendi. Ancak bu kadın çok faaldi ve her şeyi yapabilecek kadar hırslıydı.

Aybek'in iktidarı almasına Aktay, Baybars, Kalavun gibi pek çok kumandan karşı çıktı. Ama Aybek karşı çıkan Türk komutanları etkisiz hale getirmesini bildi. Mısır'da bu yeni kurulan devlete " Memluk Devleti ", " Türklerin Devleti ", " Türkiye Devleti " denir. Bu devlet, toplumun üstüne oturtulan ve toplumdan özenle ayrı tutulan askeri bir kastın tekelindeydi. Askeri kast sadece Türk kökenli değildi. Türk, Kürt, Moğol, Çerkez ve hatta Franklar bile vardı. Ancak kökenleri ne olursa olsun, bu esir pazarından toplanmış askerlerin hepsine, Türkçe konuşmaları nedeniyle Türk denmiştir. Bu gençler egemen kasta üye olmak üzere esir pazarından toplandıktan sonra Türkçe öğretilir ve onlara Türk adları takılırdı. Gelecekte Memluk Sultanı olacak İnal, Timur-Boğa gibi bazı köleler Rum kökenliydi. İleride görüleceği gibi, XIV yüzyıldan sonra Çerkezler Memluklar içinde ağır basmasına rağmen, adları ve dilleri Türkçe kalmıştır. Hatırlatmada yarar var ki, Mısır'ı alan Osmanlı Sultanı Yavuz Sultan Selim Farsça şiir yazarken, son Memluk Sultanı olan Çerkez kökenli Kansuk Türkçe şiir söylerdi ve " Şehname " yi Türkçeye çevirmişti. Memluklarda Türkçeye verilen önem bir Türk olma bilinci nedeniyle değil, askeri kast ile yerli halkı ayırmak içindi. Yerli halk Türkçe bilmiyordu ve Türkçe öğretilmiyordu. Sadece devlet görevindeki katipler Türkçe öğreniyorlardı. Askeri kast üyeleri özenle Arap ve Müslüman olmayan kişilerden seçiliyordu. Onlar Müslüman yapıldıktan sonra verilen ad yine bir Arap veya Müslüman adı değil, bir Türk adıydı.

Sistem şöyle çalışıyordu. Hassas bir inceleme sonucu köle alınıyordu. Uzun ve dikkatli bir eğitim döneminden geçerek yetiştiriliyordu. Eğitim bitince azat edilip, askeri giysi, at ve silah veriliyordu. Böylece yetişkin bir Memluk köle değil özgür bir kişiydi. Ama efendisine ve efendisine bağlı diğer Memluklara bağlı olmakla yükümlüydü. Yeteneği neye yeterse oraya kadar yükselirdi. Hatta Sultan bile olabilirdi.

Memluk askeri sınıfı üyeleri bir ayrıcalık olarak arma taşır ve ata binerdi. Adli işlerine kadılar değil " hacip " denen özel askeri yargıçlar bakardı. Memluklar askeri görevlerin yanı sıra sivil görevlerin çoğuna da bakarlardı. Sivil katipler, Memlukların bakmadığı ikinci derecede önemli görevlere tayin edilirlerdi. En yüksek devlet görevlerine emir (bey) denirdi. Beşler, onlar, yirmiler, kırklar ve yüzler emirlikleri vardı. Yüzler emirlikleri en yüksek dereceli emirliklerdi. Bunlar 100 Memluk askeri beslerlerdi. Ayrıca 1000 " halka " askerine de komuta

ederlerdi. Halka askerleri ikta sahibi özgür sipahi veya şövalyelerdi. Orduda halka askerlerinin sayısı Memluk askerlerinin sayısından fazlaydı. Ancak Memluklar halkalara göre daha ayrıcalıklıydılar. Genel olarak Memluk iktası halkaların iktasından büyüktü. Bir halka iktası yarım köyden küçükken, Memluk iktası bir köy büyüklüğüne ulaşabilirdi.

Memluk ordusunda, Memluk ve halka askerlerinden başka Türk, Kürt ve Arap kabileleri yardımcı askerler olarak kullanılırdı. Bu kabile şeflerine de on, yirmi ve kırk emiri rütbesi verilirdi. Ancak bunlar hiçbir zaman aynı rütbedeki Türklerle bir tutulmazdı. Benzer şekilde haşhaşi şefleri de rütbe alırlardı.

Askere dağıtılan ikta, tarla ürününün geliri üzerinden dağıtılırdı ve ırsi değildi. Memluk Sultanları zaman zaman arazideki iktayı yeniden dağıtarak, iktanın babadan oğla geçmesini engellerlerdi. Memluk adaylarının esir pazarlarından toplanması sık aralıklarla yapılırdı. Adayın eğitimi bitince, hiyerarşi içinde yükselme de başlardı. Bu yeni Memluklara yeni iktalar lazımdı. Böylece ırsi kullanımdan arındırılmış olan ikta, yeni Memlukların önünü açardı.

Memlukların devlet toprakları (Mısır, Suriye) üzerinde doğan çocukları, askeri sınıfın üyesi sayılmazlardı. Özgür ve Müslüman olarak doğan bu çocuklar, askerlik yerine sivil ve dini hizmetlere yönlendirilirlerdi. Bunların bir kısmı, Memluklardan daha aşağı statüde olan " halka " şövalyesi olabilirlerdi.

Sultan'ı, Memluklar arasından Kahire'de oturan yüz civarında emir seçiyordu. Seçmenler kurulunun arasındaki anlaşmazlık, genel olarak savaş ile çözümlenirdi. Seçilen Sultan ile Emirler karşılıklı yemin ile birbirlerine bağlanırlardı. Önce Sultan, emirlere eziyet etmeyeceğine dair Kuran'a el basardı. Sonra emirler Sultana sadakat yemini ederlerdi. Halife bu seçimi usulen onaylardı.

Esir Kral, 1250

Louis IX ve İnnocentius IV

Haçlı seferine çıkmış olan Fransız Kralı Saint Louis, 1250 yılında Memlükler karşısında büyük bir hezimete uğrayarak, esir düştü. Mansura kentinde esir tutuldu. Louis ve arkadaşları daha sonra büyük bir fidye karşılığı serbest bırakıldılar. Saint Louis serbest kaldıktan sonra, Akka Haçlı krallığında dört yıl geçirdi. Bu süre içinde Akka, Ceasarea (Kayseriye) ve Yafa'nın müdafaasının kuvvetlendirilmesi ile ilgilendi. Ayrıca Mısır ve Suriye Müslümanları ile diplomatik ilişkiler kurdu.

Bu sıralarda İznik devleti kralı İoannes Vatatzes, Papa ve Alman İmparatoru ile iyi ilişkiler kurmuştu. Karısı Eirene ölünce, Alman İmparatorunun kızı Konstanze ile evlendi. Ortodoks ve Katolik kiliselerini birleştirmek istiyordu. Bu isteği, Papanın ona olan desteğini arttırdı. İoannes Vatatzes, topraklarını iki katına çıkarmıştı. Artık Latin İmparatorluğu sadece Constantinopolis ile yakın çevresine hükmedebiliyordu. Latinler yalnızlığa itilmişlerdi. Vatatzes'in iç politikası da başarılıydı. Suistimallar ortadan kalkmıştı, ekonomi gelişmişti, bayındırlık faaliyetleri yapılıyordu.

1250 yılında Anadolu'da Tokat'ta pervane Hamit adına köprü yapıldı. Antalya'da Celaleddin Karatay Medresesi, Kırşehir'de Melik Gazi Türbesi, Aksaray'da Ak Hanın yapımına başlandı.

Suriye Eyyubileri, Mısırdaki yönetim değişikliğini kabul etmiyor, Mısır üzerinde hak iddia ediyorlardı. Aybek (Aybey) " Ülke Halife'ye ait, Sultan onun temsilcisi " diyerek Halifenin şemsiyesi altına girmeye çalıştı. Ama Suriye Eyyubileri savaşta ısrar edince, Şubat 1251 yılında yapılan savaşı Aybek kazandı. Bu sırada Moğollar Irak üzerine yürümüş olduklarından Abbasi halifesi Mustasım Memluklularla Suriye Eyyubilerini ortak düşmana karşı işbirliği yapmaları için razı etmeye çalıştı.

Kutsal Roma İmparatoru II. Friedrich 1250 yılında öldü. Şahin uçurma hakkında bir kitap yazmıştı. Kitaptan anlaşıldığına göre kuşların yaşamını iyice incelemişti. Şiirler yazdı. İtalyanca ilk şiir yazanlardandır. Sarayında Hıristiyan, Müslüman her tip bilim adamı bulunurdu. Entelektüel bir imparatordu.

Friedrich zamanında Almanya'nın birliği sarsılmıştı. Hohenstaufen sülalesinin İmparatorluk ailesi olarak papaları koruma ve kollama görevi (aynı zamanda rakip olma) Hohenstaufenlerden Fransız krallarına geçti. Bazı papalar Fransız krallarını desteklemeye başladılar. Fransa kralları, gittikçe, İmparator olmasalar da İmparatora rakip oluyorlardı.

1251 ve 1252 yıllarında Karatay Konya'da kendi adı ile anılan medreseyi yaptırdı.

Hülagu Han Batıya geliyor, 1251 - 54

Hülagu ve eşi Dokuz Hatun

Moğol Büyük Hanlığında Batu atalarının kutsal topraklarında yeni bir kurultay toplayarak, Mengü'yü (Möngke) (1251 – 1259) yeniden Büyük Han seçtirmişti. Bu son kurultaya da Ögedey ve Çağatay soyları katılmamıştı. Ögedey ahfadından Şiremön bir baskın düzenledi ama kendi tutuklandı, adamları öldürüldü. Böylece Büyük Hanlık Ögedey soyundan Tuluy soyuna geçmiş oldu. Mengü Han, Oğul Gaymış Hatun için kötünün kötüsü demişti. Onu çıplak sorguya çektirip, suda boğdurarak öldürttü.

Çağatay Hanı Yisu Mengü'ydü ama tahttan ayrıldığından beri Kara Hülagu'nun karısı Organa Hatun hiç boş durmamıştı. Organa Hatun akıllı, becerikli bir kadındı. Kara Hülagu, Organa Hatun sayesinde Çağatay tahtına tekrar döndü. Organa Hatun 1252 ile 1261 yılları arasında doğrudan Çağatay topraklarına hükmetti. Daha sonra da yeğeni ve eşi olacak Algu (1261 – 1266) ve daha sonra da Algu Handan olma oğlu Mübarek Şah aracılığı ile hüküm sürecekti.

Bu sırada Kilikya Ermeni Kralı Hetum'un hem Haçlılarla hanedan ilişkileri kurma çabaları ve hem de Moğollar ile Hıristiyanlar arasında çok yakın ilişkiler oluşturma gayretleri devam ediyordu. 1253 yılında I. Hetum'un kızı Sbylle ile Antakya Prinkepsi VI. Bohemund evlendiler. Böylece uzun zamandır Kilikya Ermeni Krallığı ile Antakya Prinkepsliği

arasındaki soğukluk ve mücadele de bitirilmiş oldu. Şimdi şöyle bir hiyerarşi oluşmuştu: İran Moğolları (İlhanlılar) Büyük Moğol Hanlığına bağlıydılar; Kilikya Ermeni Krallığı İran Moğollarına tabiydi; Antakya Prinkepsliği de Ermeni Krallığına tabiydi.

1253 yılında Kilikya Ermeni Kralı I. Hetum, Büyük Moğol Hanı Mengü'yü ziyaret etti. Ona olan bağlılığını bildirip, hediyeler verdi. Mengü Han Hetum'u çok iyi karşılamıştı. Bu sırada Hetum'un yanındaki piskopos Mengü Han ve yanındakileri vaftiz etti. Ama buna dayanarak Mengü hanın Hıristiyan olduğu düşünülmemelidir. Moğollar vaftiz törenini bir nevi arındırma olarak görürler. Yoksa o tarihler de, daha hiçbiri, tek tanrılı dine inanmıyorlardı.

Büyük Moğol Hakanı Mengü Han, kardeşi Kubilay'ı Çin'e, kardeşi Hülagu'yu da Batı'ya yollamıştı. Hülagu, 1253 yılında Batı yönünde ileri harekata başladı. Geçtiği yerlerde Müslümanlara büyük zararlar veriyor, Hıristiyan halka dokunmuyordu. Hülagu hanın kuvvetlerine Ermeni Krallığı da katıldı. Şimdi Moğol ordusu ilerledikçe camiler yakılıyor, bazen halk da camilerin içinde yanıyordu.

Moğolların ilerlemesi üzerine Abbasi Halifesinin çabaları sonucu Nisan 1253 tarihinde Mısır ile Suriye Eyyubileri arasında barış ve ittifak sağlandı. 1254 yılında Memluklular ile Suriye Eyyubileri Yakın Doğu İslam birliğini kurdular.

1253 yılında Erzurum'da Çifte medrese (Hatuniye medresesi) yapıldı.

1254 yılında Fransız Kralı Saint Louis, ülkesine geri döndü. Dönerken de Akka'nın müdafaasını kuvvetlendirmek için orada bir Fransız garnizonu bıraktı. Çok sonraları, birinci dünya savaşından sonra bu garnizonun varlığı, Fransızların Ortadoğu'ya girip, manda kurmaları için hukuki gerekçe olacaktır.

Anadolu Selçuklu devletine artık Moğollar iyice karışır olmuşlardı. Ayrıca hem Batu Han ve hem de Baycu Noyan ayrı ayrı karışıyorlardı. Vezir Isfahanlı Şemseddin'in ölüm haberini duyan Batu Han, işe karıştı ve ölen vezirin mallarının iadesi ile suçluların cezalandırılmasını istedi. Bunun üzerine Batu Hanın desteğini alan Isfahanlı yandaşları hak aramaya başladılar. Bunlar ancak para dağıtılarak yatıştırıla bilindi. Ancak bir kere devlet bürokratları arasında guruplaşmalar, çekişmeler başlamıştı. Bu kargaşa mali reformların yapılmasını önledi.

Bir yandan yüksek maaşlar, bir yandan da sık sık gelip giden Moğol elçilik heyetleri ağırlama masrafları Anadolu Selçuklu devleti hazinesini eritiyordu. Anadolu Selçuklu devleti, Moğollara 1,2 milyon dirhem haraç verirken, bir elçilik heyeti 600 bin dirheme mal olabiliyordu. Ancak karışmış ve birbirine düşmüş bürokrasinin bir şey yapacak hali yoktu.

Şimdi Moğolların atamalara karışması ile ortaya yeni bir durum daha çıkmıştı. Yeni atanan yüksek devlet görevlilerine hem maaş ve hem de ikta verilmeye başlandı. Böylece eyaletler dağıtılır oldu. Bu da devletin merkezi yapısını bozdu.

Üç Sultan yönetimi, 1254, 55

Anadolu Selçuklu devletinde, üç sultan yönetimi devam ederken, devlet adamları daha üst kademeye geçebilmek için birbirinin kuyusunu kazıyor, Moğol hanlarına armağanlar vererek statü kazanmaya çalışıyorlardı. Anadolu işlerine hem Batu Hanın ve hem de Baycu Noyan'ın karışması işleri daha da çıkmaza sokuyordu. Bir birinin, bir diğerinin elçi heyetleri geliyordu. Bir onun adamı, bir diğerinin adamı bir şeyler talep ediyordu. Bütün kargaşayı dengeleyip devleti ayakta tutan, üç sultanın da Atabeki olmuş olan Celaleddin Karatay'dı. Ama 1254 yılında Celaleddin Karatay öldü.

Karatay, Grek kökenli, azadedilmiş bir köleydi. Kuvvetli bir olasılık ile Keykavus zamanından başlayarak, kesin olarak Keykubat zamanından beri Sultanın görevlileri arasında bulunuyordu. Dürüst bir kişiydi. Hizip kurmamış, kişisel menfaat peşinde koşmamıştı. Rum Selçuklu devletinde çok etkin olmuş bir kişiydi. Bu sırada İsfahanlı Şemseddin'in yandaşları, Batu Han ile birlik olarak entrikalar çeviriyorlardı. Uygulamada bunlar devlet üst kademelerine gelmenin yollarını buluyorlardı. Zaten artık Rum Selçuklu Devleti üst kademe memurları sanki Selçuklu devleti hükümran bir devlet değilmiş gibi Moğol fermanıyla belirleniyordu.

Karatay bütün zor koşullara rağmen bir yandan Selçuklu Devletinin bütünlüğünü koruyor, bir yandan da Şaman Moğollara karşı devletin Müslüman niteliğini devam ettiriyordu. Karatay vakıflar da kurdu. Bu dönemde kurulan vakıflar, devlet düzensiz olduğundan ve iyi çalışmadığından, güvencesini arkasını İslam'a dayamaktan alıyordu. 1254 yılında Konya'da küçük Karatay medresesi yapıldı.

Mihail VIII Paleologos

Karatay, Moğol isteklerini düzenli tutmaya çalışmıştı. Moğolların istediği haraç, Moğol ordusunun bakımı ve diğer Moğol istekleri düzensizdi. Kimin ne zaman ne isteyeceği belli değildi. Karatay, Moğollara elçi olarak yolladığı İran asıllı Fahreddin Ali kanalı ile isteklerin belirlenmesine ve bir yerde dondurulmasına çalıştı

Celaleddin Karatay'ın ölümünden kısa süre sonra 3 kardeş yönetimi sona erdi. AlaeddinKeykubat, Karakurum'a Büyük Hanın yanına giderken yolda lalası hadim Muslih tarafından zehirlenerek öldürüldü (1254). İzzeddin Keykavus Doğu Roma yanlısıydı. Dayıları Kir Haye ve Kir Kedid'in etkisi altındaydı. Hatta onun İznik Rum İmparatorunun kızı ile evlendiği bile ileri sürülür. Bu arada ileride Bizans İmparatoru

olacak olan Mihail Paleologos Konya'ya sığındı. Sultan İzzeddin Keykavus da onu ordu komutanı, beylerbeyi yaptı. Mihail'in kardeşi de " Emir-i meydan " oldu. Ahi Evran (Şeyh Nasüriddin) ve ahileri Moğollara karşı Türkmenden yana olduklarından olsa gerek, taht kavgasında İzzeddin Keykavus'un yanını tutmuşlardı. Bunun acısını ileride Ahi Evran canı ile ödeyecekti.

Buna karşılık Rükneddin Kılıç Arslan, Moğol yanlısıydı. İzzeddin daha önce de Sultanlık yaptığından, hemen devletin önemli kademelerine kendi adamlarını yerleştirdi. Bu durumda Kılıç Arslan sarayda bir tutuklu durumuna düşmüştü. O da kendi yanında olan bazı askeri komutanların yardımı ile kaçarak, Kayseri'de sultanlığını ilan etti (1254). İki kardeş arasında yapılan görüşmeler bir sonuç vermeyince iki kardeş arasında savaş çıktı.

Kılıç Arslan'la İzzeddin Keykavus arasında yapılan savaşı da Keykavus kazandı. Kılıç Arslan tutsak edilerek Burgulu kalesine hapsedildi. Anadolu Selçuklu Tahtında II. İzzeddin Keykavus tek başına kalmıştı.

1254 yılında İznik İmparatoru III. İoannes Dukas Vatatzes öldü. Son yıllarını sara nöbetleri yüzünden çok zor geçirmişti. Vatatsez'in iki oğlu vardı. Ordu ve soylu sınıfı büyük oğul Theodoros'un İmparator olmasını kabul etti. Annesi Laskaris ailesinden geldiğinden yeni İmparator Theodoros Laskaris adını kullandı.

Nikaia'nın (İznik) imparatoru Theodore II Laskaris, I. Theodoros'un torunu, III. İoannes Dukas Vatatzes'in oğluydu. İyi bir asker ve edebiyatçı olarak yetişmişti. Bir süre tahta ortak olduktan sonra babasının ölümü üzerine 1254'te tek başına imparator olmuştu. Anadolu Selçukluları ile ittifakı yeniledi. II. Theodoros, babası gibi sara hastasıydı ve ülkesini kesin bir mutlakıyetle yönetiyordu. Soyluların imtiyazlarını kabul etmiyordu. En yakın danışmanı Georgios Muzalon'du. Yeni Patrik Arsenios, kiliselerin birleşmesi fikrine sıcak bakmıyordu. Theodoros Laskaris Moğollar ile iyi ilişkiler kurdu. Böylece Moğolları Doğu Roma sınırları dışında tutabildi.

1255 başlarında Trakya ve Makedonya'yı istila eden Bulgarlara karşı başarılı iki sefer düzenledi ve onları antlaşma yapmaya zorladı (1256). Kızı Maria'yı Epeiros (Epir) despotu Mihael'in oğlu Nikephoros ile evlendirdi (1256). Bu evliliğe karşılık Dyrrhachium (Dıraç, Arnavutluk) ve Servia (Yunanistan'da) kentlerini istemesi üzerine Mihail ile çıkan savaş devam ederken öldü.

Moğolların önünden kaçarak Anadolu'ya gelen Türkler, buradan Rum ve Ermeni topraklarına saldırarak geçimlerini sağlıyorlardı. Maraş civarına yerleşmiş bulunan Ağaçeri Türkmenleri de Suriye, Halep ve Çukurova'da yol kesmeye, kervan soymaya, yolcuları öldürmeye başlamışlardı. Ağaçeri Türkmenleri Ermeni hudutlarına kadar yayılıp, birkaç yıl buraları ellerinde tuttular.

İranlı tarihçi Reşideddin, Ağaçerilerin Oğuzlardan olduklarını, ormanlarda yaşamaya başlayınca bu adı aldıklarını yazmıştı. Bugünkü Tahtacılar, Ağaçerilerin ardılı kabul edilirler.

1255 yılında Rubruklu William'a atfen Anadolu Şap ticaretinin San Sirolu Nikolo adlı bir Cenovalı ile Molinisli Bonifacio adlı bir Venediklinin tekelinde olduğu bilinmektedir. Anlaşılan Selçuklu devleti iki rakip Cenova ve Venedik arasında şap ticaretini dağıtarak, tekel oluşmasını önlemiştir.

Mengü Han Batı ülkelerine girin dedi

Constantinopolis'in Latinler tarafından işgalinden sonra Bizans felsefesi yeni akımlara maruz kaldı. Bu dönemde Yeni-Platonculuk gerileyerek, yerine Ortodoks Skolastiği hakim oldu. İznikli Nikephoros Blemmydes (1197 – 1272) çok yönlü bir düşünürdü. Öğrencileri arasında Vatatzes'in oğlu II. Theodoros Laskaris'de bulunmuştu. Bir el kitabı şeklinde " Eisagogike Epitome (Küçük Giriş) adlı eserini yazdı.

Babasından sonra Bizans İmparatoru olan II. Theodoros Laskaris de edebiyat, fizik, matematik, teoloji ve felsefe ile uğraşmış olan bir kişiydi. Bütün bunların sonucu olarak Bizans felsefesi Aristo etkisinden kurtulamamıştı. Bu etki altında, tarihçi Georgios Pakhymeres bir eser yazarak, Aristo felsefesini toplu halde ve başarılı bir şekilde anlatmıştı.

Bütün Moğol Hanlıkları ve hatta dünya değişirken, Çağatay Hanlığı çok muhafazakardı. Bir kere ülke Cengiz kanunlarına sıkı sıkıya bağlı olarak yönetiliyordu. Seferler ve iç kavgalar ülkeyi çok yıpratmıştı. Tarım, ticaret ve zanaat neredeyse tamamen çöküyordu. Bu tarihte oradan geçen seyyah Willem van Rubroek şöyle yazıyordu: " Eskiden bu ovada büyük şehirler varmış, ama bugün Tatarlara otlaklar açmak için yıkılmışlar ".

Rum Selçuklu tahtında tek kalan İzzeddin Keykavus devlete yeniden çekidüzen vermeye çalışıyordu. Maraş ormanlarına yerleşmiş ve eşkıyalık yapan Ağaçeri Türkmenlerine karşı cezalandırma seferi düzenledi.

Bu sırada, Anadolu Selçuklu devletine sürekli elçiler yollayarak, anlaşma dışı para ve mal almaya çalışan Baycu'nun istekleri artık kaale alınmıyordu. Emir-i dad Fahreddin Ali, Karatay döneminde Karakurum'a Büyük Moğol Hanı Mengü'nün yanına yollanmıştı. Fahreddin Ali geriye, Baycu'nunkine benzer haksız istekleri yasaklayan bir emirle geri döndü. Buna güvenen Anadolu Selçukları da artık Baycu'nun isteklerini kaale almıyor ve tehditlerine aldırmıyordu.

Ancak, Anadolu Selçukluları Ağaçeri seferinde iken, Baycu uyarmadan, büyük kuvvetlerle Anadolu'ya girdi. Bu, aslında, Büyük Moğol Hanı Mengü'nün politika değişikliğinin bir sonucuydu. Büyük Han Batı İslam ülkelerini ele geçirme kararı almıştı.

Avrupa'da sanayi ve ticaret gelişiyor

Hansa ve ticaret yolu

1150 yıllarında başlamış olan Almanların Doğuya doğru ilerlemesi, Şaman dininin Avrupa'daki son kalıntılarına erişti ve onları değiştirdi. Prusyalılara, Finlere ve Litvanyalılara İsa inancı zorla dayatıldı. Bunu Germen kökenli dinsel ve askeri tarikatlar aracılığı ile yaptılar. Fethedilen topraklarda tarım kolonileri kurma şeklinde organize oluyorlardı. Manastırlar ve prensler, yeni fethedilen topraklara Alman köylüsünü çağırdılar. Kitle halinde göçler oldu. Eskiden ıssız olan bu topraklarda birden nüfus patlaması yaşandı. Tabii tarımsal görünüm de tümüyle değişti. Eskiden adacıklar şeklinde Slav köylerinin bulunduğu bu topraklarda şimdi ileri bir tarım araç ve tekniğine sahip, ortakçı yapıda, büyük köyler şeklinde kurulmuş Alman kolonileri vardı. Alman kolonileşmesi sadece askeri, dini ve tarımsal planda kalmadı. Teknisyenler, madenciler ve tüccarlar da geldiler.

Bu kolonileşme ve insan akını, eski ufak kasabaların büyüyerek kentleşmesine neden oldu. Ticaret ekonomisi başladı. Kent pazarları kurulmaya başlanınca, köyler de kentlere bağlanmış oldular. Böylece ortaya çıkan ticaret merkezleri tamamen Germen yapıdaydı. Germenler böylece gelip, Moğolların egemen oldukları bozkıra dayandılar. Bu denli büyük bir Germen göçü ve beraberinde gelen ticaret Slav sosyal yapısını değiştirdi. Geniş Doğu Avrupa topraklarında buğday ekiminin yapılabilmesini sağladı. Baltık denizinde balık avcılığını geliştirdi. Tabii bunun Batı Avrupa ekonomisine yaptığı faydalardan biri de başlamış olan tarımsal durgunluğu gidererek, ticaretin tekrar canlanmasına katkıda bulunmuş olmasıydı.

Avrupa toplumunun zenginleşen kesimlerinin, kaliteli, renkli yünlü dokumalara karşı talepleri iyice artmıştı. Buna karşılık işyerleri Flandr ovasında toplanmış ve Batı'nın tanıdığı ilk büyük sanayi kentleri de orada kurulmuştu. Kumaş üretiminin büyük bir bölümü uzak ülkelere ihraç

edilmek üzere üretiliyordu. Tabii denetim tüccarların eline geçmişti. Bu tüccarlar sadece kumaş satan tüccarlar değildiler, her tip ticareti birlikte yapıyorlardı. Tüccarların kendi tezgahları vardı. Ayrıca küçük esnafa parça başı iş veriyorlardı. Küçük esnaf da yanında yarı aç yarı tok, her türlü güvenceden mahrum işçiler çalıştırıyordu. 1250 yılları geldiğinde, Flandr kentlerinde mevcut sosyal eşitsizlik ve çok kötü çalışma koşulları grevlere yol açtı.

Flandr ovasında açılmakta olan fuarlar, bir liman kenti olan Bruges'de toplandı. Bruges kenti artık değişik yerlerden gelen tüccarların buluşma yeriydi. Bruges'den mallar deniz yolu ile Kuzey Denizine açılıyordu. Ama deniz yolu Hansalıların ve İtalyanların elindeydi.

Hansa, Almanların deniz kıyısındaki liman kentlerinin iç bölgelerdeki tarım ürünlerini satabilmek için kurdukları bir birlikti. Başlangıçta bu kentlerin tüccarları arasındaki bir birlikti. Kısa sürede Baltık ticaretini ellerine geçirdiler. Hansa gittikçe büyüdü, 1250 yıllarına gelindiğinde artık bir tüccarlar birliği olmaktan çıkmış, bir kentler birliğine dönüşmüştü. Merkezi de Lubeck'deydi. Hansa gidebildiği her yere ringa balığı, bal, kürk gibi Kuzey ürünleri, Germen iç bölgelerinde yetişen buğday, tuz ve şarap gibi ürünleri taşıyordu.

Kuzey limanlarından yapılan deniz taşımacılığı sadece Hansa'nın elinde değildi. İtalyan denizci kentleri de devreye girmişlerdi. Venedik ve Cenova, hatırlanacağı gibi sadece kuzey limanlarından taşıma yapmıyorlardı. Akdeniz ve Karadeniz ticaretinin büyük bir kısmı onların

elindeydi. Ayrıca Karadeniz'den Büyük Okyanus'a kadar uzanan Moğol devleti kurulunca, eski ipek yolu ve Uzak Doğu ile ticaret canlanmıştı. İtalyan tüccarlar Müslümanlarla ve Çin'e kadar her yer ile ticaret yapıyorlardı. Venedik ve Cenova gemileri, Afrika kıyılarında, Kuzey denizinde, Akdeniz'in ve Karadeniz'in her yerindeydiler. Ancak deniz tehlikeliydi. Kendisi zaten tehlikeli olduğu yetmiyormuş gibi bir de hiç azımsanmayacak korsan tehlikesi vardı. Büyük sermayelerin bu tehlikelerin eline bırakılması, tüccarları rahatsız ediyordu. Riskleri azaltacak çözümler aranmaya başlanmıştı. Gelişecek olan bütün teknik gelişmeler işte bu tehlikeleri önlemek amacına dönük olacaktı.

Venedik'i, bu zengin ve ihtişamlı tüccar kent cumhuriyetini büyük tacirler denetliyordu. Bunlar gemi yapım tekelini de ellerine almışlardı. Venedik koruyucu gemiler yaptı. Ticaret gemilerini konvoy haline getirdi ve bunları koruyucu gemiler eşliğinde toplu olarak sefere soktu. Zarar halinde sermayeyi koruyabilmek için de, gemi ve gemi mallarına olan ortaklıkların sayısını arttırdılar. Böylece tüccar başına düşen risk de azalmış oldu.

Cenova'da ise Venedik'tekinden çok daha bireysel bir yapı vardı. Burada sigortanın ilk şekilleri ortaya çıktı. Gemiler ve malları çok yüksek faizli borçlara karşılık tutuldular.

Sermaye sahipleri, ticarette ustalaşmış kişiler ve denizcilikte ustalaşmış kişiler, İtalyan denizci kent devletlerinde bir araya gelmişlerdi. Geçte olsa, bunlara, kentlerdeki burjuvalar da katıldılar. Burjuvaların katılması ile ortaya hem daha büyük sermayeler çıktı, hem sanayinin katkısı başladı ve hem de bankacılık işin içine sokuldu. Bunun sonucunda bankalar krallara borç verecek kadar güçleneceklerdi.

XI. yüzyıldan başlayarak, mal ve para dolaşımı hızlandıkça, enflasyon da ona eşlik etmeye başlamıştı. 1180 ile 1260 yılları arasında Normandiya'da tarım ürünleri fiyatları %50 arttı. Bu sırada kentleşme hızla sürüyordu. Kentlere devasa katedrallerin yapımı da sürüyordu. Bütün bu gelişmeler meslek örgütlerinin teşkilatlanması sonucunu getirdi. Teşkilatlar temsil ettikleri mesleklerin çalışmalarını düzenlemeye başladılar. Çalışma sürelerini, çalışma yöntemlerini düzenliyor, ürünün kalitesini denetliyor, rekabeti azaltıp, ustalar arasında eşitliği sağlıyorlardı.

Yün yetiştiriciliği kırsal kesimi alt üst etmişti. İngiltere'de dış satım öyle arttı ki hem senyörler ve hem de köylüler, buna yetişmeye çalıştılar. Doymak için değil, kar amacıyla yapılan tarım kırsal kesime yeni bir şekil veriyordu. Toprak artık sürekli değil, birkaç yıllığına kiralanmaya başladı. Böylece kiracı vadesi geldiğinde toprağı terk ediyordu. Bu da toprak sahibine toprağını yeniden değerlendirme imkanı veriyordu. Ayrıca toprak artık ürün karşılığı değil nakit karşılığı kiraya verilmeye başlanmıştı. Bunun yanı sıra tarımla ilgili eserler yazılmaya, tarım bir bilim haline getirilmeye başlandı.

Toprağın tekrar değer kazanması, yeniden toprağa olan yatırımları arttırdı. Senyörler, hem kendi payları olan toprakların daha iyi değerlendirilmesini denetlemeye başladılar. Hem de kimi haklarını satmaya giriştiler. Yapılan yeni sözleşmelerde ise köylüler eskiden beri kendilerini zora sokan angaryalardan kurtulmaya çalışıyorlardı ve de kurtulmaya başladılar.

Batı Avrupa'da Sosyal Değişiklikler

Burjuvalar

Batı Avrupa'da değişen ekonomi beraberinde sosyal değişimi de getirdi. Köylüler paraya kavuşunca parayı harcamaya da başladılar. Bu arada senyörler aldıkları vergileri de arttırmışlardı. Kaynaklarının yetersizliği, harcama ve vergi artışı ile birleşince köylüleri borç almak, topraklarının bir kısmını rehin etmek, hatta onları topraklarından vazgeçmek durumunda bıraktı. Böylece köylüler zenginlere teslim olmuşlar ve çökmüşlerdi. Bu durumun hukukunu da eski Roma hukukunu inceleyen meslekten hukukçular çözdüler. Köylüyü yeni bir " servaj " hukuku içine soktular. Bu yenisi aslında eskisine pek benzemiyordu. Yenisine göre köylülere efendileri istediği kadar angarya yükleyebilir ve sömürebilirdi. Bazı köylüler bu servaj cenderesinin içine sokuldular. Cendereye girenlerin sayıları Kara Avrupa'sında pek fazla değildi, ama İngiltere'de köylülerin büyük çoğunluğu bu cenderenin içindeydi.

Bütün bu gelişmelere rağmen, Köylülük İtalya ve İngiltere'de sıkışmışken, diğer Batı Avrupa ülkelerinde gelirini arttırmanın yolunu bulmuştu. Kara Avrupa'sında köylülerin durumundaki bu hissedilir iyileşme, toplumların hafızalarına kaydedilecek kadar görülmemiş bir şeydi. Köylülerin arasında ufak bir gurup, sonradan görme denilecek kadar çok zenginleşmişti. Bunlar ürünlerini satarken diğerlerinden daha hünerli davranıp, ufak bir sermaye sahibi

olmuşlardı. Sonra bir yolunu bulup, komşusunun topraklarından rant elde etmişlerdi. İyice fakirleşmiş şövalyelerin topraklarını satın almışlar, bir köy ağası olup çıkmışlardı. Bu sonradan görmeler, köylerde kalmış önemsiz soyluların kızları ile evlendiler. Öyle veya böyle, bir yoılla, kibar takımı içine girmeyi başarmışlardı.

Burjuvalar, XII. yüzyılın ortalarından itibaren kentlerde egemen bir kast oluşturmuşlardı. Ticari risklere karşı kendilerini taşınmazla koruma altına almışlardı. Burjuvalar, en karlı işleri, en uzak mesafelere yapılan ticaretti. Ayrıca para ticaretini de inisiyatiflerindeydi. Kurup, bağlandıkları meslek kuruluşları, diğer meslek kuruluşlarını ve özellikle zanaatkarlarınınkini denetimleri altına almıştı. Bu kuruluşlar kent toplumunun iradesini ve isteklerini belirliyordu. Giderek ortak sorunların yönetimini üslendiler. En zengin burjuvalar, en güçlü olan meslek kuruluşlarında üyeydiler. En güçlü meslek kuruluşları kanalı ile belediye hizmetlerini denetler oldular. Bununla da yetinmediler, en yüksek kent yöneticiliklerini ellerine geçirdiler. Parasal güç, siyasi güce dönüşüyordu.

Meydana gelen ekonomik gelişme eski soylu sınıfının aleyhine olmuştu. İlk etkilenenler şövalyelerdi. Eski atalarının yaşamıyla uyuşamamaya başladılar. Kırsal yaşam yerine toplantıları ve sarayları tercih eder oldular. Ancak bu tip kent toplantıları çok şatafatlı giyinmeyi icap ettiriyordu ki bu da büyük paralara mal oluyordu. Askeri donanım da gelişmiş, karmaşıklaşmış ve pahalanmıştı. Kaleler ve surlar tahtadan taşa dönerken, onları yıkacak silahlar da gelişiyordu. Büyük senyörler şatolarını taştan yapmaya başladılar. Küçük soylular da atalarından kalma çiftliklerinin çevresine bir çukur kazıp, kuleler ekleyip, çiftliklerini kuvvetlendirmeye çalıştılar. Bütün bu gelişmelerden sonra bedava asker bulmak gittikçe zorlaşıyordu. Artık ücretli askerlik çağı başlamıştı. Ücretli askerlik XII. Yüzyılın son zamanında yaygınlaşmaya başladı. Bu asrın sonuna gelindiğinde ise bütün Batı orduları ücretli askerlerden oluşmuş olacaktı. Bütün bu anlatılan değişiklikler para istiyordu. Hem de nakit para istiyordu.

Nakit kullanımı iyice yaygınlaştı. Kızlara çeyiz olarak bile toprak yerine nakit verilmeye veya nakit verilmesi karşı tarafça istenmeye başlandı. Kiliselere bağışlar toprak veya taşınmaz mülk yerine nakit para ile yapılır oldu. Artık herkesin ve tabii bu arada şövalyelerin sürekli nakit paraya ihtiyaçları vardı. Senyörler açısından gelir de gider de nakitti ama gider çok daha fazlaydı. Şövalyeler durmadan açık veriyorlardı. Eskiden ihtiyacı olan senyör eşinden dostundan borç bulabilirdi. Halbuki şimdi herkes zor durumda olduğundan borç kiliselerden, burjuvalardan ve bazı prenslerden elde edilebiliniyordu. Sonunda borç alıp ödeyemeye ödeyemeye senyörlerin (şövalyelerin) kredileri bitti. Onlar da mal varlıklarını parça parça devretmeye başladılar. Bu mülkleri zengin burjuvalar ile zenginleşmiş köylüler (sonradan görmeler) satın alıyorlardı.

Soyluların gittikçe yoksullaşması tepki oluşturdu. Toprak varlığının korunması için önlemler gelişti. Eskiden miras aynı miras kategorisindeki mirasçılar arasında eşit paylaştırılıyordu. Bu usulden vazgeçilerek, en büyük parça en büyük oğla bırakılmaya başlandı. Aynı sonucu veren bir diğer uygulama da bütün küçük kardeşlerin din adamlığına veya dinsel yaşama adanmalarıydı. Soyluların fiili olarak zengin köylülerden ve burjuvalardan farksız hale gelmesi, soyluların psikolojik olarak farklılık yaratmaya çalışmalarına neden oldu. Kökenlerini belirten işaretler taşır ve bunları daha fazla ortaya çıkarır oldular. Giyimlerini farklılaştırarak, bazı yerlerde bazı renkleri tekellerine bile aldılar. Bu gidiş sonunda silah taşıma hakkının kısıtlanmasına kadar vardı. Artık sadece soylular silah taşıyabiliyorlardı. Asiller, sınıflarının bilincindeydiler ve bunu paradan çok kan bağına bağlıyorlardı.

Sosyal değişiklikler iki önemli noktada yoğunlaşmıştı. Bunlardan birincisi soylu olmayan birilerinin (burjuvalar) zenginleşip, yükselmesiydi. Ama ortada bu yükselişi benimseyecek ve onaylayacak bir iktidar yoktu. Bunlar böyle siyasi bir desteği arar oldular. İkinciler ise yoksullaşan soylulardı. Bunlar artık hizmetlerini satılığa çıkarmışlardı ve güçlü olanlar bu hizmetleri satın alabiliyorlardı.

Daha önce de gördüğümüz gibi zenginleşip, güçlenen ama iktidardan yoksun olan halk, mevcut yönetim biçiminden memnun değilse, merkezi yönetime yeşil ışık yakar. Diğer yandan yoksullaşmayan ve hala borç bulabilen ve askerleri sayesinde dediğini dikte ettirebilenler krallardı. Yukarıdaki gelişmeler onlara yaradı. Batının siyasi yapısı değişmeye başladı. Şimdiki ulusal devletlerin çekirdekleri oluşuyordu.

1250 yıllarına gelindiğinde Fransa kralının egemenliği iyice güçlenmişti. Paris fikir dünyasında saygın bir yer edinmeye başlamış, bu da krallığın kuvvetlenmesini desteklemişti. Fransa kralı Saint Louis olabildiğince adil davranıyor ve davranılmasını örgütlemeye çalışıyordu. Onun bu tutumu da Fransa krallarının güçlenmesine katkı yaptı.

1250 yılında Alman İmparatoru II. Frederik (Frederich, Friedrich) öldü. Arkasında tam bütünleşememiş ve karışıklıklarla dolu ülkeler bırakmıştı. Şiddet ve iç savaş başladı. Bu iç savaşlar 20 yıl kadar sürecek ve Alman imparatorluğunu tamamen dağıtacaktı.

Avrupa'da eğitim ve sanat gelişiyor

Papalık, öğretim kurumlarını desteklemiş ve onların bağımsızlaşmasına yardım etmişti. Ama bu kurumları (Üniversiteler) denetlemek de istiyordu. Papalık, himayesindeki iki tarikattan Dominikenlerden ve Fransiskenlerden çok yararlanmıştı. Özellikle Engizisyonun yürütülmesinde bu tarikatların rolü büyüktü. Papalık bu tarikatları şimdi de öğretime kanalize ediyordu. Özellikle ilahiyat öğretimi bu tarikatların eline geçti. Hatırlanacağı gibi öğrenimde, Hıristiyanlık öncesi Yunan felsefesi büyük etki yapmıştı. Papalık uzun zamandır bu pagan dediği etkiden kurtulmaya çalışıyordu. Öğretimi ele geçiren tarikatlar, bu büyük soruna saldırdılar. Bu yoğun çaba iki önemli sonuç verdi. Bir kısmı Platoncu bir düşünceye doğru yöneldi. Bir kısmı da Aristo felsefesini Hıristiyan dogmasına uydurdu. Thomas Aquinas (1225 – 1274), Aristo mantığını Hıristiyanlıkla birleştirenlerden biri ve en önemlisidir.

Aslında üniversiteler, Roma'nın dayatmak istediği disipline öyle uslu uslu boyun eğmiyorlardı. Paris'te 1233 – 1257 yılları arasında, Laik hocalar, başkaldırıp Dominikenlerle Fransiskenlere verilmiş olan kürsülerin sayısını azaltmak istediler. Dominikenler ve Fransiskenler üniversite dışı bir disiplinin dümen suyunda gitmekle suçlanıyordu. Mücadele nesiller boyunca devam etti ve Paris'te başlayan mücadele İngiltere'ye de geçti. Şimdi üniversitelerde Papalığın veya piskoposlukların gözünün içine bakmayan hocalar da vardı. Papalığın hoşuna gitmeyecek fikir çıkışları oluşmaya başlamıştı.

Burjuvaların eğitim gördüğü din dışı okullar gittikçe yaygınlaşıyordu. Bu yaygınlaşma okuma ihtiyacının artması ile de destekleniyordu. Şövalyelerin eğitimi zorunlu görmeleri anlatılmıştı. Bu sırada devlet organları da bütün devletlerde büyümüştü. Katip, noter, okuma yazma bilen memur sayısı ciddi bir şekilde artıyordu. Kitap ise ender ve zor bulunan bir nesne olmaktan

çıkmıştı. Büyük Üniversite merkezlerinde, öğrenci ihtiyacına cevap vermek üzere, bazı insanlar yazı kopyalamayı meslek olarak yapmaya başlamışlardı.

Daha önce de anlatıldığı gibi edebiyatta düz yazı öne çıkmıştı. Roman okuma yaygınlaşmıştı. Edebiyatta özellikle Fransa yükselmişti. Fransa'nın bu yükselişi diğer sanat dallarında da kendini belli ediyordu. Müzikte Parisli ustalar, çok sesli araştırmaları ilerletmişler, ortaya yeni müzik türleri koymuşlardı. Ama daha da önemlisi, Kuzey Fransa'da Gotik sanat doğmuştu. Gotik sanat doğmuş ve kentlerin sanatı olmuştu. O, burjuvalarla birlikte yükseliyordu, yükselirken de kırsal kesimdeki manastırlar gölgeleniyorlardı. Kemerler sivrilmiş ve her şey yükseğe doğru tırmanmaya başlamıştı. Heykeller hala kutsal temaları işliyorlardı. Ama Tanrı'nın yücelik ve sevecenliği vurgulanmaya başlanmıştı. Böylece ifadelere bir yumuşaklık, sıcaklık geldi. Konular da dünyadaki tüm varlıklara doğru kayıyordu. Fantastik eserler artık yapılmaz olmuştu. Heykelin gerçeğine uygun yapılması tercih ediliyordu. Heykel duvardan koptu, bağımsızlık kazandı.

Gotik, Paris'ten başlayıp bütün Avrupa'ya yayıldı. Ancak etki Kuzeye, İngiltere ve Almanya'ya daha yoğun giderken, Güneye Roma etkisindeki topraklarda daha sınırlı kaldı. İtalya ise geçmiş geleneğinden kopamazdı, orada kendine özgü bir sanatın çıkması kaçınılmazdı.

İtalya'da hala yabancı estetik etkisine girmemiş ve eski Roma sanat geleneklerini sürdüren bölgeler vardı. Buralardan başlayarak, antik biçimler bütün İtalya'da yeniden doğdular. İtalya'da bazilika tarzında kilise yapımı hep sürmüştü, buna süslemede de eskiye benzer bir tarz tekrar kendini göstererek ilave oldu.

Hatırlanacağı gibi II. Frederik'in (Fredrich, Friedrich) kafasında Sicilya yeni kurulacak bir imparatorluğun merkeziydi. Burada antik heykel yeniden doğdu. Bu sırada Toscana'da eski sandukalardaki taş oyma eserler ile ikonografi birlikte yorumlanmaya başlamıştı. Bu hareket asrın sonunda resme de sıçrayacaktır. Resim aslında tamamen Doğu Roma sanatçılarının etkisi altındaydı. Mozaikler, bu tarihlerde, hala Doğu örneklerine benzer tarzda yapılıyordu.

Bu sırada Roma'da bazı mozaikçi ve freskçiler, tekrar eski Yunandaki harekete dönmeye çalıştılar. Hıristiyanlık ile Doğu Roma sanatı donuk, hareketsiz ve yavan bir hal almıştı. Bu harekete dönüş eğilimi az sonra Giotto'yu çıkaracaktı.

Giotto ve çağdaşları, bu dönemde kuralcı ve simgesel resim kurallarını ve tekniğini terk ederek nesnelerin doğal halleriyle resmedilmesi anlayışına yönelmişlerdir. Dini bakış açısından kurtulmaya başlamışlardır, insan merkezli bakış açısına yönelmiştir.

Rönesans döneminde resme perspektifi yavaş yavaş geçiren ressamdır. .

Thomas Aquinas

Thomas Aquinas

Batı Hıristiyanlığının önemli bir düşünürü olan Thomas Aquinas (1225 – 1274), Hıristiyanlığa kalıcı katkıda bulunmuştur. Aquinas, Augustinus ile Yunan felsefesinin sentezini yapmaya çalışmıştır. On ikinci asırda, pek çok Batılı bilim adamı, İspanya'ya gelmişti. Burada, Müslüman bilimi ile karşılaşmışlardı. Batılı bilim adamları, Müslüman ve Yahudi bilim adamlarının da katkısı ile İspanya'da mevcut olan büyük entelektüel birikimi tercüme etmeye, benimsemeye başlamışlardı. Bu büyük tercüme tasarısı içinde, Platon, Aristo ve diğer antik filozofların eserlerinin Arapça çevirileri Latince'ye tercüme edilmişti. Bu eserler, Kuzey Avrupa halklarının kullanımına sunuluyordu. Çevirmenler sadece eski Yunan

eserlerini tercüme etmediler, İbni Rüşt'ün eserleri, Müslüman bilim adamlarının eserlerini ve tıp yazılarını da Latince'ye çevirdiler.

Ortada enteresan bir ikilem vardı. Orta Doğuda, Hıristiyanlar Haçlı seferleri ile İslam'ı yıkmakla uğraşıyor, İspanya'da ise Müslümanlar, Hıristiyanların batı uygarlığını oluşturmasına yardımcı oluyorlardı.

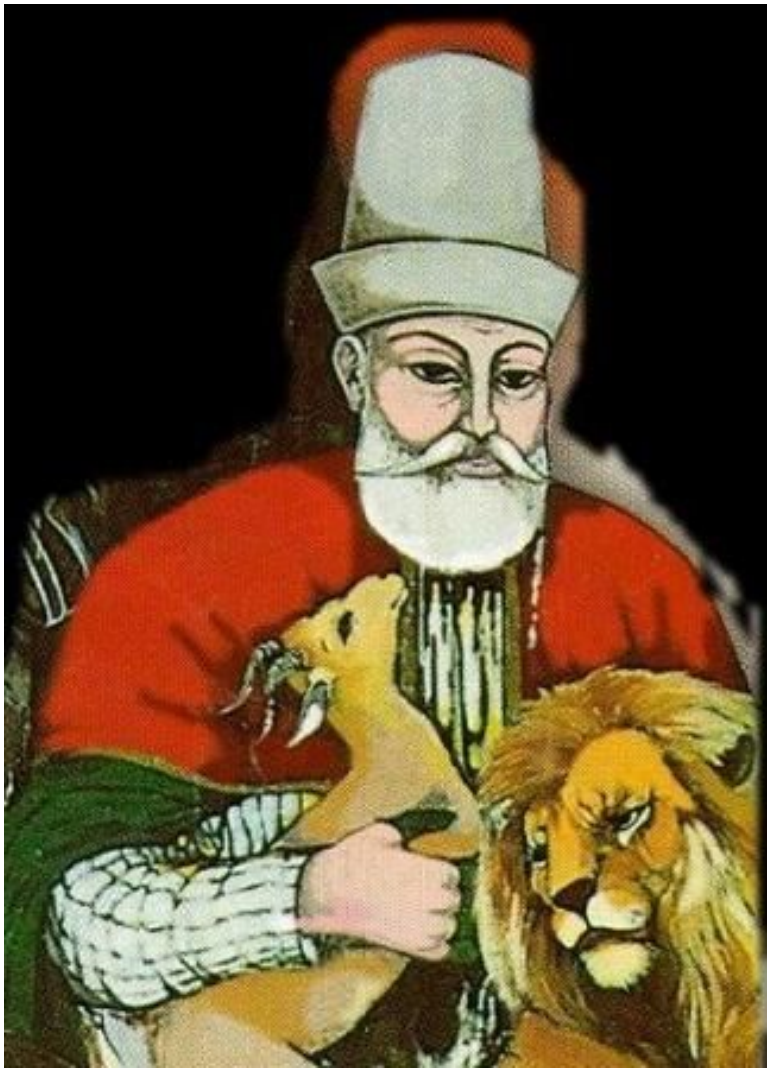
Thomas Aquinas, özellikle, İbni Rüşt'ün Aristo yorumundan etkilenmişti. Teslis gibi sırların akılla kanıtlana bilineceğine inanmıyordu. Ona göre Tanrı'nın gerçekliği ile Tanrı hakkındaki insan öğretilerini birbirinden ayrı mütalaa etmek gerekiyordu. Tanrı insan aklı ile kavranılamazdı. Thomas " Eninde sonunda insanın Tanrı hakkında bütün bildiği, O'nu bilmediğini bilmektir " diyordu. Zaten Tanrı Musa'ya " Ben neysem O'yum " dememişmiydi? Aquinas, filozofların Tanrı'sı ile Hıristiyanların Tanrı'sını da birleştirmişti. Tanrı'yı bir varlık olarak düşünüyordu. Tanrı'nın varlık olması bir biçim belirlemiyordu, burada amaç, Tanrı'nın kendi olmasıydı.

Aquinas, böyle düşünmesine rağmen, Tanrı tartışmasına, varlığı, doğa felsefesinden hareketle açıklamakla başlamıştı. Bu ise insanlara Tanrı tartışılabilirmiş gibi bir izlenim veriyordu. Tanrı'nın varlığını kanıtlamak için beş kanıt sıralıyordu.

. Aristo'nun ilk hareket kabulü.
. Sonsuz etkiler dizisi olmayacağı, bir başlangıç olması gereği.
. İbni Sina tarafından savunulan, bir " Zorunlu Varlık " olmasını gerektiren olaylar.
. Aristo'nun ileri sürdüğü, mükemmellik hiyerarşisinin tepesinde yer alması gereken mükemmellik.
. Evrende gözlemlediğimiz düzenin tesadüf eseri olamayacağı.

Bugün, bir kanıt olarak algılanamayan bu beş kanıt, Katolik ve Protestanlıkta çok önemli bir yere sahip olmuştur. Thomas'ın kullandığı " İlk neden ", " Zorunlu neden " gibi terimler, Tanrı'nın bildiğimiz gibi bir varlık olmadığını fakat bildiğimiz varlıkların varlık nedeni ve gerekçesi olduğu bilgisini veren terimlerdir. Geniş halk kitleleri, Aquinas'da ki ayrıma vakıf olamamış, sadece Tanrı'ya varlıkların en yücesi diye bakmışlardır. Bu da, Batıyı biçimsel bir Tanrı düşünmeye itmiştir.

Hacı Bektaşı Veli

Hacı Bektaş-ı Veli, Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında ve genel olarak Türklerin Anadolu'daki dini, sosyal ve kültürel hayatlarında çok önemli rolü olan kişilerden biridir. Kendinden sonra adına izafeten Bektaşilik tarikatı ve teşkilatı ortaya çıkmıştır.

13. Yüzyılın ilk yarısında Moğol etkisiyle veya başka nedenlerle bazı düşünürler Horasan'dan kalkıp Anadolu'ya gelmişlerdir. Anadolu Aleviliği bu kişilerin çabaları ile oluşmuştur. Bu erenler, daha sonraki yıllarda, " Horasan Erenleri " diye anılacaklardır. Bu Türkmen babaları arasında Hacı Bektaş Veli'nin önemli bir yeri vardır.

Elimizde Hacı Bektaş Veli'nin doğum tarihini kesin olarak bildiren kaynak bulunmamaktadır. Doğum ve ölümüne ilişkin pek çok değişik tarih verildiğinden, biz bunların içinde kendi

aklımıza en uygun gelenini seçtik. Hacı Bektaş-ı Veli hakkındaki bilgilerimiz, aşağı yukarı ölümünden 200 yıl sonra, muhtemelen Uzun Firdevsi tarafından yazılmış olan " Vilayetname " adlı esere dayanır.

Ahmet Yesevi'nin dergahında yetişmiş olan Horasan erenlerinden Hacı Bektaş-ı Veli'nin asıl adı Muhammed bin İbrahim Ata, mahlası Bektaş'tır. Baba adı İbrahim, annesi Hatem veya Hatme Hatun'dur. 1209 yılında Horasan'ın Nişapur şehrinde doğup 63 yaşında (1271 yılında) ölmüştür. Hacı Bektaş-ı Veli'nin doğum ve ölüm tarihi ile yaşadığı dönem hakkındaki farklı kanaatler günümüze kadar devam edip gelmiştir. Bazı önemli kaynaklarda Hacı Bektaş Veli'nin doğum ve ölüm tarihleri olarak 1242 ile 1337 vermektedirler. Yaygın olan kanaate göre okul çağına geldiği zaman babası, Bektaş'ı Ahmet Yesevi'nin halifelerinden Lokman Parende'ye teslim etmiştir. Lokman Parende'nin himayesinde ve Yesevilik öğretisi altında yetişen Bektaş, iyi bir eğitim almıştı. Burada matematik, astronomi, felsefe öğrenmiştir.

Anadolu'ya geldikten sonra hayatının büyük bir kısmını Sulucakarahöyük'te (Hacıbektaş) geçiren Hacı Bektaş-ı Veli ömrünü de burada tamamlamıştır. Hacı Bektaş'ı diğer bütün Alevi pirleri gibi Peygamberin damadı Ali'ye bağlama çabaları sonucu, soy kütükleri teşkil edilmiştir. Hacı Bektaş-ı Veli, kısa zamanda Anadolu'da tanınarak büyük rağbet gördü. Bu sırada Anadolu'da Ahilik Teşkilatı için de çalıştı.

Gerek Aşıkpaşazade'nin verdiği bilgilere, gerekse Eflaki'nin Ariflerin Menkıbeleri adlı eserinde Hacı Bektaş Veli için söylediği, " Baba Resul'ün has halifesiydi " sözüne dayanan bazı araştırmacılar, Hacı Bektaş Veli'nin, on üçüncü yüzyılın başlarında, bazılarına göre Baba İlyas, bazılarına göre de Baba İshak tarafından düzenlenen ve uzun süren Babai İsyanına katıldığını iddia ederler. Yani Hacı Bektaş Veli'nin Selçuklu yönetimi tarafından 1240 yılında Kırşehir civarında bastırılan ve elebaşları idam edilmiş olan Babailer İsyanını aktif olarak katıldığını söylenmiştir. Kendisi de Türkmen babası olan Hacı Bektaş Veli'nin Baba İlyas, Baba İshak ve diğer Türkmen babalarıyla iyi ilişkiler içinde olması doğaldır. Ancak onun Babailer İsyanına katılmış olması zayıf bir ihtimaldir. Hacı Bektaş Veli'nin yaşamını ayrıntılarına kadar anlatan Vilayetname'de bu konudan hiç bahsedilmemektedir.

Bütün tarikatlar, Şamanizm'den gelen bir alışkanlıkla keramete ve tarikat büyükleri ile ilgili menkıbelere büyük önem vermişlerdir. Bu yüzden Hacı Bektaş-ı Veli'nin de gerçek hayatının dışında bir de efsanevi kişiliği ve bu hayatın kerametlerle süslenmiş bölümleri vardır. Hacı Bektaş-ı Veli hakkında bilgi veren en eski kaynaklar arasında yer alan Vilayetname ve diğer birçok eserde dile getirildiği gibi, Hacı Bektaş-ı Veli'ye olağanüstü güçler atfedilmektedir. Kendisinde olan manevi güçten kaynaklanan ve kendisine ait kerametler olarak da gösterilen bu rivayetlerden bazıları şunlarıdır: " Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli, istediği anda dağları yürütüp, taşları, kayaları konuşturmaktadır. Bir anda birçok yerde görünebilmekte, çok uzun mesafeleri çok kısa zamanda kat edebilmektedir. Bastığı yerde kayalar un gibi ezilmekte veya bastığı taşlarda ayaklarının izleri kalmaktadır. Yıkılan duvarları eliyle doğrultmakta, bütün gemileri kurtarmaktadır. Susuz yerlerden su fışkırtmakta, dua ve himmetiyle olmayacak şeyler vuku bulmaktadır. Yerine göre güvercin ve şahin olup silkininince insan şekline dönmekte, darı ve susam yaprağı üzerinde namaz kıldığı rivayet edilmektedir. Yırtıcı ve vahşi hayvanları zararsız hale getirdiği, ölüleri dirilttiği, denizde batmadan yürüdüğü, suyu kan haline dönüştürdüğü haber verilerek yapamayacağı hiçbir şeyin olmadığı inancı dile getirilmeye çalışılmaktadır. Böylece kendisine olağanüstü bir güç atfedilmektedir.

Hacı Bektaş-ı Veli'nin evli olup olmadığı, Bektaşiler arasında ihtilaf konusu olmuştur. Bu yüzden Bektaşiler, Hacı Bektaş-ı Veli'nin evli olduğu görüşünü kabul eden Çelebiler kolu ve

evlenmediği görüşünde olan Babağan (Babalar) kolu olmak üzere iki gruba ayrılmışlardır. Çelebiler, Hacı Bektaş-ı Veli'nin İdris Hocanın kızı Fatma Nuriye veya Kadıncık Ana (Kutlu Melek) ile evli olduğunu kabul etmekte, bu evlilikten Seyyid Ali Sultan, diğer adıyla Timurtaş adlı bir çocuk dünyaya geldiğini, kendilerinin de bu soydan olduklarını iddia etmektedirler.

Babağan (Babalar) kolu ise Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli'nin hiç evlenmediğini, mücerret kaldığını, dünyadan da mücerret olarak göçtüğünü iddia etmektedirler. Bunlar Pir'in nesli evlilikten doğan bel evlatları tarafından değil, burun kanından meydana gelen yol evlatları kanalıyla devam ettiği görüş ve inancındadırlar. Bu guruba mensup olan insanlar kendilerinin Pir Hacı Bektaş-ı Veli hazretlerinin yol evladı olduklarına inanırlar.

Yukarda da belirtildiği gibi, " Hacı Bektaş-ı Veli evlenmemiştir; dünyadan da mücerret olarak göçmüştür." diyen Babağan kolu mensuplarına göre, Hacı Bektaş-ı Veli, Sulucakarahöyük'e geldiği zaman İdris Hoca'nın evine konuk olmuştur. İdris Hoca'nın hanımı Kadıncık, kendisinin birçok kerametlerine şahit olduğu için, Hünkar elini yıkasa veya abdest alsa o suyu hemen içmeyi adet edinmiştir. Bir gün abdest alırken Pir'in burnu kanadı. Kadıncık alışkanlıkla bu suyu içti. Durum Hünkar'a malum oldu. Kadıncık geri döndüğünde " Bir yudumunu bile dökecek yer bulamadım, bu yüzden o kanı içtim " dedi. Hacı Bektaş-ı Veli, " Kadıncık, sen bizden umduğun nasibi aldın. Senden iki oğlumuz dünyaya gelecek, onlar yurdumuzun bekçisi olacak, halkın 70 yaşındakileri onlardan 7 yaşındakinin elini öpsünler, dünya bozulsa onlar sırtları üzerine yatsınlar, hiç zahmet görmesinler " dedi. Bu gurup mensuplarına göre bugün Hacı Bektaş-ı Veli'nin evladı olarak bilinenler, Pir'in Kadıncık Ana'dan gelen nefes (yol) evladıdır.

Çelebiler'e göre " Bu iddia ve anlatımlar Pir'in ölümünden yaklaşık 215 yıl sonra 1552'de Dedebabalıkla beraber ortaya atılmıştır ". Çelebiler İslam dininde evliliğe verilen önem ile Peygamber, Ali ve Ehlibeyt'in de evlenmiş olduklarını dile getirerek " İslam'da mücerredlik (evlenmeme) yoktur, evlenmek vardır." demektedirler.

İhtilaflı olan bu konu; günümüze kadar açıklığa kavuşmamış, her iki görüş de devam edip gelmiştir.

Bektaşilik

Hacı Bektaş Veli'nin " İncinsen de incitme " " Her ne ararsan kendinde ara " sözleri onun hoşgörüsünü ortaya koymaktadır. Sözleri ile bütün insanlığı sevgi, barış ve kardeşliğe çağırmış " Düşmanının bile insan olduğunu unutma " sözü ile de insana verdiği değeri ortaya koymuştur. Hacı Bektaş Veli'nin Şerh-i Besmele isimli eseri genellikle ilahi merhamet ve hoşgörü konusunu işlemektedir. Onun " İlimden gidilmeyen yolun sonu karanlıktır. " mesajı da gelecek için ışık tutmaktadır.

" Eline, diline, beline sahip ol " ilkesi toplumun birliğinin ve dirliğinin korunmasında çok önemli bir ilke olmuştur. Hacı Bektaş Veli'de Allah aşkı ve sevgisi ile insan sevgisi ve hayvan sevgisi birbirinden ayrılmaz bir şekilde vardı. İnsanlığın ancak XX. Yüzyılda, üstelik de çoğu kez politik amaçlarla kullandığı insan sevgisi ve insan haklarını, Mevlana ve Yunus Emre gibi Hacı Bektaş Veli de XIII. Yüzyılda, üstelik insanların neler çektiğini gördüğümüz bir dönemde, en içten duygularla, dile getirmiştir. Dini kurallara bağlılığı, manevi gücü, Ehlibeyt sevgisi, zekası ve sarsılmaz inancıyla Hacı Bektaş Veli kitleleri etkilemiş ve etkilemeye devam etmektedir.

" Oturduğun yeri pak et, kazandığın lokmayı hak et " diyerek temizlik, dürüstlük, çalışmak ve helal kazanç konusunda tavsiyede bulurken yıkıcılığa, zulme, sömürüye ve tembelliğe karşı da tavrını ortaya koymuştur.

"Ayağa kalkarsan hizmet amacıyla kalk,
Eğer konuşacaksan, hikmet ile konuş,
Ve oturacağın zaman, saygı ile otur!"

Toplumda birlik ve dirliğin sağlanmasını, insanların kalplerine sevgi hissinin dolup, diğer duygulardan daha ağır basmasını, insanların kardeş gibi yaşamasını istemiştir. Bu istek " Gelin canlar bir olalım " mesajında net olarak verilmiştir. " Bir olalım, diri olalım, iri olalım " diyerek Hacı Bektaş Veli birleştirici, yapıcı, hoşgörü sahibi, sevgi dolu büyük bir mutasavvıftır.

Hacı Bektaş Veli'ye ait olduğu ileri sürülen bazı eserler vardır. Bunlardan bazılarının Hacı Bektaş Veli'ye ait olduğu kesinlik kazanmasına rağmen, bazıları hakkında hala kesin bir şey söyleme imkanı olmamıştır.

Hacı Bektaş Veli'nin en önemli ve en hacimli eseri " Makalat "tır. Makalat; Şeriat, Tarikat, Marifet ve Hakikat gibi dört kapıdan, her kapının da on makamından bahseder. Burada kapılar sıralıdır ve birinden diğerine geçilir. Makalat'ta tasavvuftan, kalbin anlamından, dünya nimetlerinden ve arzulardan uzaklaşmadan, bilgelikten ve sevgi ile beslenen dostluktan bahsedilerek insan övülmekte, kendisine verilen nimetler anlatılmaktadır. Makalat'ın ilgi çeken en önemli hususu, düşüncelerin Kuran ayetlerine ve Peygamber'in hadislerine dayandırılmış olmasıdır. Bazı bölümlerde konular sadece ayetler zikredilerek anlatılmaya çalışılmıştır. Eserde Hacı Bektaş Veli, insanları abidler, şahitler, arifler ve muhipler olmak üzere dört gruba ayırarak incelemektedir. Makalat'ta insanın hem Allah'a, hem de diğer canlılara karşı görevleri açıklanmakta, bu dünyada huzuru ve öteki dünyada mutluluğu elde etmenin yolları gösterilmektedir.

Hacı Bektaş Veli'nin bilinen bir diğer önemli eseri de " Şerh-i Besmele "dir. Bu risalede Hacı Bektaş Veli'nin ilahi merhamet ve hoşgörü konusundaki düşünceleri vardır. Hacı Bektaş Veli bu risale ile bize Bektaşiliğin engin hoşgörü ve sevgisinin Kuran ve Sünnetle olan ilişkisini açıklamaktadır.

Faydalı sözler anlamına gelen " Fevaid " ve iki sayfa kadar bir yer tutan " Şathiye " de Hacı Bektaş Veli'nin bilinen eserlerindendir. Dini, ahlaki ve tasavvufi konuları ihtiva eden Fevaid, Farsça bir eserdir. Eserin hacı Bektaş Veli'ye ait olup olmadığı tartışmalıdır.

Bundan ayrı olarak " Fatiha Tefsiri ", " Hacı Bektaş'ın Nasihatleri ", " Makalat-ı Gaybiyye " ve " Kelimat-ı Ayniye " de ona isnat edilen eserlerdir.

Dört Kapı

Hacı Bektaş Veli öğretisi hakkında bir fikir sahibi olabilmek için Makalat'a bir göz atmakta fayda vardır. Hacı Bektaş Veli Makalat'ta İslam dininin iman, ibadet ve ahlak konularına yer vermiş, ele aldığı konuları ayet ve hadislerin ışığında ve onlarla destekleyerek incelemiştir. İyi bir Müslüman olabilmek ve Allah'ın rızasına erebilmek için dikkat edilmesi gereken hususları dört ana başlık ve her birini de on alt başlık halinde sıralamış, kendi üslubu ile de dört kapı kırk makam olarak ifade etmiştir.

Birinci kapı Şeriat kapısıdır. Bu kapıda İslam dinini kabul etmek, Muhammed'i Peygamber olarak sevip saymak, Ehlibeyt'e de aynı saygıyı göstermek, Ali'yi sevgi ve hoşgörünün sembolü olarak görmek esastır. Bu aşamada Tanrı-insan bağlantısı öğrenilir. Burası iyi ile kötüyü, yanlış ile doğruyu birbirinden ayırmayı öğrenerek şekilcilikten öze, yüzeysellikten derinliğe geçiştir. Buna Hacı Bektaş Veli " yel " yani hava demiştir.

Şeriat'ın On Makamı şunlardır: İman etmek; İlim öğrenmek; Şeriata uymak (Namaz kılmak, Oruç tutmak, zekat vermek, gücü yeterse hacca gitmek ve gaza etmek); Helal kazanç kazanmak ve riba'yi (faiz) haram bilmek; Nikah kıymak (evlenmek); Hayzın (adet dönemi) ve nifasın (loğsa) cima'ın (çinsi münasebet) haram bilmek, onlara yaklaşmamak; Sünnet ve cemaat ehli olmak; Şefkatli olmak; Temiz yiyip temiz giyinmek; Emri bil maruf ve nehyi anil münker'dir.

İkinci kapı tarikat kapısıdır. Buna erdemli olabilmek de denilebilinir. Burada Tanrı'yı, kendini ve evreni tanımak için insanın içindeki ateş, aşk sazı eline alır. Hacı Bektaş Veli buna " od " yani ateş demiştir.

Tarikat'ın On Makamı şunlardır: Mürşitten el alıp tövbe etmek (Tarikatın, tasavvuf yolunun ilk makamı, bir ustaya canı gönülden bağlanıp, tövbe etmektir. Tövbe, canı gönülden olan pişmanlıktır ve mutlaka yapılmalıdır. Tövbe ederken gözyaşı dökmelidir. Tövbeyi kabul edecek Allah-ü Tealadır. Tövbe ettikten sonra Allah'a tevekkül etmelidir); Talip ve mürit olmak (İkinci makam, öğrenci olmaktır); Saçını sakalını ve elbiselerini temiz tutmak; Mücahada da göyünmek (nefsine söz geçirmek); Hizmet etmek; Korkmak, çekinmek; Hak'tan ümit kesmemek; Doğruluk ve ibret üzere olmak; Aşk, sevgi, safa ve fakirlik üzere olmaktır.

Üçüncü kapı marifet kapısıdır. Bu kapıya akıl, ilim ve adalet kapısı da diyebiliriz. Burada amaç mükemmele doğru gelişmektir. Tanrı, insan ve evren üçlemesini akıl, ilim ve adalet ile çözümler. Bu üçleme birbirinden ayrılmaz bir bütündür ve " Enel Hak " ifadesi ile belirtilir.

İnsan, gözlem ve deney ile duyumsayıp, anlamalıdır. Bilimi kullanarak doğru düşünmeli, üretmeli ve yeni bilgi sağlamalıdır. Yaratıcı, insan ve evren bütünlüğünü kavramalıdır.

Burada Alevi inancı ile Sünni inanç arasındaki önemli bir fark ortaya çıkmaktadır. Alevilikte ve Bektaşilikte bir bütün olan tanrı, insan ve evren kavramı, Sünni inanışta birbirinden ayrı kavramlardır. Alevilikte bu inanışın ritüelleri olarak Cem halkası, semah gibi ayin ritüelleri vardır.

Marifet'in On Makamı şunlardır: Edep; Korku; Kanaat; Sabır; Utanmak; Cömertlik; İlim; Miskinlik (gösterişsiz yaşamak); Marifet; Kendini bilmektir.

Hacı Bektaş Veli bu makama " su " demiştir. Marifet kapısından geçenler su gibi akışkan olurlar. Aydınlanmışlardır. Temizdirler. Artık kalıp dışına çıkmışlardır.

Dördüncü kapı Hakikat kapısıdır. Burada diğer üç kapıdaki öğretiler birleşir. Tanrı, insan ve evren bütünleşmesi gerçekleşir. Kamil insan artık bir bütünün parçasıdır. Bütüne sevgi ile bakar. Korkunun yerini sevgi alır. Artık ne korkar ve ne de korkutur. Çevresine mutluluk saçar. Ben, sen, o'nun yerini biz alır. Yaşamı güzelleştirmeye katkı verir. Onun için Alevilikte " amin " değil " hu " denir. Onun için " öldü " değil " hakka yürüdü " denir.

Hakikat'in On Makamı şunlardır: Toprak olmak (alçakgönüllü olmak); Yetmiş iki milleti bir görmek ve kimseyi ayıplamamak; Eline geçenle yetinmek; Dünyada her şeyin kendisinden emin olması, güven duyması; Her bir iş için mülkün sahibi Allah'a güvenip yalnız ondan yardım ve başarı dilemek; Sır tutmak; Seyri Süluk; Kendinden sadır olan kerametleri saklamak; Münacat; Cenab-ı Allah'a (Çalap tealaya) ulaşmaktır.

Hacı Bektaş Veli Hakikat makamına " toprak " demiştir. Toprak denme nedeni toprağın içinde havayı, ateşi ve suyu barındırarak bütünlüğü sağlamasıdır.

Hacı Bektaş Veli XIII. yüzyılda Anadolu'da sufiliğin bel kemiğini teşkil eden ve Ahmet Yesevi'ye dayanan bir tasavvuf anlayışının ve sufi inancının baş temsilcilerinden birisidir.

Bu yukarıda anlatılanlar Mani Dini Kurallarına çok uymaktadır.

Bektaşiliğin yayılması

Selçuklu yönetiminin resmi dil olarak Farsçayı seçmesine karşın Anadolu'da Türkler Türkçeyi kullanmaya devam ediyorlardı. Bektaşiler; gerek dinsel törenlerini, gerekse sanatlarını öz Türkçe ile dile getiriyorlardı. Yunus Emre'nin şiirlerini Mevlana gibi Farsça değil de Türkçe yazması, bu yaklaşımın sonucudur. XIII. Yüzyılda Anadolu Alevi Türkmenleri başlarına kızıl külah geçirip savaşlara öyle katılırlardı. Velayetname'de iki yerde de Hacı Bektaş'ın başına kızıl renkli sarık sardığı yazılıdır. Bu onun kendini Alevi Türklerle bir gördüğünün bir işaretidir.

Bektaşilik Hacı Bektaş Veli'nin ilke ve prensipleri doğrultusunda ve adını alarak kurulmuştur. Bektaşilik fetihler yoluyla Anadolu sınırlarını aşarak Balkanlara kadar yayılmıştır. Geniş kitleleri bünyesinde barındıran bir tarikattır. Ayrıca Hacı Bektaş Veli, Yeniçerilik gibi önemli bir askeri teşkilatta Pir olarak kabul edilmiş, onun ilke ve prensipleri bu teşkilatta yaşatılmaya çalışılmıştır.

Hacı Bektaş Veli'nin dervişleri Anadolu ve özellikle Rumeli'ye dağılarak onun öğretisini yaymaya çalışmışlardır. Bektaşilik Rumeli ve Balkanlarda büyük bir rağbet görmüştür.

Şamanizm, Manizm ve İslam'ın prensiplerini harmanlayan ve yorumlayan Hacı Bektaş Veli Anadolu'nun İslamlaşması ve Türkleşmesinde önemli rol oynamıştır. Özellikle bir Hıristiyanlık merkezi olan Kapadokya'ya yakın bir yerde yerleşmiş ve bu konum bölgenin Türkleşme ve İslamlaşmada önemli olmuştur.

Hacı Bektaş-ı Veli'nin kuruluş devrinde olan Osmanlı Devleti'nin sağlam temeller üzerine oturmasında büyük hizmetleri oldu. Osmanlı yönetimi, başlangıçta Alevi-Bektaşi kesimle gayet iyi geçinmiş ve devletin geliştirilmesinde onları kullanmıştır. Daha sonra bu ittifak bozulacak ve Yavuz Sultan Selim döneminde de toplu katliamlar başlayacaktır. Sultan Orhan zamanında temelleri atılan " Yeniçeri Ordusu "nun Sultan Murat zamanında kurulduğu en rağbet gören görüştür. Yeniçeri Ordusunda Bektaşi dedeleri dua ederek, askerlerin sırtlarını sıvazlarlardı.

Hacı Bektaş-ı Veli'yi kendilerine manevi pir olarak kabul eden Yeniçeri Ordusu, manevi hayatını ve disiplinini ona bağladı. Hacı Bektaş-ı Veli, asırlarca Yeniçeriliğin piri, üstadı ve manevi hamisi olarak bilindi. Bu bağlılık ve muhabbet, Yeniçerilerin sulh zamanındaki talimleri ve harplerdeki gayretlerinde olumlu sonuçlar verdi. Bütün bunlar, halk ile

Yeniçeriler arasındaki yakınlığı kuvvetlendirdi. Yeniçerilerin; " Allah, Allah! İllallah! Baş üryan, sine püryan, kılıç al kan. Bu meydanda nice başlar kesilir. Kahrımız, kılıcımız düşmana ziyan! Kulluğumuz padişaha ayan! Üçler, yediler, kırklar! Gülbank-i Muhammedi, Nur-i Nebi, Kerem-i Ali... Pirimiz, sultanımız Hacı Bektaş-ı Veli..." diyerek savaşa başlamaları ve Bektaşi tarikatına girmeleri adet haline geldi.

Hacı Bektaş-ı Veli'nin düşüncesinde, insana kıymak büyük bir günahtır. Cihat veya gaza denilen savaş ise, insanın kendi nefsiyle yaptığı savaştır. Bektaşi düşüncesinde en büyük düşman, insanın içinde bulunan kötü arzular, kötü düşüncelerdir. İşte bunların tepelenmesi bir insan için birinci görev sayılmıştır. Bu böyle iken, Osmanlılar tarafından Hacı Bektaş-ı Veli'nin saldırgan bir ordu olan Yeniçerilerin piri kabul edilmesi, bir ironidir.

Hacı Bektaş Veli'nin halifeleri, onunla birlikte Horasan'dan Anadolu'ya gelmiş olan Sarı Saltuk Dede Rumeli'nde, Abdal Musa Sultan Elmalı'da, Karaca Ahmet Sultan İstanbul'da ve Akhisar'da, Akça Koca Akyazı'da, Barak Baba Bigadiç'te, Hızır Samut Bozok'ta Yozgat'ta, Sultan Şüca Eskişehir'de, Hacım Sultan Uşak'ta, Taptuk Emre Sakarya bölgesinde, Geyikli Baba Bursa'da inançlarının, gelişip kök salması için çalışmışlardır.

Haşhaşinlerin sonu, 1256

Bohralar

Moğol Haçlı ortak hareketi gerçekleşmemişti. Bununla birlikte, Moğol kurultayı Ortadoğu'ya hakim olma ve denizlere çıkma kararı vermişti. Bunun için Haşaşilerle, Bağdat Halifeliği ortadan kaldırılacaktı. Ermeni Kralı Hetum planın gelişmesine ciddi katkılarda bulundu. Bu sırada Moğol Büyük Hakanı Karakurum'da oturan Mengü'ydü (Möngke). Bağdat saldırısını Möngkesi'ye Ermeni Hetum önermişti. Büyük Hakan bu öneriyi kabul edince, Hülagu Han büyük bir ordu ile hareket etti. Hülagu Han, Cengiz Hanın en küçük oğlu Tuluy'un oğlu ve iktidardaki Mengü'nün erkek kardeşiydi. Bir vali olarak İran'a geldi.

Hülagu Han (1256 – 1265) ilk İran Moğol hükümdarıdır. Hülagu Han, İran Moğolları Hanlığını veya İlhanlıları kurdu. Büyük Hanın Çin'e yönelmesinden beri, Moğol yüksek kademesi arasında Budist dini bir çeşit kibar dini olmuştu. Hülagu Han da Budist'ti. Ancak karısı bağnaz bir Hıristiyan'dı. Bu nedenle Hülagu kendini Hıristiyanlara yakın hissediyor ve Müslüman düşmanlığı yapıyordu.

Moğollar uzun süredir İran ve Azerbaycan'dan öteye geçmiyorlardı. Anadolu Selçukluları gibi vassal ülkeler Batu Hanın denetimine bırakılmıştı. Ama politika değişmişti. Büyük Han kardeşi Hülagu Hanı Batının ele geçirilmesi ile görevlendirmişti. Hülagu kalabalık bir ordu ile geldi ve kendine yerleşme yeri olarak, Baycu'nun asker ve atları ile yerleştiği Azerbaycan'ın Mugan otlaklarını seçti. Baycu'ya da Azerbaycan'ı boşaltıp, asker ve atları ile Anadolu'ya gitme emrini verdi.

Azerbaycan'ın Meraga, Arran, Mugan gibi zengin ve güzel otlaklarına Moğollar yerleşince, Türkmenler buraları terk etmek zorunda kalmışlardı. Azarbaycan'da uzun süredir yurt tutmuş Türkmenler batıya akarken, yerine Moğol ordusu içinde yeni Türkler geliyordu.

Baycu'nun Anadolu'ya gitmekte savaşçı bir amacı yoktu. Sadece ordusunun sürekli olarak Anadolu'da konaklamasını istiyordu. İstenen buydu ama arkadan gelecekler de vardı. Bu durum Selçuklu devleti kaynaklarının yıkımına neden olacaktı. Moğol başbuğları, Anadolu Selçuklu yöneticilerinin aleyhine olarak yetki sahibi olacaklardı. Moğollar Selçuklu iç işlerine daha fazla karışır olacaklardı.

Haşhaşinleri ciddi bir tehdit olarak algılayan Hülagu Han, Haşhaşinler üzerine yürüdü. 1256 yılında Alamut kalesini ele geçirdi ve yıktı. Nizari İsmaililerin pek çoğu Afganistan'a, Himalayalara, Sind'e kaçtılar. Hindistan'da bir kısmı oraya daha önce gelmiş olan İsmaililerle birleşerek " Bohralar " adı altında yaşadılar. Gizli de olsa hala oldukları sanılmaktadır. Bir büyük kol da Pencap'ta " Hocalar " adı altında var olmuştur. Ağa han önderliğinde çağdaş İsmaililerin dayandığı temel " Hocalar " tarikatıdır. Yani Haşhaşinler soyundan gelmektedirler.

Hülagu Han Batı ve İran'a vali atanınca, Baycu Noyan bu durumdan hoşlanmamıştı, Mugan'daki ordugahtan ayrılmak zorunda kalmıştı. Baycu Noyan Anadolu'ya geldi. Anadolu Selçuklu devletinden yaylak ve kışlak istiyordu. Bu sırada Anadolu Selçuklu devletinde Ermeni ve Türk isyanları vardı. Selçuklular göçebe Türklerle uğraşıyorlardı. Baycu Aksaray'a kadar ilerledi. Selçuklu ileri gelenleri, epey bir süre ne yapacaklarına karar veremediler. Savaşacaklar mıydı, yoksa Baycu'ya yaylak ve kışlak verecekler miydi? Sonunda Vezir İzzeddin Muhammed'in ısrarı ile savaşmaya karar verdiler. Aksaray yakınlarında Sultan Hanı bölgesinde yapılan savaşı Moğollar kazandı (Ekim 1256). Rum Selçuklu ordusundaki Hıristiyan askerlere beylerbeyi Mihail Paleologos komuta ediyordu. Anadolu Selçuklu Sultanı II. Alaeddin Keykavus ailesi ve yakınları ile Konya'dan ayrılıp Alanya'ya çekildi. Moğol ordusu Konya'yı yağmalamaya geliyordu. Saray Kahyası (Üstaddar) Nizameddin Ali, büyük çabalarla halktan altın toplayıp, bunları Baycu Noyan'a vererek, onu Konya'yı yağmalamaktan vazgeçmeye ikna etti. Ancak, Konya kent surları yıkıldı.

Bulgar Kralı Mihail Asen, Trakya ve Makedonya'da geniş araziler işgal etmişti. İznik kralı Theodoros Laskaris, Bulgarlar üzerine 2 sefer düzenleyerek Bulgarları geri püskürttü (1256).

1256 yılında Anadolu'da Mardin'de Hatuniye medresesi yapıldı. Anadolu'da imar ve eğitim devam ediyordu.

1256 yılında Avusturya Dükalığın önde gelenleri tarafından, ülkedeki karışıklığı gidermek için Bohemya Kralı Ottokar Premysl çağrıldı. Ottokar Premysl birçok mirasçı arasında başarılı olan kişi oldu. Politikası, asilleri bastırırken, kentlerdeki burjuvaziyi desteklemeye yönelikti. Bu özelliğiyle sevildi, Habsburglar zamanında bile uzun süre Viyanalıların aklında kaldı.

Altınordu, 1256, 57

1256'da Batu Han öldüğünde ona ait toprakların sınırları Kıpçak Bozkırı'nı (Deşt-i Kıpçak), İdil'in aşağı ve orta havzasını, Seyhun ve İdil ırmakları arasındaki Aral Gölü yöresini, Kafkasların Azerbaycan'a kadar olan kesimini kapsıyordu. Lehistan (Polonya) ve Lituanya'yı vergiye bağlamıştı. Batu Han'ın yerine önce oğlu Sartak geçti Sartak kendine din olarak Hıristiyanlığı seçmişti. Ancak çok kısa bir saltanattan sonra bir cinayet sonucu öldü. Yerine Batu Han'ın kardeşi Berke Han geçti. Berke Han (1257 – 1266), İslam dinini benimsedi ve Moğolların bir başka kolu olan İlhanlılarla (İran) savaştı. Hıristiyanlık iktidarda çok kısa süre kalmıştı.

Artık bu topraklara Altınordu toprakları deniyordu. Altınordu devleti zaman içinde Büyük Moğol İmparatorluğundan bağımsızlaşacaktı. (Altınordu) Altınorda adı Moğolcada çadır demek olan " Orda " kelimesinden gelir. Hanların ordugahında han çadırının üzeri altın kaplama olduğu için, bu çadıra " Altınorda " deniliyordu. Zamanla bu kelime Türkçede " Altınordu " şekline büründü.

Altınordu devleti en az 1 yüzyıl boyunca başarılı ve müreffeh bir devlet olmuştur. Bir yandan İslamiyet yayılıyordu, bir yandan da konuşulan dil olarak Türkçe Moğolcanın yerini alıyordu.

1257 yılı geldiğinde, Memluk emiri Aybek karısı Şeverüddür'ün fedaileri tarafından öldürüldü (Nisan 1257). Aybek böylece Devletin başından çekilince, ileri gelen Memluk emirleri Aybek'in oğlu Nureddin Ali'yi hükümdar ilan ettiler.

Nureddin Ali'nin Mısır tahtına çıkması, emirler arasındaki çelişkileri bitirmemişti. Emirler birbirlerine girdiler. Suriye'deki Bahriye emirleri iki defa Mısır'a saldırıp, tahtı ele geçirmek istediler, ancak başarılı olamadılar. Bu sırada Moğollar Irak'ı ele geçirip, Suriye'ye yönelmişlerdi.

Moğolistan'ın merkezinde Büyük Han Mengü Handı. Mengü Han, Ögedey ve Çağatay uluslarının başındaki hanları öldürterek, yerlerine o soylardan başka kişileri geçirtti. Bu Mengü Han'ın Altın Soya yaptıkları hiç Cengiz Han'ın isteklerine uymuyordu. Moğol ulusları içinde Mengü Hanı Büyük Han yapan Batu'nun ulusu tam bağımsız bir devlete dönüşmüştü. Altın Ordu devleti artık Cengiz Han Moğol devletinden kopmuştu.

Fransız kralı Büyük Hana mektup yazdı. Mengü Han'a Fransız kralının mektubunu misyoner Rubruk götürdü. Fransız kralı Moğolların Hıristiyan olmasını istiyordu. Mengü Han'ın cevabı hiç de Fransız kralının beklediği gibi değildi.

" Ölümsüz tanrının buyruğu şudur: Gökte tek Tanrı, yeryüzünde tek hükümdar vardır. O da Tanrı'nın oğlu Cengiz Han'dır. "

Hatırlanacağı gibi Mengü (Münge), Göyük Han'ın (Güyük Han) kardeşiydi. Bir diğer kardeşleri de Kubilay'dı. Kubilay Çin'de Songlara karşı savaşıyordu. Song Moğol savaşları uzun ve çetindi.

Anadolu'da ise Baycu Noyan, II. İzzeddin Keykavus'u yanına çağırttı. Korkan Keykavus, İznik Rum devletine sığındı. Bunun üzerine Baycu, Rükneddin Kılıç Arslan'ı hapisten çıkararak, Konya'da tahta oturttu (Mart 1257). Kılıç Arslan'ın Sultanlığını ilanında ön ayak olanlardan pervane Nizameddin saltanat naibi, Muineddin Süleyman da pervane oldu. Bundan sonra Muineddin Süleyman " Pervane " adı ile anılacaktı. Pervane, Rum Selçuklularında ülke topraklarının defterini tutan, has ve iktalara ait kararları düzenleyen divanın başıdır.

Pervane, Kösedağ savaşından sonra Baycu ile anlaşma yapan vezir Mühezzibüddin Ali'nin oğluydu. Moğollarla ve özellikle Baycu ile arası iyiydi. Moğollar ona güvenmekteydiler. Bu son savaştan önce de savaş değil barış yanlısı olmuştu.

Bu sırada Hülagu Han Bağdat'a Halifenin üzerine yürümeye karar vermişti. Hülagu Han Bağdat seferine çıkarken, Baycu Noyan da bu sefere katılmıştı. Baycu'nun Anadolu'dan ayrılmasını fırsat bilen II. İzzeddin Keykavus İznik Rum İmparatoru II. Theodorus Laskaris'ten aldığı 3.000 Frenk askeri yardımla Mayıs 1257 tarihinde Konya'ya gelerek Selçuklu tahtına oturdu. Yardım karşılığı II. Theodorus'e birkaç kale vermişti. Pervane ise yanına Rükneddin Kılıç Arslan'ı alarak Kayseri'ye gitti. Konya Keykavus'u sevinçle karşılamış, şenlik ve merasim yapmıştı. Rükneddin ise Kayseri'de barınamayarak, Pervane'nin iktaı olan Tokat'a çekildi. Ancak ilerleyen Anadolu Selçuklu askerleri önünde orada da barınılamadı.

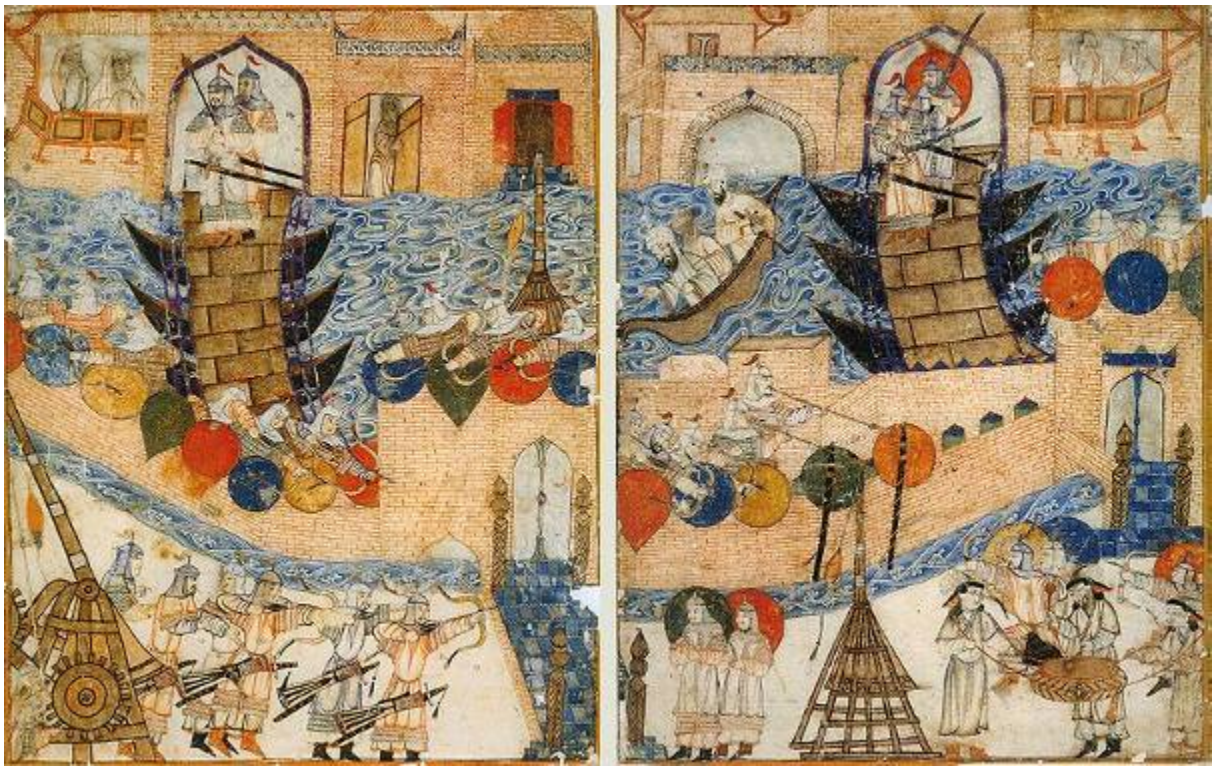
Altınordu devletinin alacağı vergi 1257 tarihinde tüm Rus topraklarındaki nüfus Tatarlar (Türkler) tarafından sayılarak belirlenmişti. Bu sayımda din adamları yani " Bakire Meryem ile İsa peygambere hizmet edenlerin tümü " sayım dışı bırakılmıştı.

1257 yılında Hülagu Han, Bağdat seferinden önce arkasını emniyete almak istedi. Moğollar haşşaşileri (Haşhaşinleri) tehdit olarak algılıyorlardı. Hülagu, bütün Haşhaşin kalelerini

yıktırdı, topluluğu yok etti, yakaladığı müritleri öldürttü. Büyük bir kırım oldu. Alamut'a giden tarihçi Cüveyni, kütüphanede bulduğu sapık kitapları (onlara göre sapık) yaktı. Böylece Haşhaşin hareketi bitti. Haşhaşin hareketi Selçukluların başa çıkamadığı bir eylemdi. Aynı zamanda Selçuklular mücadele tercihlerini Haçlılar yerine Haşhaşinler için kullandıklarından da, Haşhaşin hareketi Haçlıların işine gelmişti.

Hülagu Han oturacağı yer olarak, Moğolların atlarını otlatabildikleri ve Türk Boylarının bulunduğu Azerbaycan'ın Tebriz ve Meraga kentlerini seçti.

Moğollar Halifeyi Öldürüyor, 1258

Moğolların Bağdat'ı ele geçirmesini anlatan minyatür

1258 yılında Bağdat Abbasi halifeliği Moğollar tarafından yok edildi. Hülagu Han halifeden teslim olmasını istediğinde, Halife Mustasım, eğer kendisine saldırırsa Allah'ın gazabına uğrayacağını söyledi ve teslim olmayı reddetti. Birçok kaynak Halife'nin saldırı için yeterli önlem almadığını yazar. Ordusunu güçlendirmedi. Bağdat'ı çevreleyen surları tahkim etmedi. Aslında, en yapmaması gerekenleri yapmıştı. Hülagu'yu kızdırmıştı. Bu Hülagu'nun kuşatma için aradığı mazeretti. Abbasi ordusu, batıdan saldıran Moğol kuvvetlerinin bir kısmını geri püskürtmeyi başardı fakat sonraki çarpışmalarda yenildiler. Moğollar Dicle Nehrindeki setleri yıkarak Abbasi ordusunu tuzağa düşürdüler, askerlerin neredeyse tamamı kılıçtan geçirildi ya da boğuldu. Daha sonra şehir kuşatıldı ve birkaç gün içinde de şehri çevreleyen surların tamamı Moğol ordusunun kontrolüne girdi. Mustasım anlaşma teklif etti fakat kabul edilmedi. Moğollar 13 Şubatta şehre girdi ve şehir bir hafta boyunca yağmalandı, halk katledildi. Burada böyle, kısaca yağmalandı derken, aslında çok acıklı olaylara işaret etmiş oluyoruz. Irza geçmeler, annesinin karnında çocukları öldürmeler, çeşitli akla gelmez işkenceler, yani Moğolların bir şehri ele geçirmesi demek, herkesin isteyerek koşarak biran önce ölüme kavuşmaya çalışacağı bir süreç demekti.

Kaçmaya çalışanlar yakalanıp öldürüldü. Ölü sayısı hakkında tahminde bulunmak oldukça güç olsa da değişik yaklaşımlar var. Bazıları yaklaşık 90.000 kadar olduğunu savunurken, Müslüman tarihçi Abdullah Wassaf birkaç yüz bin veya daha fazla Bağdatlının öldürüldüğünü

tahmin ediyor. Hülagu Han, zamanın Fransa kralı IX. Louis'e mektubunda ordusunun yaklaşık 200.000 kişiyi öldürdüğünü söylemektedir. Cami, saray ve hastaneler yağmalandı ve yok edildi. Halife yakalandı ve öldürülmeden önce halkının katledilmesi ve şehrinin talan edilmesi izletildi. Bozkır kültürüne göre asil kan yere akmamalıydı. Bu yüzden Halife keçeye sarılıp atlar tarafından çiğnetilerek öldürüldü. Bir oğlu hariç tüm oğulları da öldürüldü.

Bağdat'ın yağma edilirken sergilenen vahşet Moğol tarihinin de en acımasız olanıydı. Bazı tarihçiler Çin şehirlerinin de Bağdat'la aynı kaderi paylaştığı söylerler fakat bunlar belgelenmemiştir. Bundan yüzyıllar sonra bile Bağdat terkedilmiş, harabe şehir görünümünden kurtulamadı. Tüm bu anlatılanlar Hülagu'nun Moğol hanları arasında niye en korkulan ve en büyük kan dökücülerden olduğunu açıklamaktadır.

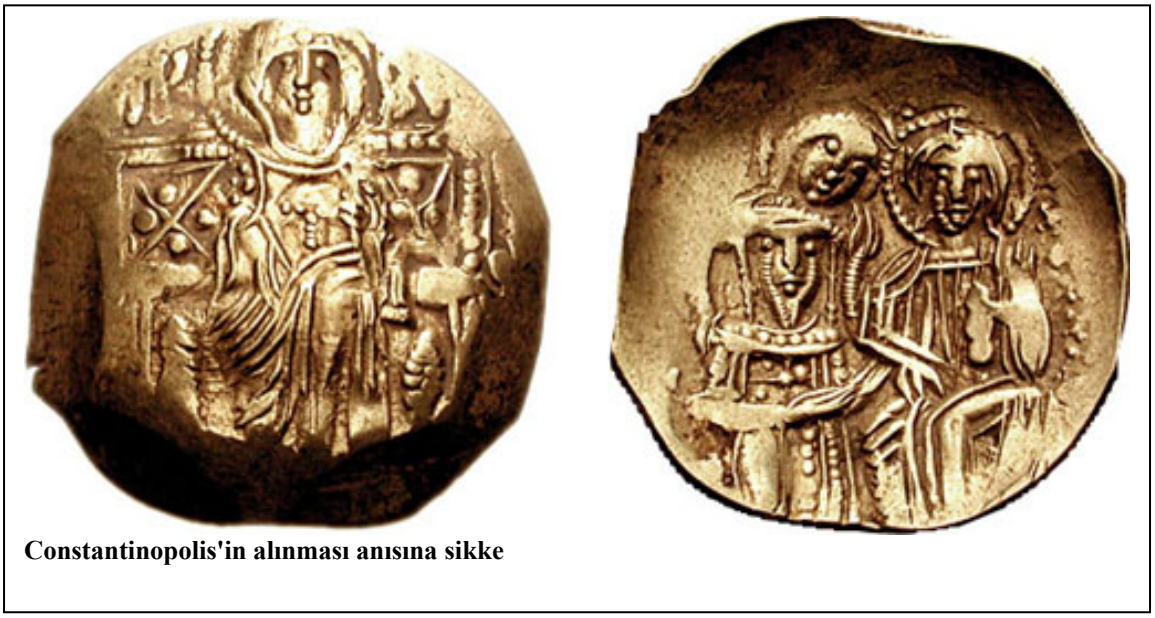
Moğollar Bağdat'ı ele geçirince sadece halkını kırmamışlardı. Sümerlerden beri Mezopotamya'yı meskun ve kalkınmış bir bölge halinda tutan kadim su kanallarını da tahrip ettiler. İştye o zamandan beri Mezopotamya seyrek nüfuslu bir çöl olarak kalmıştır.

Hülagu Han halifeyi öldürtmüş, Sünni kırımı yaptırmıştı. Korunabilenler Hıristiyanlar ve Şiilerdi. Şiiler hızla Moğollar ile doğal müttefik durumuna gelmişlerdi. Hülagu Bağdat'ta Nasturilere bir saray ve bir kilise verdi. Doğu Hıristiyanları Hülagu'yu kurtarıcı gibi bekliyorlardı. Halifenin Moğollarca öldürülmesi o zamanın dünyasında çok büyük bir etki yaptı. Herkes bunu konuştu, sonuçlarını irdeledi.

Halifenin ölümünden sonra Hülagu Hanın Halep Melikine yazmış olduğu mektup Moğol düşünce tarzını ifade etmesi bakımından önemlidir. Moğolların İslam ile iç içe girmesinden bu yana 25 yıl geçmişti. Şimdi Moğollar İslam hakkında çok daha fazla bilgiye sahiptiler ve hatta içlerinde bazılarının Müslüman olması veya Müslümanlığa temayül duyması başlamıştı.

" Melikül Nasr bilsin ki, Bağdat üzerine yürüyüp Tanrı'nın kılıcı ile burasını aldık. Ve sahibinin (Halifenin) yanımıza çağırarak iki soru sorduk. Sorularımıza cevap vermedi, bundan dolayı Kuran'da " Tanrı hiçbir kavmin elindeki nimeti bu kavim kendi kendisini bozmayınca almaz " dediği gibi, kendisinin yapmış olduğu işler yüzünden bizim affımıza layık olamadı. Bundan sonra Tanrının buyurduğu gibi, her ne yaptılarsa cezasını buldular. Çünkü biz Tanrının kuvveti ile kaldık ve onun kuvveti ile muvaffak olduk ve olmaktayız. Hiç şüphe yoktur ki, biz Tanrı'nın yeryüzündeki askerleriyiz; Kendisi gazaba uğratmak istediği kimselerin üzerine bizi gönderir. Hadiseler size ibret ve sözümüz size nasihat olsun. Nice kimseleri yok ettik. Nice çocukları anasız bıraktık, yeryüzünün üstünü değiştirdik, alt üst ettik. Size kaçmak, bize de kaçanları yakalamak düşer. Sizin için bizim kılıcımızdan kurtulmak yoktur. Siz nerede bulunuyorsanız bulunun, oklarımız size yetişir. Atlarımız her attan ziyade koşar ve oklarımız bütün siperleri deler, kılıcımız indiği yere yıldırım gibi iner, akıllarımız dağlar gibi sağlamdır, sayımız ise kavimler kadar çoktur. Bizden aman dileyen selamete erer, bizimle savaşa yeltenenler, sonunda pişman olurlar. Siz bize kafir diyorsunuz, biz size " fasık " diyoruz. Biz bütün işleri tedvin ve takdir eden Tanrı tarafından size musallat edildik. Yeryüzünün Batı ve Doğusu bizim elimizdedir, hiçbir yere kaçarak kurtulamazsınız. "

Palaiologoslar, 1258 - 60

Constantinopolis'in alınması anısına sikke

1258 yılında İznik imparatoru II. Teodoros Laskaris'in ölümü üzerine tahta altı yaşındaki oğlu İoannes Laskaris çıktı. Kral naipliğini, dönemin en önemli İznik'li komutanı VIII. Mihail Palaiologos (Anadolu Selçuklu Beylerbeyi) getirildi. Mihail, İznik'e dönmeyi Konya Ortodoks piskoposunun aracılığı ile sağlamıştı.

İznik devletinin kuvvetlenip, Latin İmparatorluğunu ufak bir bölgeye hapsetmiş olması Sicilya Kralı Monfred'in, Epiros Kralı II. Mihail'in ve Akhaia Kralı Guillame Villehardouin'in aralarında bir ittifak kurmalarına neden oldu. Sırp Kralı onlara katıldı. VIII. Mihail Palaiologos kardeşi İoannes komutasındaki bir orduyu müttefiklere karşı yolladı. 1259 sonbaharında İznik ordusu müttefikleri Pelagonia Vadisinde perişan etti.

Mihail Palaiologos, kısa süre içinde İoannes Laskaris'i saf dışı ederek, kendini İmparator ilan etti (1259 – 1260 İznik, 1261 – 1282 Bizans İmparatoru).

Sultan İzzeddin Keykavus, devletde söz sahibi olan ve cihat isteyen koyu Müslümanlarca teşvik edilerek, halkı kafir Moğollara karşı direnmeye çağırıyordu. Moğolların önünden kaçarak Anadolu'ya sığınan Türk kabilelerine güveniyordu. Bunlar Moğol'a düşmandılar. Örneğin Baycu, Hülagu'nun yanına Bağdat kuşatmasına giderken, Kürtler ve Türkler beraberce geçitleri tutarak Moğolların yolunu kesmişlerdi. Keykavus bu Kürt ve Türklerden asker toplanmasını istedi. İzzeddin Keykavus'u emrindeki Grekler de teşvik ediyor ve İznik ordusundan yardım geleceğini söylüyorlardı.

Kürt kökenli Şeyh Adi, Yezidi dinini tekrar canlandırmıştı. Keykavus Şeyh Adi'nin oğullarına Malatya ve Harput yöneticiliklerini verdi. Bunlar, Moğollar karşısında başarılı olamadılar. O zaman Keykavus, Malatya'ya komutan Ali Bahadır'ı yolladı. Ali Bahadır, Ağaçerileri yanına alarak Moğollarla savaştı. Ancak sonunda ölenler ve azalanlar Ağaçeriler oldular.

Artık Anadolu nerede ise tek başına Keykavus'un denetimine girmişti. Kılıç Arslan ise Erzincan'da Moğol askerlerin yardıma gelmesini bekliyordu. Rükneddin Kılıç Arslan beklerken elinde kalan bu tek eyalet olan Erzincan'ı komutanlarına ikta etmeye başladı. Ayrıca diğer topraklar eline geçitikçe, İzzeddin Keykavus'un emirlerinin iktalarını, kendi emirlerine, özel mülk olarak vereceği sözünü verdi. Böylece miri toprak rejimini ortadan kaldıran bir gelişme başlamış oldu.

Bu sırada Hülagu Bağdat'ı alıp, Halife'yi öldürtmüştü. Kılıç Arslan ile Pervane'nin beklediği yardımı yolladı. Bayan Noyan 1.000 atlı ile Erzincan'a geldi. Pervane'nin askeri de o kadardı. Bu 2.000 kişilik kuvveti Keykavus'un bir komutanı yendi. Pervane canını zor kurtarıp, kapağı Erzincan'a attı. Yardım için tekrar Hülagu'ya giden Pervane, bu sefer, Alıncak ve Kadagan Noyanların yönetiminde 10 bin kişilik bir kuvvetle geri döndü.

Kılıç Arslan ve Pervane Moğol askerleri ile birlikte ilerlemeye başladılar. Niksar teslim oldu. Tam Konya'ya yürünecekken Karakurum'dan Büyük Hanın emri geldi.

Hatırlanacağı gibi bir Anadolu Selçuklu heyeti Karakurum'a Büyük Hanın yanına giderken yolda Alaeddin Keykubat ölmüştü. Bununla birlikte heyet yoluna devam etmiş ve Karakurum'da, büyük Hanın yanında, 4 sene kalmıştı. Kurulda hem Keykavus'un ve hem de Kılıç Arslan'ın yandaşları vardı. Çeşitli görüşme ve karar değişikliklerinden sonra Büyük Han Mengü, Anadolu Selçuklu devletini iki kardeş arasında paylaştırma kararı verdi. Bu kararda Anadolu'da olup, bitenler de etkili olmuştu.

Kılıç Arslan ve Pervane tam Konya'ya yürüyecekken, Baba Şemseddin, Büyük Hanın kararını getirdi. İki kardeş arasındaki sınır Kızılırmak'tı. Sivas'tan Bizans sınırına kadar olan toprakları İzzeddin Keykavus'a, Sivas'tan Erzurum'a Moğol sınırına kadar olan yerleri Kılıç Arslan'a verdi. Kararın Hülagu Hana onaylatılması gerekiyordu. İki Sultan kardeş beraber Hülagu Hanın karşısına çıktılar. Hülagu kararı onaylarken haracı da kesti. Selçuklular her yıl Moğollara 1 milyon 200 bin dirhem, 500 at ve katır vergi vereceklerdi (Ağustos 1258). Ama bunun yanında Hülagu Sultanlara hazineden borç veriyordu. Sultanlar 5 er milyon dirhem borç aldılar. Bu yeni bir sömürü yoluydu. Ayrıca Anadolu'da Moğol askerleri duracaktı ve bunların masraflarını Sultanlar üstleneceklerdi. Bundan sonra Moğol askerlerinin giderini karşılamak için Moğollardan yeni borçlar alındı.

1259 yılında Moğol baskısı altında iyice güçten düşmüş olan Anadolu Selçuklu devletinin durumundan faydalanan Trabzon Komnenosları Sinop'u ele geçirdiler.

Eylül 1259 yılında Hülagu Han Suriye'ye doğru harekete geçti. Öncü olarak Nayman Kit-Buga'yı yollamıştı. Nusaybin, Urfa ve Harran hemen alındı. Her yeri yeni bir korku kaplamıştı. Suriye direnmeyi bırakarak teslim oldu

Mısır'da, ortak dış düşman olan Moğollar karşısında birleşme ihtiyacı diğer çelişkileri bastırdı. Emirler toplanarak, Nureddin Ali'yi tahttan indirip, Seyfeddin Kutuz'u Kasım 1259 da hükümdar ilan ettiler.

Bu yıl Mengü Han öldü. Bundan sonra da Tuluy soyu içinde, kardeşler arasında iktidar mücadelesi başladı. Çin'deki büyük kardeş Kubilay, acele bir kurultay toplayarak ordusuna kendini Büyük Han seçtirdi. Karakurum'daki küçük kardeş Arık Bağa da kendini Han ilan etti. Kardeşler arasında taht savaşları başladı.

Hulagu Han ve karısı Dokuz Hatun

Bu sırada Moğollar Suriye'yi istila ettiler. Moğolların Suriye'yi işgali sırasında Kilikya Ermenileri hem Moğollar ile işbirliği yapmışlar ve hem de onları Suriye aleyhine kışkırtmışlardı. Ermeni Kralı Hetum, ordusu ile Moğollara katıldı. Anadolu Selçuklu Sultanları da bu seferde Hülagu Hanın yanındaydılar. Böylece 1260 yılında Haleb ve Şam Eyyubilerini Moğollar tabiiyetleri altına aldılar. Haleb alındıktan sonra 6 gün yağma ve Sünni Müslüman kıyımı yapıldı. Ermeni Kralı Hetum, Haleb Ulucamii'ni elleri ile yaktı. Ermeniler ve Antakya prensliği, Eyyubilerin daha önce onlardan aldıkları kale ve kentleri tekrar geri aldılar. Daha doğrusu, Moğollar verdi. Haleb'ten sonra Hama ve Şam teslim oldu. Şam Hıristiyanları İslam'dan öç alma gösterileri yaptılar. Haçlılarla birlikte kentte dolaşıp, Müslümanların üzerine şarap döktüler. Camilerde çan çalındı. Bazı camiler kiliseye çevrildi.

Moğol istilası ile daha önceki Türk istilasının hiçbir ortak noktası yoktur. Türkler İslam dünyasını istila etmeden önce, köle asker olarak İslam ülkelerinde çalıştıklarından halk tarafından tanınıyorlardı. Ayrıca Türkler gelmeden önce Müslüman olmuşlardı. Böylece Türk işgali yine de tanıdık bir İslam işgaliydi. Moğollar ise Şaman dinindendi ve halk tarafından hiç tanınmıyorlardı. Moğolların İslam topraklarını işgalleri yakıcı ve yıkıcı oldu. Defalarda vurguladığımız gibi, bu istila o kadar vahşiyane idi ki, asırlarca unutulamadı. Müslüman kentlerin büyük bir bölümünün nüfusu tamamen değişti. Kentlerin yerli halkı yok oldu. Pek çok yerde nüfus yapısı tamamen başkalaştı.

İran, Mezopotamya ve Anadolu, Çin'deki Büyük Moğol Hakanına bağlı olan, İlhanlı devletini oluşturmuştu. İlhanlı devleti Moğolların bir alt devletiydi. Ona bağlı olan yerlerin bir kısmı doğrudan bağlıydı, bir kısmı da vassal olarak bağlıydı. İslam ile Moğollar arasındaki sınır, Ermeni Kilikya'dan başlıyor ve eski Altın Hilali tam ortadan bölüyordu. Moğollar Anadolu

ile Arap dünyasının arasına girerek, Anadolu'da zaten mevcut olan İran etkisini kuvvetlendirmiş, buna karşı Arap etkisini iyice kesmişti.

Moğollar zaten yıkılmakta olan Haşhaşiliği yani bir tarikatı yıkmışlardı. Müslüman Halifeliğini de yıkmışlardı. Son dönemlerde Halifelik güçsüz bile olsa, Müslüman dünyanın birliğini simgeliyordu. Bundan sonra Mısır'da göstermelik bir halifelik kurulacak ama kimse halifelik makamını eskisi gibi ciddiye almayacaktı.

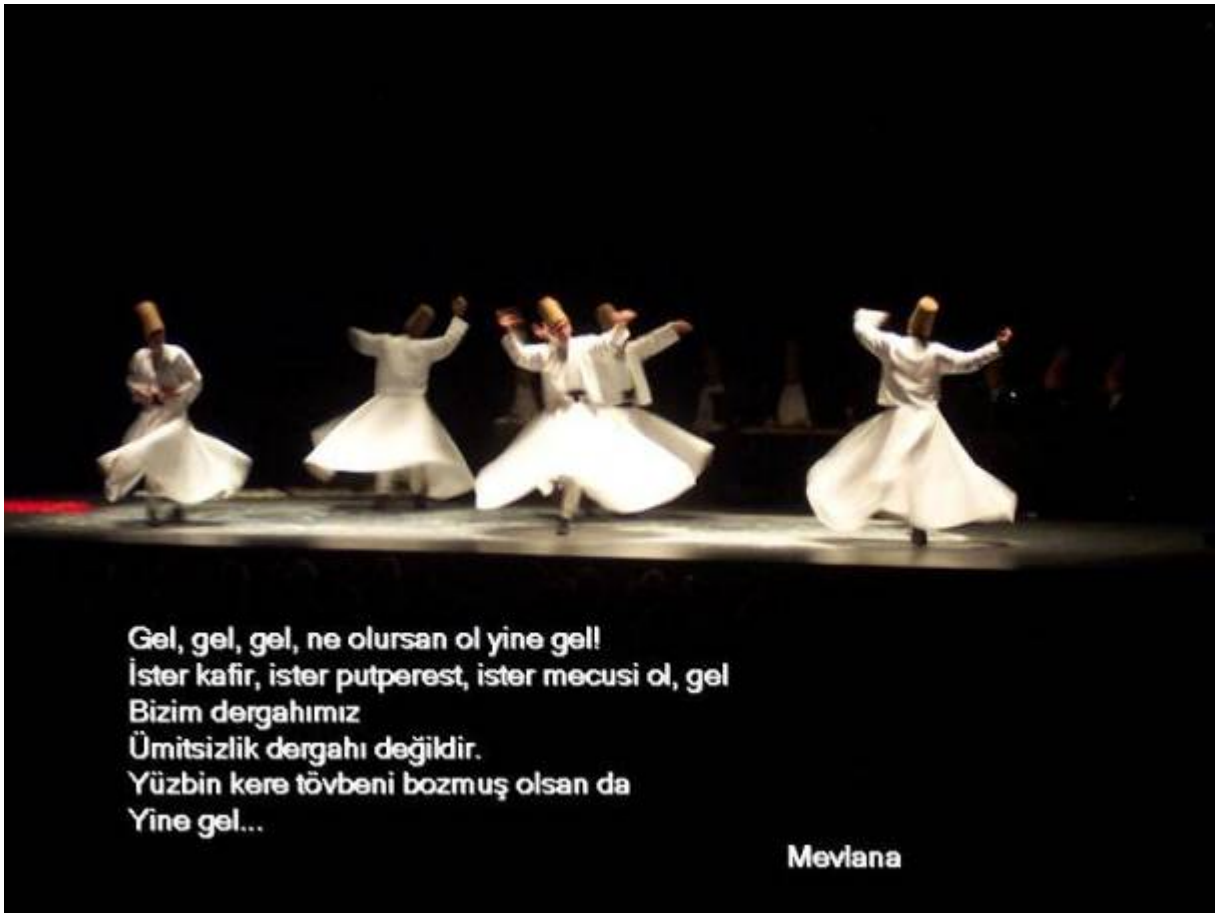
Moğollar ele geçirdikleri topraklardaki doğal sosyal ve siyasi gidişi durdurmuş, yeni bir yöne çevirmişlerdir.

Moğollar ve Haçlılar nerede ise yan yana gelmişlerdi. Bu fiziksel yakınlaşmayı iş birliği için kullanabilirlerdi ama olmadı. Moğollar Mısır'a yaklaşmışlardı ama aralarında şimdi çöl vardı. Atlarını Suriye'de otlatacak yeterli otlak bulamıyorlardı. Moğollar Macaristan'da ki duruma düştüler. Atlarını dinlendirmek ve ikmal yapmak için geri çekilmeleri gerekiyordu. Hülagu, Suriye'de bir Moğol vali ve 20.000 asker bırakarak ayrıldı. O gider gitmez de bu kuvvet yok edildi.

Bu sırada Anadolu'da Karamanlıların başında Kerimüddin Karaman vardı. O da babası gibi tarikat mensubuydu. Karamanlılar Kilikya Ermeni devleti üzerine sürekli akınlar yapıyorlardı. Anadolu Selçuklu hükümdarı IV. Kılıç Arslan, Karamanlıların bu akınlarından etkilenerek, onlara Larende (Karaman) kalesini verdi.

Anadolu Selçuklu devletinde Konya Keykavus'un başkenti, Tokat Kılıç Arslan'ın başkentiydi. Baba Şemseddin her iki sultanında veziri olarak bütünlüğü koruyordu. 1260 yılında vezir ölürken ardında çok büyük bir borç bıraktı. Vezir ölünce iki kardeş arasındaki çelişki arttı. Her ikisi de ayrı ayrı vezirler atadılar. Keykavus'un veziri, Konya zenginlerinden Fahreddin Ali'ydi. Rükneddin Kılıç Arslan'ın ise Pervane'ydi.

Mesnevi

Mevlana ile Selahattin Zerkub on yıl bir arada oldular. Selahattin'i öldürme girişimleri oldu ve bir gün Selahattin Mevlana'dan " bu vücut zindanından kurtulmak için izin istediği " rivayeti yayıldı, üç gün sonra da Selahattin öldü (1258). Selahattin, cenazesinin ağlayarak değil, neyler ve kudümler çalınarak, sevinç ve şevk içinde kaldırılmasını vasiyet etmişti. İstediği gibi oldu.

Selahattin'in ölümünden sonra, yerini Hüsamettin Çelebi aldı. Hüsamettin'in babası, Konya yöresi ahilerinin reisiydi. Onun için, Hüsamettin Ahi Türkoğlu diye anılırdı. Varlıklı bir kişiydi ve Mevlana'ya mürit olduktan sonra bütün servetini onun müritleri için harcadı. Beraberlikleri Mevlana'nın ölümüne kadar on yıl sürdü. Hüsamettin Çelebi aynı zamanda Vezir Ziyaettin tekkesinin de şeyhiydi.

İslam tasavvufunun en önemli ve en büyük yapıtı olan Mesnevi-i Manevi (genellikle yalnız Mesnevi diye anılır) Hüsamettin Çelebi aracılığıyla yazılmıştır. Bir gün birlikte sohbet ederlerken Çelebi bir konudan yakındı ve " müritler ", dedi, " tasavvuf yolunda bir şeyler öğrenmek için ya Hakim Senai'nin Hadika (Bahçe) adlı kitabını okuyorlar ya Attar'ın

İlahiname 'sini, Mantık-ut-Tayr'ını (Kuş Dili) okuyorlar. Oysa bizim de eğitici bir kitabımız olsaydı herkes bunu okuyacak ve ilahi gerçekleri ilk elden öğrenecekti ". Hüsamettin Çelebi sözünü bitirirken, Mevlana genç dostuna bükülmüş bir kağıt uzattı, Mesnevi'nin ünlü ilk 18 beyti yazılmıştı ve hoca, müridine şöyle diyordu: " Ben başladım, gerisini sen yazarsan ben söylerim ".

Bu çalışma yıllar boyu sürdü. Yapıt, 25.700 beyitten oluşan 6 ciltlik bir bütündü. Tasavvuf öğretisini ilgi çekici öyküler aracılığıyla anlatıyor, olayları yorumlarken tasavvuf ilkelerini açıklıyordu. Mesnevi bittiği zaman artık epeyce yaşlanmış olan Mevlana yorgun düşmüş, ayrıca sağlığı da bozulmuştu. 17 Aralık 1273'te de öldü. Celalettin Rumi adının da belirttiği gibi Moğol istilasından sonra tüm ömrünü Anadolu'da geçirmişti. Öldüğünde tüm Konya kenti, herhangi bir din ayrımı olmaksızın cenazesine katılmıştı.

Zerdüşt rahipler

Mevlana, İslam dinini, şiir, sanat, raks, müzik yoluyla yorumlayan kişidir. Dönerek yapılan Mevlevi dansı, duygusal bir yoğunlaşma ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Sufi kendi çevresinde dönerken, fena halini tadıp, nefsinin, dansında eridiğini hisseder. Fena hali beşeri sıfat ve özelliklerden sıyrılarak, ilahi vasıf ve özelliklere kavuşma halidir.

Mevlana'nın sanatsal ve kendine özgü yorumu, İslam ve İslam dışı bütün insanlık tarafından benimsenmiş, esin kaynağı olmuştur. Mevlana yüzyıllardır etkisini, canlılığını yitirmeyen büyük bir ozan ve düşünce adamı niteliğini muhafaza etmektedir. Kişinin inanç ve düşünce özgürlüğüne değer vermiş, bütün insanları suçlu, suçsuz, Mecusi, putperest, kara, sarı, efendi, köle diye ayrım yapmadan saygıya ve sevgiye çağırmıştır. Bu çağırış, din ve ırk ayrımına karşı bir görümün sergilese de, Müslümanlık dışında ki tüm din ve mezhepleri, Tanrı'dan, Müslümanlığa nazaran, daha uzak kabul etmiştir. Dinin gereklerini yerine getirmeyen Müslümanlar için ölümü uygun bulur. Türkleri ve Hintlileri kötülerken, aşk ve insan sevgisinden bahseder. Bu tip ikili yoruma neden olabilecek çelişkileri bağdaştırmak zordur.

Mevlana tam bir vahdet-i vücut (varlık birliği) savunucusudur. Ona göre, her varlık Hak'ın ayrı bir tecellisidir. Yaratılmışlara uygulanan her eylem aslında Yaratan'a uygulanıyor demektir. Onun için, soyut bir Allah sevgisi yerine, somut bir sevgi, yani Hak'ı halkta ve halkı Hak'ta sevmek gerekir.

Mevlana biçimci değildi, her türlü kısıtlamanın karşısındaydı. Edep, vefa, sabır, eğitim gibi ahlak kavramlarının gerçek anlamını aramayı ve insanlara bunu öğretmeyi iş edinmişti. Ona göre, asıl konu " insan "dı. Din, felsefe, ahlak, insanı daha mutlu etme yolunda gelişen araçlardı. Bu araçlara takılıp kalmak, gelişmeyi ve gelişme hızını kesecek yanlış davranışlardı. Doğru olan, gerçeğe giden yolu bulmaktı ve bu yol, " aşk " tan geçerdi. Bu sevgi, hoşgörü ve vefa kavramlarıyla desteklenmeli, beslenmeliydi.

Mevlana için, sözünü ettiği bu aşk anlatılmaz, yaşanır; yaşayarak öğrenilirdi. Bu nedenle, bir gün kendisine " aşk nedir efendim " diye soran bir öğrencisine " Ben ol da bil " yanıtını vermişti.

Mevlana'nın ilkelerinden ve İslam inancına getirdiği yorumdan Mevlevi tarikatı doğdu ama Mevlana bir tarikat kurucusu değildi. Mevlevilik onun ölümünden sonra oğlu Sultan Veled ile halifesi Hüsamettin Çelebi'nin birlikte hazırladıkları bir örgütlenmeye göre kurulmuştur

Şiirlerinde rint bir şair olarak şeriat sınırlarını aşmıştır. Ama buna rağmen genel hatları ile şeriat adamıydı. Mesnevisinde Kuranı yorumlamıştır. Genel kanının tersine çok hoş görülü biri de değildi, örneğin felsefe yapılmasını yasaklamıştır.

Toplumun üst sınıfları olarak şeyhleri, ermişleri, padişahları ve zenginleri kabul eder. Halk ve köylüler ise toplumun en alt katmanındadırlar. Bu alt toplum katmanında yaşananlar hiç de iyi şeyler değildir. Mevlana iktidardaki sınıfların bir temsilcisi olduğundan öğretisi yalılar, konaklar, saraylar ve seçkinler arasında yayılmıştır. Ama yine de diğer sufi tarikatlara nazaran çok daha fazla kent halkına dönüktür ve kent halkı tarafından daha yaygın olarak tutulmuştur.

Moğol istilasına, Müslümanlar arasında, Allah'ın kullarına verdiği bir cezası gibi bakılmıştı. Bu sırada da pek çok insan Allah'a olan inancını kaybetmişti. Mevlana'nın öğretisi işte bu cezaya İslami bir tepkidir. Ama aynı zamanda mistiklerin Tanrı'sının Sufi olmayan sıradan insanlar arasında da yayılmasına yardımcı olmuştur.

Kendinden önceki Sufiler gibi Mevlana da kainatı Allah'ın adlarının bir tecellisi olarak görüyordu. Bu adların bazısı, gazap veya şiddetti. Ama bir kısmı da merhamet gibi kutsal yapının doğasında olan niteliklerdi ifade ediyordu. Mistik olmak isteyen kişi, Allah'ın yakınlığını, sevgi ve güzelliğini kazanmalıydı. Bunun içinde diğer hususlardan arınmak gerekiyordu. Bu arınmayı gerçekleştirebilmek için, derviş sürekli mücadele yapmalıydı (cihat). Mesnevi, insanı içindeki gerçeği, aşkı bulmaya çağırıyordu.

Ego insanları kör ediyordu. Egosundan kurtulan kişi yalıtılmışlıktan kurtularak, bütün varlıkların temelinde yatan şeyle bir olurdu. Ancak buna rağmen Allah kişiye özel bir deneyimdi. Bu nedenle başkalarının Allah kavramına saygı göstermek gerekirdi. Allah'tan bahsetmenin doğru yolu diye bir şey yoktur. Tapmanın da doğru yolu yoktur.

" Senin için yanlış olan, onun için doğrudur
Birine bal olan öbürüne zehir olur. "

Mevlana evlerinin büyüklüklerine bakarak Rum Selçuklu toplumunu sınıflandırmıştı. Bu sınıflandırmada Zanaatçılar, tacirlerden ve İğdişlerden sonra geliyorlardı. Yani oldukça alt tabakadandılar. Mevlevilik aristokrat bir tarikattı. Mevleviliğe alınan esnaf eleştiri konusu yapılıyordu. Bir Emir meşhur Pervane'ye Mevlana'yı çekiştirmişti:

“ Mevlana’nın müritleri acayip insanlardır. Çoğu aşağı tabakadan ve zanaat sahibidirler. Etrafında kent ileri gelenleri yok gibidir. Her nerede bir terzi, bir bakkal varsa onun müritliğini kabul ediyor. “

Buna ve benzeri eleştirilere Mevlana’nın karşılığı, ünlü Sufilerin zanaatçı olduklarını hatırlatmaktır. “ Ey kahpenin kardeşi! Bizim Mansur Hallaç değil miydi? Şeyh Ebubekr-i Buhari, dokumacı değil miydi? Şu öteki Kamil insan camcı değil miydi? “ Bu sözler üzerine Pervane ve diğer Emirler, başlarını açıp tövbe ettiler.

Mevlana Türbesi

Mevlevilik

Mevlevilik olarak anılan tarikatın kuruluşu, Mevlana'nın ölümünden sonra gerçekleşti. Mevlana'nın isteği gereği, ölümünden sonra yerine, halifesi Hüsameddin Çelebi geçmişti. Onun da 1284'te ölmesinden sonra Mevlana'nın postuna oğlu Sultan Veled (1226–1312) oturmuştur. Sultan Veled ölünceye kadar bu makamda kalmış, bu arada birçok eser yazmış, Mevleviliğin esaslarını ve kurallarını yerleştirmiştir. Ayrıca Konya dışında da Mevlevihanelerin açılmasına öncülük etmiştir. Mevlana'nın oğlu Sultan Veled'in kurduğu Mevlevilik, özellikle onun oğlu Ulu Arif Çelebi (1272–1320) döneminde yayılacaktır. Zaman içinde Mevleviler, Anadolu ve Rumeli'de geniş bir Mevlevihane ağı oluşturacaklardır.

Mevleviliğe göre tasavvuf eğitiminin amacı insanın kendini bulmasını sağlamak, nefsini zayıflatmaya ve öldürmeye çalışmak, paraya kölelikten kurtulmak, Tanrısal olmayan varlıklardan arınmak, Tanrı'yı bulmak, onun içinde erimektir. Bunun yolu da onun kendisini mürşidi (yani yol göstericisi) ya da şeyhine tabi kılması, onun tüm isteklerini kabul etmesi, onun sözünü dinlemesi, dahası ona itaati Tanrı'ya ve Peygambere itaat, ona (şeyhe) karşı çıkmayı Tanrı'ya ve Peygambere muhalefet bilmesidir. Bu nedenledir ki Mevlana'nın, Mevleviliğin kurucusu sayılan oğlu Bahaeddin Veled şöyle diyordu:

" Şeyh yeryüzünde Allah'ın halifesidir. Mademki her şey Hak'tandır ve ona döneceğiz, o halde biran önce dönmek ve mesafeyi kısaltmak için bir şeyhe tabi olmak gerekir. Allah, yeryüzüne nebileri, insanları hidayete yöneltmek ve dalaletten kurtarmaları için gönderilmiştir. Şeyh ve nebiler aynı durumdadırlar. Allah, şeyh suretinde Allahlık eder."

Mevlana'ya göre tasavvufun amacı insanı olgunlaştırmak, onu insan-ı kamil (kusursuz insan) haline getirmektir. Bunun için insanın çile çekmesi ve çeşitli sıkıntılara katlanması gerekir.

Bu nedenle Mevlevi adayları; sema dönmeyi, ney çalmayı ve ilahi okumayı öğrendikten, tarikat eğitimi aldıktan, 1001 gün süreyle meydancılık, çamaşırcılık, bulaşıkçılık, sofracılık, kandilcilik, yatakçılık, türbedarlık gibi hizmetleri yerine getirdikten, belli bir süre hücrede çile çıkardıktan sonra tarikatın saflarına kabul edilirler. Egemen sınıfların (feodal ve burjuva mülk sahiplerinin) bir tarikatı olan Mevleviliğin çile çekme ve sıkıntılara katlanma anlayışının Sufi tarikatlarının pek çoğundan farklı olduğunu belirtmek gerekir. Mevlana'ya göre gerçeği arayan kişinin dünyadan, dünya nimetlerinden kaçmasına gerek de yoktur. Çünkü dünya Tanrının tezahürüdür. O şöyle demektedir:

"Bizde riyazet yoktur. Yolumuz baştanbaşa yaşayış yoludur. Huzur ve Barıştır."

Ancak yaşam pratikleri Mevlana'nın ve Mevlevi tarikatının tepe noktalarında yer alanların dünya nimetlerinden hiç de kaçmadıklarını göstermektedir.

Mevlana için ölüm, yeniden doğma ve gerçek var oluştur. O, " Tanrı erlerince ölüm, Tanrı'yı görmektir." demektedir. Ona göre, biz dünyaya gelmeden önce özgür ve mutlu bir hayat yaşayan, ancak bu dünyaya gelerek bedenin tutsağı olan ruh, bedeni terk ederek tekrar eski mutluluğuna kavuşabilir.

Mevlana bu düşüncesini şöyle dile getiriyor:

" Dünya zindanında ve tabiatın kuyusunda hapis kalıp beden sandığının esiri olan insan ruhu, birden bire Tanrı'nın lütfu ile kurtulup kendi aslına ulaşır."

" Bu alem, sizin canlarınızın hapishanesidir; uyanın o tarafa gidin. Zira o taraf sizin sahranız, mesire yerinizdir." (Mesnevi I, s. 525)

Bu nedenle Mevlana ölüm olayına " ortalama " insandan farklı yaklaşmaktadır. " Ortalama " insana göre ölüm, onun var oluşunun bitimi ve dolayısıyla kural olarak korku verici olaydır. Genelde tasavvufa ve özelde Mevleviliğe göreyse ölüm, öncesiz ve sonrasız gerçek olan Tanrı ile buluşma ve sonsuz yaşama kavuşmadır. Onun için Mevlana ölümü şeb-i aruz, yani sevgili ile buluşma anı olarak nitelendirmiştir.

Dolayısıyla tasavvufa bağlı insanın amacı, bu dünyada iken Tanrı'yla mistik iletişime geçmek, ona yaklaşmak, yüreğini Tanrı sevgisiyle doldurmak, böylece en azından ruhsal olarak sonsuz yaşama kavuşmak ve Tanrı'nın içinde erimek için gereken hazırlıkları yapmaktır. Bunun yolu kişinin yani müridin şeyhinin yardımıyla kendi benliğine, gönlüne yönelmesidir. Mevlana şöyle der:

" Canının içinde bir can var, o canı ara!/ Dağının içinde bir hazine var, o hazineyi ara!/ A yürüyüp giden sufi, gücün yeterse ara;/ Ama dışarıda değil, aradığını kendinde ara!" (Rubailer I, s. 43)

Burada yapılmak istenen, bir yandan da fiziksel çalışma, halvete çekilme yoluyla sınanan müridin riyazet (az yeme-içme yoluyla nefsi kırma) ve ibadetle arındırdığı yüreğine Tanrı'nın yerleşmesini sağlamaktır.

Mevleviliğin simgesi sayılan sema, işte bu Tanrı'yla birleşme, onun içinde erime eyleminin önemli bir öğesidir. Mevleviler semahanelerde; rebab, zurna, nakkare ve başarat adlı

çalgılarla yapılan müzik ve okunan şiir eşliğinde olduğu yerde dönmek suretiyle sema yaparken kendilerinden geçtiklerine ve Tanrı'ya yaklaşmakta olduklarına inanırlar.

Bu çerçevede Mevlana, tasavvufu şöyle tanımlamaktadır: " Tasavvuf aşk ve vecdle ilahi vuslata erişmektir. Can ve beka alemidir ". Burada " aşk ve vecd ile ilahi vuslata ermekten " kasıt, seven ile sevilenin birleşerek tek bir vücut haline gelmesidir; bir başka deyişle tasavvufun özü Tanrı'ya duyulan aşktır. İnsan ancak Tanrı'ya aşkla ulaşabilir

Mevlana'nın Hıristiyan din adamları, esnaf ve zanaatkarlarıyla rahat bir ilişki içinde olmuş olması, onun bazı öykülerinin erotik bir nitelik taşıması, Mevlevilerin şarap içebilmeleri, müzik ve şiir yapmaları, raksetmeleri ve diğer güzel sanatlarla uğraşmaları, kadın-erkek ilişkileri konusunda liberal denebilecek bir tavra sahip olmaları, bağnaz Müslümanların saldırılarına uğramalarına sebep olmuştur.

Bu özellikleri, Mevlana ve Mevlevilerin, bağnaz Müslümanlar tarafından Kuran'ın ve İslam'ın ilkelerine aykırı konumda ve sapkın kişiler olarak algılanmaları için fazlasıyla yeterli olmaktadır. Gerçekten de Mevleviler Ortodoks Müslümanlardan farklı olarak varlığın birliği anlayışını savunmakla ve ayinlerinde musiki ve sema'ya yer vermekle kalmamışlardır; onlar resme de karşı çıkmamış, dahası şiire, müziğe, hattatlığa ve genelde güzel sanatlara ilgi göstermişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu döneminin birçok ünlü divan şairi Mevlevi'dir.

" Mevlevi tekkeleri, tarikat faaliyetlerinin yanı sıra bir sanat ve kültür kurumu gibi çalışmış, baştan beri birçok şair, yazar ve bestecinin yetiştiği merkezler olmuştur ". (Mevlevilik) Tabii bütün bu farklı ve özgün yanları, " ılımlı " ve entelektüel bir Sünni tarikatı olan Mevleviliğin İslam'ın genel çerçevesinin dışına çıktığı anlamına gelmemektedir. Zaten Mevlana da, " Canım bedenimde oldukça Kuran'ın kuluyum, seçilmiş Muhammed'in yolunun toprağıyım. Birisi, sözlerimden bundan başka bir söz naklederse; ondan da şikayetçiyim ben, bu sözden de şikayetçiyim " ya da " Tıpkı bir pergel gibi; bir ayağım şeriatta sabit olduğu halde, öteki ayağımla bütün kainatı dolaşırım " deyişleriyle bunu doğrulamaktadır.

Sultan Veled'den itibaren Mevleviliğin bir tarikat haline gelmesiyle birlikte Konya'daki merkez tekke şeyhliği babadan oğla ya da ailenin büyüğüne geçmeye başladı. Zamanla merkez tekke şeyhliği makamına oturan kişiye Çelebi adı verilir oldu. Tarikatın şeyhi önceleri, makamda oturan kişi tarafından belirlenirken bunlar daha sonra önde gelen tarikat yöneticilerinin onayıyla atanmaya, hatta bazen padişahların iradesiyle saptanmaya başladı.

Madalyonun Öbür Yüzü

Mevleviliğin, örtülmek istenen bir yüzü daha vardır. Burada o cephesi konu alınacaktır.

Mevlevilik, Babailiğin aksine, şehirlerde oturan yüksek ve zengin sınıfları okşayacak bir yol tutmuştur ve tarikat prensiplerini Sünnilik ile uzlaştırmaya çalışarak, bir taraftan medreselerin, diğer taraftan da siyasi otoritenin desteğini kazanmıştır.

Mevlana'nın ve Mevleviliğin, egemen sınıfların ezilen ve sömürülen sınıflara tevekkül, kulluk, teslimiyet ideolojisi ve siyasetini benimsetme, onların hoşnutsuzluk ve öfkesini başkaldırmalardan uzak uhrevi kanallara akıtma becerisi önemlidir.

Burada, eserlerinden bazı örneklemeler yaparak, madalyonun öbür yüzüne bakmaya söz edilmesi pek de alışılmamış olan Mevlana'nın diğer tarafını göstermeye çalışacağız.

Halkın büyük çoğunluğunun Selçuklu sultanlarının, yerel askeri beylerin, büyük tacirlerin, Moğol işgalcilerinin boyunduruğu altında ezildiği ve sömürüldüğü, açlık, evsizlik ve yaşam güvencesizliğiyle yüz yüze olduğu koşullarda Mevlana gününü gün etmekte, şiir yazmakta, sema yapmakta, ders vermekte ve zaman zaman da düzene isyan eden insanları yermekte, onlara çatmaktadır.

Birçok Türkmen ve Anadolu halkı Selçuklu yöneticilerine, Moğol istilacılarına karşı savaşırken, Mevlana onlara, bütün bu gelişmelere sırtlarını dönmelerini " geçici " olan bu dünyaya boş vererek öbür dünya için hazırlık yapmalarını öneriyordu:

" Dünya zindanında ve tabiatın kuyusunda hapis kalıp beden sandığının esiri olan insan ruhu, birden bire Tanrı'nın lütfu ile kurtulup kendi aslına ulaşır " (Ahmet Eflaki, Ariflerin Menkıbeleri I, s. 424). " Bu alem, sizin canlarınızın hapishanesidir; uyanın o tarafa gidin. Zira o taraf sizin sahranız, mesire yerinizdir " (Mesnevi I, s. 525).

Mevlana ve onun tarikatı dünyayı zindan, öbür dünyayı mesire olarak görmekte ve insanın esas çaba ve dikkatini Tanrı'yla birleşme, onun varlığında erime uğraşı üzerinde yoğunlaştırması gerektiğini ileri sürmektedirler. Onların halka, insanlara mesajı, bu dünyada başlarına gelen felaketlere, çektikleri acılara aldırmamaları ve sabretmeleri, hallerine şükretmeleri ve kurulu düzene karşı çıkmamaları olmuştur. Mevlana daha da ileri gitmekte, sabrın kişi için bir huzura kavuşma, ibadet, Tanrı'yı düşünme ve anma demek olduğunu, " yaratık "tan, yani bu bağlamda yöneticilerden şikayet etmenin " Yaradan "dan şikayet etmek anlamına geldiğini söylemektedir. Ona göre insan haline şükretmediğinde memnuniyetsiz, yoksun ve üzüntülü olacağı gibi haline şükretmesi halinde nimetleri artacak, gönlü zenginleşecek ve Tanrı'ya yaklaşacaktır. Onun şu sözleri, bu yaklaşımını açık bir biçimde dile getirmektedir:

" Yaratıktan şikayet, Yaratandan şikayettir. " (Mektuplar, s. 136)

" Seni Hak'tan başka şeylerle meşgul eden dostlarınsa, hakikatte düşmanındırlar. " (Mesnevi IV, s. 96)

" Sabret, zira sabırla güçlük ortadan kalkar. Sabır, ferahlığın anahtarıdır. " (Mesnevi III, s. 1848)

Peygamber: “ Eğer sen Tanrı'dan cennet istiyorsan, hiç kimseden bir şey isteme
Eğer kimseden bir şey istemezsen, cennetin ve Tanrı'nın yüzünün senin olacağına kefilim “, buyurdu." (Eflaki I, s. 438)

Mevlana'nın ezilenlere bir de nasihati vardır. İnsan halinden şikayet etmemelidir. Çünkü " Yaradan’ın herkese yapabileceği görevi vermiştir ”. Şikayet Tanrının takdirine karşı durmaktır. (Fihi Ma-Fih'i s. 49)

Böylece Mevlana, küçük bir azınlığın toplumun tepesinde yer alırken, kalabalık ve fakir çoğunluğun açlığa, yoksulluğa ve zulme mahkum edilmesini " ilahi iradenin bir sonucu olarak " görmek ve göstermek suretiyle var olan düzeni kutsamaktadır. Bu çoğunluğa, var olan düzene karşı çıkmanın Tanrı'ya ve onun iradesine karşı çıkmak olduğunu eserlerinde tekrar tekrar söylemektedir. Mevlana’yı her cephesi ile derinlemesine inceleyenler Mevlevilerin Kurulu düzeni ayakta tutmak için çaba harcadıkları konusunda hemfikirdirler. Özetle:

" Mevlevilik özellikle Sünni çevrelerinde gelişmiş olup Mevlevi dervişleri şer-i şerife daima riayetkar olmuşlardır. “ Kulluk “ kavramının işlenmesi de Mevlevi tekkesinin esas işi olagelmiştir. “ Elden geldikçe kul ol, padişah olma “

“ Görülebileceği gibi, sevgi, hoşgörü, barış ve kardeşliğin simgesi olarak sunulan Mevlana ve Mevlevilik, devlet ve düzeni Tanrısal bir aylayla süslemeye çalışıyor, ezilen ve sömürülen yığınlara bu devlet ve düzen önünde secdeye gelmeyi ve onlara gönüllü olarak " kulluk “ etmeyi öğütlüyordu. Kendisi de toprak ve maddi zenginlik sahibi olan Mevlana'nın -ve tabii onun izleyicilerinin- bu öğütlere uymayan ve düzene isyan edenler için verdikleri yargıysa kesindi. Örneğin Mevlana, Selçuklu tarihçisi Kerimeddin Aksarayi'nin “ etrak-ı napak “ (temiz olmayan Türkler), “ etrak-ı mütegallibe “ (işgalci Türkler) diye nitelendirdiği Türkler, yani dönemin Türkmen diye bilinen göçebeleri ve yoksul köylüleri için şöyle diyordu:

" Yapım için Grek işçileri, yıkım için ise aksine Türk işçileri almak gereklidir. Zira dünyanın yapımı Greklere özgüdür. Yıkım ise Türklere ayrılmıştır. Tanrı evreni ilk kez yaratınca, ilkin tasasız kafirlere can verdi... Onlar taşların zirvelerinde, tepeler üzerinde birçok kent ve kaleler yükselttiler... Ama Tanrı işleri öyle düzenledi ki, yavaş yavaş bu yapılar yıkılmaya yüz tuttular. O zaman Tanrı, gördükleri bütün yapıları, saygı duymadan, acımasız yıksınlar diye Türkleri yarattı. Türkler yıktılar ve hala yıkıyorlar. Kıyamet gününe kadar bunu yapacaklar. Sonunda Konya'nın yıkılması, adaletsiz ve acımasız Türklerin elinden olacak..."

Mevlana Celaleddin'in oğlu Veled Çelebi ise, Sultan Mesut'a Türkmen kırımı önerir. Çelebi, can korkusundan mağaralara, dağlara ve ormanlara kaçıp gizlenen " alem yıkıcı " Türklerin acımaksızın tümünün öldürülmesini öğütler:

" Onlar öyle çok zarar vermişlerdir ki, Şahım sakın sen onlara acıma; halkın yaşamasını istiyorsan onların tümünü kurban et. "

Gerçeğe saygı, Mevlana'nın bu saptamasında küçük de olsa bir doğruluk payı olduğunu teslim etmeyi gerektiriyor. Sosyo-ekonomik koşulları ve yaşam biçimleri gereği sürekli hareket halinde olan ve esas itibariyle hayvan besleyen ve hayvanlarını kışlaklardan yaylaklara götürüp getiren tüm diğer göçebe halklar gibi Türkmenler de yağma ve talan yapmışlardır. Yerleşik yaşama ve tarıma ilgi göstermeyen Türkmenlerin tarımsal ya da sınai ürün gereksinimlerini trampa yoluyla karşıladıkları gibi, göçebe yaşamının doğal durumu sayılan yağma yoluyla karşıladıkları bir gerçektir. Hatırlanacağı üzere Anadolu Selçukluları Hıristiyan topluluklarına ve Bizans'a karşı savaşı ve onun bir parçası olan yağmayı " gaza " gerekçesiyle meşrulaştırmakta ve teşvik etmekteydiler

Mevlana sadece göçebe Türklere değil köylülere de tepeden bakar. " Köylü ile Şehirlinin Hikayesinde " şöyle demektedir

" Köye gitme, köy, adamı ahmak bir hale sokar. Aklı nursuz, fersiz bir hale getirir. Ey seçilmiş temiz adam, Peygamberin sözünü dinle; köyde yurt edinmek, aklın mezarıdır. Köyde sabah akşam bir gün kalan kişinin aklı bir ay yerine gelmez, tam bir ay onun ahmaklığı gitmez... Köyde bir ay kalan kişi, nice zaman bilgisiz ve kör kalır." Mesnevi, Cilt III, s. 41)

Dünyanın birçok yerinde olduğu gibi Anadolu Selçuklularında da köyün ve köylünün kentten ve kentliden daha geri olduğu doğrudur; ancak Mevlana'nın bu sözlerini onun genel düşünce sistematiğiyle birlikte ele aldığımızda, burada düşünürümüzün köylü yığınlarına karşı nerede ise düşmanlık seviyesinde beslediği küçükseme duygularını dile getirmekte olduğunu görürüz.

Anadolu tarihine ilişkin araştırmalarıyla tanınan Fuat Köprülü Mevlevilik hakkında şu isabetli saptamayı yapmıştır:

" Musiki, sema, şiir gibi üç vasıtaya istinaden Mevlevilik, Anadolu'nun Acem harsına meftun (İran kültürüne tutkun) şehirlerinde ve yüksek mehafilde (çevrelerde) daima taraftarlar bulmuş. İslam sanayi-i nefisesi (güzel sanatları.) Mevlevi tekkelerinde her zaman mevki-i rağbet kazanmış, Mevlevi şeyhleri de mevcut olan nizam-ı siyasi ve içtimainin (siyasal ve toplumsal düzenin) muhafazasına ve hükümet merkezinin idame-i nüfuzuna (etkisinin sürdürülmesine) çalışarak siyasi-dini kıyamlardan daima uzak durmuşlardır. Osmanlılar zamanında Mısır, Suriye, Irak ve Azerbaycan'dan başlayarak ta Pecs'e (Macaristan) kadar her tarafta Mevlevi zaviyelerinin inkişafı ve mahdut bazı zamanlar istisna edilmek partiyle

Mevleviliğin hükümet tarafından asla takibata maruz kalmaması, onların siyaseten bu dürüst hattı hareketlerinden münbaistir. (ileri gelmektedir) Mevleviler, daha Celaleddin Rumi'den başlayarak Türkmen babalarına fena bir gözle bakmışlar, onları kendilerine rakip görmüşler; Moğol istilasını müteakip onlara aleyhtar bir vaziyette bulunmak için bir aralık Karamanlılara karşı bile Moğolların hakimiyetini tercih etmişlerdir."

Gordlevski, XIII. yüzyılda Kalenderiler, Rufailer gibi bir dizi Batıni mezheplerin yaygınlaştığını anlattıktan sonra sözlerini şöyle sürdürüyordu: Ama Mevleviler, Mevlana Celaleddin Rumi'nin izleyicileri, zenginlikleri ve etkileriyle tüm diğerlerini geride bırakıyordu. " Bir yandan yerel geleneklerden yararlanarak, öte yandan Irak'tan gelen akıma kapılarak, Celaleddin Rumi dinsel ayin dansları uygulamaya koymuştu; bu danslar Konya'da saray çevrelerini sarmış, Mevleviler de bu şekilde güçlerini pekiştirmişlerdi. Bol akşam yemeği eşliğindeki ayin törenleri, Konya ‘da sık sık Celaleddin'in sanatına vurgun bir topluluğu bir araya getiren erkan tarafından düzenleniyordu

Mevlana, 1243'den sonra Anadolu'nun gerçek efendileri haline gelmiş olan Moğollar için şöyle diyebiliyordu:

" Bana Tatarın yaptıklarından değil, Tatar ceylanının göbeğinden söz et! Tatarın talan ettiği her şey tanrının hazinesine girmiş olur. Tatar dünyayı savaşla yıktı, ama yıkılan yerde tanrının definesi bulunur; ne diye gönlümüzü sıkalım. “

Kayseri'de on binlerce Ahi ve Türkmen'i öldüren Baycu Noyan, ikinci defa Anadolu'yu istila ettiğinde Konya'ya da gelmişti. Bu gelişinde Mevlana ile görüşmeler yapmış ve Mevlana Baycu Noyan ile görüştükten sonra, şehre gelerek Baycu Noyan'ın evliyaullahtan olduğunu Konyalılara telkin etmeye çalışmıştır. Ahmet Eflaki Dede Menakibu'l-Arifin adlı eserinde bunu yazmaktadır.

" Mevlana'nın buna benzer bir iddiayı Cengiz Han için de dile getirdiğini görüyoruz. Dünya tarihinde Fir'avn ve Nemrut'tan sonra en gaddar ve kan dökücü devlet adamı Cengiz Han'dır. Mevlana Cengiz Han'ın bir mağaraya çekildiğini orada 10 günlük itikaftan sonra Allah'tan mesaj aldığını ve bu mesajı aldıktan sonra Harezmşahlar (Maveraunnehir ile Horasan arası) ülkesine yürüdüğünü ve başarılarının buradan kaynaklandığını iddia etmektedir. Bu iddiasını Fihi Ma fih adlı eserinde (M.E.B. baskısı, s. 101-103) dile getirmektedir.

" Hülagu Han için de buna benzer bir iddiada bulunmaktadır. Mevlana Moğolların putperest olduklarını fakat oruca büyük bir önem verdiklerini ifade ettikten sonra Hülagu Han'ın Bağdat'ı kuşattığını bir türlü şehre giremediğini sonra bütün ordularına emir vererek atlarına üç gün süreyle yem ve su vermemelerini askerlerin de oruç tutmalarını emrettiğini söyler. Atların tuttuğu bu orucun yüzü suyu hürmetine Cenab-ı Allah'ın Bağdat'ın fethini Hülagu Han'ı müyesser kıldığını bildirir." (Menakibu'l-Arifin)

Moğolları destekliyordu. Moğollarla mücadele halinde olan Karamanoğulları niçin kendileriyle olmayıp Moğollardan yana olduğunu sorduklarında şöyle cevap vermiştir: “ Biz dervişleriz. Bizim nazarımız Allah'ın iradesine bağlıdır. O iktidarı kime verirse biz de onun tarafını tutarız “ demiştir. (Menakibu'l-Arifin, II, s. 925-926)

Tartışmalı da olsa Mevlana’ya atfedilen ve onun hoşgörüsünün sınırsızlığını vurgulamak için kullanılan çağrısını hatırlarsak:

"Gel, gel, ne olursan ol, yine gel/ ister kafir, ister Mecusi, ister puta tapan ol yine gel/ bizim dergahımız, ümitsizlik dergahı değildir/ yüz kere tövbeni bozmuş olsan da yine gel… “. Kim yaparsa yapsın bu çağrı devrin koşullarına uygundu. Hatırlarsak,

Türkmenler Müslümanlığı görece yakın bir geçmişte, yani X. yüzyılda, esas olarak Arap İslam ordularının kılıç zoruyla ve henüz yüzeysel bir tarzda benimsemişlerdi. Göçebe nitelik ve geleneklerini daha uzun süre devam ettireceklerdi. Ayrıca, Anadolu Selçuklu devletinin esas dayanağı olan bu Türkmen kitleleri hala büyük ölçüde İslamiyet öncesi Şamanist dinsel alışkanlık ve inançlarının etkisi altındaydılar. Anadolu, İslam’ı daha yumuşak, esnek ve daha az Ortodoks bir biçimde yorumlayan ve önemli bir kısmı Orta Asya, İran, Mezopotamya, Kafkaslar ve Anadolu’da yeşeren Sufi tarikatlarının tabii ki bu arada Mevleviliğin de gelişmesi ve etkili olması için uygun bir coğrafya idi. Zenginleştiği ölçüde Türkmen kitlelerine daha da çok yabancılaşan Selçuklu egemen sınıfı da (İran'ın yanı sıra) Bizans'ın ve Hıristiyan kültürünün ve yaşam biçiminin etkisi altında bulunuyordu.

Doğan Avcıoğlu’nun aktardığına göre:

“ Tahta çıkmadan önce, rehin, sürgün ya da konuk olarak Bizans'ta bulunan Selçuklular, doğallıkla Konya'ya Hıristiyan-Rum kültürüyle beslenmiş olarak dönüyorlardı “. Birçoğu Hıristiyan kadınlarla evlenen Selçuklu prens ve sultanlarının bazılarının gizli Hıristiyan olduğuna ilişkin söylentilerin yaygın olduğunu anlatan yazar sözlerini şöyle sürdürmektedir: " Doğallıkla dinsel hoşgörü, Selçukluların ayırıcı özelliği oluyordu; hiç değilse onlar yobazlıktan uzaktılar ". Buna, küçümsenmeyecek sayıda Rum kökenli sivil ve asker yöneticinin Anadolu Selçuklu devletinin hizmetine girmesini ve üst düzeylerde görev yapmalarını ekleyebiliriz.

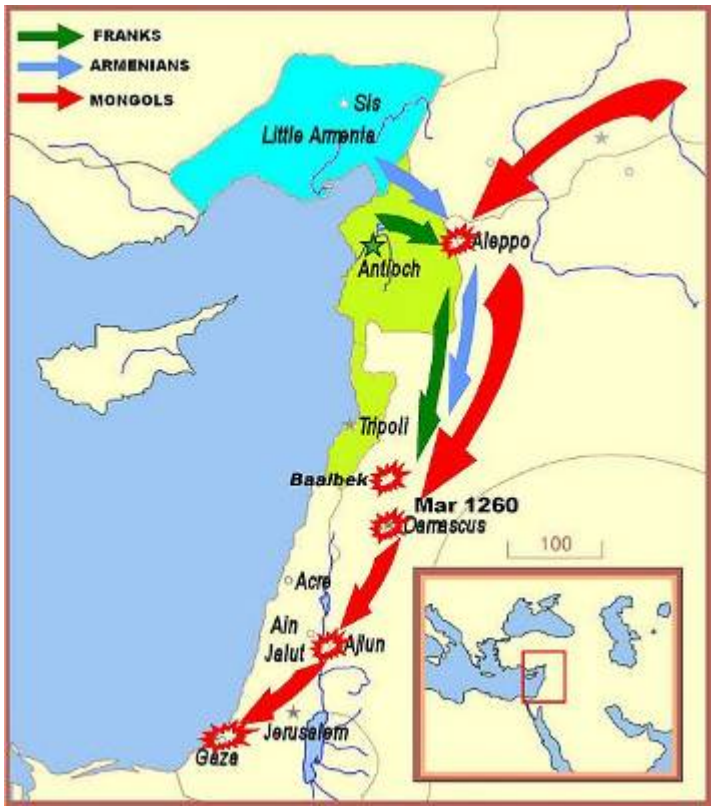
Anadolu gerek yöneticileri ve gerekse halkı ile genelde yobazlıktan uzaktı. Mevlana da ayırım yapmadan onlara sesleniyordu

" Gel, gel, ne olursan ol, yine gel/ ister kafir, ister Mecusi, ister puta tapan ol yine gel/ bizim dergahımız, ümitsizlik dergahı değildir/ yüz kere tövbeni bozmuş olsan da yine gel..” Hoşgörü bu toprakların ve bu toprakların halkının hakkıydı ve bundan kaçmak zordu.

Server Tanilli’den alıntıladığımız sözler ile madalyonun diğer yüzünü de özetle ortaya koymaktadır.

" Mevlana, şiirlerinde, rint bir şair olarak, Şeriat ölçülerini zaman zaman aşarsa da, temelde bir Şeria adamı olarak kalmıştır. Özellikle Mesnevi'de bir Kuran yorumcusudur. Öyle, denildiği gibi, hoşgörüden yana da değildir; tam tersine felsefeyi yasaklar. Sonra, inanışları dışında kalan bütün dinleri ve mezhepleri Tanrı'dan uzak sayar; Müslüman olup da dinin gereklerini bütünüyle yerine getirmeyenlerin bile öldürülmelerini uygun bulur. Din ve mezhep ayırımı yanında ırk ve ulus ayrımı da yapar; Türk'ü ve Hintliyi kötüler. Onun ‘aşk' ve ‘insan sevgisi'nden söz ederken bunları göz önünde tutmalı. Toplumda en yukarda gördüğü, şeyhler, ermişler, padişahlar, varlıklılardır; alt katta ise halk ve köylüler vardır ve kötüler onları. Bu yanlarıyla, tipik bir egemen sınıfın sanatçısıdır. Öyle olduğu için de, Mevlevilik, bir ‘burjuva tarikatı' olarak, saraylarda, konaklarda ve seçkinler arasında yayılıp desteklenecektir”.

Moğollar Ortadoğu'da durduruluyor, 1260

Moğolların Suriye seferine Ermeniler ve Antakya, Trablus Haçlıları da katılmıştı. Bu nedenle Moğolların Suriye seferi bir Moğol Haçlı işbirliği olarak düşünülebilinir. Şimdi, Haleb ve Şam Eyyubilerini Moğollar tabiiyetleri altına aldıktan sonra, bütün emirler ve halk Memluk hükümdarı Seyfeddin Kutuz'dan Moğol istilasını durdurmasını bekliyordu. Suriye'deki Bahriye Memlukları devlete karşı küskündüler, Kutuz ilk iş olarak bunların devletle barışmasını sağladı.

İlhanlı Hanı Hülagu Han, Moğol koruması altına girmesi için Mısır'a bir ültimatom verdi. Memluklu Sultanı Kutuz ültimatomu ret edip, gelen elçiyi öldürttü. Bu tarihi bir dönüm noktasıydı.

Sonra da ordusu ile Moğolları karşıladı. Kutuz, Gazze'deki küçük Moğol kuvvetini ezdi. Sonra Haçlılardan geçiş izni istedi. Bu sırada Sayda kontu Julien, bir Moğol birliğine saldırmış ve Suriye seferlerinde Moğolları yöneten Kitboğa'nın yeğenini öldürmüştü. Moğollar Sayda'yı yağmaladılar. Akka baronları Mısır ordusunun Moğollara karşı savaşmak üzere topraklarından geçişine izin verdiler.

Aynıcalut köyü civarında Kit-Buga (Kitboğa) komutasındaki Moğollarla yapılan savaş çok şiddetli oldu. Zafer Memluklularındı (Eylül 1260). Bu savaşta Moğol ordusu ilk defa dağılarak kaçmak zorunda kalmıştı. Memluklular bir günde Fırat'a kadar tüm Suriye'yi kurtarmışlardı. Şam geri alındı. O yıl yapılan yeni bir Moğol saldırısı da durduruldu. Şam

alınınca Hıristiyanlar büyük bir katliama uğradılar. Şam'ın Sünni Müslüman halkı, Hıristiyanların yanı sıra Şii ve Yahudilere de Moğol işbirlikçisi diye saldırdı. Moğollar iki taraflı bir öç alma dönemini başlatmışlardı. Her yerde gücü gücü yetene öç güdüyordu.

Bu savaş sırasında kuzey Haçlıları Moğollara yardım ederken, Sayda ve Akka gibi güney Haçlıları Müslümanların yanında yer almıştı. Savaş sonrasında kaçan Moğol askerlerinin önemli bir bölümü Kilikya Ermeni Krallığına sığındılar. Bunlara Ermeniler misafirperverlik gösterdi. Moğol askerlerine Kilikya'da at, silah ve para verilerek rahatça geri dönmeleri sağlandı.

Yeryüzünü titreten Moğollar ilk kez yenilmişlerdi. Aslında sadece Suriye'yi kaybetmişlerdi. Ama bu aynı zamanda Mısır'ı ele geçirme şansının da bitmesi demekti. Memluklar bu zaferle büyük bir saygınlık kazandılar. Dünyada Türk adı o zamana kadar farklı yerlerde farklı çağrışımlar yaparken, şimdi her yerde Memlukları hatırlatıyordu. Bunun sonucunda, İslam ülkelerinde Türk denilen kişiler daha bir dikleştiler. Daha güçlü hale geldiler.

Evvelce, Türkler köle pazarlarında elleniyor, her köle gibi aşağı bir yaratık muamelesine tabi tutuluyorlardı. Bu zafer onlara da faydalı oldu. Aslında Türkçe konuşan herkese faydalı oldu.

Kutuz, zaferden sonra Kahire'ye dönerken Ekim 1260 yılında Baybars ve arkadaşları tarafından öldürüldü. Bundan birkaç gün sonra Bahriyye emirleri toplanarak, Baybars'ı Meliküzzahir unvanı ile Memluklu Sultan'ı ilan ettiler (1260 – 1277). Baybars Battal Gazi gibi halk efsanelerine konu olmuş bir kişidir. Kıpçak Türkü olarak Sivas esir pazarlarında, Eyyubi Memlukları arasına katılabilmesi için satın alınıp, yetiştirilmişti. Onun Romanı halk dilinde yazılmıştır ve anonimdir. Fantastik bir eserdir. Binlerce sayfadan oluşmuştur. Kahramanı yüce, güzel, soylu bir kahraman değildir. Etrafı pasaklı ve pis bedevilerle ve başıboş serserilerle çevrili biridir. Büyük yapılar ve anıtlar yapmayı sever. Yaptığı anıtları pars ve benzeri vahşi hayvan figürleri ile süsler.

Uzun zamandır Moğollar tarafından tahrip edilmiş olan Buhara ve Semerkant yeniden imar ediliyordu. 1260 yılına gelindiğinde, bu iki kentin refah seviyesi yükselerek, Moğol öncesi durumuna yaklaşmıştı.

Bizans, 1261, 62

1261 yılında Ceneviz donanmasının desteği ile Doğu Roma İmparatoru Constantinopolis'deki Latin krallığını devirerek, boğazlara hakim oldu. Latin İmparatorluğu çabuk sona ermişti. Kendi güçsüzlüğü, Latin kökenli büyük toprak sahiplerinin kayıtsızlığı, Doğu Roma İmparatorluğunun mirasına sahip çıkan ve Anadolu ve Trakya'da kurulu olan diğer devletlerin varlığı, yerli halkın yabancı bir kiliseyi düşman olarak görmesi ve Türk istilası yıkılmayı kolaylaştıran unsurlardı. Latin İmparatorluğunu yıkan unsurlar, birleşik ve koordineli bir çaba harcamamışlardı. Her şey kendiliğinden olmuştu. Sonunda 1261 yılında İznik'te bulunan Palaiologos hanedanının kurucusu VIII. Mihail Palaiologtos Constantinopolis'i geri aldı.

Palaiologosların bu yeni Bizans'ının eskinin Doğu Roma İmparatorluğu ile bir ilgisi yoktu. Ve hatta Komnenosların o küçültülmüş imparatorluğuyla bile bir ilgisi yoktu. Artık Mora'da, Trabzon'da özerk devletler oluşmuştu. Bırakalım Sırpların ve Bulgarların ellerinden aldığı toprakları, bu devlet Grek topraklarının tümüne hakim olmaktan bile uzaktı. Grek devletlerinin bu parçalanmış yapısı da diğer bir yandan, Anadolu'daki Türk varlığı karşısında, onlara hiçbir yaşam şansı tanımıyordu. 1203 ile 1261 yılları arasındaki olayları, bize, " Chroniki Singrafi " adlı eseri ile Akropolites (1217 – 1282) anlatmaktadır. 1261 ile 1308 yılları arasındaki olayları Pakhymeris'in " Singrafikai Historia " adlı eserinden öğreniyoruz.

Antalya kontu VI. Bohemund, Moğollar ile işbirliği yaparak, Müslümanlara verilen hasarlara yardımcı oluyordu. Baybars 1261 ve 1262 yıllarında Bohemund'u cezalandırmak için Antakya'yı kuşattı ise de ele geçiremedi. Kilikya Ermeni Krallığı da Moğollar güçlü iken onun bütün nimetlerinden faydalanmışlardı. Şimdi işler ters dönüp, Moğollar yenilirken, Kilikya Ermenileri şimşekleri de üzerlerine çekiyorlardı. Moğol dostluğunun nimetleri bitmiş, mihneti başlamıştı. Bu sırada Bizans ise ücretli Türk askerlerinden oluşan ordusunu Peloponnes'e yoluyordu. Latinlere ait adaların bir kısmı tekrar geri alındı.

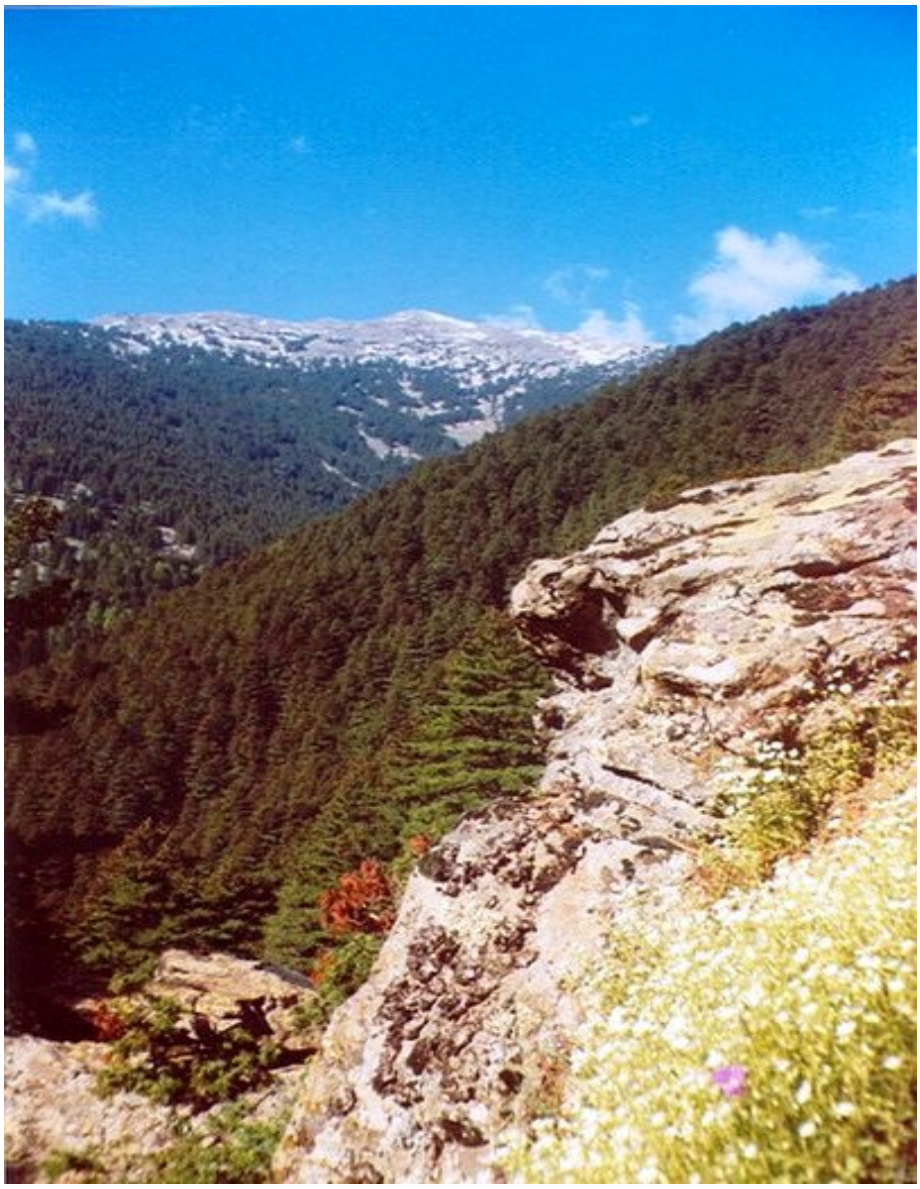
Bağdat Abbasi halifesinin ölümünden sonra, Memluklar, Abbasi soyundan olup olmadığı tartışmalı birini 1261 yılında Kahire'de Halife yaptılar. Baybars, 1258 yılında yıkılan Bağdat Abbasi halifeliğini Mısır'da yeniden kurmuştu. Ama Kahire'de Halife seçilen kişi, Memluk Sultanlarının elinde kukla oldu. Halife, her yeni seçilen Sultana sadakatini sunuyordu. Bu Halifeye bir köy iktaı bile verilmedi. Bu ikta çok sonraları Sultan Berkuk zamanında verilecektir.

Baybars, Halifeliği Kahire'de tekrar kurduktan sonra, bütün Müslümanların meşru emiri " emirülmüminin " sıfatını aldı. Baybars, Haçlılara karşı ve Moğollara karşı İslam'ın tek koruyucusu ve cihat şampiyonu olmuştu. Emirülmüminin olarak da Mekke ve Medine kutsal kentleri üzerinde egemenlik hakkı vardı. Tekkeler kurdu. Bu tekkeler çok miktarda vakıflara sahip, zengin tekkelerdi. Bu tekkelerin dervişleri halkı " cihat " fikrine alıştırmaya başladılar. Daha önce halife Nasır tarafından örgütlenen kent fütüvvet örgütlerine askerlerini soktu. Böylece Müslüman dünyayı çok yönlü olarak Haçlılara ve Moğollara karşı savaşa hazırlıyordu.

Baybars Moğollara karşı Altınordu devleti ile ittifak oluşturdu. Altınordu devletinin, Türkistan, Harizm ve Volga ticaret yolu üzerindeki topraklarda egemenliği nedeniyle, bu güzergahda Müslüman tüccarlar ticareti ele geçirmişlerdi. Moğol Altınordu Hanı Bereke (Berke), Orta Asyalı Müslüman tüccar ve din bilginlerinin etkisi ile Müslüman olmuştu. Baybars, Altınordu devleti Hanı Berke'yi cihat'a şöyle çağırdı: " Müslüman olduğunuza göre, Tatarlara karşı cihat farzdır. Akrabalarınız bile olsa, kafirle savaşmaktan kaçınılamaz. Peygamber bile, kendi soyundan olan Kureyşlilere karşı savaşmadı mı? "

Baybars, Altınordu ittifakı ile yetinmedi, güçlü dış ilişkiler kurmaya devam etti. Baybars'ın Kıpçak ve Kafkas kökenli kölelere ihtiyacı vardı. Bunları Moğol işgali altındaki İran üzerinden sağlayamıyordu. Baybars boğazlara yeniden hakim olmuş olan Doğu Roma ile anlaştı. Doğu Roma, Memluklara her yıl iki gemi dolusu köle alması ve boğazlardan geçiş hakkı verdi. Baybars, Sicilya'daki Alman İmparatoru ve İspanya Aragon kralı ile de iyi ilişkiler kurdu. Bu sırada Haçlıları temsil eden Papa ve Fransa Kralı da İran Moğolları ile ilişki içindeydiler.

Ahiler ve savaşçı dervişler uçlara gidiyor, 1261

Baba Dağı

Anadolu Selçuklu Sultanlarından Konya Sultanı II. İzzeddin Keykavus Moğollara daha doğrusu kardeşi Kılıç Arslan'a karşı bir hareket yapmak için konjektürü çok uygun buluyordu. İlk iş olarak Moğollara ödenmekte olan harç ve borç taksitlerinin ödenmesinde gevşek davrandı ve Konya'dan Antalya'ya gitti. Pervane bu tutumdan yararlanarak " Keykavus Mısır ile bağlantı kurdu ve Türklerden asker topluyor " diye Moğollara bilgi verdi. Hülagu, Keykavus'u hemen huzuruna çağırdı.

Keykavus, parayı toplayıp gitmekte biraz gecikince de Hülagu Han 10 bin atlı ile Anadolu'ya geldi. 1261 yazında Anadolu'da sürekli bulunan Moğol komutanı Alıncak, Keykavus üzerine

yürüdü. Keykavus veziri Fahreddin Ali'yi uzlaşma zemini bulsun diye yolladı. Ancak Moğollar ve Pervane ona ülkenin yarısının değil, tümünün veziri olmasını önerdiler. Fahreddin Ali de bunu kabul etti. Bu durumda Keykavus Konya'dan Antalya'ya kaçtı. Kılıç Arslan da Konya'da tüm ülkenin tahtına oturdu (Ağustos 1261). Keykavus'un hazinesine Hülagu adına Alıncak el koydu.

Bu sırada Antalya'daki Keykavus'u Memluk Sultanı Baybars Mısır'a çağırıyordu. Keykavus gitmedi ve komutanları Ali Bahadır ve Uğurlu asker toplayarak savaşa hazırlandılar. Fakat yapılan savaşı yine karşı taraf kazandı. Keykavus da ailesini alarak, gemi ile Constantinopolis'in yolunu tuttu. Bizans'ı Memluklara tercih etmişti.

Keykavus Constantinopolis'e gitmeden önce Baybars'a elçiler yollayarak, Anadolu'nun yarısı üzerindeki tasarruf haklarını Baybars'a devretti. Böylece Memluk Sultanı bu arazileri istediği kişilere ikta verebilecekti. Keykavus, Mısır'a kendi tuğrası ile mühürlenmiş boş kağıtlar da yollamıştı. Keykavus ülkesini Mısır ile paylaşmaya hazırdı ama kendi Bizans'a gitmeyi tercih ediyordu. Bizans onun ikinci eviydi.

Moğollar II. İzzeddin Keykavus'u destekleyen Türkmenlere karşı sürek avına başlamışlardı. Bu meyanda Kırşehir'de Ahi Evran (Nasirüddin) de öldürüldü. Bütün kentlerde Moğollara karşı çıkan esnaf, ahiler öldürülüyordu. Savaşcı ve kalabalık debbag ahileri de katledildiler. Ahilere ait zaviyeler Mevlevilere verildi. Bunun üzerine ahiler de uzak bölgelere, uçlara göç ettiler.

Moğol baskısı sonucu Türkmenler, Abdallar ve ahiler Moğolların erişemeyeceğini düşündükleri yerlere gitmişlerdi. Uçlara gidenler arasında, Kırşehir'den Şeyh Edebali, Abdal Musa da vardı.

Keykavus Bizans'a kaçarken, onu destekleyen 40 kadar Türkmen obası da Bizans'a sığınmıştı. Bizans onları Dobruca'ya yerleştirdi. Hatırlanacağı gibi Dobruca'da Baba Saltuk'un zaviyesi vardı. Bunlara Sarı Saltuk'un Türkmenleri dendi. Bunlar Baba Dağı bölgesine yerleşip, Altınordu hükümdarı Nogay'ın korumasına girdiler. Paul Wittek'e göre, bu Türkmen gurubu, Keykavus'a bağlılıkları nedeniyle Keykavus/Gagavus adını almışlardır. Tabii bu Türkmenlerin heteredoks bir İslam dinine taraf olduklarını söylemeye hacet yoktur. Osmanlılardan sonra da, heteredoks gelenekten gelen Dobruca Abdalların Balkanlardaki başlıca faaliyet merkezi olacaktır.

1261 yılında Denizli çevresindeki bazı Türk Beylerinin Anadolu Selçuklular tarafından cezalandırılması üzerine, sıranın kendilerine de gelebileceğini düşünen Karamanlar Zeynelhac ve Bonsuz kardeşlerin yönetiminde 20.000 kişilik bir kuvvet ile Konya üzerine yürüdüler. Pervane Muineddin Süleyman, Gevele önünde Karaman kuvvetlerini karşıladı. Yapılan savaşı Pervane kazandı. Zeynelhac ve Bonsuz esir edilerek Konya'ya gönderildi ve orada idam edildiler.

Denizli (Ladik) ve çevresinde isyan eden Türklerin başında Uç Beyi unvanı da taşıyan Mehmet Bey vardı. Bu isyanla Mehmet Bey bağımsızlığını ilan etmiş oldu. Kurulan Ladik (Denizli) Beyliğiydi.

Bu tarih civarında Karaman Beyi de öldü yerine Şemseddin Mehmet Bey geçti. Şemseddin Mehmet Bey birkaç defa üzerine yollanan Selçuklu ve Moğol kuvvetlerini yendi. Mehmet Bey, Anadolu'daki Moğollara karşı tam bir bağımsızlık bayrağı açmıştı.

1261 yılına geldiğimizde, Finike ve Meğri (Fethiye) taraflarında Menteşoğulları Beyliği kurulmuştu. Bu beyliği kuran Türkmenlerin Alanya'dan deniz yolu ile buraya geldikleri tahmin edilmektedir. Buraya yerleşen Türkler korsanlık yapıyorlardı. Anadolu artık fiilen iki siyasi bölgeye ayrılmış olarak düşünülmelidir. Bir taraf İlhanlıların ve onun emrindeki Anadolu Selçuklu devletinin hükmü geçerken diğer yanda Türklerin hükmü altındaki Batı vardı.

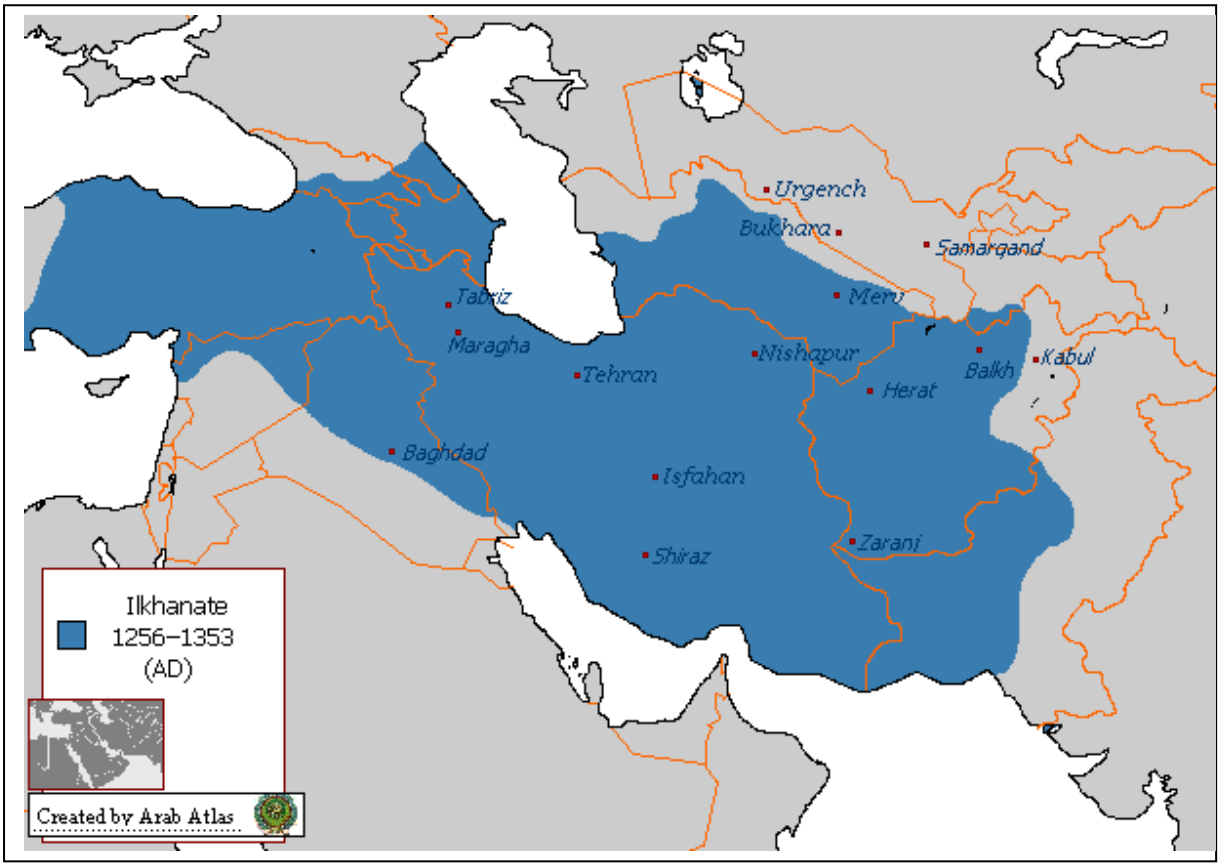
Batı uçtu. Burada, Gazi savaşçı beyler, gaza veya yağma savaşları yapıyorlardı. Bu beyler merkezi hükümete vergi vermiyorlardı. Uçlarda Türk toplumu çok karışıktı. Merkezden kaçan siyasi muhalifler, dervişler, rafiziler, maceracılar oradaydı. Genellikle kentler şeriat hukuku ile yönetilen Sunniler iken uç mistikti, göçebe örfü hüküm sürüyordu, epik bir edebiyatı vardı.

Bizans İmparatoru VIII. Mihail Palaiologos hem Türkleri bu havaliden çıkarmak istiyordu ve hem de yapılan korsanlıklardan bıkmıştı. Oğlu Andronikos komutasında bir orduyu bölgeye yolladı. Ancak Menteşoğluna bağlı Türkler, Aydın ve Güzel Hisar'ı alarak, buralardaki Bizans varlığına ciddi bir darbe vurdular. Bu sıralarda Beyliğe adını veren Menteş Beyden söz ediliyordu.

Bu sırada Çağatay tahtına Organa Hatunun yeğeni Algu (1261 – 1266) geçti. Ancak esas yöneten Algu ile evlenen Organa Hatundu. Algu Çağatay'ın torunu idi ve Çağatay hanlığı hanedanının esas kurucusu O'dur.

Dominikenlerden Albertus Magnus (1206 – 1280) çalışmalarını Aristo'nun Arapçadan yapılan tercümelerine dayandırıyordu. Aristo ve diğer filozofların eserleri Latince olarak var olmalıydı, ama neredeydi? Bu nedenle, onlar önce Eski Grekçeden Süryaniceye, oradan Arapçaya, oradan da Latinceye yapılmış tercümelerinden izleniyordu. Acaba son hali aslına ne kadar uygundu?

Anadolu İlhanlı vassalı, 1262 - 63

Aslında Anadolu ile İlhanlılar vergi alabilmek için ilgilenmekteydi. Anadolu'ya baş eğdirdikten sonra, sıra vergi almaya gelmişti. Vergi için tarımın iyi durumda olması ve ticaretin ilerlemesi gerekmekteydi. Terör yaratan İlhanlı kurulu düzenden yana oldu. İlhanlı ne denli büyük vergi alırsa alsın, Selçuklu hakim zümresinin çıkarı da kurulu düzenden yanaydı. Böylece, İlhanlı Selçuklu egemen sınıf ittifakı doğmuş oldu. Selçuklular İlhanlılardan borç kredi aldılar. Ahiler de kurulu düzenden ve kent ekonomisinin korunmasından yanaydılar. Böylece Türkmen'e karşı geniş bir cephe oluştu. Ama bu cepheye rağmen, Moğol istilası, Anadolu'da Türkmen yerleşimini olumlu etkiledi. Moğol önünde kaçan Türkmen, Anadolu'ya geldi. Batı ve Azerbaycan'daki Türkmenler Batıya göçtüler. Konya Selçuklu sultanlığı zayıfladığından, uçlardaki Türkmenlerin hareket serbestisi arttı. Marmara ve Ege'de geniş Türk bölgeleri oluştu. Hatta bu sırada, Batı Anadolu, iç Anadolu'dan daha fazla Türkleşti. Batıda Hıristiyan nüfus azaldı. İlhanlılar Şiiliğin yayılmasında da etkili olmuşlardır. Hulagu Han, ünlü bilgin Tusi aracılığı ile Şiilerle ittifak yapmıştı. Sünniliğe karşı Şiiliği korumuş ve güçlendirmişti. Ali evlatları vergiden muaf tutulmuştu. Olcaytu han ise Şii olmuş ve Şii yanlı politika izlemiştir.

Selçuklu bu Türkleşmeye karşı çıkıyorlardı. Ermeni – Selçuklu, Moğol - Selçuklu ittifakı her fırsatta Türkmen'i ezmeye çalışıyordu. Alanya'daki Ahmet'in Türkmenleri, Denizli ve

Dalamandaki Mehmet bey Türkmenleri, Karamanoğulları, Maraş'daki Ağaçeri denen ormancı boyları, Erzurum ve Bayburt'taki Şemsettin Mehmet in Türkmenleri hep aynı biçimde ezildiler.

Böylece 1262 yılına gelindiğinde, Anadolu'da Pervane dönemi başlamıştı. Mevlana Celalettin'i Rumi ondan Ulu Pervane, Kutlu Ulu Pervane diye bahsederdi. Tarihçiler derler ki " Kurt ile Kuzu birlikte su içebilecekleri kadar Asayiş berkemaldı ". Pervane, Moğol ordusunun da desteği ile Türkmen karışıklıklarını önledi. Türkmen'i kırmakta, Çin usulü, Türkü Türke kırdırma metodu kullanıldı. Germiyanlılar, Baba İshak kalıntılarına karşı, Doğudan alınıp Kütahya'ya yerleştirildi. Germiyanlıların bir Türk-Kürt karışımı olmaları mümkündür. Burada Germiyan adı bir gurubun adıdır ve başlarındaki ailenin adı değildir. Yönetici aile önceleri " Alişir " adını kullanmıştır. Bizans, daha önce Anadolu'ya geçirdiği Peçenek Türklerine ilave, Balkanlardan göçebe Kuman (Kıpçak) Türklerini getirip, Ege'ye yerleştirildi. Gürcü kralı, Kafkaslardan Erzurum'a kadar Hıristiyan Kuman Türklerini Türkmen'e karşı çıkardı. Türkmen hep olduğu gibi yine can pazarındaydı. Ancak Pervane döneminde asayiş hiçbir zaman tam olarak sağlanamadı.

1262 yılında Bizans İmparatoru Mikhail Paleologos, İzzeddin Keykavus'a çok kötü davranıyordu. O sıralarda Palaeologos'un arası Çağataylılarla açılmıştı ve bu nedenle İlhanlılarla iş birliği yapıyordu. Palaeologos'un kötü davranması yetmedi, Keykavus'u hapsettirdi (1262). Bizans kaynakları Keykavus ve komutanlarının bir darbe ile Bizans tahtını ele geçirmeye çalıştıklarını yazar. Mikhail Paleologos kendine yollanan Memluklu elçilerine de kötü davranıyordu. Sonunda Bereke Han, 20 bin kişilik bir orduyu Balkanlara yolladı. Balkanlarda bazı kentler Bizans'ın elinden alındı. Bu arada İzzeddin Keykavus da kurtularak, Kırım kıyılarına gitti. Burada kendine verilen dirliklerle yaşadı.

Denizli Beyi Mehmet Bey, Moğol Hakanı Hülagu Hana yaklaşmak istiyordu ancak arada, bir türlü, güven hissi tesis edilemedi. Mehmet Bey Hülagu Hana kardeşi İlyas'ı, damadı Ali'yi ve akrabası Türk Beyi Sevinç Beyi elçi olarak yolladı. Vergiyi doğrudan Hülagu hana ödeyeceğini bildirip, bağımsızlık istedi. Hülagu Han bu ilk bağımsız Anadolu Beyliğinin isteğini hoş karşılamadı. Anadolu Moğol askerlerine Mehmet Beyi cezalandırma görevi verdi. Savaştan önce Mehmet Beyin damadı Ali Bey Moğol tarafına geçti. Sonunda Dalaman ovasında yapılan savaşı Moğol kuvvetleri kazandılar. Denizli Beyi Mehmet Bey de Konya'ya götürülürken yolda öldürüldü. Yerine kendisine ihanet eden damadı Ali Bey geçti. Denizli Beyliği Selçuklulara tabi olarak yaşadı.

1262 ile 1277 yılları arasında IV. Kılıç Arslan Anadolu Selçuklu tahtındaydı. Ancak onun zamanında ve ondan sonra gelen III. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde esas iktidarda olan Pervane Müineddin Süleyman'dı. Devletin tüm yüksek kademelerine kendi adamlarını atayarak devlet üzerinde tam bir hakimiyet kurdu. Kendi için tehlikeli gördüğü kişileri de Keykavus hesabına fitne yaratıyorlar diye Moğollara ihbar ve teslim ederek öldürttü.

Pervane'nin en önemli yardımcısı vezir Sahip Ata Fahreddin Ali'ydi. Fahreddin Ali, Pervane'den sonra da Anadolu Selçuklu devletini ayakta tutmaya devam edecekti. Ayrıca Fahreddin Ali kurmuş olduğu hayır kurumları ile de ünlüdür. Bu önemli devlet adamının çocuklarına, 1262 yılında Kütahya, Sandıklı, Akşehir ve Beyşehir has olarak verilmişti. Ayrıca onlar Uç Beyi ilan da edilmişlerdi. Fahreddin Ali'nin torunları şimdiki Afyonkarahisar ve çevresinde Sahip Ata Oğulları Beyliğini kuracaklardır.

1262 yılında Sinop'ta Muineddin Pervane medresesi yapıldı.

Moğollar

Anadolu'da önceleri Malatya ve çevresinde görülen Germiyanlı aşireti, Anadolu Selçuklu devletindeki yukarıda bahsedilen iç mücadeleler sonunda Batıya doğru göç ederek Kütahya civarına geldiler. Germiyan aşiretinin Oğuzların Afşar boyundan geldikleri veya Harezmli oldukları hakkında rivayet vardır. Cahen gibi bazı tarihçiler de Germiyanların bir Türk Kürt karışımı olduğunu düşünürler. Topluluktaki Kürtler giderek Türkleşmiştir. Germiyanların çevresindeki diğer Türk oymaklarının Germiyanlara iyi gözle bakmadıkları da rivayet edilir. Bu çelişki asırlarca devam etmiştir.

1263 yılında Karaman Beyliği, İsauria (İçel) ve Silifke bölgelerine akınlar düzenliyor, Ermeni ordusu ile çarpışıyordu. Karaman Beyliğinin amacı toprak kazanmak değil, geçimini sağlamaktı.

Bu dönemde Anadolu'da her yerde Moğol birlikleri vardı. Selçuklu ordusu nerede ise kalmamıştı. Moğollar borçlarını tahsil edebilmek için Anadolu Selçuklu devletine vezir unvan ve yetkisinde bir temsilci atadılar. Hülagu Hanın ilk temsilcisi İranlı Mutez'di. Mutez yıllık haracı topluyordu. Vezir Baba Şemseddin'in ölürken büyük borç bıraktığı anlatılmıştı. Moğollara olan bu borç ödenemediğinden Kastamonu, Aksaray ve Develi gelirleri Mutez'e bırakıldı. Böylece Moğollar Anadolu Selçukluları üzerinde mali bir yaptırım ve denetim kurmuşlardı.

Moğollar arası savaş, 1262 - 65

At üstünde Abaka Han

İlhanlıların Memluklara mağlup olması sırasında Hülagu Han yoktu. 1262'de Hülagu hakimiyetindeki bölgeye döndü fakat yokluğundaki mağlubiyetlerin intikamını alma fırsatı bulamadı. Batu Han'ın ölümü üzerine Altınordu Devleti'nin tahtına çıkan Berke Han (Bereke Han) Müslüman'dı ve Bağdat kuşatması yüzünden Hülagu'yu cezalandırmaya ant içmişti. Bağdat yağmalanmasından sonra Berke Han, Büyük Moğol Hanı Mengü Han'a mektup göndererek Bağdat'ta olanlardan ötürü tepkisini dile getirdi. Mesajın Mengü Han'a ölümünden önce ulaşıp ulaşmadığı bilinmiyor. Mektupta Berke Han " Hülagu tüm Müslüman yurtlarını yok etti ve Halifeyi öldürdü, Allah'ın izniyle döktüğü onca masum kanın hesabını soracağım " diyordu. Hülagu Han ordusunu toplayıp Ayn Calut yenilgisinin intikamını almak üzere sefere çıktığı sırada Berke Han, Nogay Han komutasındaki ordusunu İlhanlılar üzerine göndermişti. Bunun üzerine Hülagu Han seferden vazgeçip kuzeye döndü. Nogay Han tarafından bozguna uğratıldı. Bu Moğol orduları arasındaki ilk savaştı ve imparatorluk birliğinin bozulmasının açık göstergesiydi. Bu savaş sırasında, iki taraf da, birbirinin tüccarlarını öldürttü. Yapılan ticarete ve kentleşmeye vurulan bir darbeydi.

Ticarete vurulan bu darbeye Hülagu Han karşı bir hamle yaptı. 1264 yılında Ermeni Kralı Hetum ve Pervane, Hülagu'nun kadısı huzurunda, Konya Ereğlisi'nde karşılıklı yemin ederek müttefik oldular. Hem Selçuklular ve hem de Ermeniler Moğollara vassaldılar. Türkmenleri dizginlemek isteyen Selçuklular ile Kilikya Ermenileri arasındaki bu anlaşma yavaş ve güç

olmuştu. Ama güç olduğu kadar akıllıcaydı. Bu anlaşma Anadolu transit ticaretinin hızla gelişmesi sonucunu getirdi.

1264 yılında Epiros despotluğu Bizans İmparatorunun yüksek egemenliğini kabul etti. Altınordu Moğolları, Bulgarlarla birlikte Bizans'ın Balkanlardaki arazilerine korkunç bir baskın yaptılar. Bizans ordusu hezimete uğradı. VIII Mihail ölüm tehlikesi atlattı. Trakya tümüyle tahrip oldu.

Anadolu'da mimari gelişme devam ediyordu. 1265 yılında Anadolu'da Develi'de Ulu Cami yapıldı.

Altınordu ittifakından sonra, Memluklular Haçlı ve Moğol ittifakına nazaran daha kuvvetli hale gelmişlerdi. 1265 ve 1266 yıllarında Baybars ordusunun başında hareket ederek, Kaysariyye, Yafa, Arsuf, Aslis, Safed ve Remle kentlerini ele geçirdi. Akka kentini kuşattı ama alamadı.

Memluklar yani ordu, Mısır'da bir diktatörlük uyguluyordu. Yerli halkı da sonuna kadar sömürüyordu. Ama yönetimde birliği ve düzeni de koruyordu. Çevre devletler, bu durumda, Memlukların kendi halkına yaptığı sömürüyü unutuyor, durumlarına gıpta ediyorlardı. Mısır ordusu kendi içinde çok sert bir disipline tabiydi. Bu çelikleşmiş bir orduydu. Moğolları durduran Memluklar çevrelerindeki Hıristiyan hükümranlıklarına karşı da hoş görülü değildiler. Şimdi onları tek tek ortadan kaldıracak, ortada kala kala bir Kıbrıs kalacaktı. Ama o da defalarca dövülecekti.

İngiltere Kralı III. Henri, 1260 – 1266 yılları arasında, sürekli askeri seferler yapıyordu. Bu seferler sırasında borç aldığı banker Tapınak Şövalyeleriydi. Bir taraftan da baronlar ve kral çekişmesi devam ediyor, senyörler durmadan kralın yetkilerini ufak ufak sınırlıyorlardı. Hatta 1264 yılında, krallığın yönetimi birkaç aylığına baronların eline geçti.

Hülagu Han 1265 yılında öldü. Atı ve cariyeleri kurban edilerek onunla birlikte gömüldü. Cenazesi Şamanist geleneklerine göre yapılan son hükümdardır. Mezarı Urmiye Gölü'ndeki bir adadadır. En büyük oğlu Abaka Han (1265 – 1282) yerine geçti ve babasının politikasını devam ettirdi.

Çin'de devlet menfaatleri ile Jentrinin menfaatleri iyice ayrılmıştı. Devlet üst kademesine çıkmış olan Chia Sih-tao soruna çözüm getirmeye çalışıyordu. Devlet gereğinden büyük olan arazileri satın alacaktı. Bu tarlalarda, geliri tamamen devlete ait olmak üzere üretim yapılavaktı. Bu para askeri gereksinmeler için harcanarak, Çin ordusu kuvvetlendirilecekti. Reformları yapmak için Chia Sih-tao çalışmaya başladı. Ancak Jentrinin ciddi muhalefeti karşısında kazanma şansı varmıydı?

Rum Selçuklu Yönetimi Pervane'de, 1266 - 69

Gök Medrese, Pervane Muhiddin tarafından yaptırılmış, Tokat

1266 yılında Baybars, Kalavun yönetiminde bir orduyu, Moğollara yardım eden Ermenileri cezalandırmak için Kilikya'ya yolladı. Memluk ordusu Ağustos ayında, Derbesak'da Ermeni ve müttefiklerinin ordusunu mağlup ederek, ilerledi. Misis, Kozan, Adana ve Tarsus yağma ve tahrip edildi. Ele geçen ganimet o kadar fazla idi ki bir sığır 2 dirheme bile alıcı bulamıyordu. Ülkesi yakılıp, yıkılırken, Ermeni Kralı I. Hetum Moğollardan askeri yardım almaya çalışıyordu. Memlukların bu Kilikya seferi sırasında Hetum'un oğlu Leon da esir düşmüştü.

Bu tarihlerde, Anadolu Selçuklularında Pervane de İlhanlı hükümdarı Abaka Han'dan izin alarak, Trabzon Komnenoslarının elindeki Sinop'u kuşatmıştı. Sinop kısa süre içinde tekrar Anadolu Selçuklularının oldu. Sinop'u alan Pervane bu kentin kendine verilmesini IV. Kılıç Arslan'dan istedi. Sultan kenti Pervane'ye verdi. İleride bu emre dayanılarak Pervaneoğulları beyliği kurulacaktır.

Tokat, Niksar Pervane'nin iktasıydı. Sinop ele geçirilince, bu topraklar Pervane'nin malı olmuştu. Fahreddin Ali ve oğulları Kütahya, Sandıklı, Gorgarum, Akşehir ve Afyon bölgesini ikta almışlardı. Pervane'nin ekibinden Hatıroğlu Şerafüddin Niğde'nin yönetimini üslendi. Pervane'nin bir diğer adamı Bahattin " Sahiller Meliki " unvanı ile Antalya ve Güney deniz

eyaletlerinin yönetimini üslendi. Kastamonu, Aksaray ve Develi, hatırlanacağı gibi, Moğol vezir Mutez'e aitti. Bu parçalanmaya aklı erdikçe yani büyüdükçe Sultan Kılıç Arslan karşı çıkıyordu. Ama yine hatırlanacağı gibi bunu başlatan da oydu.

Pervane artık elde ettiği yetkilerle yetinemiyor, Sultanı kendine rakip gibi görüyordu. Aynı şekilde Rükneddin IV. Kılıç Arslan'da Pervane'nin yetkilerini fazla bulmaya başlamıştı. Her iki taraflı laf taşıyanlar, ortamı kızıştırıyorlardı. Pervane Sultanı önce zehirletmeye çalıştı, sonra da yayının kirişi ile boğdurtarak öldürttü (1266). IV. Kılıç Arslan'ı öldürtmeden önce İlhanlı Hanı Abaka Hanın iznini almıştı. Kılıç Arslan öldüğünde 28 – 30 yaşları arasında, çok genç bir Sultandı. Kılıç Arslan'ın yerine Pervane, çok ufak yaştaki oğlu III. Gıyaseddin Keyhüsrev'i geçirdi. Rükneddin Kılıç Arslan kısa yaşamı boyunca, pek çok araziyi özel mülk olarak dağıtmıştı. Devlet topraklarının satılması da gündemdeydi. Toprak satmak devlete gelir getirici bir işlem olarak uygulanıyordu. Ama devlet satarak kendini yiyordu. 1259 yılında bir emire Sivrihisar'da bir köy, 1262 yılında bir başka emire Amasya yakınlarında bir köy satılmıştı.

1266 yılında Altınordu Hanı Berke (Bereke) öldü yerine Batu Han'ın oğullarından Mengü Timur Han geçti. Çağatay hanlığında ise ölen Algu Hanın yerine oğlu Mübarek Şah geçti. Hala esas yönetim Organa Hatundaydı. Büyük Moğol Hanı Kubilay, Müslüman olan Mübarek Şahı tahtan indirerek yerine Barak'ı geçirtti.

Bizans'ın Venedik ile ilişkileri iyice bozuktu. Bizans bunu, Cenova ile olan ilişkilerini iyi tutarak dengeliyordu. Cenovalılar 1267 de Galata'da bir koloni kurdular.

1267 ve 68 yıllarında Vezir Sahip Ata tarafından Kayseri'de Sahibiye medresesi, Sinop'ta Pervane tarafından bir cami, Kırşehir-Kayseri yolunda Kesik Köprü Hanı yaptırıldı.

Kilikya başarılarının rüzgarı ile ve Haçlıların birbirlerine düşmesinden istifade ederek, Baybars Taberiyye, Akka, Yafa kentlerini aldı (1267 – 68). Bu sırada İlhanlı (İran Moğol devleti) Altınordu savaşı yaşandığından, İlhanlılar kıpırdayamıyorlardı. Sıra Antakya'ya gelmişti, Nisan 1268'de kent kuşatıldı ve fethedildi. Böylece Haçlıların 1097 yılında I. Haçlı seferi ile kurdukları Antakya prensliği tarihe karışmış oldu.

Baybars Haçlılarla ve Moğollarla iyi mücadele etmişti. 1269yılında Haçlılarla işbirliği yapan bir Moğol ordusunu mağlup etti. 1269 yılında Kilikya Ermeni Kralı I. Hetum kendi isteği ile tahtan ayrılarak, yerine oğlu III. Leon geçti (1269 – 1289). Bu sırada Çukurova ve İsauria'ya göçebe Türklerin yağma akınları da devam ediyordu.

Orta Asya'da da göçebeler yine yerleşikleri yağmalıyorlardı. Türkistan hakimi Ögedey torunu Kaydu, 1269 yılında Talas nehri kıyısında bir kurultay toplayarak ekili alanların göçebelerden korunması için tedbirler aldı. Cengiz soyundan gelen göçebe prensler, hayvanlarını ekili alanların dışında tutmaya söz verdiler.

1269 yılında Tokat'ta Gök medrese yapımına başlandı. Yapı 1271 yılında tamamlanacaktı.

Kuzey Afrika'da, Meriniler, Meknes, Fas, Taza ve Sale'yi ele geçirdiler. Muvahhitleri zayıflatıp, 1269'da başşehirleri Merakeş'i fethettiler. Merakeş'i ele geçiren Merini sultanı Ebu Yusuf Yakup (1258 – 1286), ülke topraklarını hanedan mensupları arasında dağıttı. Askeri kuvvetini arttırıp, ulemanın desteğini alarak, Merini hakimiyetini genişletti.

Charles d'Anjou Bizans'ı tehdit ediyor, 1270, 71

Charles d'Anjou

Constantinopolis'in son Latin imparatoru Courtenay'lı II. Baudouin, diplomasi ve evlilik yoluyla Fransa kralı IX. Louis'in (Aziz Louis) kardeşi Charles d'Anjou ile ittifak kurmuştu. Yetenekli bir diplomat olan Charles d'Anjou Papanın çağrısı üzerine Güney İtalya'ya girdi. Hohenstaufen hanedanının son temsilcileri Manfred ile Konrad'ı yenilgiye uğrattı, Palermo ve Napoli'yi ele geçirdi. Nüfuz alanını Balkanlar'ın içlerine kadar genişleten Charles d'Anjou Constantinopolis'i tehdit etmeye başladı.

Charles d'Anjou, Constantinopolis'ten kaçan II. Boudouin ile anlaşmıştı. Epiros ve Akhaia kralları ile ittifak yaptı. Sırp ve Bulgarlar da bu ittifaka katıldılar. Bizans'ın durumu çok nazik

bir aşamaya gelmişti. VIII. Mihail bu güç durumdan Fransız kralı Aziz Louis'nin desteğini sağlayarak kurtuldu (1270).

Baybars 1270 yılında Kıbrıs'ı almak istemiş ancak başarılı olamamıştır. Bu sırada Hülagu ölmüş, yerine oğlu Abaka geçmişti. Antakya'nın düşüşü, Batıda yeni bir haçlı dalgası yarattı. İngiltere kralı Kudüs için bir Haçlı seferi hazırlığı yaptı ama başarılı olamadı. 1270 yılında Fransız Kralı Saint Louis, ikinci defa Haçlı seferine çıktı. Saint Louis, ordusunu Filistin'e götürecek olan gemileri bulmakta zorluk çekiyordu. Mısır'daki çıkarlarını tehlikeye atmak istemeyen Venedik gemi vermiyordu. Saint Louis de gemileri Marsilya ve Cenevizlilerden temin etti. Bu işler olurken bir Memluk heyeti Cenova'da Cenevizler ile müzakereler yapıyordu. Saint Louis'nin ordusu tam bilinmeyen nedenlerle Kudüs yerine Tunus'ta karaya çıktı. Hastalık ve fırtına Fransız ordusunu perişan etti. Fransa Kralı Saint Louis'de Tunus'ta öldü.

Bu arada Alman İmparatorluğu topraklarında II. Frederik'in ölümünden sonra başlayan şiddet ve iç savaş Alman kralının malının ve haklarının bile yağmalanmasına neden olmuştu. İşte bu genel anarşi içinde, bölgesel güçler kuvvetlendiler. Ülke artık bağımsız prenslikler mozaiğiydi. Bu prensliklerin, Doğuya doğru gittikçe toprakları genişliyor, sayıları yoğunlaşıyordu. Batıda ise dağınıktılar. Ren vadisinde prensliklerden fazla özgür kentler vardı. Bu kentler, aralarında savunma iş birliği anlaşmaları yapmıştı. Yani Alman topraklarında Doğudan Batıya doğru giderken hem prensliklerin sayısı azalıyor ve hem de toprakları küçülüyordu. Buna karşılık bağımsız kentler artıyordu.

Alpler de ise bağımsız dağlı topluluklar oluşuyordu. Bu dağlı topluluklar İsviçre konfederasyonunu kuracaklardı.

İtalya ise özgür kentlerle doluydu. Alp ötesinde birkaç prenslik olsa da belirleyici olan kentlerdi. Ama nasıl prenslikler birbirine düşüyorsa, bu kentler de ticari menfaatleri nedeniyle birbirlerine düşmüşlerdi. Her kent kendi içinde sınıflı toplumdu. Kent içi çekişmelerden kaçıp, diğer kentlere sığınan mültecilerin düşünde İmparatorluk vardı. Ancak bu yeni İmparatorluk isteği, Alman kralları zamanından biraz farklıydı. Germen etkisinden sıyrılmış ve tam Romalı olmuştu.

Papalık ise uzun zamandır, Kilise üzerinde İmparatorluğun üstünlüğü ve güdümü korkusu içinde yaşamıştı. Şimdi ise Batı Hıristiyan dünyasında Papalığın üstünlüğü düşüncesi güçleniyordu.

Kendi sınır tanımaz ihtirasları ve Moğol başbuğlarının ona güvenmemesi nedeniyle Muinüddin Pervane'nin durumu sarsılmaya başlamıştı. Kendinden başka kimseye söz hakkı tanımıyordu. Eski Sultan İzzeddin kendisinden para istediği için Fahreddin Ali'yi tutuklatmıştı. Pervane, Fahreddin Ali'yi (Sahip Ata) Kırım'a göçmüş olan İzzeddin Keykavus ile ilişki kurmakla suçlayıp, Osmancık kalesine hapsettirdi (1271). Bunun üzerine Abaka'ya başvuran Fahreddin Ali'nin oğlu sayesinde, Fahreddin serbest bırakılarak, tekrar vezirliğe getirilmişti.

Pervane'ye Moğol temsilcilerine katlanmak güç geliyordu. Bunun nedeni Moğollara düşman olması değildi. Kendisinin, Rum ülkesinde, tek otorite olmasını istemesindendi.

Çifte Minare Medresesi, Sivas

Bu sırada Sivas'ta 2 medrese birden yapılmaya başlandı. Biri Sahip Ata (Fahreddin Ali) tarafından yaptırılan Gök Medrese ve Burçiye medresesiydi (1271). İlhanlı veziri Şemseddin Cuveyni ise Çifte Medrese'yi yaptırıyordu.

Nasreddin Hoca

XIII. Yüzyılda yaşadığı sanılan Nasreddin Hoca mizahçı bir halk kişiliğidir. Mizahı, yerici, basit ama çarpıcı ve gerçekçidir. Ona ait veya atfedilen hikayelere Türklerin olduğu her yerde rastlanır. Anadolu'nun dışına taşmış, İran'da yerel bir kişilik kazanmıştır. Pasifik okyanusundan Atlas okyanusuna kadar her yerdedir. Jean-Paul Roux, Nasreddin Hoca hikayelerine " Marsilya öyküleri " adı ile anılan öykülerde bile rastladığını söylemektedir.

Nasreddin Hoca'nın doğduğu yer konusunda pek çok iddia vardır. Bu iddialar içinde en fazla kabul göreni Eskişehir'in Sivrihisar ilçesine bağlı Hortu (şimdi Nasreddin Hoca) köyünde 1208 yılında doğmuş olduğudur. 1284 yılında Akşehir'de öldü. Babası Hortu köyü imamı Abdullah Efendi, annesi aynı köyden Sıdıka Hatun'dur. Önce Sivrihisar'da medrese öğrenimi gördü, babasının ölümü üzerine Hortu'ya dönerek köy imamı oldu. 1237'de Akşehir'e yerleşerek, Mahmut Hayrani ve Hacı İbrahim'in derslerini dinledi. Bir söylentiye göre medresede ders okuttu, kadılık görevinde bulundu. Onun hayatıyla ilgili bilgiler, halkın kendisine olan aşırı sevgisi yüzünden, söylentilerle karışmış, yer yer olağanüstü nitelikler kazanmıştır. Bu söylentiler arasında, onun Selçuklu sultanlarıyla tanıştığı, Mevlana Celaleddin ile yakınlık kurduğu, kendisinden en az yetmiş yıl sonra yaşayan Timur'la konuştuğu, birkaç yerde birden göründüğü bile vardır.

Gerek kendisinin, gerek halkın onun ağzından söylediği Nasreddin Hoca'nın fıkralarında ince anlam, yergi ve alay öğeleriyle vardır. Anlaşıldığına göre o, Anadolu halkının yaşama biçimini, güldürü öğesini, alay ve eğlenme türünü, övgü ve yergi becerisini dile getirmiştir. Nasrettin Hoca fıkralarında sevgi, yergi, övgü, alaya alma, gülünç duruma düşürme, kendi kendiyle çelişkiye düşürme ve çok ince bir hoşgörüyü bulunmaktadır. O, bunları söylerken

çeşitli niteliklere bürünerek yer alır: bilgindir, cahildir, açıkgözdür, vurdumduymazdır, utangaçtır, uysaldır, kurnazdır, şaşkındır, korkaktır, atılgandır. Karşısındaki karakterin durumuyla çelişkili bir nitelik sergiler. Bu özellikler Anadolu insanının, belli olaylar karşısındaki tutumunu yansıtan, düşünce ürünlerini oluşturur.

Fıkralarında halk Nasreddin Hoca'nın diliyle kendi sesini duyar. Nasreddin Hoca, bütün fıkralarında, yaşanmış bir olayla, bir olguyla bağlantılı bir biçimde fiilen ortaya çıkar. Genellikle olayları halk arasında geçen olaylardır.

Nasreddin Hoca fıkralarında eşeği " Karakaçan'ın " özel bir yeri vardır. Hoca eşeğinden ayrı düşünülemez. Karakaçan onun taşıtı, bineği olduğu kadar belirli özellikleri olan bir arkadaşıdır.

Yağmurlu bir günde Nasrettin Hoca pencereden dışarı bakarken komşusunun koşa koşa yağmurdan kaçtığını görür pencereyi açar : " Hey Ahmet Efendi, bir de hacı olacaksın rahmetten kaçılır mı? " der. Zavallı adam eli mahkum sırılsıklam olur. Ertesi gün hocanın komşusu hocayı yağmurdan kaçarken görür ve hocaya bir ders vermek ister : " Hoca Hoca dün bana diyordun, bugün sen neden rahmetten kaçıyorsun, " der. Hoca hiç durmadan yoluna devam eder ve komşusuna şöyle cevap verir: " Ben rahmetten kaçmıyorum sadece Allah'ın rahmetine basmamak için çabalıyorum. "

Nasreddin Hoca abdest alırken, bir ayağına su yetmemiş. Namaz kılarken de bir ayağını yukarı kaldırarak namaz kılmış. Bunu gören cami cemaati : " Hocam bu nasıl namaz? " diye sormuş. Nasreddin Hoca " Bir ayağı abdestsiz namaz, " diye cevap vermiş.

Roger Bacon

Oxford Üniversitesinde, doğa bilimlerine merak veya matematik aşkıyla bazı hocalar nesneleri gözlemlemeye başladılar. Bu sırada, içlerinden biri olan Roger Bacon (1214 – 1294) kullanılan yöntemin deneysel olması gerektiğini söylüyordu. Bacon uzun yıllar Paris'te kalmış ve Fransisken tarikatına girmişti. Bu tarikatta iken Aristoteles'in eserlerini yorumluyordu. Bu yorumları yaparken, deneyler daha cazip geldiğinden kendini bilimsel incelemelere verdi.

Oxford'a döndükten bir süre sonra Albertus Magnus ve Thomas Aquinas'a yönelttiği saldırı niteliğindeki eleştiriler nedeniyle tehlikeli görülüp, ders vermesi yasaklandı. İleri sürdüğü görüşler tutucu çevrelerce ağza alınacak gibi değildi, tutuklandı ve 15 yıl hapis yattı. Özgürlüğüne kavuştuktan 2 yıl sonra da öldü.

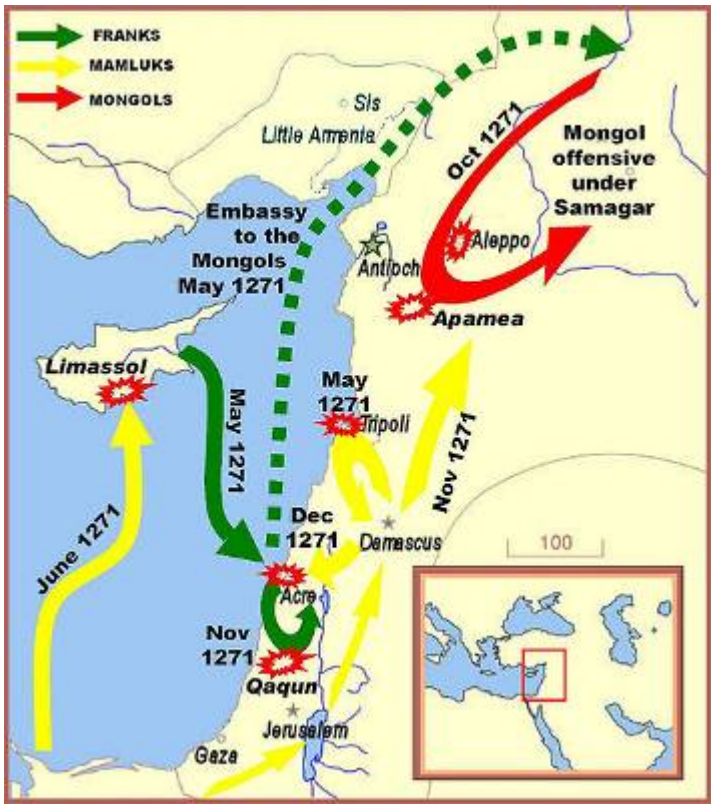
Roger Bacon, yenilik arayan, açık düşünceli, doğaya ilgili bir bilim adamıydı. Bilimin sonu yok derdi. Her şeyin araştırılması ve irdelenmesinden gerekirse tekrar tekrar ele alınmasından yanaydı. Deneyden daha ilerde bir otorite kabul etmiyordu. Deney, bilimlerin efendisiydi, öteki bilimlerde (deneysel olmayanlar) onun hizmetçisiydiler.

Roger Bacon, Julius Caesar takviminin yanlış olduğunu fark eden ilk bilim adamıdır. Ptolemaios sisteminin eksik yanlarını ortaya çıkarmıştır. Işığın yansıma kurallarını koymuştur. Işığın kırılma kurallarını incelemiş, küresel ayna yansımalarına dayanarak, gök kuşağının nasıl oluştuğunu izaha çalışmıştır.

Roger Bacon, barutun formülünü Araplardan almış olmasına rağmen, uzun süre barutu bulan adam olarak ünlenmişti. Bacon ayrıca felsefe taşının varlığına da inanıyordu, ama bunu araştırmaya çalışmadı.

Bacon akıl ve imanı birbirinden ayıran bilim adamlarının ilklerinden ve en güçlülerindendir. Çağdaşlarını cahil olmakla suçlamıştır. O cahilliği otoriteye saygı, geleneğe bağlılık, halkın cahilliği, hiçbirşey öğrenmeye ihtiyacı olmayan insan tipi olarak dört sebebe bağlamıştır. Bacon insanlık tarihinin en önemli aşamalarından biridir.

Pervane Memluk flörtü, 1271 - 73

9. Haçlı seferi 1

Abaka'nın Haçlılarla takviye edilmiş ordusunu, Memluk Sultanı Baybars önce Harran ve sonra da Bire'de bozguna uğrattı (1271 – 1272). Moğolların müttefiki olan Ermeni Krallığının başkenti Kozan'ı (Sis) yağmaladı. Doğu ticareti için büyük önemi olan Ayas (Yumurtalık) limanına hücum etti.

1271 yılında Altınordu Moğolları Bizans'ın Trakya topraklarına, 1264 benzeri bir baskın yaptılar. Trakya, yine, yerle bir oldu. VIII. Mihail şimdi, bir yandan Altınordu, bir yandan da Memluklarla anlaşma zemini arıyordu.

1271 yılında Kilikya Ermeni Kralı I. Hetum öldü. Yerine oğlu III. Leon tahta çıktı.

1272 yılında İngiltere tahtına uzunbacaklı denen I. Edward çıktı. Babası kral III. Henry'nin ölümü üzerine 33 yaşında tahta çıkmıştı. 1307 yılına kadar İngiltere tahtında kaldı.

Bu sırada Marco Polo Doğu gezisini anlattığı kitabını yazmıştı. 1273 yılında Marco Polo'nun yazdığı kitapta Haşhaşinleri " Dağlar Şeyhi ve asisinler " olarak anlattı. Bu anlatım Batı Avrupa'da Hasan Sabah'ı bir efsaneye dönüştürdü.

Moğollara karşı 1271 ve1272 elde ettiği zaferlerden sonra, Memluk Sultanı Baybars Moğolları tamamen bölgeden geri püskürtmek istedi. Selçuklular ve özellikle Karamanoğulları ile işbirliği yaparak Anadolu'ya sefer düzenledi. Anadolu Selçuklu devleti, Ermeni krallığı ve Antakya Latin prensliği gibi Moğolların vassalı durumundaydı. Baybars " kafir Moğol'a " karşı savaşırken, Anadolu Selçuklu orduları da kafirin saflarında yer alıyordu.

Diğer yandan da Abaka ile İlhanlıların Anadolu politikası değişmişti. Şimdi Abaka Anadolu'yu Moğol prensleri kanalı ile yönetmeye çalışıyordu. Bu prensler kendilerini Sultan'dan ve Pervane'den çok üstün görüyor ve Anadolu Selçuklu devletine keyfi müdahalelerde bulunuyorlardı. Abaka Han Pervane'ye de güvenmiyordu. Anadolu'da İlhanlı ajanları çoğalmıştı.

Abaka, ataları gibi bir fatih değildi. Bir barış dönemi yaratarak yıkılan yerlerin yeniden düzenlenmesine olanak tanımak istiyordu. Abaka'nın isteği ile akrabası Samagar ve Pervane, Baybars ile hangi koşullarda barış yapılabileceğini anlamaya çalışıyorlar ve bu konuda temaslar yapıyorlardı. 1272 yılında, bir Memluk elçi heyeti beraberlerinde Pervane olmak üzere Abaka'yı ziyarete gittiler. Ancak anlaşılan odur ki barış sağlanamamıştı.

Moğollar da Anadolu Selçuklu devlet büyüklerinin Memluklarla anlaşarak, kendilerini Anadolu'dan atmak isteyeceklerinden şüpheleniyorlardı. Pervane, bu şüpheden yararlanarak Moğol prenslerini diskalifiye etmeye çalışıyordu.

Bu sırada Anadolu'da Türkler iyice çoğalmışlardı. Artık Çepni, Bayat, Eymir, Avdan gibi Türkmen boy isimleri taşıyan ve Türkçe adları olan köylerin sayısı epey fazlaydı.

Abaka'yı ziyareti sırasında Pervane hükümdardan kardeşi Acay ile Samagar'ı Memluklarla iş birliği yapıp, Anadolu'yu kendi hakimiyetlerine almak istiyorlar diye Abaka'ya ihbar etti. Bu bir iftiraydı. Abaka Acay'ı görevden alacağını söylemesine rağmen, bu bir türlü gerçekleşmedi. Pervane'nin isteği erteleniyordu. Pervane de zaman geçtikçe Acay'ın bu istekten haberi olacağından korkmaya başladı. Bu arada Acay'ın Pervane üzerindeki baskıları da artıyordu. Moğol vergi ve baskıları da çok artmıştı.

Bu durumda Pervane Memluk Sultanı Baybars ile anlaşmaya bizzat yanaşmaya başladı. Pervane, diğer Beylerin de onayını alarak Baybars'ı 1273 yılından itibaren defalarca Anadolu'ya davet etmeye başladı. Baybars böyle bir şey yaparsa Pervane ona bağımlı olacaktı. Bu sözü veriyordu.

Fakat bu sırada Abaka Acay ile Samagar'ı geri çağırdı. Pervane de hemen Baybars ile yaptığı görüşmeleri durdurdu. Bu arada Abaka, Anadolu'ya yeni komutanlar ve noyanlar tayin etmişti. Mevcut konjonktür gereği zaten başka türlü de davranamazdı. Abaka tayin ettiği yüksek rütbeli Moğollardan Rum ülkesinin yönetiliş biçimi ve Muinüddin Pervane'nin davranışları üzerine ayrıntılı raporlar istedi.

Anadolu Selçuklu devletinin son dönemlerinde Beyşehir ve Seydişehir taraflarında Eşrefoğulları uç beyliği kurulmuştu. Zamanla Ilgın, Bolvadin ve Akşehir'i de topraklarına kattı. Başlangıçta Beyliğin merkezi Gargorum'du. Seyfeddin Süleyman Bey Beyşehir'i kurdu ve Beyliğin merkezini oraya taşıdı.

1273 yılından önce Moğol orduları pek çok defa Hindistan'ı ele geçirmeye çalışmışlardı. Ama Hindistan'ın müthiş sıcağı onları her sefer durdurmuştu. Çağatay Hanlığının yaptığı en önemli

iş doğu İran (şimdiki Afganistan) da ki üstlerden hareket ederek Hindistan'a seferler yapmasıydı. Çağataylar bu seferlerden hiç bıkmadılar.

Çin önce Hsi Hsia ve Cücenlerde olduğu gibi Moğollar ile de kolayca baş edeceğini sanmıştı. Ama Song ordusu yetersizdi. Çin Moğollar karşısında her yapılan savaşta, 1273'te yapılan büyük savaşlar da dahil devamlı yenildiler.

1273 yılında Anadolu'da Kastamonu'da Pervane'nin oğlu Ali medrese yaptırdı. Afyon'da Ulu Cami, Ahlat'ta Ulu Türbe yapıldı. Malatya'da Ulu Cami onarıldı. Sahip Ata hapisten çıktıktan sonra çeşitli kültür işleri ile uğraşmış, vakıflarla ilgilenmiş ve bayındırlık çalışmalarına destek olmuştur.

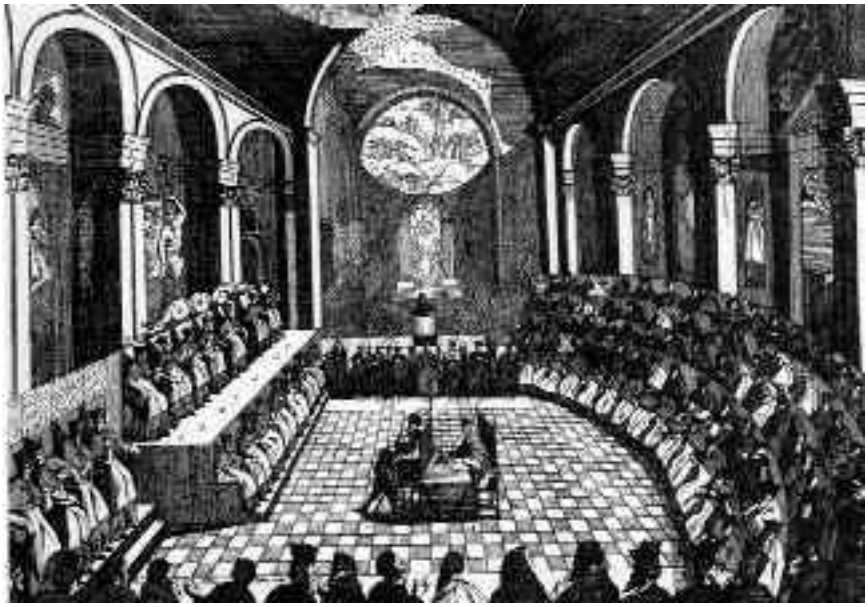

Rudolf Habsburg 1

1273 yılında Germen İmparatorluk tahtı için yeni bir seçim yapıldı. Bu sırada Bohemya kralı ve Avusturya Dükü Ottokar Premysl, senelerdir sürdürdüğü politikalar sonucu ülkenin en güçlü kişisi durumundaydı. Yapılan seçimi Ottokar Premysl değil rakibi Rudolph (Rudolf) Habsburg kazandı. Ottokar Premysl, Rudolph Habsburg'un seçilmesini tanımadı yani kabul etmedi. Papayı da kendininkine benzer bir politika gütmesi için sıkıştırmaya başladı. Rudolf Habsburg ile Ottokar Premysl arasında sıkı bir mücadele başlamıştı.

Marakeş'i ele geçiren Merini sultanı Ebu Yusuf Yakup, askeri kuvvetini arttırarak ve ulemanın desteğini alarak 1273'te Sicilmase'ye sahip oldu.

Kiliseleri birleştirme çabası, 1274, 75

Concil

Charles d'Anjou'nun girişimleri Papalık için de tehdit oluşturuyordu. Papa X. Gregorius ile VIII. Mihail Palaiologos arasında ise zaten epeydir kiliselerin birleşmesi ile ilgili görüşmeler yapılıyordu. Bu görüşmelere Charles d'Anjou'ya karşı ittifak oluşturmak amacı ile başlatılan görüşmeler de eklendi. Görüşmeler toplamda 20 yıl sürmüştü. Sonunda varılan anlaşmaya göre Papa, Charles d'Anjou'nun Constantinopolis'e saldırmasını önleyecek, buna karşılık Mihail de Ortodoks Kilisesi'nin Roma ile birleşmesini sağlayacaktı. Bizans'ta Papanın dinsel üstünlüğünü kabul etmek istemeyenler, Latinlerin siyasal ve kültürel egemenliğinin yeniden kurulmasından korkuyorlardı.

1274'de toplanan II. Lyon Konsilinde Katolik Ortodoks birliği ilan edildi. Mihail, siyasi nedenlerle birliğin sürmesi için mücadele etti. Lyon konsilinden sonra, Papa'nın baskısı ile Charles d'Anjou ve Venedik, Bizans ile mütareke yaptılar. Bizans'ta iki kilisenin birleşmesini istemeyen ciddi bir muhalefet vardı. VIII. Mihail bu muhalefeti susturmak için Patriği görevinden almıştı. Ancak Lyon konsilinde Papa'nın üstünlüğünün kabul edilmiş olması, baştan beri Hıristiyanlık konusunda Ortodoksluğu en kutsal inanç olarak görmüş olan halkın ağırına gidiyordu. Muhalefet, isyana doğru hızla gitti.

Aynı yıllarda, İlhanlı (İran Moğol) hükümdarı Abaka, Batıda kendine müttefik arıyordu. Papaya ve İngiltere kralına mektup yolladı. 1274 İkinci Lyon Meclisinde Moğol elçileri de bulundular. Burada Moğol elçileri vaftiz edildiler. Budist Abaka Hıristiyan olmaya davet edildi.

1274 yılında Konya'da yaşayan Sadreddin Konyevi öldü. O yazılarını Arapça yazmıştı. Anadolu Selçuklu devletinde Acemce Arapçaya nazaran çok daha revaçta olduğundan, Arapça yazı yazan yazar sayısı azdır ve bunların içinde en meşhuru Sadreddin Konyevi'dir. Babası Malatya'lı bir Arap aileden gelmekteydi. Şafi hukuk dalına mensuptur. Mistizmi ise Muhiddin Arabi türü bir mistizmdir. Sadreddin bu mistizmi, Muhiddin Arabi'nin Anadolu'da yaşayan Afifüddin Süleyman el-Yasin el-Tilimsani gibi takipçileri kanalı ile öğrenmişti. Ömrünün sonuna doğru, Sadreddin Konyevi'nin de ünü Anadolu sınırlarını aşarak, tüm Müslüman ülkelere yayılmıştı.

İranlı olmasına rağmen Iraki diye bilinen bir diğer mistik de Fahreddin'dir. Muinüddin Pervane, kendine yakın olsun diye Fahreddin'i Tokat'a yerleştirmişti. Fahreddin Iraki, Sadreddin Konyevi aracılığı ile Muhiddin Arabi'yi tanımış ve onun etkisinde kalmıştı. Sonra bu kanalla edindiği inanç sistemini Hindistan'a yayacaktı.

1274 yılında Konya'da Sultan Baybars için dua ediliyor, halk gösterilerde bulunuyordu. 1274 ve 1275 yıllarında Konya'da Sadreddin Konevi Camisi ve türbesi, Ahlat'ta Hüseyin Ağa oğlu Mahmut türbesi yapıldı.

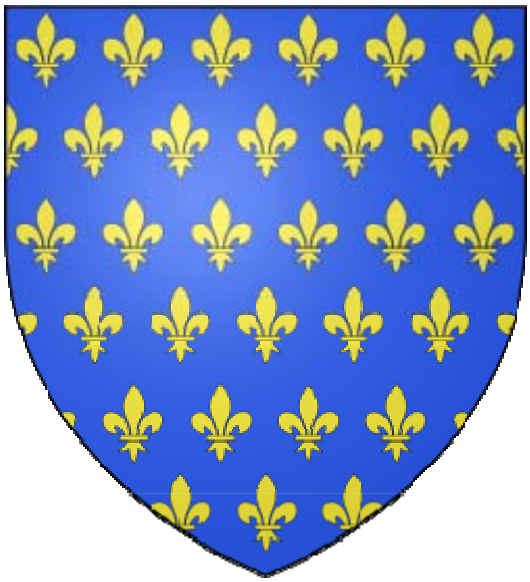
Doğuda Kubilay Japonya'ya saldırdı. Yedi yıl süren amansız saldırılardan sonra Japonya'yı ele geçirmeye muvaffak olamadı (1274 – 1281).

Çağatay Hanlığında Duva kurnazlıkla ve çok çalışarak iktidarı ele geçirmişti (1274 – 1306). Orta Asya'da göçebe yaşam tarzı tekrar öne çıkmıştı. Moğollar ve Türkler kent yaşamı yerine göçebeliği tercih eder oldular. XIII. Yüzyılın ikinci yarısında İli nehrinin kuzeyindeki ovalarda kent yaşamı tamamen son buldu. Maveraünnehir'de (Nehirler arasında) aşağı Seyhun bölgesindeki eski Türk kentleri Barçkent ve Cend'de su taşıyan sulama kanalları yok edildi.

Türkistan'da nerede ise çiftçilik tamamen bitmişti. Köyler boşalmıştı. Ülkeye egemen olan Çağatay Hanları göçebe yaşamı sürdürüyorlardı. O sırada İslam dünyasının en güzel kenti olduğu söylenen Buhara askeri nedenlerle tahrip edildi (1275 – 1282). Buhara diye bir kent kalmadı. Buhara daha sonra tekrar canlanacaktır. Göçebelerden öyle korkuluyordu ki tarım yapan az sayıda insan, tarımı hayvan kullanmadan insan gücü ile yapmaya çalışıyordu.

Galler'de ve İskoçya'da savaşabilmek için, İngiltere kralı Uzunbacaklı Edward'ın halkının desteğine ihtiyacı vardı. Ayrıca hazinesini de derleyip, toparlaması gerekiyordu. 1275 yılında Yahudilere saldırdı. İngiliz Yahudileri aleyhine pek çok karar aldı. Bunlardan biri de meşhur sarı yıldızı üstlerinde taşımaları kararıydı. Edward'ın Yahudilere yaptığı zulüm, arkasındaki halk desteğini arttırdı.

Fransa'da Şekillenme, 1275, 76

Fransa Capet Arması

1275 yılı geldiğinde Fransa kralları dört prenslik hariç tüm Fransa topraklarına sahiptiler. Flandre, Guyenne, Burgonya ve Bretagne prenslikleri, dilleri ama esas örf ve adet farklılıkları sayesinde topraklarını koruyabilmişlerdi. Bu prenslikleri sınırları içine alamayan Capetler de şunu yaptılar. Feodal ilişkileri yani diğer senyörleri vassalları haline getirip, kendilerine yeminle bağlayarak büyük bir feodal piramit oluşturdular. Bunu sabırla, uzun süre ve sürekli uğraşarak elde etmişlerdi. Böylece daha krallık mülküyle doğrudan bütünleşmemiş soyluların toprakları kuşatılmış oluyordu.

Bu sıralarda, Thomas Aquinas'ın aklı ve imanı birleştirme çabalarının bir işe yaramadığı ortaya çıkmıştı. Salerno okulu, Aristo'dan esinlenen ama Hıristiyanlık tarafından özümsenmesi çok daha zor olan İbni Rüşt'ün düşüncesini yayıyordu. Bu düşünce Paris okullarına geldi ve yerleşti. Öğreti dogma karşısında akılcı düşüncenin tam bağımsızlığını savunuyordu. Akılcı düşüncenin bağımsızlığı öyle ağır bastı ki, Thomas'ın akıl ile imanı birleştirme çabası yok oldu gitti. Thomas öğretisinin boşalttığı yeri az sonra John Duns dolduracaktı.

Edebiyatta ise, roman, her türlü biçimsel veya ahlaki baskıdan sıyrılmış olarak gerçeğe, yalınlığa ve gözleme dönüşmüştü. Bu sırada, dinsel kaygılardan sıyrılmış bir tiyatro ortaya çıkmaya başlamıştı. Bir yandan da küçük burjuvaların hislerine tercüman olan ve Şövalye değerlerinin çöküşünü konu alan bir şiir filizlenmeye başlamıştı. Bu yeni şiirin en önemli temsilcilerinden biri Jean de Meung'dü. Jean de Meung, 1275 yılında Roman de la Rose'a uzun bir ek yaparak, bütün sosyal önyargılara, bütün duygusal karmaşalara saldırıyordu. Saray ahlakı, kadına tapma, kan soyluluğu onun alay konularıydı ve onları alaycı üslubuyla yıkıyordu. Kurduğu sistem İbni Rüşt'ün görüşleriydi.

Roman de la Rose iki yazarlı bir romansdır. 1236′ya doğru Guillaume de Lorris tarafından yazılan birinci bölüm 4.058 mısradır ve bir aşığın (bu aşık şairin kendisidir) rüyasında, bir meyve bahçesindeki gülün temsil ettiği sevgilisini elde etmek için yaptığı girişimi anlatır.

Bu arada karşılaştığı Acıma, Açık Yüreklilik, Güler yüz gibi yardımcılara ve Çekiştirme, Kıskançlık, Utanç, Tehlike gibi engellere de yer verilir. Bu şiir, nezaketin en ince kurallarına uygun bir Sevmek Sanatı'dır. Akıcı bir üslupla yazılmıştır ve yapmacıklarında bile bir zariflik vardır.

1275–1280 arasında Jean de Meung tarafından kaleme alınan ikinci kısım, 17.772 mısradır ve gerek ilham kaynağı, gerek üslup bakımından birinciden çok farklıdır. Bu ikinci kısım, nerede ise, yergi ile doludur. Jean de Meung birinci bölümdeki çevre ve kişileri muhafaza eder, ama olayın arasına birçok nutuk serpiştirir.

Meung'ün yer yer, devrin her türlü inancına saldırdığı, hatta mevcut tanrısal hukuk teorisini yıkmak istediği; keşişlerin açgözlülüğüne, ahlaksızlıklarına karşı çıktığı ve daha da ileri giderek keşişlik kurumunu temelden yıkmak istediği görülür. Hatta Guillaume de Lorris'in kutsallaştırdığı aşkı ve kadınları alaya alır.

1275 yılında Kilikya Ermeni kralı III. Leon, içlerinde kıyafet değiştirmiş Memluk Sultanı Baybars'ın olduğunu sandığı bir Müslüman tüccar kafilesini öldürttü. Bunun üzerine Baybars Kilikya'ya yeni bir sefer yaptı. Bu seferde pek çok Ermeni öldürüldü. Kaçmak isteyenler denizde boğuldu. Yakalanan Moğol ve Ermeni kadın ve çocukları askere dağıtıldı. Manastırlar basıldı, papazlar, keşişler öldürüldü. Kentler, kasabalar, manastırlar yakıldı, yıkıldı. Memluklar sayılamaz ölçüde ganimet aldılar.

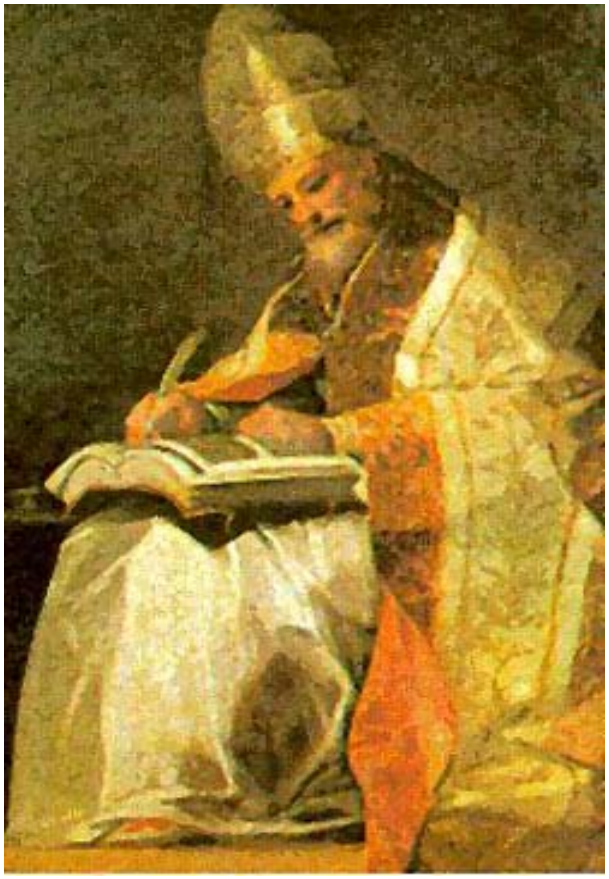
Güneydoğu Anadolu'daki Kürtler Moğol istilasından önce Yezidiliğe yakın bir dini duruş içindeydiler. Bu yıllara gelirken Adeviyye mezhebi Şeyh Adi tarafından Kürtler arasında kuruldu. Bu sırada Malatya yöresinde yaşayan ve bir Türk-Kürt karışımı olan Germiyanlar, İbn Batuta'ya Yezidi Kürtler olarak tanıtılacaktı (XIV. Yüzyıl).

Merini sultanı Ebu Yusuf Yakup, Fas'ı başşehir yaptı ve iç işlerini düzenledi. Ebu Yusuf İslamiyet'in cihat farizasını yerine getirmek için İspanya'ya sefere çıktı. Deniz aşırı seferlerle, Gırnata'daki Beni Ahmer İslam Devletine yardım etti. İspanya'da Hıristiyanlara karşı 1275'te Ecija Muharebesini kazandı. Hıristiyanların büyük ümit bağladıkları don Nuno de Lara, Meriniler tarafından öldürüldü. İspanya'daki Merini kuvvetleri Hıristiyanlara karşı her an hazır kuvvet bırakıp, akınlarda bulundular. Bu akınlar, on dördüncü yüzyılın ortalarına kadar sürdü.

Çin'de Chia Sih-tao başaramamıştı. Çıkardığı kanunun tatbikine Nankin cıvarında Büyük Toprak Sahiplerinin (Jendri) olduğu yerden başlandı. Jendri ondan nefret ediyordu. Öldürüldü. İmparator da halledildi. Şimdi savunmasız Çin Moğollara tamamen gardını düşürmüştü. Aslında fırsat olsaydı küçük Jendri Moğollara karşı savaşacaktı. Ama Büyük Jendri hemen Moğolların yanına geçti. Moğolların tarafına çabuk geçerek, kendi durumlarını muhafaza edeceklerini sanıyorlardı. Bu doğru bir algılamaydı. Moğollar önce Jendriyi yönetimden uzaklaştırdılar, ama topraklarına dokunmadılar. Bir süre sonra da Jendri yine yönetimdeydi.

1276 yılında Memluklar Ermeniler üzerine yeni bir sefer yaptılar. Memluklara Türkmenler de katıldı. Onlara karşı çıkan Simbat komutasındaki Ermeni ordusu, Maraş yakınlarında mağlup oldu. Simbat ve pek çok Ermeni ileri geleni öldü. Bu sırada Memluk ve Türkmenler de epey telefat vermişlerdi.

Kiliseye Karşı Hoşnutsuzluk

Papa Gregorius VII.

Kilise büyük servet sahibi bir kuruluş olmuştu. Çocukları olmadan ölenlerin büyük çoğunluğu mallarını Kiliseye bağışlıyordu. Günahkarlar af karşılığı bu tarzda mallarını terke teşvik ediliyorlardı. Avrupa ülkelerinin çoğunda toprakların dörtte birinden fazlası Kilisenin olmuştu. Mal edindikçe Kilisenin mal edinme hırsı artıyordu. Heryerde papazların iyi kişiler olmadığı ve para ile mülk peşinde koştukları konuşuluyordu.

Krallar ve prensler bu mülk bağışlarından hiç hoşlanmıyorlardı. Topraklar artık gerektiğinde onlara asker yollayan feodalleri besleyeceğine, manastırları, rahipleri ve keşişleri besliyordu. Şimdi ülkelerin toprakları yabancıların mülkiyetine geçmişti. Zaten uzun zamandır piskoposları kimin tayin edeceği konusunda hükümdarlarla papalık arasında mücadele vardı. Bu hak papalıkta olursa krallar kendi topraklarına bile hükmedemez olacaklardı. Ruhbanlar asker vermediği gibi vergi de vermiyorlardı. Onlar parayı Roma'ya yolluyorlardı. Ayrıca Kilise, din adamı olmayanların hükümete verdikleri vergiye ilave kendileri için %10 vergi istiyordu.

Papa hükümdarları aforoz etmek, tebayı hükümdara karşı itaatten affetmek, hükümdarın halefini kabul veya red etmek haklarına sahipti. Bir milleti topyekun aforoz etme yetkisi

olduğunu da iddia ediyordu. Böyle bir durumda, kilise ayinleri yapılamıyor, papazlar kimseyi evlendiremiyor, ölüler gömülemiyordu.

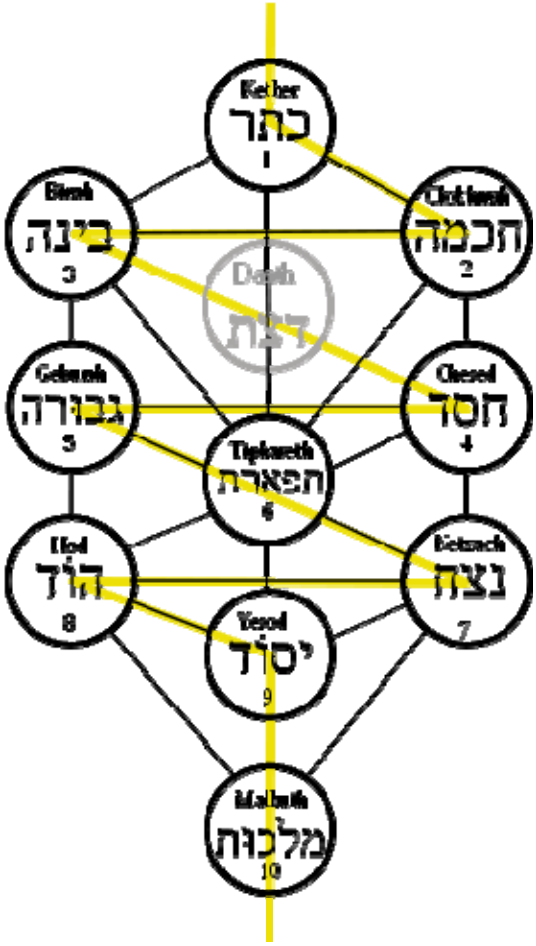
Papalar ellerindeki bu silahlarla bütün hükümdarları dize getiriyor, halkları dehşet içinde bırakıyorlardı. Ancak papalar bu silahları çok sık kullandılar ve böylece etkisini azalttılar. XII. Yüzyılın sonunda kısa süre içinde İskoçya, Fransa ve İngiltere aforoz edildi. Papalar işi daha da azdırdılar. Karşı oldukları hükümdarlara karşı haçlı seferi açmak tehdidinde bulundular. Bu da Haçlı seferlerinin sihrini ve manevi gücünü yok etti.

Papa güçlendikçe, papazlar da gururlanıyorlar, etraflarını aşağılıyorlardı. Onları halkdan koparan, uzaklaştıran ve sonlarını hazırlayan işte bu kibirdi.

XI. yüzyılda Roma kilisesine bağlı olan papazlar evlenebiliyorlardı. Bu da onların halk ile iç içe olmaları yolunu açıyordu. VII. Gregorius onları bekarlığa mahkum etti. Burada papazları halktan koparıp, Roma'ya daha fazla bağlamayı amaçlamıştı. Amaca varıldı.

Kilisenin kendi mahkemeleri vardı. Halktan biri, bir rahiple itilafa düşse davaya kilise mahkemesi bakıyordu. Bunlar adil mahkemeler değildi.

Zohar

Hayat ağacı

Yahudiler arasında Kabbalacılar tarafından yazılmış en etkili metin bu tarihlerde yazıldı. Bu ihtişam kitabı demek olan " Zohar " dı. Tam bilinmemekle beraber kuvvetli bir olasılık ile 1275 yılında İspanyol mistiği Leonlu Musa tarafından yazılmıştı. Zohar mistik bir roman gibidir. M.S. III. Yüzyılda Talmutçu Simeon ben Yohai'nin oğlu ile birlikte Filistin'de dolaşmalarını kurguyordu. Simeon, öğrencileri ile Tanrı, doğa ve insan hakkında konuşur. Tanrı belirli bir sistematiği ret ettiğinden, Zohar'ın da belirli bir sistematiği yoktur. Zohar yazarı, Muhiddin Arabi gibi düşünür: Tanrı her mistikte ona has ve kişisel bir tarzda belirir. Bu farklaşma sonucu Kutsal Kitabın da bir tek yorumu değil, pek çok yorumu vardır. Kutsal Kitabın yorumlanmasında sınır yoktur. Kabbala ilerledikçe, Kutsal Kitap'ın anlamları da katman katman açılacaktır. En Sof, ilk üç Sefirot'ta (Kether, Hokhma, Binah) kendisini ifade etmeye karar verir. Bu gerçeğe " O " denir. Sefirotların ortalarına geldiğinde (Hesed, Din, Tiferet, Netsah, Hod, Yesod) " Sen " olur. Sonunda, Tanrı dünyada, Şakina'da belirir ve kendisine " Ben " der. Burada Tanrı kişileşmiştir. Tanrı artık kendini ifade etmektedir. Bu insan açısından mistik yolculuğa başlama düzlemidir.

Mistik bir kere kendi derinliklerini anladıkça, içindeki Tanrı'nın da bilincine varmaya başlar. Böylece mistik gittikçe kendi benliğinden uzaklaşır, başka aşamalara geçer. Gerçekliğin tümü

yaratılmamıştır, saklıdır. Ama o aynı zamanda varlığın kaynağıdır. İşte bu saklı gerçekliğe ve varlığın kaynağına bir yolculuktur.

Tanrı var olan hiçbir şeye benzemediği için insan onu yokluk olarak kavrar. Bu ilk Sefirot'tur (Kether Elyon). Diğer bütün Sefirotlar bundan yani yokluktan çıkarlar. Bu karanlıktan ışığın çıkması gibi, daha önce gördüğümüz " ex nibilo " nun mistik bir yorumudur. İlk üç Sefirot'tan sonra insan sınırı gelir. Bazı Kabbalacılar, sonraki 7 Sefirot'un Tanrı'nın dünyayı kurduğu günlere denk geldiğini söylerler. Zohar Binah'ı Yüce Anne olarak tanımlar. Binah kendinden sonra gelen 7 Sefirot'u doğurmuştur. Şakina, Talmut'ta nötr bir kişilikle tanımlanmıştır. Kabbalada ise Şakina Tanrı'nın dişi yönüdür. İlk Kabbalacı metinlerden biri olan Babir (yazılışı takribi 1200), Şakina ile Gnostiklerin Sophia'sını özdeşleştirmişti.

Zohar, Şakina ile Tekvin'deki Adem hikayesini ilişkilendirmiştir. Adem 7 Sefirot'a birden tapacağına, sadece Şakina'ya tapmayı seçmişti. Adem yaşamı bilgiden koparark, Sefirot'un birliğini yıkmıştır. Tanrı da kaynaktan ayrıldığından, Kutsal yaşam dünyaya akamaz hale gelmiştir. Ancak, Yahudiler Tevrat'ı inceleyerek Şakina'nın sürgününü kaldırıp, dünyayı tekrar Tanrı ile birleştirebilirler.

Şakina dişi olunca, fazlası ile erkek olan Tanrı kavramına cinsi bir denge gelmiş gibidir.

Tek Tanrıcı ahlak anlayışında en çok ne yapılacağı bilinemeyen konu kötülüğün ortaya çıkışı konusudur. Kabbala bu konuda kötülüğün de Tanrımızda olduğunu kabul edemediğimiz için sorun yaşıyoruz der. Ona içimizde tahammül edemezsek uzağa iteriz ki, burada kötülüğü canavarlaştırma ihtimali belirir. Şeytan işte böyle bir çarpıklaşmadır. Zohar, diğer her şey gibi kötülüğün kökünü de Tanrı'da bulur. 5 ci Sefire (Din) Tanrı'nın sol eli, Merhamet (Hesed) sağ elidir. Tanrıda dengede olan durum, denge halini sürdürürse sorun olmaz. Zohar'dan sonra Kabbalacılar kötülük üzerinde düşünmüş ve sonunda onun ayrılmasının bir kaza hali olduğuna gelmişlerdir.

Bu tarihlerde, Abraham Abulafia, kendi Kabbalacı eserini verdi. Abraham Abulafia (1240 – 1291'den sonra) bir İspanyol Yahudi'siydi. Abulafia, Tanrı'nın doğası ile uğraşmadı. O, Tanrı duygusunu kazanmanın pratik yollarını aradı. Nefes alma, mantra zikri, özel oturuşlar benimseyerek, yoğunlaşma sağlayacak bir tür Yahudi Yoga'sı geliştirdi. Abulafia, Tibetli Budist rahipler gibi, Tanrı'yı bulmak için " ruhu bağlayan düğümleri çözmeyi " zorunlu görüyordu. Uyguladığı yöntemlerden biri de Tanrı'nın adı üzerinde tefekkürdü. Kabbalacı Tanrısal adın harflerini farklı kombinasyonlar yaparak somuttan soyuta geçmekte kullana bilirdi. Abulafia için harfler notalar yerine geçiyordu. Harflerle oynamak, müzik yapmak gibi bir şeydi. Bu sayede Kabbalacı hapishaneden kurtulup, ruhun kilidini açar.

Abulafia, zihnin mistik yolculuğunun bir Kabbala ustası denetiminde yapılmasını ön görüyordu. Öğrenciler bu ustayı ruh kapılarını açan kişi olarak benimserlerdi. Mistik yolculuk öğrenildikçe, Kabbalacı yeni bir gücü ve içsel bir değişimi hisseder. Bu baskın bir duygudur ve Tanrı'dan geliyormuş hissini verir.

Abulafia'nın ve ondan sonra gelen mistiklerin, uyguladıkları teknikleri bugünkü psikoterapi tedavilerine benzetebiliriz. Onların aldıkları sonuçlar da bir nevi tedavi sonuçlarıydı.

Batı Hıristiyanlığı, Doğuda gelişmiş olan mistikliğe benzer bir gelişim gösteremedi ve bu konuda geri kaldı. Doğu Roma İmparatorluğunda ve Müslümanlıkta tek Tanrılı din hızla gelişiyordu.

Memluklar Anadolu'da, 1275 - 77

Argun Han (Yaya olan)

Mısır kendini korumak için Moğolları Suriye'de durdurmalıydı. Bu nedenle Suriye'yi İlhanlılara bırakamazdı. Aynı şekilde bundan daha iyi bir çözüm daha vardı. O da Güney Anadolu'nun Mısır'ın elinde olmasıydı. Toros dağlarından Fırat'a kadarki topraklara hakim olmak Mısır'ı iyice rahatlatacaktı.

Memluklular, Moğol düşmanı olduğu için Türklerle (Türkmenler) ve İslam dini nedeniyle İlhanlılara karşı olan Anadolu Selçuklu din adamlarıyla işbirliğini geliştirmeye çalışıyorlardı. Bu sırada Moğollar yenilmeye başlamışlardı. Bu yenilgi de Anadolu Selçuklu devlet adamlarının bazılarını Memluklara yaklaştırıyordu. Artan Moğol baskısı ve vergileri bu eğilimi kuvvetlendirdi. Tabii Memluk ajanları da sürekli Moğollar aleyhine propaganda yapıyorlardı. 1275 yılında Abaka kardeşi Acay'ı tekrar Anadolu'ya yollamıştı. Bu Pervane ve diğer Selçuklu yöneticilerini daha çok korkuttu.

Baybars 1275 yılında Kilikya üzerine yürüdü. Türklerin desteği Baybars'ın yanındaydı. Çukurova'nın belli başlı kentleri ele geçirildi, halk esir edildi. Bu sırada Pervane hem Moğollar ile iyi geçinmeye çalışıyor ve hem de Baybars'ı Anadolu'ya davet etmeye devam ediyordu. Ancak bu sırada İlhanlıların da Pervane'ye karşı güvenleri zedelenmişti. Pervane'yi sıkı bir gözetim altında tutuyorlardı.

Bu sırada Pervane Abaka Han tarafından huzuruna çağırıldı. Pervane gitmemek için zaman kazanmaya çalışıyordu. Abaka'nın oğlu Argun'a nikahlanacak Selçuk Hatun'u getireceğini ve çeyizinin hazırlanmakta olduğunu bahane ediyordu.

Anadolu'da Foça'da yeni şap kaynakları bulunmuştu. Bunu Zekeriya adlı bir kişi işletiyordu. Foça şapı kıyıda olduğundan, taşıma maliyeti düşüktü. Bununla beraber çok kaliteli olan Anadolu eski şap yataklarının önemi kaybolmamıştır. Cenovalılar hem eski ve hem de yeni şapın ticaretini yapıyorlardı.

Döner Kümbet

1276 yılında Kayseri'de döner kümbet (Şahcihan Hatun Kümbeti), Amasya'da Gök Medrese yapıldı.

Pervane 1276 Mayıs'ın da Selçuklu prensesi ile birlikte İran'ın yolunu tuttu. Sivas'a geldi. Pervane'nin has adamı olan Hatıroğlu, belki Pervene'nin Abaka Han ile uzlaşmasından korkarak, Pervane'den habersiz ve acele olarak Memluk Sultanı Baybars'ı Anadolu'ya tekrar ısrarla davet etti.

Moğolları kovmak için davet edilen Memluk Sultanı Baybars daha Suriye'de iken, Anadolu'daki Moğol askerleri tutuklanıp, öldürüldüler. Kayseri Beyi Hatıroğlu Şerafeddin Mesut 1276 yılı yazında Baybars'ın egemenliğini tanıdığını ilan etti. Moğolların kesik başları ile Niğde'de çevgan (polo) oynandı. Karaman Türkmenleri de Moğollara isyan ettiler. Bu sırada Pervane, Fahreddin Ali ve Moğol komutanları Mengü, Timur, Toku ve Tudavun 30 bin kişilik bir ordu ile Anadolu'ya döndüler ve ayaklanmayı kısa sürede bastırdılar. Bir kaleye sığınmaya çalışan Hatıroğlu ise kale komutanı tarafından yakalanarak Pervane'ye ve Moğollara teslim edildi.

Hatıroğlu'nun mahkemesi Delice nehrindeki Moğol kışlağında yapıldı. Hatıroğlu derhal öldürülmeyip, uzun uzun yargılanmıştır. Moğollar, Baybars ile ilişkilerin ne mertebede olduğunu anlamaya çalışmışlardır. Bu yargılamada sadece sanık yargılanmıyor, isyan soruşturulmuyor, olayların ardındaki fiili durum anlaşılmaya çalışılıyordu. Duruşma, bir ölçüde, Baybars'ı da aşağılamaya çalışıyordu.

Hatıroğlu muhakeme edildikten sonra, pek çok Türk beyi ile birlikte idam edildi. Hatıroğlu muhakeme sırasında Baybars'ı Pervane'nin emri ile Anadolu'ya çağırttığını ve isyanın esas nedeninin bu olduğunu söylemişti. Moğolların Selçuklu devlet adamlarına güveni zaten yoktu, bu ifadeyi dikkate alan Moğollar, bundan sonra, Selçuklu devlet adamlarına hiç güvenmediler (Ekim 1276).

Zaten Hatıroğlu Şerefeddin Mesut ile Pervane Muinüddin Süleyman'ın sıkı fıkı oldukları biliniyordu. İkisi beraber sık sık Mevlana'yı ziyaret ederlerdi. Mevlana ile Pervane'nin araları da çok iyiydi. Bunlar hep beraber ziyafetler, ayinler, özel sohbetler düzenlerlerdi. Yani özet olarak Hatıroğlu Pervane'ye çok yakın bir durumdaydı. Onun Pervane'den habersiz isyana kalkışacağı düşünülemezdi.

Çin'de ise 1276 yılında Moğollar başkenti ele geçirip, imparatoru esir ettiler. Song imparatoru üç yıl sürgünde yaşadı.

Anadolu isyan olunca, Memluk Sultanı Baybars da Anadolu üzerine yürüdü. Kendisini bir Moğol ordusu karşıladı. Elbistan ovasında yapılan savaşta Moğollar kesin ve ağır bir yenilgiye uğrayıp, nerede ise imha oldular (Nisan 1277). Moğol komutanları Toku ve Tudavun Noyan da ölüler arasındaydı. Bu savaşta, Moğol ordusu içindeki Anadolu Selçuklu askerleri hem istekli savaşmamışlar ve hem de her fırsatta taraf değiştirmişler veya esir olmuşlardı.

1277 yılında Baybars Kayseri'ye girdi. Kendini Anadolu Selçuklu Sultanı ilan etti. Kendi adına para bastırdı. Karamanlı Mehmet Beye Konya çevresinde beylik verdi. Moğol yanlısı Hıristiyanlar kıyıma uğradılar. Bu sırada Pervane, Anadolu Selçuklu devletinin imkanlarını tümü ile Baybars'e kullandırmıyor, onu çeşitli vesileler ile oyalıyordu. Pervane, yanında III. Gıyaseddin Keyhüsrev ve Fahreddin Ali olmak üzere Tokat'a çekilmişti. Burada bir yandan Baybars'tan yana görünüyor, bir yandan da Abaka Han'a bağlılığını bildiriyordu. Pervane iki taraflı oynuyordu. Ordusunu beslemede zorlanan ve güvenlik kaygıları artan Baybars sonunda Anadolu'dan ayrıldı. Anadolu'da umduğu ilgiyi bulamamıştı. Bu sırada Sivas yöresinde önderi Menteşe olan bir Türkmen gurubundan bahsedilmektedir. Bu gurup, kuvvetli bir olasılık ile daha sonra Güneybatı Anadolu'ya göç ederek Menteşe beyliğini kuracaktır. Halil İnalcık, Teke Türkmenleri tarafından desteklenen bir sahil beyi tarafından kurulan Menteşe beyliğinin bölgede 1269 yılında kurulan ilk beylik olduğunu söylemektedir.

1276 ve 1277 yıllarında İtalya'da Papa ve Fransa birlikte, Sicilya'daki Alman İmparatoruna karşı iktidar savaşı veriyordu. Bu kargaşa içine, İlhanlı Hakanı Abaka Batıya elçiler yolladı ise de bir netice alamadı.

1277 yılında Bulgaristan'da anti feodal bir köylü ayaklanması başladı. İsyanın başında bir domuz çobanı olan İvailo vardı. İvailo hem Moğol istilasına karşı durdu ve hem de boyarların malikanelerini ele geçirdi. Çarın ordusu ile yapılan savaşı İvailo kazandı. Çar öldü. Çarın dul karısı ile evlenen İvailo kendini Bulgar Çarı ilan etti. Toprak mülkiyetini kaybedeceklerinden korkan Bulgar boyarları kendilerine bir Kuman boyarını Çar seçtiler. Bu tip Türk kökenli boyarlar Bulgaristan'da çok fazla sayıdaydılar. Boldur, Balaban, Tocsaba, Cioplan gibi Boğdan'ın soylu aileleri Türk kökenli ailelerdir. Kuman Boyarı ile İvailo arasında yapılan savaşta İvailo yenildi. Bir süre sonra da öldürüldü.

Büyük Türk ve Memluk hükümdarı Baybars, Anadolu'dan döndükten çok kısa bir süre sonra, 20 Haziran 1277 tarihinde hayata gözlerini yumdu. Baybars Memluk devletini sağlam temellere oturtmuş, sınırlarını batıda Sirenayka, güneyde Nubya, kuzeyde Toros dağlarına kadar yaymıştı. Baybars'dan sonra Bahriye kolundan 21 sultan hükümdar olmuş, bu kol 1382 yılına kadar 132 yıl devam etmiştir.

Ticaret İtalyanların

Giovanni Battista Tiepolo

Memluklu rejimi, kendi halkını sonuna kadar sömürmesine ve bir ordu diktatoryası olmasına rağmen, Nil nehrinin ve uluslararası ticaretin Mısır'a tanıdığı kaynaklar nedeniyle varlığını 300 yıla yakın sürdürmüştür. İleride anlatılacak olan Karimi tüccarlarının bunda rolü çok fazladır.

Yunanlılar denizci bir halktı. Ama Doğu Roma yerine kurulan Bizans devletinin dış ticaretine yabancılar tamamen el koymuşlardı. Bizans'ın diş ticareti Ceneviz ve Venediklilerin eline geçmişti. Moğol fethi, İtalyanlara, önce Ege denizi ticaretini Greklerin elinden almak, sonra da Karadeniz ticaretinde tekel kurma imkanı vermişti. Bu ticaret, sık sık Venedik ile Cenevizlileri karşı karşıya getiriyordu. Bizans bu çelişkiden yararlanamadı. İki kent devleti arasındaki uyuşmazlıkta, Bizans hep taraf tuttu ve hep de kaybeden tarafta oldu. Constantinopolis'in içinde kocaman bir Venedik Mahallesi vardı. Galata tamamen Cenevizlilerin kontrolündeydi.

Ticaretin İtalyanların eline geçmesi, Bizans için çok zamansız olmuştu. Doğu Roma İmparatorluğu tam toprak kaybetmişken ve feodal ilişkiler değişmişken, ticaretten gelecek olan paraya en çok ihtiyacı olduğu bir zamanda başına bu gelmişti. Constantinopolis'in kent olarak bu yabancıların elindeki ticaretten hiçbir yarar sağlamadığını söylemek, tabii ki mümkün değildir. Ancak, şimdi bütün büyük tüccarlar yabancılardı ve bunlar zanaat üretimini de belirliyorlardı. Kentin kendi burjuvazisi iyice silikleşmiş, yok olmaya doğru gidiyordu.

Bu gelişme feodalitenin işine yaradı. Zaten Latinler de kendi feodal adetlerini getirip, yerli adetlerle hem hal etmişlerdi. Bizans'ın toprakları artık dağınıktı. Bu topraklar feodallere teslim edilmişti. Böyle bir toprak yapılanmasında merkezi yönetimi kurmak ve sürdürmek son derece zordu. Ortada bir kısır döngü vardı. Gelirleri azalan devlet, hizmetleri toprakla ödüyor, ama bu gelirlerin daha da azalması sonucunu getiriyordu. Bizans İmparatorları çaresiz kalmışlardı. Ellerinde kalan ufak toprağı da has olarak dağıttılar. Bu usulü Batıdan

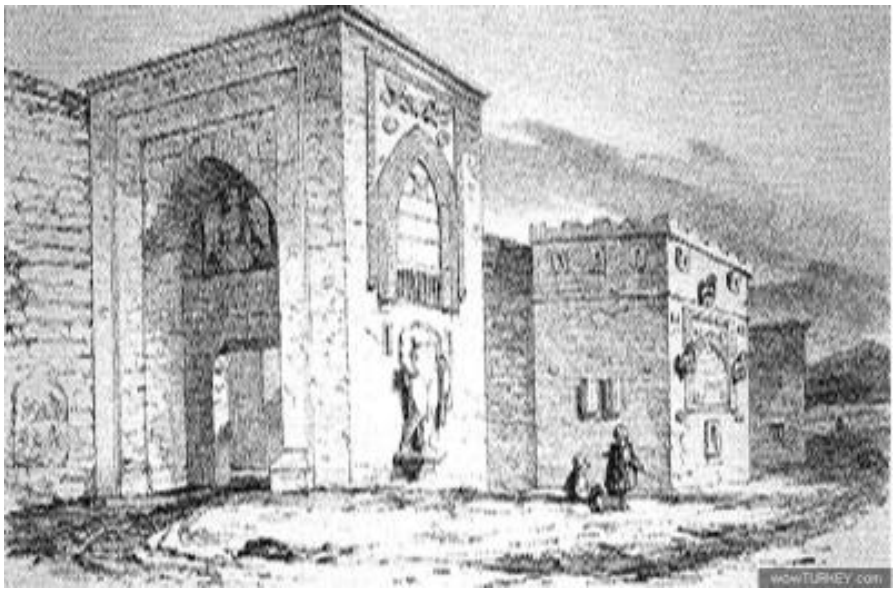
öğrenmişlerdi ve birliği koruyacağını sanıyorlardı. Ordu çoktan paralı askerlere teslim edilmişti. Bu paralı ordu, parasını alamayınca gidip, Balkanları yağmalıyordu. Hatta Atina dukalığını bile eline geçirmişti.

Memluklu Sultanı Baybars'ın ölümü sırasında Anadolu'nun büyük bir bölümü hala Türklerin (Türkmen) kontrolündeydi. İlhanlı hükümdarı Abaka, Rum ülkesindeki kontrolün tekrar Moğollara geçmesi için çözüm arıyordu. Sonunda Türkmenlere karşı, ülke yönetimi için ünlü veziri Şemseddin Cüveyni'yi, kardeşi Kargıtay'ı, Rum ülkesi veziri Fahreddin'i ve genç Sultan Keyhüsrev'i görevlendirecekti. Şemseddin Cüveyni, Alaaddin Ata melik Cüveyni'nin kardeşiydi.

Genova-Porta Soprana

Türkçe Resmi Dil, 1277

Konya Kalesi

Daha önce söylendiği gibi Türkmen gene can pazarındaydı. Moğollara isyan eden Hatıroğlu öldükten sonra isyan bayrağı Karamanoğlu Kerimüddin Mehmet Beyin eline geçmişti. Karamanoğlu Mehmet Bey Baybars'dan yardım görerek, Ermenek, Mut, Silifke, Anamur gibi yerlerdeki Moğolları tamamen imha etti. Üzerine yollanan Selçuklu kuvvetlerini yendi. Eşrefoğulları ve Menteşoğulları ile ittifak oluşturdu. Aksaray üzerine yürüdü ancak burayı almayı başaramadı.

Bunun üzerine mücadelesini meşrulaştırmak için İzzeddin Keykavus'un oğlu olduğunu iddia ettiği Gıyaseddin (Alaeddin) Siyavüş'ü yanına getirterek, törenle Selçuklu Sultanı ilan etti. Karamanoğlu Mehmet Bey, yanında Siyavüş, Eşrefoğulları, Menteşoğulları ve 10.000 kişi kadar bir Türk (Oğuz, Türkmen) ordusu ile birlikte Konya üzerine yürüdü. Tarihçiler buna uçun merkeze yönelmesi derler. Konya direndi, kapılarını hemen açmadı. Sultan Naibi Mikail, kenti Ahi teşkilatı ile savunmaya çalıştı. Mikail önce Ahilerin yardım önerisini geri çevirmişti, ama kenti müdafaa edecek başka kimseyi bulamayınca, mecburi olarak Ahilerle işbirliği yapmıştı.

Mikail'in Ahilere olan güvensizliği, kentte asker yokken evlerin basılıp, kadın ve çocukların kaldırılması olaylarına dayanır. Bu konuda Mevlana da Mikail'e Ahileri şikayet eden bir mektup yazmıştı.

Mayıs 1277 tarihinde Konya ele geçirildi. Türkmen Konya'ya girip, şehri yağmaladı. Tahta Sultan İzzeddin'in oğlu olduğunu iddia eden Siyavuş (Cimri) geçirildi. Karamanoğlu Mehmet vezir oldu. Diğer Türkmen beyleri devlet mevkilerini paylaştılar. Yeni yönetim Türkçeden başka dil bilmediğinden, bundan sonra sadece Türkçe kullanılacağını açıkladılar.

1277 yılı Mayıs ayında, Karamanoğlu Mehmet Bey " ayağı çarıklı, başı kızıl külahlı " Alevi Türkmenlerin başında Konya'yı ele geçirmişti. Yayınladığı fermanda, " Bundan sonra; devlet dairelerinde, evlerde, sokaklarda Türkçeden başka bir dil kullanılmayacaktır. Aksi hareket edenler idam olunacaktır " diyerek, ilk defa Türkçeyi Türkiye'nin resmi dili haline getirdi. Ama Konya'da tüm Kent halkı Farsça bilmekteydi. Devlet yazışmaları ve arşivi Farsçaydı ve Türkçeye kolay tercüme edilemezdi. Yani Türkçe uygulaması, pratikte yürümedi.

Baybars Anadolu'dan gider gitmez, Moğollar gelerek öç aldılar. İlhanlı hanı Abaka 30 bin kişilik bir ordu ile Haziran 1277 tarihinde Anadolu'ya geldi. Pervane, Sultan Keyhüsrev ve vezir Fahreddin Ali hemen ona katıldılar. Elbistan'daki savaş alanında sadece Moğol ölülerini gören Abaka askerlerine bütün kentlerin yağma edilmesini ve ele geçirilen tüm Türklerin öldürülmesini emretti. Kayseri ve Sivas kadıları dahil, Baybars ile işbirliği yapanların tümü öldürüldüler. Bulunan Türkler de (Türkmenler veya Müslümanlar) kılıçtan geçirildiler. Moğol ordusu Konya üzerine yürüyünce, Türkmen Konya'yı bırakıp çekildi. Bu yürüyen ordu içinde Selçuklu askerleri de vardı. Fahrettin Ali'nin yanında Germiyan savaşçıları da vardı. Onlardan biri Afyonkarahisar çevresinde Beylik kurmakta olan Sahip Ata Oğullarının topladığı askerlerdi. Vezir Sahip Ata Fahreddin Ali'nin torunları haslarını Beyliğe çeviriyorlardı.

Moğollar Kayseri'ye dönünce, Cimri ve Karamanoğlu Mehmet tekrar Konya'ya döndü. Ama Konya kapılarını açmadı. Ahiler Konya müdafaasına katıldılar. Konya'ya giremeyen Cimri ve Mehmet Toroslara çekildiler.

Abaka, Pervane'nin de kendine ihanet ettiği fikrine gelmişti. Anadolu topraklarını kardeşi Konkurtay Noyan'a bırakıp geri döndü. Azerbaycan'a geri dönerken yanına Pervane'yi ve vezir Fahreddin Ali'yi de almıştı. Abaka Anadolu'da büyük şiddet ve baskı uygulamıştı. Sayıları 400 bini bulan esir aldığı söylenir. Sonradan, şiddetten ve öldürmeden vazgeçmiş ve hatta esir aldıklarını serbest bırakmıştı. Sonunda yanına sadece Pervane ve onun yardımcıları kaldı. Pervane ve yanındakileri Azerbaycan'a dönünce öldürttü (Ağustos 1277). Pervane, Moğol gerçeğine ve baskısına rağmen, çeşitli entrikalar çevirmiş olsa bile, devleti 15 yıl düzen içinde tutmuştu. Onun ölümünden sonra devlet sanki sahipsiz kaldı. Bu arada öldürülmeyen ve Moğolların güvenini kazanmış olan Fahreddin Ali, Anadolu Selçuklu devletini ayakta tutmaya çalışıyordu.

Çağdaşları tarafından Pervane dönemi, Anadolu Selçuklu devletinin son altın devri sayılır. Bu dönemde Moğol sömürüsü artmıştır ama transit ticaretin getirisi daha fazla artmıştı. Hıristiyanlar ile çok yakın flört eden Moğollar, aynı zamanda geniş bir bölgede yol emniyetini sağlayınca Moğol – Hıristiyan ticareti mevcut ticarete ilave olmuştu. Avrupa malları, Selçuklularla müttefik ve Moğol vassalı olan Ermeni krallığının yumurtalık ve Görkös limanlarına geliyordu. Anadolu'yu geçip İran'a, Güney Rusya'ya ve Bizans'a ulaşıyordu. Bu ticaret Anadolu'da genel bir refah yaratmasa bile, yöneticilerin, tüccarların, tarikatların, zenginlerin ve bazı kentlilerin hayat seviyesini yükseltmişti. Bu dönemde zenginlerin daha zengin olduğu yapılmış olan anıtların sayısından bellidir. Bu zenginlikten pay alanlar da yazılarında Pervane dönemini öve öve bitirememişlerdir. Pervane, Rum ülkesinde yaşayanlara bir nefes alma, bir kendini toparlama olanağı vermişti. 1277 yılında İran Moğol hanı Abaka Han Pervane'yi öldürünce, Pervanenin oğlu Mehmet Sinop'ta bağımsızlığını ilan etti. Mehmet Beyin arası Moğollar ile oldukça iyiydi.

Anadolu’dan Vergi Sağmak, 1277, 78

Torumtay türbesi

1277 yılında Moğolların Anadolu’daki alacaklarını takip eden Taceddin Mutez öldü. Taceddin Harzemşah Celaleddin Mengüberti tarafından Keykubat’a elçi olarak yollanan eski bir baş kadının oğluydu. Moğollar tarafından alacaklarını takip etmek için Rum ülkesine yollanmıştı. O da teminat olarak Kastamonu, Develihisar ve Aksaray’ı ikta olarak almıştı. Taceddin ölünce yerine oğlu Mücirüddin Emirşah geçti.

İlhanlı Şehzadesi Konkurtay Noyan’ın Moğol ordusu, yanında Küherge Noyan, İlhanlı veziri Şemseddin Cüveyni, Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev ve Selçuklu veziri Fahreddin Ali olduğu halde, Karaman üzerine yürüyerek, buradaki Türkleri bozguna uğrattı. Karamanoğlu Mehmet, Mut ovasında yakalandı. Başı kesilerek Konya’da halka teşhir edildi. Karamanoğlu’nun kardeşleri de öldürüldü. Bundan sonra epey bir süre Karaman Beyliğinden ses seda çıkamadı. Ailenin reisliğini Mehmet Beyin kardeşi Güneri Bey üstlendi.

Bu gelişmeler üzerine Karaman ilinin dağlık bölgelerine sığınmış olan Alaeddin Siyavuş (Cimri) harekete geçti. Sakarya nehri yakınlarında Moğol ve Selçuklu ordusu, Siyavüş’ün askerleri ile savaşa tutuştu. Siyavüş yakalanarak başı kesildi. Derisi yüzülüp, içi samanla doldurularak, halka teşhir edildi (Haziran 1278).

Tüm bu olaylar sırasında, Ahiler mevcut Feodal düzenden yana tavır almışlardı. Moğol ordusunu, Germiyanlı gibi bazı aşiretler de destekliyordu. Ancak bunların sayısı çok azdı. Cimri tehlikesini ortadan kaldıran Selçuklu Veziri Fahrettin Ali " Mülkün dayanağı " unvanını aldı. Ama olaylar bitmedi. Sürekli ve acımasız bir Selçuklu Türkmen hesaplaşması sürdü gitti. Kentlerdeki Türk ileri gelenleri kendilerini Türkmen saymazlardı, onlar Rumi'ydi. Türkmen demek, devletin otoritesini reddederek, karışıklıklar çıkaran göçebe Türk demekti. Bütün bu savaşlar sırasında Fahreddin Ali'nin Uç Beyliği verilmiş olan iki oğlu da ölmüştü.

1278 yılında Amasya'da emir Seyfeddin Torumtay Türbesi ve Afyon-Kütahya yolunda han yapıldı.

Anadolu'ya gelmiş olan ünlü İlhanlı veziri Şemseddin Cüveyni, Moğol yüksek yetkilileri ile birlikte, Anadolu'da özellikle mali konularda alınması gereken tedbirleri kararlaştırmaya başlamışlardı. Burada amaç Moğolların kendilerine has kurumlarını Anadolu'ya yerleştirmekti. Bir yandan Moğol hazinesi korunuyor, bir yandan da Moğol başbuğlarının kendi başlarına yaptıkları para talepleri önlenmeye çalışılıyordu. Memluk yenilgisinden sonra Moğolların yenilmezliği bitmişti, şimdi sahip oldukları topraklarda organize olma zamanıydı. İlhanlılar artık doğrudan tayinler yapmaya başlamışlardı. Selçukluların gücü azalırken, Moğolların sorumluluğu artıyordu. Fahreddin Ali Rum Selçuklu veziri oldu. Onun bir arkadaşı III. Keyhüsrev'in vekiliydi, yani uygulamada Sultanın yetkili temsilcisiydi. Bu sırada bölgede Akkoyunlu kabileleri dolaşıyordu. Onlar, Diyarbakır Eyyubilerine son verdiler.

İlhanlılar vezir, pervane, saltanat naibi, müstevfi (maliye bakanı) adı altında tayin ettiği kişiler aslında vergi iltizamcılarıydı. Bu dört kişi ortak olarak 6 milyon 600 bin dirhem tutan vergiyi Moğol hazinesine bulmak ve yollamakla yükümlüydüler. Topladıkları fazla para, onların karıydı. İşte bunun için Anadolu'da işkenceler, ölümler, esaretler yani zülüm gırla gidiyordu.

Şimdi Anadolu Moğol sorumlusu İlhanlı Şehzadesi Kongurtay'dı (1278 – 1284). Tabii ki yetkileri Anadolu Selçuklu Sultanı III. Keyhüsrev'den çok ileriydi. Anadolu'daki Moğol askerlerinin sayısı da artmıştı. Konya'da yaşlı vezir Sahip Ata vardı. Hatırlanacağı gibi, İlhanlı Hanı Abaka, Anadolu'ya ünlü veziri Cüveyni'yi yollamıştı. O da Selçuklu maliyesini Moğol sistemine göre düzenledi. Cüveyni " tamka " denilen dolaylı kent vergileri uygulamasını Anadolu'da başlattı. Halbuki Müslüman din adamları bu vergiyi Şeriata aykırı buluyorlardı.

Anadolu Selçuklularının Moğollara çok borcu vardı. Cüveyni, ülkenin bu borçları ödeyecek gücü olup olmadığını inceledi. Böyle bir olanak yoktu. Onun üzerine Erzincan ve çevresini, İlhanlı soyu hesabına, şeriata uygun satın alıp, hanedanın kişisel mülkleri arasına kattı.

Horlanan Türkler

Anadolu Selçuklularının Türklüğü horlamasındaki neden, Türklüğün aşağılanması değil, anarşi kaynağı sayılan göçebe hayat biçiminin horlanmasıdır. Selçuklularda Mevlevilik, Hıristiyan Müslüman yakınlaşmasını sağladı ama Türkmen'i hor görmekten vazgeçmedi. Yerleşik herkese kapı açıktı, ama göçebeye bu alemde yer yoktu. Eflaki, Mevlana'nın bir duvar yapımında Türkmen işçi kullanılması konusunda şöyle dediğini yazar: " Yapım için Grek işçileri, yıkım için ise Türk işçileri almak gerekir. Zira dünyanın yapımı Greklere özgüdür. Yıkım ise Türklere ayrılmıştır. Tanrı evreni ilk kez yaratınca, ilkin tasasız kafirlere can verdi... Onlar taşların zirvelerinde, tepeler üzerinde birçok kent ve kale yükselttiler... Ama Tanrı işleri öyle düzenledi ki, yavaş yavaş bu yapılar yıkılmaya yüz tuttular. O zaman Tanrı, gördükleri bütün yapıları, saygı duymadan, acımasızca yıksınlar diye Türkleri yarattı. Türkler yıktılar ve hala yıkıyorlar. Kıyamet gününe kadar bunu yapacaklar. Sonunda Konya'nın yıkılması acımasız ve adaletsiz Türklerin elinden olacak ". Mevlana'nın böyle deyip, demediğinden daha önemlisi, o dönemde Kent halkının Türkler hakkında böyle düşünmesidir.

Bu gün Avrupa'nın bize bakış açısını değerlendirirken, geçmişte bizim bize nasıl baktığımızı bilmekte yarar vardır. Gelecekte, yazının devamında göreceğiz ki, bu bakış açısı pek değişmemiştir ve hatta yayılmış ve Türkün etiketi durumuna gelmiştir. Çocuklarını Türk geliyor diye korkutmak sadece Avrupa'ya mahsus değildir. Anadolu da Türk'ten korkmuştur. Mevlana Celaleddini Rumi'nin oğlu Velet Çelebi, Sultan Mesut'a, can korkusu ile mağaralara, dağlara ve ormanlara kaçıp saklanan Türklerin, acımasızca dünyadan silinmesini önerir: " Onlar öyle zarar vermişlerdir ki Şahım, sakın sen onlara acıma. Halkın yaşamasını istiyorsan onların tümünü kurban et. "

İşte bu Türkmenler, Anadolu Selçuklu devleti yıkıldıktan sonra, hem Anadolu'da hakimiyetlerini sağladılar ve hem de yeniden Batı Anadolu'nun fethine giriştiler. Türkmen,

1076 yılından önce Ege'ye varmış, ama daha önce gördüğümüz gibi, geri püskürtülmüştü. Şimdi, ondan 200 yıl sonra, yeniden Ege denizine ulaştılar. Tarihçiler buna Batı Anadolu'nun 2. fethi diyorlar. Moğol baskısı nedeniyle, Batı ya göç şiddetlenmişti. Artık sadece Oğuzlar değil, Kıpçaklar, Peçenekler, Moğollar, Çağatay, Harzemli gibi çeşitli guruplar da Anadolu'ya gelmişlerdi. Batıda da Türkmen kırsal kesimin tümüne egemendi. İzmit, Amasra, Ereğli gibi kentler, Constantinopolis'le ancak denizden bağlantı kurabiliyorlardı. Bizans'ın elinde kalan kentler abluka altındaydı.

Bu dönem karışık bir dönemdir. Yıkıp yakma, yağma, göç, yer değiştirme sürüp gidiyordu. Ama bu dönem, aynı zamanda Anadolu'nun Türkleşme ve İslamlaşma dönemiydi. Türkmen gazilerle birlikte fetihlere katılan dervişler, tekkeler kurdular. Bu tekkelerde, mucizelere dayanan bir propaganda ile Hıristiyanlar kitleler halinde Müslüman oldular. Bektaşilik kırsal alanda, Mevlevilik özellikle Ahiler aracılığı ile Kentlerde ön planda rol oynadı. Anadolu'da yoğun bir İslamlaşma yaşanıyordu. Hıristiyan kalan nüfusun da, önemli bir bölümünde, ana dil Türkçe oldu. Dilleri Türkçe, dinleri Hıristiyan olan bu gurup, Cumhuriyetten sonra Rum sayılıp, mübadeleye tabi tutularak, Yunanistan'a yollanmıştır. Bunların bir kısmı da daha önce bahsettiğimiz Hıristiyan Türklerdir. Bu değişim, mübadele, tam bir Türk – Grek değişimi değildir. Ortodoks - İslam değişimi ağırlık taşımıştır.

Yaklaşık 400 yıl süren Anadolu'nun Türkleşmesi sonucunda iki önemli değişim oldu. Birincisi Ana dilin Türkçe olmasıdır. İkinci ise, geniş kırsal alanların tarım arazisinden otlaklara dönüşmesidir.

Selçuklu devleti yıkılır yıkılmaz, Türkmenler küçük küçük devletler, beylikler kuracaklardır. Göçebe Türkmen bir yere yerleşip, beylik kurdumu hemen tavır değiştiriyordu. Yağmaya karşı çıkıp, ticaret ve tarımı korumaya çalışıyordu.

Bu arada şunu da söylemekte yarar vardır. Türklerin Müslümanlığı kabulünün üzerinde epey bir zaman geçmiş olmasına rağmen, kendilerini din savaşçıları sayanlar da dahil olmak üzere, Anadolu Türk Müslümanlığı, Arap, Acem Müslümanlığına pek benzemiyordu. Pek çok kişi bunu yüzeysel Müslümanlık olarak adlandırır.

Türk aşiretleri bağnazlıktan uzak bir Müslümanlık uyguluyorlardı. Dinin gerçekleştirilmesi zor hükümlerine uymuyorlardı. Eski Şaman geleneklerinin üzerine bir Müslümanlık cilası çekmiş gibiydiler. Türkler hiçbir zaman dine aşırı düşkün olmamışlardır.

Moğolları Tanımak

Daha önce de defalarca ifade edildiği gibi Moğollar ve Türkler birbirine benzerler. Aynı topraklarda yaşamışlardır. Aynı iklimi paylaşmışlardır. Aynı zorluklara göğüs germişlerdir. Aynı dine ve törelere sahiptirler. Kimi Moğollar Türkleşmiş, kimi Türkler Moğollaşmıştır. Orta Asya Türk'ü ve Moğol'u hınk demiş birbirinin burnundan düşmüştür. Onları iki ayrı ulus yapan birbirine çok benzeyen dilleridir. Fizik görüntülerindeki farklar kimlerle karıştıklarına bağlı olarak yer yer çok büyük farklılıklar gösterebilir ama bu görünüş belirleyici değildir. Her iki ulusun da Orta Asya tarihleri incelendiğinde bu sadece birinin tarihi değil, her ikisinin ortak tarihidir. Hun, Göktürk, Cengiz ve diğer devlet ve imparatorluklar böyledir. Bu nedenle biz Cengiz imparatorluğunu bir Türk devleti gibi ele aldık. Bu bahiste ve bundan sonra Moğollar için anlatılacak olanlar, Türkler için de aynı olan hususlardır. Fark varsa, bu fark çok küçük ayrıntılardadır.

Moğollar çok zor koşulların hüküm sürdüğü coğrafyanın çocukları olduklarından, dünyanın neresinde olursa olsun gürbüz yapıda insanlardır. Ata sürekli binmenin sonucunda yay gibi olmuş bacakların üzerinde kalın bir beden ve gelişmiş bir göğüs vardır. Görüşleri keskindir,

çok çeviktirler. Güler yüzlüdürler. Çok cesurlardır. Müthiş dayanıklıdırlar, bu nedenle eziyet edeceklerse inanılmaz boyutta eziyet ederler. Zeki, kurnaz ve yeni bilgileri kapan bir beyinleri vardır. Et ve süt tüketicisidirler. İçkiyi severler ama çabucak sarhoş olurlar.

Altay Atları

Çoban olanları çobanlıkla, avcı olanları avcılıkla yaşar. Nerede ise hepsi dülger veya demircidir. Kışın karda yürümek için ayaklarına geniş tabanlı levhalar takar, uzun sopalara dayanarak yürürler. Buz üzerinde yolculuk veya avcılık yapacaklarsa ayaklarına kemikten yapılma patenler giyerler. Patenli bir avcı, buz üzerinde koşan bir hayvana yetişip, onu vurur.

Kulübeleri genellikle arabalarının üzerine monte edilmiştir. Bu arabalı kulübeleri ile dolaşır dururlar. Yazın dağ eteklerine çıkar, kışın ovaya bozkıra inerler. Ot nerede, av nerede ise onlar da oraya gitmeye çalışırlar. Ellerindeki her şey kolay taşınabilir haldedir. Konakladıklarında arabalarını daire şeklinde dizerler ve böylece ortaya dairesel bir duvar çıkar. Böylece nerede ise bir kale meydana getirilmiş olur. Arabalar sadece çadır evlerini değil, varları yokları neleri varsa hepsini taşır.

Arabalar büyük gıcırtılar içinde yol alırken, aileler, yürüyemeyecek durumdaki hayvanlar bu arabalara sığışırlar. Arabaların etrafı hayvanlarla ve bunları güden küçük çevik atlar ile bu atlara binmiş binicilerle çevrilir.

Moğollar ziyafetleri hiç kaçırmazlar. Kıt ve tutumlu bir yaşamdan çıkılan anlardır ziyafetler. Bolluk zamanlarında et, yoğurt, sarımsak, soğan ve tereyağı ile beslenirler. Kıtlık zamanlarında ise üvez, yaban yemişleri ve kökler yerler. İçkileri kımız denen ve kısrak sütünden mayalanarak yapılan bir içkidir. Kış gelirken kış hazırlıkları yapılır. Hayvanlar kesilip, etleri kurutulur. Süt süttozu haline getirilir.

Çocukluktan başlayarak ardıç veya şeftali ağacından ok ve yay yapımını öğrenirler. Okun ucuna kemik veya selvi ağacından ok ucu takarlar. Ok ucuna demir sivrilik takılan oklar tam bir ölüm silahlarıdır. Demirciler genellikle ormanlık bölgede yaşarlar. Ok uçlarına zehir bulaştırdıkları zamanlar da olur. Atlarının üzerinde isabetli ve uzağa ok atmayı nerede ise

yürümeye başladıklarında öğrenmeye başlarlar. Daha çocuk yaşta iken mükemmel at binicisi ve ok atıcısı olurlar. Yerden köstebek çıkarmasını, pusu kurmasını, ağ ile balık avlamasını çok iyi bilirler. Avda ve savaşta kendilerine köpekleri yardım eder. Moğol köpekleri savaşkan, yırtıcı köpeklerdir. Ünlenmişlerdir. Moğolların konakladıkları yerler, üzerlerinde uçuşan alakargalar nedeniyle, ta uzaklardan bellidirler. Gece molalarında nöbetçiler aşık oynayarak, bozkır efsanelerini veya masalları dinleyerek ateşlerin etrafında nöbet tutarlar.

Moğollar deri ve kürk giydikleri için yabancılara göre pis kokarlar. Bu kokuyu hep öyle yaşadıkları için kendileri hissetmezler. Giydikleri giysilerin içleri de astar olarak kürktür, zenginleştikçe kürk tilki ve sincap postundan samur postuna doğru terfi eder. Daha sonra Çin, İran ve diğer sanayileşmiş yöreleri ele geçirince, yünlü ve ipekli kumaşlar giymeye başlamışlardır. Elbiseleri kumaş olunca ve çamaşırları sık sık değişmeye başlayınca kokuları da bitmiştir.

Evli kadınlar başlarına yüksek bir başlık takarlardı. Başlık yünlü kumaşla veya ipek ile örtülürdü. Başlığı örten örtü, Çinlilerin hayvan kuyruğuna benzettikleri bir kuyrukla sonuçlanırdı.

Moğollar için de sancakları (bayrakları) ata ruhlarının toplandığı yerdi. Bu nedenle büyük saygı besledikleri sancaklarını her savaşa götürürlerdi. Atları sadece bozkır otu ile beslenirdi. Ufak ama gürbüz atlardı. Çok iyi eğitildiklerinden sahiplerinin her istediğini yapar, ona tam bir uyum gösterirlerdi. Yani atları ve Moğollar bir bütündüler. Zırh yerine deri kuşanırlardı. Çölün içine öyle dalar ve giderlerdi. Susuzluğa ve her türlü kötü koşula inanılmaz dayanıklıydılar. Eyerlerine asılı tulumdan kısrak sütü içer, yaban yemişi toplar ve yolda rastladıkları avı vurarak yerlerdi. At üzerinde uyur, çok uzun mesafeleri doludizgin giderlerdi. Yolda yiyeceği ve suyu tükenmişse, on gün, atlarının bir damarından içtikleri (belki bir yudum) kanlarıyla yaşamlarını sürdürürlerdi. Bir yudum süt tozu onları günlerce ayakta tutardı.

Baskınlarda fırsat varsa arabaları ile yoksa atlarına atlayıp kaçarlardı. Kaçarken geriye dönüp isabetli oklar atmaları çok müthişti. Böylece saldıran ve kaçan Moğol arasında fark olmaz, her durumda savaşmaya devam ederlerdi. Bu bizim çok önceden beri bahsettiğimiz Bozkır taktiğiydi. Bunu İskitler, Partlar, Türkler ve Moğollar uygulamıştı.

Yerleşik tarihçiler tarafından Moğolların acımasız oldukları söylene gelmiştir. Öğle miydiler? Yerleşiklerin neler yaptıklarını bilen bizler için yerleşiklerden daha gaddar, daha kan dökücü, daha acımasız değildiler. Ama kazanmak için her şeyi yaptıklarını söylemek mümkündür. Yağmalayıp, eşyaları talan ederler. Kadın ve çocukları alıp aileleri parçalarlar. Otlakları, tarlaları yakarak büyük insan topluluklarını açlığa mahkum ederlerdi.

Moğol Sosyal Yapısı

Moğollar, Çin Posta Pulu

Moğol toplumu, kabilesi içinde güvenli bir toplumdu ama bozkırın kendisi çok güvensizdi. Kabilelerin, boyların çevresindeki bütün boylar nerede ise akrabaydı. Bu nedenle akraba boylarla evlilik sınırlandırılmıştı. Daha önce de gördüğümüz bu husus, evlenmeyi son derece güçleştiren bir durumdu. Bu durumda evlilik ancak, evlenilmesine müsaade edilen boylarla yapılabilinirdi. Evlenmenin bir yolu kız veya kadın kaçırmaktı ki bunun sonu genelde kan davasına dönüşürdü. Aralarında evlenme yapılmasına müsaade edilen boylar arasında, aileler kendi aralarında anlaşarak evlenme pazarlığı yaparlardı. Anne babalar, çocukları evlenme yaşına gelmeden çok önce aralarında anlaşmış olabilirlerdi. Çocuk yaşta yapılan anlaşmalar sonucu, erkek nişanlı müstakbel eşinin ailesinin yanına giderek orada yaşamaya devam ederdi. Son bir hal olarak, buluğa ermiş gencin kendi, kızın ailesinden kız isterdi. Her durumda da karşılıklı hediyeler verilirdi. Moğollarda çok eşli evlilikler yapılırdı. Ancak daima birinci eşin diğerlerinden üstün bir durumu vardı. Başkadın, kocasından sonra eğer erkek çocuklar ufak ise ailenin başkanlığına bile soyunurdu.

Ailede oğlan çocuğunun yeri başkaydı. Çocuğa ad olarak doğum sırasında anasının gözüne çarpan ilk şeyin adı verilirdi. Bütün eşlerden doğan çocuklar kardeş kabul edilir ve bir arada yetiştirilirdi. Bu bir arada yetişen çocuklara evlatlık olarak edinilen çocuklar, yetim kalanlar, babsı belirsizler, terk edilmiş olan çocuklar da katılırdı. Evlat edinilen çocuklar diğer kardeşleri ile hukuken aynı haklara sahip olurlardı. Çocuklar evleninceye kadar anne ve babaları ile birlikte yaşarlardı. En ufak oğul, ocağın koruyucusu kabul edildiğinden, evlense bile babasının çadırında kalırdı. Babanın ölümünden sonra baba çadırı ve otlakları küçük oğla kalırdı. Büyük oğlan ise aile içinde özel bir konuma sahip olurdu. Miras oğullar arasında küçük oğlun payları çıktıktan sonra paylaşılırdı. Evlatlıklar eşit sayılsalar da mirastan diğerlerine göre daha ufak paylar alırlardı.

Kadın Ev (çadır) işlerini görmenin dışında fiilen savaşlara da katılırdı. Bu nedenle erkek kadından kendini çok daha üstün göremez ve kadına isteyerek danışırdı. Kadınlar dul kalınca, küçük çocukların vesayetini üstlenir, ailenin mallarını serbestçe kullanır, hatta savaşları bile yönetirdi.

Moğol toplumunun insanları bir araya getiren önemli bir müessesesi de karşılıklı kardeşlik kurumuydu. Daha önce bahsedildiği gibi, " yeminli kardeş " (kan kardeşi) yani " anda " olanlar her koşulda birbirlerine yardım etmekten sorumluydular. Andalık kurumu yanında, daha önce de bahsedilmiş olan " nökerlik " kurumu vardı. Nökerler, başka bir boydan gelerek hizmete girerlerdi. Ak buduna bağlanan bu insanlar, isterlerse, hain damgası yemeden başka bir boya geçebilirlerdi. Efendilerinin muhafız takımını oluşturarak ona yardım ederlerdi. Savaşlarda en nadide parça ve en güzel kadınları alırlardı. Bunlar haberci ve elçi olarak da kullanılırdı. Ama nökerlerini beslemek, silahlandırmak, giydirip kuşatmak beyin sorumluluğundaydı. Nökerlere bakmak kolay olmadığından, çok sayıda nöker ancak geliri yüksek olan beylerde olabilirdi. Esas gelir kaynağı savaşlar ve yağmalar olduğundan, çok nökeri olan çok savaş yapardı.

Moğol toplumu ak budun, kara budun, unagan-bogol ve kölelerden oluşan sınıflı bir toplumdu. Köleler, tarihin bu kesitine geldiğimizde artık yok denecek kadar az sayıda değildi, çoğalmışlardı. Savaş esirleri, yağma sonucu el konulan kişiler, kendi köle olmaya gelen fakir ve hısım olmayan kişiler, yapılan bir hizmet karşılığında babasının minnet duyduğu kişiye verdiği oğullar kölelerdi. Bazı durumlarda savaşta yenilen tüm bir kabile köleleştirilirdi. Köleler miras yoluyla geçerler, ancak sahibi tarafından azat edilirse bağımsız hale gelebilirlerdi.

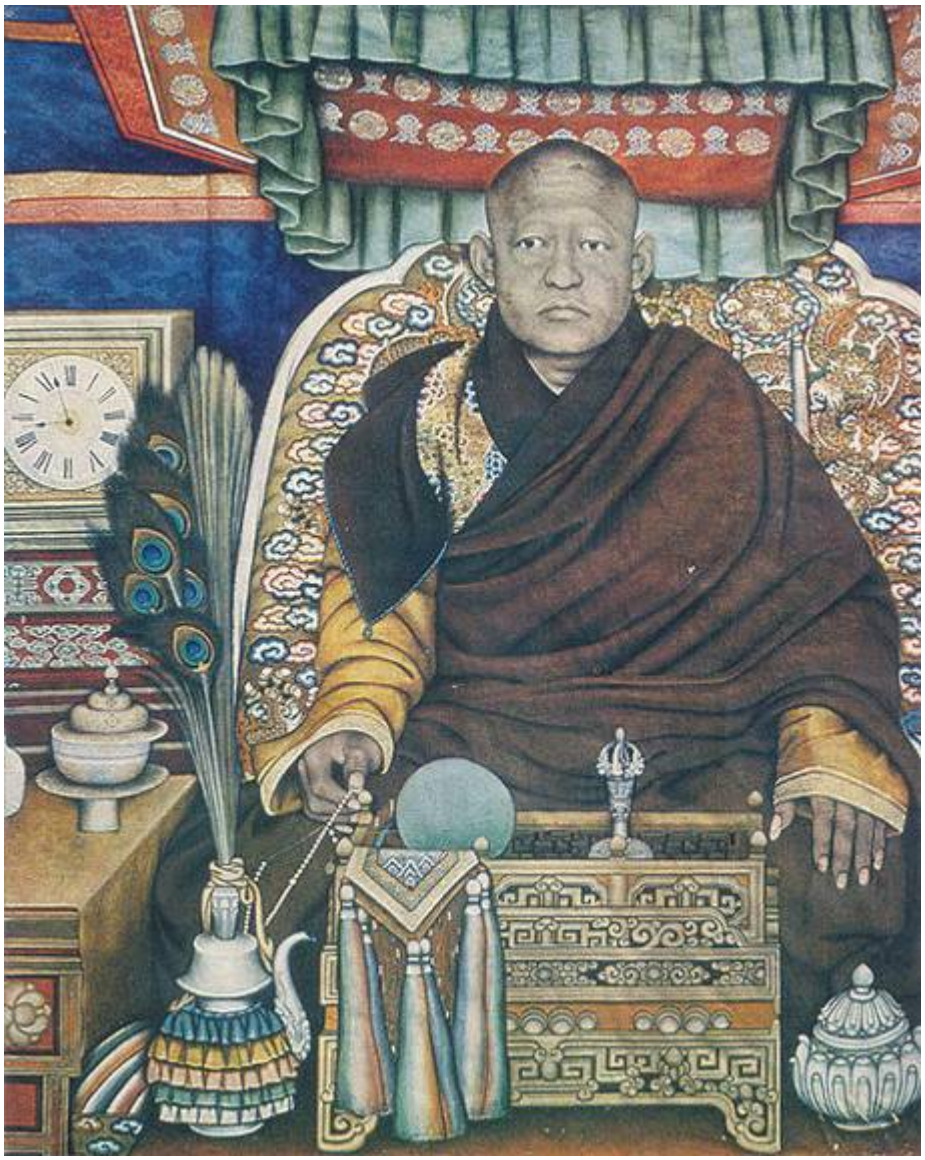
Moğollar'da özel mülkiyet gelişmeye başlamıştı. Ama hala otlaklar ve tartışmalıda olsa sürüler kabilenin ortak mülkiyetindeydi. Özel mülkiyet gelişince beraberinde kara buduna mal ve hizmet mükellefliği de gelmişti. Ak budundaki genel eğilim, zenginleşip, güçlenerek biran önce bağlı olduğu beyden ayrılarak, bağımsız bir boy kurmaktı. Bu aileler önce sofra arkadaşlarının sayısını arttırarak güçlenip, çoğalırlar. Sonra kendine yararlı olabilecek herkesi etrafında toplayarak, boydan ayrılıp, boyun bir dalı gibi kendi başına gelişirlerdi. Her boyun veya kabilenin kendi şefi vardı. Ama akraba kabilelerin federatif olarak birleşmesinde, ortak şef kurultayda seçimle belirlenirdi. Kimse ömür boyu ortak şef olamazdı. Neden ortadan kalkıp, federasyon dağılınca şeflik de biterdi.

Cengiz Han Moğolların yukarıda özetlenen yapılanmasını değiştirmiştir. İmparatorluk Cengiz ailesinin mülkü haline geldi. Ortaya İmparatorluk prensleri çıktı. En başta " Büyük Han " (Büyük Kağan, Büyük Hakan) vardı. Ona bağlı ve vassalları olan prensler geliyordu. Büyük

Han'ın prenslerin topraklarını alma hakkı vardı. Zaten göçebe anlayışında toprak bölünüp dağıtılamazdı. Bu nedenle verilen sadece toprağın kullanım hakkı idi.

İmparatorluk prenslerinin altında " Noyan " denen aristokrat savaşçılar vardı. Moğol siyasi ve askeri organizasyonunun 10, 100, 1000 ve 10.000 lik yapılanmasından da bahsetmiştik. Askeri komutanların nitelikleri ve unvanları, unvan mektubu ile veya levhalara yazılarak resmi olarak belirtilmiştir. Marko Polo bu tip unvan levhalarını anlatıyordu.

" 100 adamlık bir birlik çıkaran bir senyörlük, bir altın veya yaldızlı bir gümüş levhaya hak kazanıyordu. Üzeri arslan başıyla süslü olan levhada Büyük Hanı anıp, kutsayan ve ona karşı çıkanlara beddualar savuran bir yazı bulunuyordu. Levhası olanlar, bir yerden bir yere giderken şemsiye taşıma, bir kimse ile konuşurken de gümüş tahtta oturma hakları vardı. En üst kademedekiler, imparatorun emri olmaksızın posta teşkilatını kullanabiliyorlardı. Bunlar her sene imparatorluk bağışlarından da yararlanıyorlardı… "

Sharav bogd khan

Yunus Emre

Yunus Emre mezarı

Türk tarihinin önde gelen kişilerinden olan Yunus Emre'nin hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Bilinenler onun Risalet-ün-Nushiyye adlı eserini M.S. 1307–1308 yılında yazmış ve 1320–1321 tarihinde 82 yaşında iken ölmüş olmasıdır. Risalet-ün-Nushiyye, Nasihatlar Kitabı demektir, Aruz vezninde yazılmıştır ve Yunus'un Divanından sonra ikinci büyük eseridir. Böylece M.S. 1240–1241 yılında doğduğu tahmin edilmektedir. Yunus Emre şiirlerinde, çağdaşı olarak, Mevlana Celaleddin, Ahmet Fakıh, Geyikli Baba ve Seydi Balum'dan bahsetmektedir. Bazı kaynaklarda Yunus Emre'nin yaşadığı tarihler olarak 1238 – 1320 yılları arasını vermektedirler. Yunus Emre'nin dili çok yalındır. Şiirleri günümüzde bile rahatça anlaşılmaktadır.

Yunus Emre'nin nereli olduğu, nerede tahsil gördüğü, nerelerde bulunduğu, ne işle meşgul olduğu, nasıl yaşadığı hususları da belli değildir. Kimi Sarıköy, kimi Karaman doğumlu olduğunu söylemektedir. Yüzyıllardan beri halk arasında yaşayan inanca göre ise Yunus Emre Sivrihisar yakınında Sarıköy'de doğmuş, çiftçilikle meşgul olmuş, Taptuk Emre adlı bir şeyhe intisap etmiş, tekkelerde yaşamış ve veliliğe erişmiştir. Anadolu'da on ayrı yerde mezarı (daha doğrusu makamı) olduğu ileri sürülen Yunus Emre, halk arasındaki inanca göre Sarıköy'de ölmüştür ve orada yatmaktadır.

Bundan sonra Yunus Emre hakkında anlatacaklarımız tamamen sözlü ve mitsel anlatımlara dayanmaktadır. Ancak, böyle hikaye edilmiş olması dönemin düşünce tarzı ve dini inançı konusunda o günkü Anadolu hakkında bilgi vermektedir.

Hacı Bektaşı Veli, Rum diyarına geldiği sırada orada Seyyid Mahmut Hayrani, Celaleddin-i Rumi, Hacı İbrahim Sultan gibi büyük mutasavvıflar arasında bir de " Emre " adlı kuvvetli velayet sahibi bir şeyh vardı. Hacı Beştaş'ın daveti üzerine Rum Erenleri onun yanına geldikler. Ama Şeyh Emre davete gelmedi. Hacı Bektaşı Veli de Sarı İsmail adındaki dervişini göndererek Şeyh Emre'yi yanına çağırttı. Gelmemesindeki hikmeti sordu. Emre, " Perde arkasından çıkan bir elin kendisine nasip verdiğini, hazır bulunduğu o erenler bezminde Hacı Bektaş adlı hiç kimseyi görmediğini " söyledi. Hacı Bektaş " O elin bir işareti olup olmadığını " sorunca, " Ayasında yeşil bir ben " gördüğünü anlattı. O vakit Hacı Bektaş elini uzattı. Ayasındaki yeşil beni hayretle gören Emre, kendisine evvelce el veren mürşit karşısında bulunduğunu anlayınca üç kere heyecanla " Taptuk Emre " dedi ve adı o zamandan sonra Taptuk Emre oldu.

O bölge köylerinden birinde, Yunus adında, rençperlikle geçinen, çok fakir bir adam vardı. Bir yıl kıtlık oldu. Yunus'un fakirliği büsbütün arttı. Nihayet birçok kehanet ve inayetlerini duyduğu Hacı Bektaş'a gelip yardım istemeyi düşündü. Sığırının üstüne bir miktar alıç (yabani elma) koyup dergaha gitti. Pirin ayağına yüz sürerken hediyesini verdi; bir miktar buğday istedi. Hacı Bektaş ona lütufla muamele ederek, bir kaç gün dergahta misafir etti. Yunus geri dönmek için acele ediyordu. Dervişler Pir'e Yunus'un acelesini anlattılar. O da: " Buğday mı ister, yoksa erenler himmeti mi? " diye haber gönderdi. O buğday istedi. Bunu duyan Hacı Bektaş tekrar haber gönderdi: " İsterse o alıcın her tanesince nefes edeyim! " dedi. Yunus buğdayda ısrar ediyordu. Hacı Bektaş üçüncü defa haber gönderdi: " İsterse her çekirdek sayısınca himmet edeyim " dedi. Yunus yine buğdayda ısrar edince; emretti, buğdayı verdiler. Yunus dergahtan uzaklaştı. Yolda yaptığı kusurun büyüklüğünü anladı. Pişman oldu. Geri dönerek kusurunu itiraf etti. O vakit Hacı Bektaş, onun kilidi Taptuk Emre'ye verildiğini isterse ona gitmesini söyledi. Yunus bu cevabı alır almaz hemen Taptuk dergahına koşarak başına geleni anlattı. O da Yunus'u dergahın odunculuğuna tayin etti. Yunus 40 yıl bu hizmette bulunduğu halde, dergaha eğri ve yaş odun getirmedi. Uzun yıllardan sonra bir erenler meclisi kuruldu. Orada şeyhi ile beraber oduncu Yunus hazır olduğu gibi, Yunus-i Guyende adlı tanınmış bir ilahici de vardı. Mecliste Taptuk Emre'ye coşkunluk geldi. " Şevkimiz var, haydi sen de biraz terennüm et! " diye Yunus-i Guyende'ye seslendi. Ama bunu bir kaç defa söylediği halde Yunus-i Guyende'den hiç ses çıkmadı. Nihayet oduncu Yunus'a dönerek: " Haydi, dedi, artık zamanı geldi, kilidin açıldı. Hacı Bektaş sözü yerine geldi, durma söyle**!** " Bunun üzerine Yunus'un perdesi yırtılarak, kilidi açıldı ve arifane nefesler, ilahiler söylemeğe başladı.

Hakikate varmak için geçirdiği çilekeşlik devrinde Yunus Emre'nin dergaha hiç eğri ve yaş odun getirmediğini fark eden Taptuk Emre bir gün Yunus'a: " Dağda hiç eğri odun kalmadı mı? " diye sordu. Yunus: " Dağda eğri odun çok, lakin senin kapına odunun bile eğrisi yakışmaz " diye cevap verdi.

Rivayet ederler ki, her nedense, Yunus'a şeyhi, kırk yıl seyahat etmesini emretmiş. O da tam kırk yıl gezip dolaştıktan sonra tekrar şeyhinin dergahına gelmiş, " Ana Bacı " yı bularak şeyhin kendi hakkındaki düşüncesini sormuş. Ana Bacı da demiş ki: " Yarın sabah namazında, şeyhinin yolu üzerine yat, şeyh senin kim olduğunu elbette bana soracak, ben de Ona Yunus diyeceğim, Eğer, bizim Yunus mu diyecek olursa anla ki, artık çilen dolmuştur. " Ertesi sabah Yunus, bu nasihate uyarak yola uzanır. Şeyhi merak edipte " Bizim Yunus mu? "

diye sorunca, Taptuk'un ayaklarına kapanır ve o günden başlayarak şeyhin müsaadesiyle hayata yeniden doğarak ilahi şiirlerini söylemeğe başlar.

Salihli kazası civarında Emre adlı, yetmiş evlik bir köyde taştan bir türbenin içinde, Taptuk Emre ve çocukları ile torunları yatmaktadır. Türbenin eşiğinde de, bir başka mezar vardır. Bu, Yunus'un birçok mezarlarından biridir. Yunus Emre kapı eşiğine kendisinin gömülmesini vasiyet etmiş... Şeyhini ziyaret edecekler, kendi mezarını çiğneyerek geçsinler diye.

Bir başka söylenceye göre Taptuk güzel saz çalarmış ve Yunus ona sazı için bağlanmış. Yunus uzun süre tekkeye hizmet etmiş, sonunda bıkmış ve kaçmış. Yolda erenlerden yedi kişiye rastlamış, yoldaş olmuşlar. Her akşam erenlerden biri içinden geçirdiği bir ermiş adına Tanrıya dua ediyor hemen bir sofra geliyormuş ortaya. Sıra Yunus'a geldiği akşam o da: Yarabbi, demiş, bunlar hangi kulun adına dua ettilerse ben de onun adına yalvarıyorum sana, utandırma beni demiş. O akşam iki sofra birden gelmiş. Erenler şaşırıp kimin adına dua ettiğini sormuşlar. Yunus önce siz söyleyin demiş. Erenlerde Taptuk'un dervişlerinden Yunus diye biri var, onun adına demişler. Yunus bunu duyar duymaz hiç bir şey söylemeden tekkeye geri döner ve anabacıya şeyhin karısına sığınır. Söylence bize burada tekkede kadının rolünü yerini ve önemini anlatır. Anabacı der ki: Yarın sabah tekkenin eşiğine yat. Taptuk abdest almak için dışarı çıkarken ayağı sana takılır. Gözleri iyi görmediği için bana: Kim bu eşikte yatan? diye sorar ben de Yunus, derim. Hangi Yunus derse çekil git, başka bir tekke ara kendine, başının çaresine bak. Ama bizim Yunus mu? derse anla ki gönlünden çıkarmamış, hala seviyor seni. O zaman kapan ayaklarına, bağışla suçumu de. Yunus Anabacının dediğini yapar, kapının eşiğine yatar, ertesi sabah olan olur Taptuk: Kim bu adam? diye sorunca Yunus, der anabacı, Taptuk "bizim Yunus mu? diye sorunca Yunus ayağına kapanır sevincinden ağlar. Yunus yeniden tekkeye girer.

Bir başka söylentiye göre Yunus Taptuk'un kızını sevdiği için döner tekkeye. Taptuk bilir Yunus'un bunun için dönmediğini. Ama dervişlerinin böyle bir dedikoduya kulak vermeleri karşısında ne yapsın? Kızını versin mi, vermesin mi Yunus'a? Taptuk, dervişlerini yalancı çıkarmamak için kızını Yunus'a verir. Ama yine söylenceye göre Yunus ömrünün sonuna dek bu güzel kıza dokunmuyor.

Müslümanlarda Mezhep Kavgaları Hiç Bitmez

Daha önce de anlatıldığı gibi Selçuklular Sünni İslam'ın başını çektiler. Horasan'da Selçuklu devletinin temelleri atılırken, Sünni Horasan eşrafından yardım ve işbirliği görmüşlerdi. Halifenin Tuğrul Beyi İslam'ın Sultanı olarak tanıması da, Mısır'daki Fatımi halifesinin baskısı sayesinde olabilmişti. Tuğrul Bey, Sünni Bağdat halifesini sadece aşırı Şii " Yedi İmamcı " halifenin tehdidinden değil, Bağdat'ta egemen olan ılımlı Şii Büveyhoğullarının vesayetinden de kurtarmıştı." On İki İmamcı " meşhur din bilgini Ebu Cafer Tusi Bağdat'taydı. Tuğrul Bey Bağdat'a girince Ebu Cafer orada barınamadı. Evi ve kitapları yakıldı. Ebu Cafer Tusi kaçtı.

Ilımlı Şiilik (Oniki İmam Şiiliği) Selçuklular döneminde geriledi. Kum, Kaşan, Sebzevar, Rey gibi belli bölgeler dışında etkinliği kalmadı. Baskılar ve öldürme olayları sonucu Şii bilginler Selçuklu egemenlik alanları dışına göç ettiler. Selçuklulardan önce aynı şeyleri Gazneliler de yapmıştı. Şii İbni Sina, Gazne ülkesinde barınamamış, canını zor kurtararak kaçmıştı. Firdevsi Şii diye jurnal edildiğinden, gereken ilgiyi görmemişti. Hatta Firdevsi'nin cenazesi bile Müslüman mezarlığına gömülememişti. Selçukluların Şiilere karşı olan bu misyonunu onlardan sonra Harzemşahlar da büyük bir iştiyakla sürdürmüşlerdi. Ilımlı Şiiler, sonunda Halifelik iddiasından vazgeçmişlerdi.

Sünni halife için tehlike, bir devlet doktrinine sahip olan Mısır halifesinden geliyordu. Mısır zaten tarih boyunca Nil'in verdikleri nedeniyle zengin topraklardı. Mısır'da kurulan her devlet zengin devlet olmuştu. Şimdi ise ticaret tekrar Basra'dan kaçmış, Kızıldeniz Mısır yoluna dönmüştü. Diğer yandan Anadolu'daki kargaşa da Mısır'ın işine geliyordu. Bağdat – Constantinopolis ticareti, İskenderiye'ye kaymıştı. Mısır, Doğu Roma, İtalya ve Doğu arasındaki ticaretin merkezi oldu. Mısır zengindi ve durmadan zenginleşiyordu. Ama bu zenginleşme bir ideoloji kaymasına sebep oldu. Devletin, servetleri eleştiren eşitlikçi görüşü sümen altına itildi. Bu ideolojik kayma ise, bazı radikal Yedi İmam Şiilerini hüsrana uğrattı. Müslüman topraklarının pek çok yerinde şairler ve filozoflar Mısır'ın zenginliğinden ve Mısır'da yaşanan anarşisiz ortamdan etkilenerek, gönüllü olarak Yedi İmam Şiiliğinin propagandasını yapmaya, onu İslam'ın tek kurtuluş yolu olarak görmeye başladılar (özellikle XI. yüzyıl).

İsmaili doktrininine yani Yedi İmam Şiiliğine Batınilik de dendiğini görmüştük. Batınilik İslam'ın Yunan felsefesi ve çağın bilimleri ile bütünleşerek oluşmuş bir senteziydi. Batınilik, Kuran'ın bilinen anlamı dışında Batını yani bir iç anlamı bulunduğuna, iç anlamını bilenlerin yani hakikate ulaşanların şeriat yükümlülüklerinden kurtulduklarına inanıyordu. Batınilik ayrıca İmam'a ve mezhebin kurucusu olan Ali'ye tanrısallık atfediyordu.

On iki İmam Şiileri (İmami) de, Sünnilerden farklı olarak İmamın tanrısal bir ışık sahibi olduğuna inanırlardı (inanırlar). Son İmam ortadan kaybolmuştur, Mehdi olarak dönecektir. Bu nedenle On iki İmam Şiileri Halifelik iddiasından vazgeçip, Abbasi halifesi ile iyi geçinmeye başlamışlardı. On iki İmam Şiileri, İmamın yokluğunda, " müçtehit "lerin İmamların öğretisi doğrultusunda şeriatı inceleyerek, yorumlamaları esasını getirmişlerdi. İsmaililerde (Yedi İmam Şiileri) ise bir taraftan Mehdi beklenirken diğer yandan tanrısallaşmış yaşayan meşru bir İmam vardı (vardır). Bu tanrısallaşmış İmam çok az kişiye görünür. Onu temsil eden " hüccetler " yani İmam vekilleri vardır. Hüccetler de tanrısallığa yakın kişilerdir. İsmaililerde İmam, daha önce yeryüzüne inmiş olan Nuh, İbrahim, Musa, İsa, Muhammed, Ali ve İsmail oğlu Muhammed gibi yedi büyük peygamberin rekarnasyonudur (yeniden doğması). İsmail oğlu Muhammed Mehdi'dir ve öbür peygamberlerin üzerindedir. Batınilerin bilinen çeşitli kolları vardır. Bunların içinde Karmatiler, Bahreyn'de köleler hariç eşitlikçi bir toplum kurmuşlardı. Ayrıca Antakya, Tarsus ve Adana civarında bulunan Nusayriler İsmaili koludur. Lübnan'daki Dürziler ve Haşhaşiler de birer koldur. Batını mezhebi karşıtları ve özellikle Sünniler, Mazdek hareketi ile Batıniliği birleştirerek, onlarda her şey ortaktır diyerek karalamaya çalışırlar. İktidarların böyle belden aşağı vurma adetleri hep olmuştur. Ve halk daima iftiralarla kandırılmaya çalışılmıştır. Bunun da dinde takkiye denilen bir izahı vardır.

İsmaililik, Allah'ı insanlaştırmıştı (hala öyledir). Şeriatı bir kenara atmıştı. Ama bunu yapabilmek ve geniş halk kitlelerine yayabilmek için ihtilalci bir kadroya ihtiyaç vardı. Bu kadroyu da buldular. Kadro arkasına zengin bir devleti alınca, Abbasi Halifesine bağlı olan topraklarda da kendine yandaşlar buldu. İsmaililik Sünniliği sarsmaya başlamıştı. Her şey İsmailik lehine gelişirken birden ortaya Selçuklular çıkmışlar ve Sünniliğin kurtarıcılığına soyunmuşlardı. Selçuklular İsmaili zaferini durduranlardı.

Bağdat Abbasi halifeliği çeşitli Müslüman akımları karşısında serbesiyetçi bir tutum izliyordu. Hatırlanacağı gibi IX. yüzyılda akla ve felsefeye dayalı bir doktrin olan Mutezile, Kuran ve Hadislerin yorumlanmadan olduğu gibi kabulünü savunan gelenekçi Hambeli akımı karşısında yenilmişti. Fatımi devletinden sonra ise Abbasi halifeliği İsmaili doktrini karşısında sıkışıyordu. Sünni İslam bilginleri, felsefeyi yadsımakla beraber, Mutezile'nin akılcı yöntemlerle getirdikleri yenilikleri, aşırılıklarından arındırarak benimseme eğilimi içine girdiler. Türkistan'da Maturidi, Irak'ta Eşari Sünni İslam'ın resmi sayılabilecek teolojisini geliştirdiler.

Bu gelişmeler beraberinde resmi bir eğitim ihtiyacını da getirdi. Sünni Ortodoks din adamları yetiştiren okullar açılmaya girişildi. Zaten İsmaililerin Kahire'de, bugün el-Ezher adıyla tanınan büyük okulları vardı. On iki İmam Şiileri bile Büveyhoğulları döneminde Bağdat'ta benzer okullar açmışlardı. Bunları örnek alan Samanoğulları ve Gazneliler, Horasan'da medreseler açmaya giriştiler. Ancak medrese açma politikasını yaygın bir devlet politikası haline Selçuklular getirdiler. Meşhur vezir Nizamülmülk medreseciliğin yani eğitimin başını çekti. Daha önce anlatıldığı gibi, medreseler, Sünni inançların yayılmasını ve yerleşmesini sağlamak amacı ile bütün Selçuklu toprakları organize, planlı ve programlı eğitim yapan,

zamanın en önemli bilginlerinin ders verdiği hakiki birer devlet kuruluşu hüviyeti kazanmış kuruluşlar haline gelmişlerdi. Buralardan ulema yetişiyordu.

Selçuklu Sünni devleti, İsmaililiğe karşı hem kalemle ve hem de kılıçla mücadele ediyordu. Buna karşılık, Hıristiyanlığa karşı hiç de sert olmayan bir tutum sergiledi. Hıristiyanlık gibi Hanefilik dışında kalan Sünni mezheplere karşı da yansız bir devlet tarzı korundu. Devletin bu tutumuna karşı, Hambelilik, zaman zaman diğer Sünni mezheplere karşı katı ve taviz vermez tutumunu sergiliyordu. Kuşeyri'nin oğlu Ebu Nasr, Bağdat medresesinde Eşari öğretisini savunuyor ve Hambelilerin katı tutumunu eleştiriyordu. Hambeliler kentteki yandaşlarını galeyana getirerek, medreseyi bastılar. Birçok kişiyi öldürdüler. Buna karşı Halife veziri görevden alındı ve Hambeli şefi hapsedildi. Ebu Nasr Nişapur medresesine tayin edildi. Hambelilik Selçuklarla birlikte inişe geçmiş ve Osmanlı döneminde tamamen ortadan kalkmıştır. Çok sonraları Vehhabilik, Hambeliliğin bir kolu olarak ortaya çıkacaktır.

Devlet, Bütün Sünni mezhepler karşısında eşit davranmaya çalışsa da ta baştan beri gelen Şafi-Hanefi, Sünni-Şii çatışmaları yer yer ve zaman zaman olmuştur. Ayrıca devletin genel tavrı dışında kalan tekil olaylar da görülmüştür. Bunların içinde, Sancar'ın Gazali'den Hanefileri eleştiriyor diye hesap sorması, Habeş komutanların Rey ve Isfahan'da Şafilere terör uygulamaları ve bazı Şafi bilginleri zorla Hanefi yapmaları sayılabilinir.

İslam Mistizmi

Sufilik, tasavvufa dönüşüp, felsefeye Batınilik girince, varlığın birliği anlayışı ile gizlilik birleşmiş oldu. Bunun tarih içinde nasıl oluştuğu önceki kitaplarda takip edilmişti. Tasavvufun birinci aşaması, “ İlmelyakin “ aşamasıdır. Burada, din herkesin bildiği gibi görülüp, uygulanır. İkinci aşama “ Aynelyakin “ aşamasıdır. Bu aşamada görünenden görünmeyene, dinin derinliklerine inilmeye çalışılır. Hakkalyakin aşamasında, gerçek amaca ulaşılır, eriyerek, yok olunup, Tanrıda ölümsüzleşilir. Bağdadi’ye göre bu “ Tanrının seni sende öldürüp, kendisinde yaşatmasıdır “

Din kurumları ve biçimleri daima akılla çelişmiştir. Dinin inanmayı şart koştuğu konular gerçek dışı konulardır. Bu nedenle Batıniliği gerçek dışı sayarak yokmuş gibi davranılamaz. Din varsa, Batınilikte vardır. Hem tarihi ve hem de güncel bir olgudur. İslam Batıniliği, aslında, dinin akılla yapılan bir eleştirisidir. Bu eleştiri, açıkça yapılamadığından, tarih boyunca gizlenmiş, ona dinsel bir nitelik verilmiştir.

Batınilikte, esas, Kuran'ın iç anlamlarına erenlerin, artık Kuran'ın bilinen, okunan anlamlarını gereksiz bulmalarıdır. Örneğin, Batıniler için namazın amacı Tanrı'ya yaklaşmaktır. Bu nedenle, Tanrı'ya yaklaşmış olanların namaz kılmaları gerekmez. Batıniler, dindeki akla aykırı unsurları elemiş, yerine akılcı yeni inançlar getirmişlerdir. Örnek olarak evrenin yaradılışını nasıl gördükleri verilebilinir. Evrenin yaradılışında beş temel güç vardır.

Her şeyden önce, yaradılışın başlangıcı ve ilkesi olan vardır. Bu yaratıcı değildir. Onun isteği ile oluşum başlamamıştır. O sadece vardır ve Evrenin oluşumu onunla başlar. Buna " Sabık " denir. Sabık'ın ardından akıl gelir. Akıl erkek bir ilkedir. Buna " Tali " denir. Evreni oluşturan üçüncü güç, maddenin biçim kazanma yeteneğidir. Bu dişi bir ilkedir. Buna " Cedd " denir. Evrenin oluştuğu uzaya, mekana " Feth " denir. Oluşumun gerçekleşeceği zamana da " Hayal " denir.

Evren her şeyden önce vardır, onun ne başı ve ne de sonu vardır. Yaratılmamıştır, yok olmayacaktır, bir oluşum şeklinde sürüp gidecektir. Oluşum maddesel bir oluşumdur. Ama her şey iki etkinin, etken ve edilgen olarak birbiri ile etkileşmesi sonucu oluşur. Burada, evrenin oluşumu doğaüstü güçlerle değil, doğal olaylarla açıklanmıştır. Akılcı bir yol tutmaya çalışan Batınilik, zamanla hayal gücü ve diğer dinlerin etkisiyle, enteresan bir inanca varmıştır. Önce Peygamberin yerine İmamlar konmuştur. Daha sonra, giderek, İmamların Tanrısallığına inanılmıştır. Böylece, aslında saf, akılcı, insan yanlısı Batıni felsefesi, çıkışına ters bir yön tutup, akla aykırı hale gelmiştir. Bunun temel nedeni inancın, zamanla gizlilik nedeni ile ehil olmayan ellerde kalmış olmasıdır.

Batınilik ve Tasavvufun her ikisinde de ortak pek çok yan vardır. Bazen birbiri içine geçmiş gibi görülebilinir. Ancak, birbirinden ayrı olan yanları da az değildir. Batınilik ve Tasavvuf arasındaki önemli bir fark Allah ile bir olma tarzındaki farktır. Batınilerde kul, Allah ile birleşir. Kul, Allah'ın varlığı içinde tamamen yok olunca, onun varlığı ile var olur ve arada perde kalmaz. Tasavvufun " fena ve beka " inancı buna oldukça benzer. Tanrı yolculuğuna çıkan Sufinin varlığı, fena durağında (fenafillah) yok olur, yani kendi kendi varlığını yok bilir. Beka durağında ise varlığını Allah'ın varlığı ile bir bilir. Ama hiçbir zaman kendi Tanrı olmaz.

Tasavvufçular, tasavvufu Tanrıya kavuşma yolu olarak tanımlarlar. Arapça da yol tarikat demektir. Gelenekçiler (Sünniler) açısından, Tanrı bilgisi edinmenin tek yolu Kuran ve hadislerdir. Tasavvufçular bu görüşe katılmazlar, dinin açık anlamları bilgisizler içindir derler. Bilgili kişiler için gizli anlamları vardır ve ancak büyük bilgi birikimine sahip alimlerin yorumları ile açığa çıkar.

Yorum kapısı bir kere açıldı mı, çeşitli bilgilere göre, çeşitli yorumların meydana gelmesi ve bu nedenle çeşitli tarikatların olması normaldir. Yorum kapısından geçilirken, Şeriat'dan hakikate marifetle geçilmektedir. Çeşitli ustalar (pirler), çeşitli marifetler gösterdiklerinden, tutulacak yollar da çoğalmıştır.

Pirlere gösterilen, pirleri özel olarak kutsal bir statüye yükselten inanç yayılırken, gizli olarak, bir başka öğretinin oluşmasına neden oldu. Buna “ kutb “ inancı denir. Bu öğretide, her şey, bir kutbun çevresinde döner. Ermişler de bu dönüşü izlerler. Sufi kutblarının en ileri geleni, Mevlana Celaleddin Rumi (ölümü 1273) dir. Mevlana’nın Farsça yazdığı uzun dini şiiri Mesnevi tasavvuf edebiyatının en önemli eseridir. Asırlarca, Farsça konuşulan yerlerde, Kuran’ın yanı sıra, manevi rehberlik yapmıştır.

Sufiliğe giren bir diğer öğe de tümtanrıcılık (panteizm, evrenin bütününü tanrı olarak kabul etme) dir. İspanyalı sufi İbnül-Arabi (ölümü 1240), bu öğretinin en önemli bilginidir. Mekke Esinleri (Fütuhatül Mekkiye) adlı eserinde şöyle demektedir:

“ Çünkü insan Allah'tan başkasina tapamaz. Allah'tan baskasına tapanlar da itiraf ediyorlar ki bu putlara sırf kendilerini Allah'a yaklaştırsın diye tapmaktadırlar. Tüm putlara gerçek ilahı temsilen, ona niyabeten tapılır. Onların taptıkları herşey uluhiyyete nisbet ettikleri suretten ibarettir. İşte bunun içindir ki Allah onların da rızklarını veriyor, ihtiyaçlarını karşılıyor. O suretlere ve putlara tevessül etmelerini de makbul karşılıyor. Onların cisimlere " ilah " demeleri ve cismi ilaha benzetmelerinden dolayı onları hataya düşürmüş olsa bile, netice itibariyle o cisimler de vahdetin bir görüntüsü olduğundan makamda hataya düşmemiş olacaklardır. “

İlki Remle’de VIII. Yüzyılda açılan tekkeler Selçuklu döneminde hızla çoğaldılar. Mistik doktrinleri ve sufiliğin erdemlerini anlatan yapıtlar yazıldı. Tasavvufun Kuran ve sünnet gereği olduğu ispatlanmaya çalışıldı. Kuşeyri’den sonra Gazali sayesinde tasavvuf meşrulaştı ve medrese ile tekke uzlaştı.

Tekkelerin halk üzerindeki etkisi, yönetimleri ürkütüyordu. Yönetim, tarikatlarla ilgilenmeye başladı. Tekkeler yaptırdılar, tekkelere zengin vakıf gelirleri bağışladılar, bütün bu yollarla etkin şeyhleri yanlarına çekmeye çalıştılar. Selçuklar da daha yolun en başında bu gereği duymuşlardı. Nişapur’a giden Tuğrul ve Çağrı Beyler, ulemanın yanı sıra sufi şeyhlerin de desteğini aradılar. Şeyh Ebu Sait’in elini öpüp, önünde ayakta durdular. Buna karşılık sufi şeyhleri de yönetimleri ürkütmekten kaçınıyorlardı. Halka, sadakat duyguları aşılamayı tercih ediyorlardı. Tasavvufu meşrulaştırma çabası beraberinde tekke ve şeyhlerin kurulu düzenin bir parçası olması durumunu da beraberinde getiriyordu.

Tekkelerin vakıflar yolu ile iktidara kul olmasına ilk tepki Horasan’da çıktı. Sufilerin “ melameti “ adı verilen bir kesimi, tekke halkının halktan ayrı özel kıyafetler giymesine ve vakıf gelirleri ile geçinmesine tepki gösterdi. Melameti kelime anlamı olarak, “ kendini kötüleme “ demekti. Melametiler, gerçek tasavvufa (o her neyse) dönmek istiyorlardı. Egemenlerin dümen suyuna girilmesine karşıydılar. Allah yolunda vardıkları merhaleleri halka duyurmak istemiyorlardı. Bu melametiler ile Allah arasında bir işti. Sürekli alçakgönüllü davranıyor, alçakgönüllü olmayı övüyorlardı. Yaptıkları iyilikleri ve giderek iyi yönlerini gizleme yolunu seçtiler. Buna karşın giderek kötü yanlarını ortaya çıkarıp, sergilemek aşırılığına vardılar. Kendilerini herkesten aşağı görür ve gösterirlerdi. Bu tutum, nefsini aşağılamak, giderek kendini halka kötü göstermeye dönüştü. Halka kendilerini kötü göstermek için kötü şeyler yapmaya ve ahlak kurallarını çiğnemeye kadar gidenlerine rastlandı.

Fütüvvet örgütlerinin, mistiklere yaklaştığından daha önce söz etmiştik. Böylece mistikler gençlik örgütlerine dayanarak güçlerini arttırdılar. Fütüvvet de bu moral destekle güç kazandı. Melametiler, gençlik örgütleri derken, ortaya resmi ideolojiyi zorlayan ve hatta aşan tarikatlar

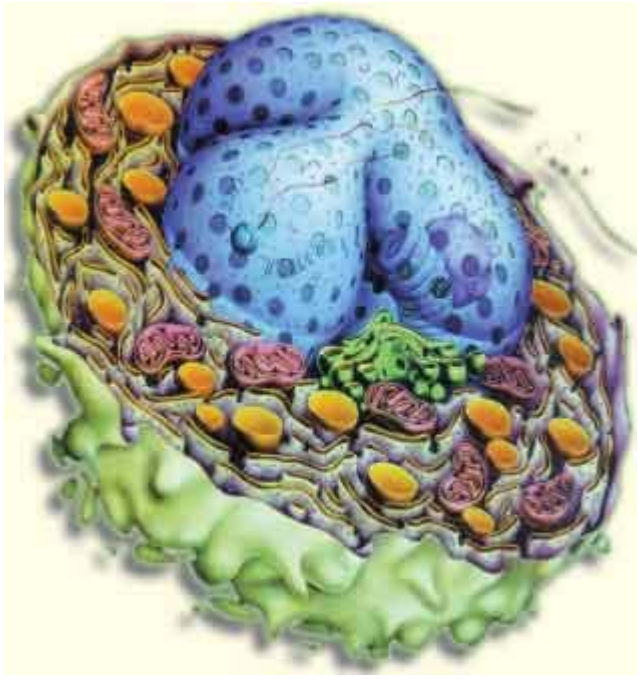
çıkmaya başladı. Bu sırada Şii-Batını inançlar da tarikatlara sızıyorlardı. Derken ortaya Sünni ideolojiye uygun tarikatlar ile Şii ve Batını eğilimler gösteren şeriata aykırı sayılabilecek tarikatlar geliştiler. Bu sonuncuların içinde, XIII ve XIV. Yüzyılda Anadolu'da gelişecek olan ama temelleri XI ve XII yüzyıllarda İran'da atılan Abdallar, Kalenderiler, Haydariler, Camiler, Şemsiler, Ethemiler, Babailer, Taptuklular, Bektaşiler gibi tarikatlar esas anlamda Melamilikten doğan yollardı.

Sonuç itibarı ile bakılırsa, medreselerin yanı sıra resmi ideoloji olan Sünniliğe dayanak yapılmaya çalışılan tekkelerin organizasyonu konusunda yönetim tam başarılı olamamıştır. Türkler açısından ise, beyleri resmi ideoloji olan Sünniliği seçip, onlara hizmet ederken, kara budun resmi ideolojiye ters düşen dinsel akımları tercih ediyordu.

Türkler, yoğun olarak, Sünni ideolojinin egemen olduğu Samanoğulları devleti döneminde Müslüman olmaya başladılar. Selçuklu ailesi Sünni ve Hanefi'ydi. Türkler Müslümanlıktan önce Mani dinini, Budizmi, Hıristiyanlığı, Yahudiliği tanımışlardı. Ama genel ve çoğunluk olarak Şamanist idiler. Bu nedenle Alevilik ve tasavvuf Türklere daha yatkın gelmiştir. Türklerin Alevilik ve tasavvuf yoluyla Müslümanlaştığını söylemek hiç yanlış olmaz kanısındayız.

Daha önce gördüğümüz, Hacı Bektaşı Veli'nin halifesi, Yunus Emre'nin emiri Taptuk Emre'den sonra Taptuklu yolu ve Taptuklu şeyhleri ortaya çıktılar. Bu dönemde yaşamış olan Niğdeli Kadı Ahmet, her şeyi mubah sayan Taptuklu Türk şeyhlerinden bahseder. Taptuklu şeyhlerine bağlı olanlar çam ağacına ibadet ederler. İçlerinde güneşe, aya, yıldızlara ve doğaya tapanlar vardır. Kadı Ahmet, Taptuklu topluluğunun Karluk Türklerinde görüldüğü gibi konuklarına kız, karı ve kız kardeşlerini sunduklarını ileri sürer. Yine aynı kadıya göre, Anadolu'da Mazdekiler gibi mülkiyeti, karı ve çocuklara sahiplenmeyi yadsıyan kabileler vardı. Kadı Ahmet'e göre Müslümanlık dışına taşmış böyle kabilelerin bazılarının adları şunlardır: Gökbörü oğulları, İlmin oğulları, Turgut oğulları. Bunlar göçebe kabilelerdir. Eflaki, Anadolu Türklerinin Su Tanrıçasından bahsediyordu. Bütün bunlardan bellidir ki Türkmen, Müslümanlığı kazınınca altından Şaman dininin çıktığı, çok ince bir kaplamadır. Ama yukarıda Anadolu'dan örneklerini verdiğimiz inancın Şii ve Batını inançla da bir ilgisi görülmemektedir.

Tanrı ile Bir Olmak

DNA molekülü

Tasavvufçuların Hak dediği Mutlak Varlık olan Allah, bütün varlıkları içine alan Mutlak İyi ve Mutlak Güzeldir. Mutlak Güzellik ve Mutlak İyilik kendini bilinir kılmak istemiştir. Yaşadığımız kainatın görünen hali bu nedenle ortaya çıkmıştır. Ancak görünür olanın içinde o görünmeyen de vardır. Yani görünen alem yapısal olarak çifttir.

İnsan kendini bu görünen alemin içinde bulmuştur. Ama o da, bu alemin kendisi gibi çift yapılıdır. İnsanda Hak'tan gelen gerçek ve ebedi bir tarafta vardır. Bu özelliği ile İnsan Allah ile bir niteliktedir. İnsan da mevcut olan bu ilahi öz, bilerek veya bilmeyerek, asıl kaynağı ile birleşmek ister.

Bu birleşmeyi sağlamak isteyen insanın evvela benliğini yenmesi gerekir. Benlik bir gerçeklik değildir. Hayaldir. Ama tüm kötülüklerin de nedenidir. Benliği yenmenin ana yolu Allah'a duyulan aşktır. Ancak bu ilahi aşk sayesinde, insanın ruhu kaynağına ulaşır, gerçek ile birleşir. Gerçeğe ulaşan insan da nereye baksa, her yerde Allah ile karşılaşır. Gökyüzündeki yıldızlarda, çiçeklerde, yerdeki karınca da, kurtta her yerde O vardır. İnsan böylece Tanrı ile kuşatılmış olur (ki zaten öyledir, ama bunu herkes göremez, benlikleri bunu görmeye mani olur). İnsan gözlerini içine çevirirse, kalbine bakarsa, orada da Allah'ı görür, onun varlığını duyar. Çünkü artık Allah ile bir olmuştur. Hak'a varmıştır.

İngiliz Yahudilerine Zulüm, 1278, 79

Rudolf von Habsburg

Kutsal Roma Germen imparatorluğunda, Rudolf Habsburg ile Ottokar Premysl arasındaki mücadele devam ediyordu. 1278 yılındaki Marchfeld Savaşı'nda Rudolf von Habsburg Ottokar'ı yenilgiye uğratarak, sorunu Habsburglar lehine çözdü. Bundan sonra Avusturya ve Steiermark dükleri Habsburglar hanedanından indiler. Avusturya bundan sonra, I. Dünya Savaşı sonuna (1918) kadar Habsburg hanedanının yönetiminde kalacaktır. Bu yönetimin 1282 – 1452 yılları arası, Avusturya Dukalığında Habsburg hanedanının yerleşme çabalarıdır.

İlhanlı Hakanı Abaka, Çin kökenli bir Türk'ü Nasturi patriği yaptı. Ama Batıdan beklediği yardım gelmedi. Bunun üzerine o da, yerel Hıristiyanlarla yani Ermeni ve Gürcü kralları ile işbirliği yaptı. Hıristiyan takviyeli Moğol ordusu Fırat'ı geçip, Haleb'e geldi. Burada camiler yakıldı. Abaka Anadolu'ya kardeşi Kongurtay ile veziri Şemseddin Cüveyni'yi yollamıştı. Anadolu Selçuklu idari sistemi ve mali sistemini Moğolların sistemine benzetmeye çalışıyorlardı. Ama Anadolu'da huzur kalmamıştı. Ülkenin gelirlerine de Moğollar el koyuyorlardı.

1279 yılında Kırım kıyılarında yaşayan II. İzzeddin Keykavus öldü. Anadolu Selçuklu tahtında Rükneddin Kılıç Arslan tek başına kalmıştı.

1279 yılında Konya'da Sahip Ata hanı yapıldı. Ahlat'ta Hasan Timur Bugatay ve Şirin Hatun Türbeleri inşa edildi.

1279 yılına gelindiğinde İngiltere'deki I. Edward'ın Yahudilere uyguladığı zulüm artmıştı. İngiltere'deki Yahudi ileri gelenlerinin 300 tanesi Londra Kulesinde idam edildiler. Diğer Yahudiler de evlerinde kırıma uğradılar. Yahudilere uygulanan baskının nedeni olarak onların kıymetli madenlerden yapılma sikkelerin yanlarından küçük parçalar koparak haksız kazanç sağlamaları gösteriliyordu. Edward'ın Yahudiler karşısında kazandığı zaferler onu milli bir kahraman yaptı ve arkasındaki destek çok arttı.

1279 yılında Memluk tahtına Melikülmansur Seyfeddin Kalavun (1279 – 1290) çıktı. Onun ve oğlunun döneminde önemli iç ve dış olaylar cereyan etti. Kalavun, Memluk devletini yüzyıl için istikrarlı bir devlet haline getirmiştir. Memluk ordusu bu dönemde de herkesi titreten bir güç olma özelliğini sürdürdü.

Lyon meclisi (konsili) sonunda, Bizans'ın Kiliselerin birleşmesini ve Katolik kilisesi üstünlüğünü kabul etmesi sonucu başlayan muhalefet artık bir isyan olmuştu. İmparator VIII. Mihail fikrinde direnerek, sert önlemler alıyordu. Epiros Kralı Nikephoros, VIII. Mihail aleyhine harekete geçip Butrinto liman kentini ele geçirdi. Sonra da bu limanı Charles d'Anjou'ya verdi (1279).

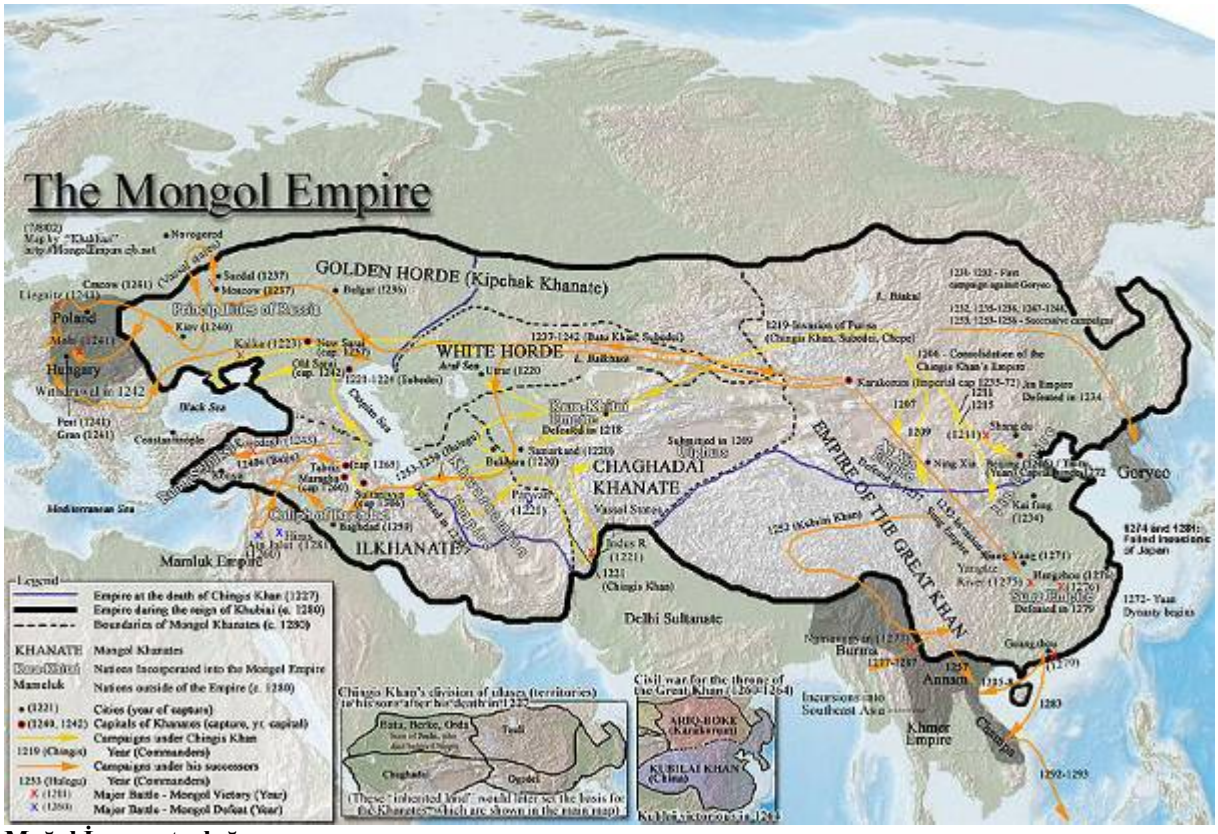
Macaristan'da ise bir Kuman kızından doğan, genç kral Laszlo, Kumanlara dayanarak güçlenmeyi bir daha denedi. Bu krala " Kuman Laszlo " denirdi. Kralın giyinişi Kumanlar gibiydi, en yakınında Kuman delikanlıları yer alırdı. Soylular, gittikçe, Kumanların güçlendiğini anlamışlardı ve bunu tehdit olarak algılıyordular. Papa'ya başvurdular. Kilise, 1279 yılında, Kumanların toprağa yerleştirilmesini, geleneklerinden vazgeçip, Hıristiyan olmalarını karalaştırdı. Laszlo, bunu kabul etmiş göründü. Ama fiiliyata dökmedi. Papa, Laszlo'yu aforoz etti. Kral da buna karşılık, Piskoposu hapse attı. Macar soyluları da, Kral Laszlo'yu hapsettiler. Sonunda Kilise, soylular ve Kral arasında anlaşma sağlandı. Ancak, bu sefer, Laszlo'yu kendi komutanları öldürdüler. Kumanlar Hıristiyanlaştı ve Macar topraklarına dağıtıldı. Kumanlar, Macar halkı içinde eridiler.

Bundan sonra, feodal Macar devleti, Osmanlıların genişlemesine karşı, Roma kilisesinin başlıca kalesi oldu.

Balkanlarda ise Rumenler ortaya çıkmıştı. Rumenlerin kökeni hakkında nerede ise hiçbir şey bilmiyoruz. Önce Transilvanya ve Karpatlara yayıldılar. Daha sonra da Moldavya ve Valakya ovalarını ele geçirdiler. Bu sıralar, Rumenler Macaristan, Bulgaristan ve Rusya ovasındaki topluluklar arasında bocalamaktaydılar. Kiliseleri Yunan kilisesine bağlı olmasına rağmen dilleri ve yazıları Latinceydi. Rumenlerin çoğunlukta olduğu topraklarda ne siyasi ve ne de etnik bir bütünlük yoktu.

Çin Song imparatoru, üç yıldır Moğolların elinde esirdi. İmparator kendini suda boğarak intihar etti.

Moğollar Çin'de, 1279 - 81

Moğol İmparatorluğu

Bu sırada Uzak Doğuda, Moğol Hanı Kubilay'ın Çin'de Songlara karşı yürüttüğü savaşlar sonucu, Songlar kesin olarak yenilerek yönetimden çekildiler (1279). Kubilay'ın Moğolları güney Çin'i de egemenlikleri altına almışlardı. Kubilay Yuan hanedanını kurarak, tüm Çin'e egemen oldu. Şimdi Moğolların savaşta kullandıkları yıkıcı yöntemler yerlerini ülkenin sistemli olarak örgütlenmesine, tarımın korunmasına, idari ve sosyal sorunlara çözüm aranmasına bırakıyordu. Kubilay her şeyden önce tam bir Çin imparatoruydu. Yönetim görevlerinde Çinlileri kullandı. İmparatorluk 34 eyalete bölünmüştü ve bu 34 eyaleti 12 Çinli bakan yönetiyordu. Bu bakanlar Pekin'de her biri kendine ait bir sarayda oturuyor ve her biri bir işe bakıyordu. Bu bakanlar eyalet yöneticilerini de seçiyorlardı.

Her eyalette bir yargıç ve pek çok katipten oluşan bir yüksek mahkeme vardı. Burada askeri sorunlar karara bağlanıyordu. Bu mahkemenin kararları kesindi sadece İmparatorun hükmü bu kararları bozabilirdi. Yerel yargı sistemi epey karışıktı. Senyörlerin kendi toprakları üzerinde yargılama yetkileri vardı.

Kubilay'a gelene kadar, Ögeday (1229 – 1241), Ögeday'ın karısı Töregene naibe olarak (1242 – 1246), Güyük (1246 – 1248), Güyük'ün karısı Oğul Kaymış naibe olarak (1248 – 1251) ve Möngke (1251 – 1259) dönemlerinde başkent Türklerin kutsal ülkesi Ötügen'deki Karakurum'du. Kubilay (1260 – 1294) başkenti Hanbalık (Hanın kenti) yani Pekin'e taşıdı.

Sefere gidiş

Kubilay döneminde Pekin ile Yang-çeu arasında kanal açma faaliyetleri başladı. Eyaletlerin ihtiyaçlarını belirlemek için oralara tetkik heyetleri yollandı. Kıtlık ve salgın hastalık gibi nedenlerle üretimi düşen yerlere geçici vergi muafiyeti tanındı. Songların kurup geliştirdikleri devletin ödünç verme sistemine devam edildi. Bolluk zamanında alıp saklanan tahıl ve hayvanlar, kıtlık dönemlerinde ödünç olarak halka dağıtılıyordu. Hastaneler, yetim evleri, yaşlıların bakımını sağlayan yurtlar, fakirlere parasız yiyecek yardımı, saraydan her gün sadaka dağıtılması gibi pek çok sosyal faaliyet düzenlendi.

Bütçeli yaşam devam ediyordu. Köylüden alınan vergiye ilaveten tuz vergisi, şeker vergisi ve kömür vergisi de alınıyordu. Hazine her türlü ticari maldan vergi alıyordu. İmparatorluk tuz vergisi gibi bazı vergileri altın olarak alıyordu. Ancak devlet kağıt para basıyor ve nakit olarak bu para kullanılıyordu. Hatırlanacağı gibi kağıt parayı basıp, kullanmaya Songlar başlamıştı. Ögedey bu ilkeyi alarak kullanmıştı. Kubilay Han, Pekin'de bir paralar dairesi kurdu. Kağıt parayı, paralar dairesi çıkarıyordu. Kağıt olarak ipek kurduna yedirilmiş dut yapraklarından yapılıyordu. Bu bilet gibi kağıtlar simsiyahtı. Değerleri Büyüklükleri ile orantılıydı. Üzerlerine vurulmuş olan imparatorluk mührü onları resmileştiriyordu. Bu paranın kullanımı bütün imparatorluk uyrukları için zorunlu hale getirildi. Kullanmayanlara ölüm cezası verildi. Çin'de kağıt para artık tam olarak dolaşımdaydı.

1280 yılında Moğollar Hindiçin'e saldırdılar ama başarısız oldular.

Kubilay Çin'in eski vassallarının kendi yönetimine de baş eğmesini istiyordu. Kore'deki Moğol yönetimini kuvvetlendirdi. Japonya'yı fethetmek için donanmalar yolladı. Moğollar bu süre zarfında biri 1274 ve ikincisi 1281'de olmak üzere iki defa kuzey Kyuşu'ya saldırdılar. Zayıf güçlerine rağmen, Japon savaşçıları yerlerini başarıyla muhafaza ettiler ve istilacıların iç kısımlara girmelerini önlediler. Her iki saldırı teşebbüsünde de meydana gelen ve donanmalarının büyük kısmını mahveden tayfunların peşinden, Moğol güçleri Japonya'dan çekildiler. Özellikle 1281 yılında büyük bir tayfun, Kubilay'ın Japonya'ya yolladığı orduyu yok etmişti. Bunun üzerine Kubilay, Japonya'ya ordu yollamaktan vazgeçti.

Moğol Japon deniz savaşı

Samuraylar, at üstünde, yaya, silahlı, silahsız dövüş konusunda eğitilmişlerdi. Ok da kullanırlardı. Ancak, 13. yüzyılda Moğol savaşları yaşandıktan sonra, Samurayların kılıç kullanımı ağırlık kazandı. Hatta mızrak ve naginata denen ucu kılıç şekilli mızraklar kullanmaya başladılar.

Moğol İmparatorluğunun kurulması bozkıra güven getirmişti. Moğollardan önce yüzyıllarca ihmal edilen eski ticaret yolları tekrar faaliyete geçti. Bu yollar üzerinden sadece ticaret yapılmıyor, o güne kadar işitilmemiş servetler de Moğolistan'a doğru akıyordu. Ne var ki, Moğolistan bundan uzun süre yararlanamadı, başkentin Pekin'e kayması ile birlikte zenginlikler ve ticaret de kuzey Çin'e akmaya başladı.

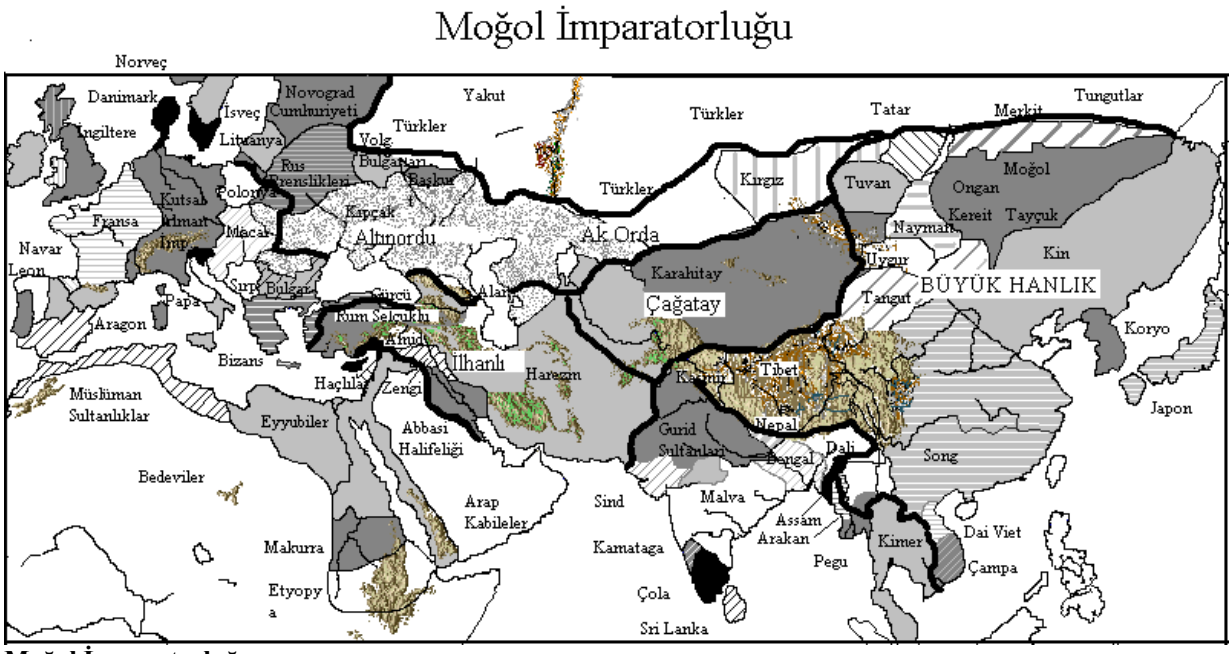
Aslında Cengiz Han Batıyla ticaret yapmak istemişti. Ama yolladığı ticaret heyyetinin Harzemşahlı bir yönetici tarafından öldürülmesi üzerine Moğolların Batıya yürüyüşü başlamıştı. Moğollarla birlikte eski ipek yolları da tekrar çalışır hale geldiler.

Çin'in Moğollar tarafından ele geçirilmesinden sonra, fethedilmiş ülkelerdeki büyük toprakların egemeni olan Moğol beyleri, ellerine geçmiş olan büyük servetlere dayanarak, Çin halkına borç vermeye başladılar. Çoğunluğu Müslüman olan tüccarlar zaten aralarında bir nevi banka ortaklıkları kurmuşlardı. Moğol Beyleri borç verme işlemini tüccarlar aracılığı ile yapmayı uygun buldular. Bu tefecilikten Çin halkı büyük acılar çekerken, en fazla faydayı " para tüccarları " elde ettiler. Ama zengin Moğol beylerinin de karları yabana atılır gibi değildi. Çin halkı donuna kadar soyulmuştu.

Kubilay'ın kurduğu ve Çinlileşen Yüen hanedanı Çin'in resmi hanedanları içine kaydedildi. Yüenler Çin'i 1279 yılından 1368 yılına kadar yönetmişlerdir.

1280 yılında Altınordu tahtına Tuda Mengü (1280 – 1287) çıktı. Bu sırada Kıpçaklar Müslüman olmaya başladılar. Tuda Mengü'nün tahta çıkmasında yeğeni Nogay çok önemli bir rol oynamıştı. Nogay büyük bir komutandı. Altınordu devletini Balkanlara kadar genişletecek ve o topraklarda tutunacaktı.

Anadolu'da Moğol baskısı giderek artıyordu. Kongurtay, Karamanlılara ama aslında bütün Türkmenlere karşı bir terör estirmeye başladı. İzzeddin Keykavus Türkler tarafından sevilen bir sultandı. Onun oğulları Türkmen'e dayanarak tahtı ele geçirmeye çalıştılar. Kırımdan gelen Keykavus'un oğlu Alaeddin'i Karamanlılar Sultan ilan ettiler. Moğol kuvvetleri önünde yenilen Alaeddin Ermeni kralına sığındı. Bu Alaeddin'in daha önce bahsedilen Cimri lakaplı kişi olup olmadığı tarihçiler arasında tartışılmaktadır. Bu sırada Keykavus'un büyük oğlu Mesut da taht peşindeydi.

Moğol İmparatorluğu

Anadolu Tatarları, 1280, 81

1280 yılında Kırımda yaşamakta olan Gıyaseddin Mesut, ailesi ve yakınları ile birlikte Kayseri'ye geldi. İlhanlı Hanı Abaka'nın yanına çıktı. Abaka da ona Erzurum, Erzincan, Sivas, Diyarbakır ve Harput'un yönetimini verdi.

Batıdaki Türk yoğunluğu iyice artmıştı. XIV. Yüzyıl başında Denizli bölgesinde 200 bin çadır, Kastamonu'da 100 bin çadır ve Kütahya'da 30 bin çadır Türkmen vardı. Uclarda dervişler ve Orta Asya gelenekleri egemendi. Türklerin yağma akını alışkanlığını Müslümanların Gaza olgusu destekliyordu. Alp, Alp-Eren denen savaşçılar kutsal yağma ile yaşıyorlardı. Etrafta heteredoks dervişler dolaşıyordu. Genel olarak bunlara "Abdallar " deniyordu. Abdallar, Türkmen babaları, Türk toplumuna yön veriyorlardı.

1281 yılında Kayı aşiretinin başındaki Ertuğrul Bey öldü. Yerine oğlu Atman Bey geçti. İmparatorluğa adını veren Osman Beyin asıl adı kuvvetli bir olasılık ile Atman Beydir. Bu nedenle bundan sonra Atman ve Osman isimleri karışık olarak kullanılacaktır. Atman Bey iyi ve güçlü bir yöneticiydi, Bizans aleyhine topraklarını genişletmeye başladı. Osmanlı devletinin kuruluşu hakkında elde birinci elden kaynak bulunmamaktadır. Osmanlı devletinin kuruluşu ile ilgili yazılanlar kuruluştan 100 – 150 yıl sonra yazılmış kaynaklardır. Bu nedenle de doğru ve yanlış birbirine karışmakta, tarih hamasi bir hal almaktadır.

Atman Bey (Osman Gazi) Kastamonu beyi Çobanoğullarına bağlıydı. Çobanoğulları Bizans'a karşı yağmayı yani Gazayı pek sıkı tutmuyorlardı. Osman Gazi ise buna önem verdi. Ve bu sayede etrafında Türkmen toparlanması başladı. Osman Gaziye katılan Türkmenler içinde " kızıl başlar " yani kırmızı börk giyenler çoğunluktaydı.

1281 yılında Moğol Abaka'nın kardeşi Mengü Timur komutasında bir ordu Suriye'ye girdi. Bu orduda Ermeni askerler ve Ermeni kralı III. Leon'da vardı. Halep ele geçirildi, buradaki Müslümanlar kan ve ateşe boğuldular. Halep Büyük Camisi ateşe verildi. Moğol ordusuna karşı Memluk ordusu karşı yürüyüşe başladı.

1281 sonbaharında Moğol ve Memluk orduları karşılaştılar. Kalavun'da yapılan savaşta Abaka'nın ordusu 30.000 kişiydi. Buna Gürcü, Ermeni, Frenklerden oluşmuş 30.000 kişilik bir kuvvet daha katılmıştı. Yani Humus yakınlarında Kalavun'da yapılan savaşta Moğol tarafı 60.000 kişiydi. Zafer yine Memlukların oldu. Başarısızlık sonunda İlhanlı Hanı Abaka öldü (1282). Abaka'nın yerine Müslüman olan kardeşi Ahmet Tekudar geçti.

Gıyaseddin Mesut Moğollar tarafından gitmesi istenen yere gitmemişti. III. Keyhüsrev, Abaka'dan Mesut'un işleri karıştırmasını önlemesini istemişti. Ama şimdi Abaka ölmüştü. Ahmet Tekudar, Anadolu Selçuklu devletini III. Gıyaseddin Keyhüsrev ve Gıyaseddin Mesut arasında paylaştırdı. Bu dönemde yeni ittifaklar oluşturuldu. Bir yanda Memluklar, Altınordu (Rusya Moğolları veya Kıpçak Hanlığı) ve Çağatay Hanlığı (Maveraünnehir Moğolları) vardı. Diğer yanda ise İlhanlılar (İran Moğolları) ve Hıristiyanlar bulunuyordu.

Mısır ile barış yapmaya çalışan İlhanlı Hanı Müslüman Ahmet Tekudar'a Memluk Sultanının verdiği cevap enteresandır. Bu cevapta Sultan Klaun şöyle demektedir: " Anadolu'yu yöneten Kongurtay'ın orada sel gibi kan akıttığını, halkı tutsak ettiğini, özgür kadınları kirlettiğini, soylu kadınları esir pazarında sattığını yazıp, bu nedenle barışı kabul edemeyeceğini bildiriyordu. "

Ahmet Tekudar Müslümanlığı yaymaya çalıştı. Papanın yolladığı Fransisken misyonerlerini öldürttü. Nasturi Patriği olan Türk'ü hapse attırdı. Bu Ahmet'in sonu oldu. Ahmet öldürüldü İlhanlı tahtına Budist Argun geçti (1284 – 1291). İlhanlı Hanı Ahmet Tekudar'a karşı Argun Han Horasan askerleri ile Kongurtay ise Anadolu askerleri ile baş kaldırmış, kazanan Argun olmuştu.

Anadolu'yu elde tutmak zor işti. Türkler (Türkmenler) her yerde ve durmadan problem yaratıyorlardı. İsyanlar, yağmalar, saldırılar gırla gidiyordu. Halbuki Anadolu mali bir sömürgeydi. Moğollar Anadolu'ya durmadan daha fazla asker getirdiler. Böylece Anadolu'da önemli bir Moğol askeri gücü birikti. Bu kadar asker de bir araya gelince İlhanlı iç savaşlarında Anadolu orduları rol almaya başladılar. Bu dönem kayıtlarına göre, Diyarbakır tümeni ile birlikte Anadolu'da dört Moğol tümeni vardı. Her tümeni 10 bin asker olarak düşünmek gerekir. Ayrıca bağımsız hazereler (binlik) bulunuyordu.

Anadolu'da Selçuklu ordusu kalmamıştı. Moğol ordusu da onun yerini almıştı. Anadolu Selçuklu askeri sistemi çökünce, onunla birlikte ikta sistemi de çöktü. Zaten hatırlanacağı gibi iktanın Anadolu'daki tarihi çok yeniydi. Anadolu'nun esas toprak sistemi miri sistemdi.

Kuman heykeli, dua

Moğol tümenleri Anadolu'ya kabile özelliklerini koruyarak, kendi soylarından gelen binbaşıları ve tümenbaşları liderliğinde, aileleri ve hayvanları ile birlikte gelmişlerdi. Bu kabile birlikleri en iyi otlaklara yerleşiyorlardı. Kabile birliklerinin komutanlıkları irsi bir tarzda babadan oğla geçiyordu. Bu Moğol kabileleri zaman içinde Anadolu topraklarına bağlandılar. Bunlara Anadolu " Tatar " dedi. Onlar da Türkler ve Kürtler gibi Anadolu'nun gezginci guruplarına katıldılar. Timur kaynakları Anadolu Tatarlarına genel ad olarak " Kara Tatar Türkmenleri " derler. İleride bu topluluklardan Samagar, Barımbay, Çaykazan, Çavdar adları Anadolu Beylikleri arasındaki mücadelelerde sıkça duyulacaktır. Bu Tatarlar zaman içinde toprağa yerleşmiş ve Türkleşmişlerdir.

İlhanlı Hanı Argun, Müslümanlara karşı hasmane bir tavır aldı. Devlet görevlerine Yahudi ve Hıristiyanlar getirildi. Mali işlerin başında bir Yahudi doktor vardı. Doktor, vergi konusunda Yahudileri kayırdığı gerekçesi ile halk arasında Yahudi düşmanlığının artmasına neden oldu.

Gıyaseddin Keyhüsrev, Kongurtay ve Fahreddin Ali ile birlikte, Anadolu Selçuklu topraklarının iki Sultan arasında bölünmesine mani olmak için İlhanlı Hanı Ahmet'in huzuruna gitmek üzere yola çıkmış, ama yeni İlhanlı Hanı Argun'un huzuruna varmıştı. Zaten bu sırada, Argun Han, Anadolu Selçuklu Sultanı olarak Gıyaseddin Mesut'u atamıştı.

Gıyaseddin Keyhüsrev, Moğol Şehzadesi Kongurtay'a yardım ettiği gerekçesi ile yakalanarak Erzincan'a yollanıp, hapsedildi. Bu sırada Kongurtay'da öldürülmüştü. Vezir Fahreddin Ali, Selçuklu Sultanlarında olan bu değişikliği itirazsız kabul etti. Onun açısından Sultan otorite taşımadığından devlette herhangi bir değişikliğe yol açmıyordu.

Bu sırada Moğol (Altınordu) Nogay Han'ın orduları Bulgaristan'a girmişti. Daha önce söz ettiğimiz Kuman Boyarlığından Bulgar Çarı olan kişi Nogay Hana boyun eğmek zorunda kalınca, bunu kabullenemedi ve Bulgaristan'ı terk etti (1280 – 1292).

Kuman heykelleri

Kiliseler Birleşemiyor, 1281 - 84

Vatikan'da Tören

II. Lyon Konsilinde Papa ile Bizans imparatoru VIII. Mihail Palaiologos arasında varılmış olan anlaşmanın hükümlerini İmparator yerine getirmeye çalışıyordu. Bu sırada Bizans'ta hem Ortodoks yanlısı muhalefet kuvvetleniyor ve hem de direnç artıyordu. 1281'de Charles d'Anjou'nun adayı IV. Martinus Papa seçilince Bizans ile Papalık arasındaki ilişkiler bozuldu. Yeni Papa Mihail'i hemen aforoz etti. Charles d'Anjou Constantinopolis'e karşı bir sefere hazırlanıyordu. Papa IV. Martinus bu hazırlanmakta olan saldırıyı ayrılıkçı Rumlara karşı, Kutsal haçlı seferi olarak nitelendirdi. Böylece Charles d'Anjou'nun Bizans'ın doğusunu ele geçirmek için oluşturduğu geniş ittifak ağına Sicilya, İtalya'nın kimi bölümleri, Eski Bizans imparator hanedanı Laskaris yanlıları, Baudouin, Fransa ve Venedik'in yanı sıra Papalık da katılmış oldu. Bu aynı zamanda Kiliseler arası birleşmenin iflasıydı.

Charles d'Anjou ve Bizans İmparatoeru Mihail arasındaki diplomatik çekişme yoğunlaşırken, Charles d'Anjou ordu ve donanmasını savaşa hazırlamaya başladı. Fransız General Sully komutasında Adriyatik kıyısındaki Berat'a (Arnavutluk'ta) bir saldırı düzenledi, ama Mihail tarafından geri püskürtüldü. Bu arada Mihail, diplomatik girişimleri sonucunda bir süre için

Papalığın desteğini kazanmış, Sicilya'daki Hohenstaufen yandaşları ile gizli bir anlaşma yapmıştı. Cenova'nın desteğini almış, Manfredi'nin damadı Aragon kralı III. Pedro ile gizli bir ittifak kurmuştu. 31 Mart 1282'de Sicilya'da Vesperum Ayaklanması çıktı. Charles d'Anjou'nun hükümdarlığının sonu olan bu ayaklanmada Fransızlar öldürüldü. Böylece Bizans, ikinci bir Latin işgalinden kurtuldu. Bizans İmparatoru VIII. Mihail Palaiologos bundan kısa süre sonra öldü. Mihail'in Avrupa'ya çok dikkat sarf etmesi, Osmanlıların Batı Anadolu'nun tümünü ele geçirmesine ortam hazırlamıştır. Bununla beraber VIII. Mihail Türk akınlarını durdurmak için Sakarya kıyısındaki Bizans kalelerini onartmış ve nehir boyunca kazıklar diktirtmiştir.

1282 yılında Bizans imparatoru VIII. Mihail Palaiologos ölünce yerine oğlu II. Andronikos Palaiologos geçti (Taht 1282 –1328). II. Andronikos, hızla çökmekte olan bir devleti devir almıştı. Bizans devlet yapısı çözüldükçe, merkez ile eyaletler arasındaki ilişki de gevşiyordu. Bu gevşemeye karşı eyalet valiliklerine İmparatorun akrabaları atanır olmuştu.

Palaiologosların iktidara gelmeleri soylu sınıfın zaferiydi. Büyük toprak sahiplerinin mülkleri gittikçe artıyordu. Elde ettikleri imtiyazlar ile nerede ise hiç vergi ödemiyorlardı. Vergi yükü köylünün ve orta sınıfın sırtına yüklenmişti. Halk sefalet içinde kıvranıyordu. Bizans siyasi olarak, mali olarak iyice zayıflamıştı. Bunların sonucu olarak askeri olarak da artık zayıf bir devletti. Ordu askerini uzun zamandır köylülerden almıyor, yabancı paralı asker kullanıyordu. Mali yapı zayıfladıkça, ordu da zayıflıyordu.

Mali kriz karşısında, II. Andronikos, altın paranın ayarı ile oynuyordu. Bu enflasyonu azdırıyor, mali yapıyı daha da bozuyordu. II. Andronikos vergileri arttırıyordu, halk daha da sefil oluyordu. Devletin elindeki paraların büyük bir kısmı komşu devletlere Bizans'ın ödediği haraçlara gidiyordu. Bizans'ın artık komşularını ordusunun gücü ile sindirecek hali kalmamıştı. Yaşamını tamamen verdiği haraçlara borçluydu.

II. Andronikos, babasının güttüğü Kilise siyasetinden de iyice ayrılmıştı. Zaten Kiliselerin birleşmesi fiilen ortadan kalkmıştı. II. Andronikos bu birleşme fikrini resmen ortadan kaldırdı.

Bu sırada Bizans'da Zelot, Feodal çekişmesi artma eğilimi gösteriyordu. Zelotlar, Bizans'ın bir halk hareketiydi. Bizans Latin işgalinden kurtulduktan sonra, halk arasında Zelot adında (kızgınlar, hırslılar, talep edenler… gibi anlamlara gelir) bir örgütlenme olmuştu. Bu arada politik arenada Zelotlarla, feodaller (asiller, büyük toprak sahipleri veya onların partisi) arasında mücadele alevlenmişti. Zelotlar, ölen eski Patrik Arsenios'u kendilerine bayrak etmişlerdi. Zelotlar hem devlete ve hem de kiliseye karşı çıkıyorlardı.

Bu tarihlerde Menteşoğlu beyliğine adını veren Menteş Bey öldü. Ondan sonra Beyliğe oğlu Mesut hükmetmiştir.

Altınordu devleti şimdi Rusya toprakları dediğimiz toprakları egemenliği altında tutuyordu. Rus din adamları veya ruhban sınıfı ve asilleri bu bağımlılıktan memnun görünüyorlardı. Geleneksel Türk ve Moğol hoşgörüsü sonucu papazlar vergiden muaftılar, onlardan tek yapmaları istenen Han'a dua etmekti. Papazlar verdikleri vaazlarda Tatar devletine bağlı kalmak konusunda halka nasihat ediyorlardı. Tatar devletine boyun eğmek mutlak bir zorunluluktu.

Rus Prensleri Altınordu Hanının vassallarıydılar. Sık sık Hanın yanına giderek saygı ve bağlılıklarını sunup, paha biçilmez hediyeler veriyorlardı. Bu prensler hem özerktiler ama bir

yandan da Tatar valilerin gözetimindeydiler. Zamanla Tatar valilerden sonra vergi memurlarının denetimine girdiler.

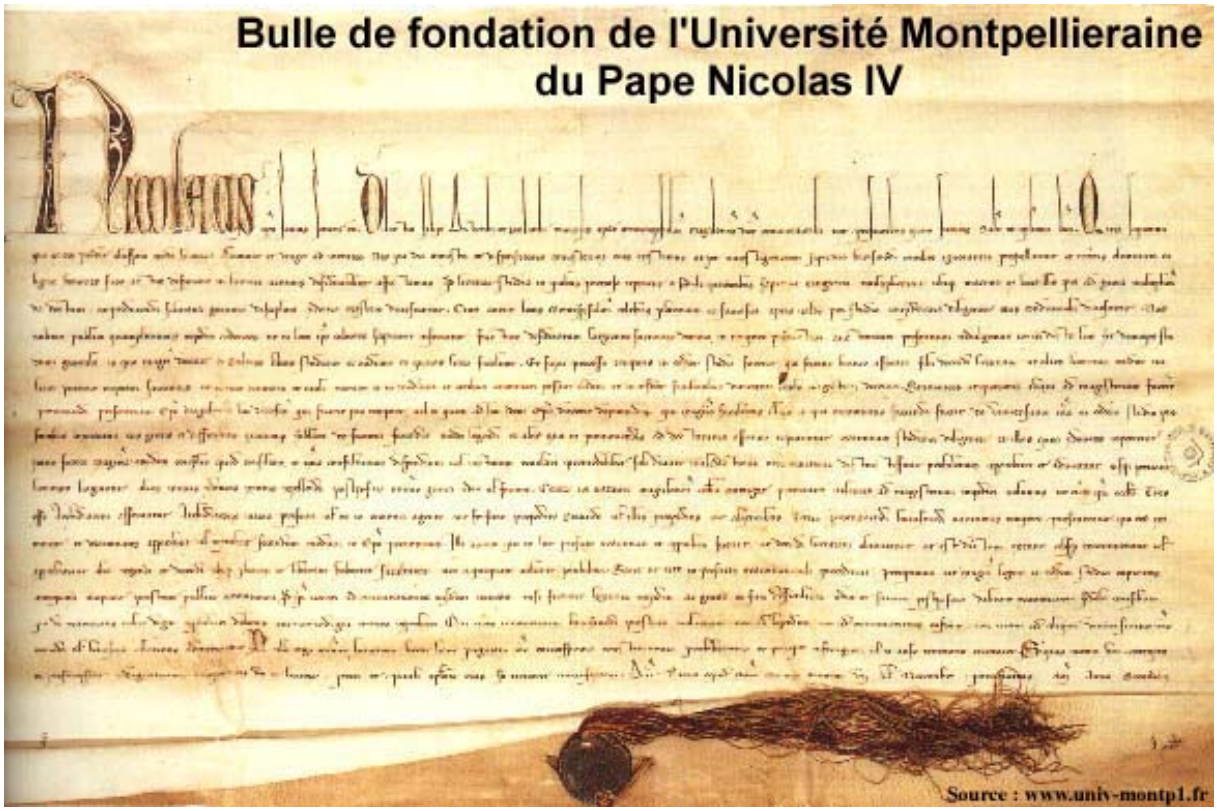
1284 yılından sonra Rus prensleri, Altınordu devlet vergi memurları olmadan vergileri tek başlarına toplayacak ve yollayacak şekilde örgütlendiler. Prensler bundan sonra zayıfken vergileri yolluyor, kendilerini yeteri kuvvette hissettiklerinde yollamıyorlardı. 1257 tarihinde tüm Rus topraklarındaki nüfus Tatarlar tarafından sayılarak, Altınordu devletinin alacağı vergi belirlenmişti. Bu sayımda din adamları yani " Bakire Meryem ile İsa peygambere hizmet edenlerin tümü " sayım dışı bırakılmıştı.

1283 yılında Anadolu'da Siracüddin el-Urmevi öldü. Sadreddin Konyevi'nin yakınlarından olan Siracüddin kadı olarak büyük bir ün kazanmıştı. Onun ardıllarından biri de Safiüddin el Hindi'dir. El Hindi, Hindistan'da doğmuş, Yemen'de yaşamış, Mısır'da bulunmuş ve bir süre de Rum ülkesinde oturmuştur.

Katolikler de tören

Kamu yararı, 1284, 85

İlhanlı Hanı Argun Han, Erzincan'da hapis bulunan Gıyaseddin Keyhüsrev'i boğdurarak öldürtmüştü (1284). Şimdiki II. Gıyaseddin Mesut dönemi pek çok göçebe Türk başkaldırısı ile geçiyordu. Argun Han Anadolu Selçuklu devletinde asayişi temin etsin ve Moğol menfaatlerini korusun diye, kardeşi Geyhatu'yu yollamıştı. Hatırlanacağı gibi Moğol ordusunu Anadolu Selçuklu devleti besliyordu. Rum Selçuklu Devleti Hazinesi, bom boş kalmıştı.

Geyhatu ve Moğollar Karamanlı, Germiyanlı, vs Türkler ile baş edemiyordu. Kimin üzerine yürüse, o çekiliyor, ama başka yerde isyan çıkıyordu.

II. Gıyaseddin Mesut Türk akınlarından korunmak için devletin merkezini Konya'dan Kayseri'ye taşımak istedi. Öldürülen Sultan III. Gıyaseddin Keyhüsrev'in annesi devletin iki torunu ile Mesut arasında bölünmesini istiyordu. Argun Han bu isteği kabul etti. Argun Hanın Rum'daki temsilcileri Geyhatu ve Hulagu, Anadolu'yu eskiden olduğu gibi ikiye bölerek, Kayseri başkent olmak üzere doğu bölümü Mesut'a, Konya başkent olmak üzere batıyı da Keyhüsrev'in oğullarına verdi. Keyhüsrev'in annesi ancak Türkmenlere dayanarak durumunu güvence altına alabileceğini düşündü. Bunun için Karamanoğullarını ve Eşrefoğullarını Konya'ya çağırdı. Eşrefoğullarına iki torununun naipliğini verdi. İki torun 1285 yılında bir ara tahta da çıktılar. Ancak Vezir Fahreddin Ali'ye mensup bir ordunun gelmesi üzerine, Eşrefoğulları topraklarına çekildiler. 1285 yılında iki küçük veliaht katledildiler.

Karamanlıların ve Eşrefoğullarının, eski düşmanları Keyhüsrev'in oğullarına umulan desteği vermiş olmaları mümkün değildir. Türkmenler hiç olmaz ise Mesut'a karşı çıkmamışlardı. Mesut, Türkmenlerin değer verdiği İzzeddin'in oğluydu. Selçuklular tarafından Türkmenlere karşı Batıya yerleştirilmiş olan Germiyanlar da yeni Sultan'a karşıydı. Fahreddin'in torunlarının elinden topraklarını almışlardı. Fahreddin ise Germiyanlara karşı Moğolları kullanmaya çalışmıştı. Ama sonuçta en zararlı çıkan Vezir Fahreddin'in kendisiydi.

İlhanlı Hanı Argun'un da karısı Hıristiyan'dı. Oğlu Olcaytu'yu Papa IV. Nicolas anısına Nicolas adı ile vaftiz ettirdi. Argun, bir önceki Han Ahmet'in yıktırdığı kiliseleri tamir ettirdi. Papaya kendinin de Hıristiyan olacağını bildirdi. 1285 yılında Papaya yazdığı bir mektupla İslam'ın elbirliği ile yok edilmesini önerdi. Mektup şöyle bitiyordu: " Müslümanların ülkesi ikimizin arasında yer aldığından, onları kuşatıp, yok edeceğiz ".

Bu sırada Fransa'da krallık iktidarının niteliği değişiyordu. XIII. Yüzyılın başından beri araştırmacılar Roma Hukuku üzerinde araştırma yapıyorlardı. Montpellier okulu hukukçuları yapılan araştırma sonunda yeni bir egemenlik kavramına varmışlardı. Bu " Kamu yararı " idi. Ortak yarar söz konusu olduğunda iktidarın özel mülkiyet ilgisi bitiyordu. Montpellier hukukçuları bu fikirlerini yayıyorlardı. Ama Fransa'da aynı zamanda " kralın adamları " denen ufak yönetici gurup, kendini iktidarın koruyucusu görmeye başlamıştı. Kralın adamları " kamu iktidarı " düşüncesinden etkilendiler. Buradan şu sonucu çıkardılar, krallık sınırları içinde tam egemenliği sadece kral kullanırdı. Tabii " imperium " hakkını kral kullanır derken, onun adına biz de kullanırız demek istiyorlardı. Buradan hareketle zaman içinde otorite kralın adamlarına da geçti. Ama bu geçiş veya otorite kullanımı, bireysel bir geçiş değildi, topluca hepsine birden yani onların temsil ettiği hükmi şahsiyete bir geçişti. Bunun sonucu olarak yönetim mekanizması kendi kendine işlemeye başladı. Bu mekanizmayı temsil eden hükümet görevlileri kralın kişiliğini gölgede bırakmaya başladılar.

Bu yıllarda Memluk atlıları sık sık Kilikya Ermenilerini cezalandırma akınları düzenliyorlardı. Ermeni toprakları durmadan yağmalanıyordu. Moğolların Memluklar karşısında sürekli yenilmesi, Abaka Hanın ölümü, devam ede gelen Memluk ve Türkmen yağma akınları nedeniyle Kilikya Ermeni kralı III. Leon artık Moğol yardımından umudunu kesmiş, Memluklu Sultanı Kalavun ile anlaşma yapmanın yollarını aramaya başlamıştı. Templier şövalyeleri barış çalışmalarında aracılık ediyorlardı.

1285 Haziran ayında 10 yıl, 10 ay, 10 gün ve 10 saatlik bir barış anlaşması yapıldı. Ermeniler Memluk Sultanlığına yılda 1 milyon dirhem vergi ödeyeceklerdi. Ermeniler tutukladıkları tüm tüccarları serbest bırakacak ve mallarını da iade edeceklerdi. Ancak bu anlaşma uzun sürmedi. Kendilerini veya Moğolları kuvvetli hissettikleri zamanda Ermeniler anlaşmayı bozdular.

Artık Anadolu Selçuklu hazinesi tükenmişti. İlhanlılar Kazvinli Fahreddin adlı bir kişiyi Sultan Mesut'a sormadan vezir atadılar. Pervane, Sahip Ata ve diğerleri de İran kökenliydiler. Ama aileleri uzun zaman önce gelmişlerdi ve bu kişiler çoktan Anadolu ile bütünleşmişlerdi. Kazvinli ise Anadolu için tam bir yabancıydı. Anadolu'dan çok daha fazla vergi geliri elde edeceğini söyleyerek işi almıştı. Kazvinli Fahreddin cebini çabuk doldurmak hevesindeki bir İranlı tahsildar kadrosu ile birlikte geldi. Onunla birlikte Anadolu'daki zulüm ve soygun daha da arttı. Kazvinli'nin yöntemleri keyfiydi, hiçbir kanuna uymuyordu. Köylüler tarlalarını bırakarak kaçmaya başladılar. Vergi gelirleri de artacağına düşüyordu. Konya Ahi lideri Ahmet Şah, silahlı adamları dolaşıp, vergilerin çokluğundan yakınmaya başladı.

Kilikya'ya Türkmen yerleşimi, 1286 - 88

Çağatay Hanlığı

İskoçya kralı III. Alexandre 1286 yılında attan düşerek öldü. 1124 yılında I. Davit'den III. Alexandre ölümüne kadar süren dönemde İskoçya İngiltere krallığına vassal olarak yaşamıştı. Bu dönemde İskoçya ve İngiltere krallık ilişkileri oldukça iyiydi. Ancak bu dönemde, İskoç kralları kültürel bir değişim geçirerek, kendilerini Fransız gibi hissetmeye başlamışlardır. Bu değişim halka da sirayet ederek, İskoçlar kendi aralarında İngiliz kültürünü takip edip, İngilizce konuşanlar ve Fransız kültürünü takip edip Fransızca konuşanlar olarak bölündüler. Bu dönemde İskoç krallarına karşı pek çok ayaklanma oldu. Ayrıca Fransız ve İngiliz yanlıları da kendi aralarında dövüştüler.

III. Alexandre'ın tahta geçebilecek çocuğu yoktu, hepsi ölmüştü. İskoç liderler, Alexandre'ın 4 yaşındaki kız torunu Marguerite'ı (Norveç hizmetçisi-The Maid of Norway olarak tanınır) kraliçe ilan ettiler. Yaşından dolayı İskoç liderler, Marguerite yetişene kadar İskoçya'yı yönetmesi için geçici bir hükümet kurdular.

1286 yılında Karaman Beyi Güneri Bey, Kilikya Ermeni Krallığı üzerine bir yağma akını yaptı. Oldukça büyük tahribatta bulundu. Ermeni Kralı ve Selçuklular durmadan Moğollara yakınıyorlardı. Moğol Hanı Argun Han, Karaman topraklarına bir ordu yolladı. Güneri Bey dağa çıktı. Selçuklu – Moğol ordusu Larende'yi tahrip etti. Kısa bir süre sonra Keyhatu Karamanların üzerine yürüdü ama Güneri Bey dağdaydı. Selçuklu-Moğol birleşik orduları bu sefer de diğer seferlerde olduğu gibi davranıyordu. Sonra birden bire bir Türk saldırısı oldu. Moğollar ani bir hücuma uğramış ve feleğini şaşırmışlardı. Sonra toparlanıp etrafı yakıp, yıktılar. Kaçan kaçmıştı, kimseyi bulamadılar. Birleşik ordu geri çekilir çekilmez Karamanlar da geri döndüler.

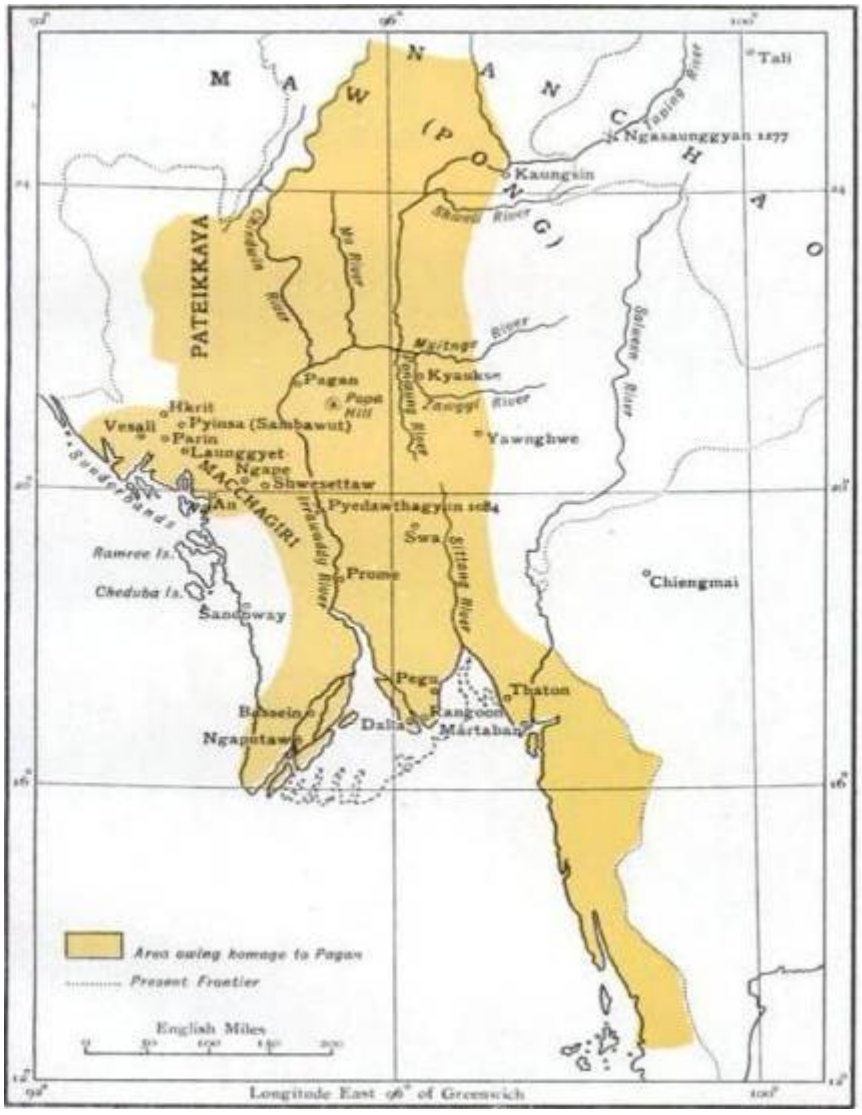
1287 yılında Altınordu tahtına Tula Buka (1287 – 1290) çıktı. Tula Buka Şaman dinindendi, dolayısı ile Tuda Mengü zamanında başlayan Kıpçakların Müslüman olması hareketi, bu Han zamanında durdu. Ama peşinden tekrar başlayarak, hızlandı ve 1320 yıllarına gelindiğinde Kıpçaklar çoğunlukla Müslüman olmuşlardı. Tula Buka'nın da tahta çıkabilmesinde büyük komutan Nogay önemli bir rol oynamıştı.

İlhanlı gümüş tabak

Bu sırada İlhanlı tahtında Argun Han vardı. Uzun zamandır Batı Hıristiyanları ile İlhanlılar arasında elçiler gidip, geliyordu. Bunlardan biri olan Rabban Çauma ilgi çelicidir. Rabban Çauma'nın Öngüt Türklerinden olduğu sanılmaktadır. Nasturi Hıristiyandı ve Pekin yakınlarında doğmuştu. Yüksek rütbeli bir papazdı. İlhanlı Hanı Argun Hanın mektuplarını Papaya, Paris'te IV. Philippe'e (Güzel), Bordeaux'da İngiltere Kralı I. Edward'a (Eduard) götürmekle görevlendirildi (1287). Rabban gezilerini anlatmıştır. Nasıl Marco Polo Batıya doğuyu anlatmışsa, Rabban da Doğuya Batıyı anlatmıştır. Bu Türk, Roma'da kardinallere Moğolların Hıristiyan olmasındaki önemi anlattı. Pek çok Moğol'un Hıristiyan olduğundan bahsetti. Kudüs'ü kurtarmak için Papanın Argun Hana yardım etmesinin önemini belirtti. Nasturi Patriği Fransız ve İngiliz kralları ile de görüştü. Ama bu iki kral birbirleri ile savaşmaya hazırlandıklarından, Türk Patrik İran'a eli boş döndü.

1287 yılında Çağatay Hanı Duva, Pencap'ı yağmaladı. Anadolu'da ise Kazvinli Fahreddin 2 yıl vezirlik yaptıktan sonra, işleri daha da kötüye götürdüğü için yargılanıp öldürüldü. Kazvinli yerine geçen Ahmet Lakuşi ondan aşağı kalmadı. Anadolu Selçuklu devleti zayıflayınca zenginler çeşitli nedenlerle miri toprakların bir kısmına el koymuşlardı. Ahmet Lakuşi, gasp edilen miri toprakları geri alacağını söyledi. Tüm zenginler başkaldırınca da karar Moğol valisinin emri ile geri alındı.

Pagan Krallığı, Burma

Bu sırada Kubilay Hanın orduları Burma'da (Myanmar), " Pagan Savaşını " kazanarak, Bagan'a girmişlerdi. Bundan önce 250 yıl Burma'nın en büyük hükümdarlığı " Pagan Krallığıydı " (1044 – 1287). Moğollar kısa bir süre sonra çekildiler. Onlardan sonra, Pagan krallığı kendini toplayamadı, pek çok küçük devletçik var oldu. Bunların içinde hesaba katılır büyüklükte olanlara, sırası geldikçe değinilecektir.

Moğollarla birlikte Burma'ya Shan halkı da gelmişti. Bunlar Moğollardan sonra, ufak devletler içinde oldukça derlitoplu bir devlet olan Shan eyaletlerini kurdular (1287 – 1557).

1288 yılında Marko Polo Güneydoğu Asya'yı ziyaret etmişti. Bu sırada Khmer imparatorluğu çöküşün eşiğine gelmişti. Çampa (Şampa) devleti de ikiye bölünmüştü ama sakin bir dönemdeydi.

1288 yılı başlarında, Anadolu'da Türkmenler ile Moğollar arasındaki mücadele her iki tarafı da iyice yıpratmıştı. Karaman, Germiyan, Eşrefoğulları gibi Türk beyleri, Konya'ya gelip Sultan II. Mesut'a itaatlerini bildirdiler. Kasım 1288 de 40 yıldır Anadolu Selçuklu devletini yöneten ve çeşitli badirelerden atlatan büyük devlet adamı Fahreddin Ali öldü. Artık Rum Selçuklularını dereden geçirecek kimse kalmamıştı. Bundan sonra, Moğollar Anadolu Selçuklu devletine siyasi, askeri ve mali olarak el koydular. Anadolu'ya pek çok sayıda İranlı devlet memuru geldi.

1288 yılında Tokat'ta Ahmet paşa Camii yapıldı.

1289 yılından, III. Leon'dan sonra Kilikya Ermeni Krallığı içinde sık sık karışıklıklar çıktı, krallar değişti. Bu karmaşa durumu Çukurova'nın gerek Türkler ve gerekse Memluklar tarafından işgal edilmesini ve Türkleşmesini kolaylaştırdı. Afşar, Bayındır, Kınık, Dögen, Bayat, Beydili, Üregir boyları, Ağaçeri ve Varsak aşiretleri Kilikya'ya yerleştiler.

III. Leon'dan sonra Ermeni tahtına oğlu II. Hetum geçti (1289 – 1292).

Osman Gazi Beyliğe doğru Gidiyor, 1289

1289 yılında Kayı aşireti başındaki Atman (Osman) Bey İnönü ve Eskişehir'i ele geçirdi. Bu tarihte etrafına kendinin Uç Beyi olduğunu belirten yazılar yollamaya başladı. Atman Bey bağımsız hareketlerine başlarken Ahilerle de ilişki kurmuştu. Bu meyanda Eskişehir İtburnu'nda tekkesi olan Ahi Şeyhi Edebali'nin (Ede-Bali) kızı Mal Hatun ile evlenmişti. Osman Beyin kayınbabası Şeyh Edebali'nin (öl. 1325) Osman Beyin yükselişinde rolü büyüktür. Edebali, Babai şeyhi İlyas gibi Vefaiyye tarikatındandı.

Saygıdeğer bir kişilik olan ve kent gurubu Ahilerin Şeyhi olan Edebali'nin neden kentlerde değil de Söğüt ucu gibi bir uçda, kendi köşesine çekilip yaşamış olduğu enteresandır. Bir düşünür olarak Edebali, belki Anadolu'nun geleceğini uçlarda görmüştü. Kızını Osman Beye vermesi sayesinde, Atman (Osman) Beyin ünü sadece Söğüt'te değil, Anadolu'nun içlerine kadar duyulmuş oldu. Atman (Osman) Bey arkasına Ahilerin desteğini almıştı.

Osman Beyin Ahilerle olan yakın ilişkisi ona Şeyh Mahmut Gazi, Ahi Şemseddin, Ahi Hasan ve daha sonra vezir-i azam olacak olan Çandarlı Kara Halil'in desteğini getirdi. Osmanlı devletinin ortaya çıkışı ve yükselişi, öyle dendiği gibi bir aşiretin kahramanlık ve fütuhat isteği ile izah edilemez. Selçuklu ve İran müesseselerinin ve buralardaki bürokrat kadroların Osmanlı devletinin oluşmasında olmaz ise olmaz bir etkisi vardır.

Osman Gazi, ele geçirdiği yerlerdeki Hıristiyan halkı hemen koruması altına alıyordu. Onları Germiyanoğulları gibi diğer beyliklerin yağmasına karşı korumak gerekiyordu. Bu, Hıristiyanları hoşgörü ile kendi tarafına kazanmanın yoluydu. Osmanlı, Rum halkı korumuş, Rum Ortodoks rahiplerinin ayrıcalıklarını tanımıştır. Bu hoşgörülü muamele Osmanlının hızlı yayılışının anahtarıdır.

Tam bir Ahi geleneğine uygun olarak, şeyh Edebali, Osman Gaziye kılıç kuşandırmıştır. Böylece yağma savaşları daha bir dini veçhe kazanmıştır. Zaten savaşların gaza uğruna yapılıyor görüntüsü veya maskesi veya inanmışlığı vardı. Artık Osmanlılar kendilerini Allah'ın kılıcı sayıyorlardı. Bunu sanan sadece Osmanlılar değildi. Bizanslılar ve hatta Martin Luther de ileri tarihlerde bunu böyle kabul edecekti. Osmanlı Allah'ın Hıristiyanları cezalandırmak için Batıya yolladığı felaketti.

Osman Gazi, ahilerin yanı sıra hukukcuların da (fakih) yardımını almıştır. Yeni ele geçirilen bir bölgenin yönetim olarak örgütlenmesinde ahiler ve hukukcular hemen yardım etmektedirler. Hukukcular (fakih) Osman Gazi tarafından kendilerine vakıf tarzında tahsisler yapılarak mükafatlandırılırdı. Bu muamekle, yeni hukukcuların Osman Gazi yönetimindeki topraklara gelmesinde teşvik edici oluyordu. Bu da bürokrasiyi gittikçe kuvvetlendiriyordu.

Atman Bey (Osman Gazi) zamanından daha önceden beri Türkmenler köylere yerleşmeye başlamışlardı. Bu yerleşimlerin bir kısmına köy imamı tayin ediliyordu. Tayin edilen bu imam, köyün İslami kurallara göre şekillenmesini sağlıyordu. Yerleşen Türkmen Alevi inançlı olmasına rağmen sanırız bu imamlar nedeniyle, köyler Sünnileşmeye başladılar. Hukukçular sayesinde Osmanlı yönetimi ile Sünni İslam arasında bir yakınlaşma ve iş birliği de doğuyordu.

Din adamlarının (hukukçu, fakih), beyliğin ve genel olarak beyliklerin örgütlenmesinde danışmanlık yapmaları ilk vezirlerin de onlar arasından seçilmesi sonucunu getirecektir. Bunlar arasında Sinanüddin Yusuf ve Çandarlı Kara Halil önemli örneklerdendir.

1289 yılında Ankara'da Ali Şerefeddin Arslanhane Camii yapıldı.

Haçlı Kırallığının Sonu, 1289, 90

Akka kuşatması 1291

Artık Suriye ve Filistin'deki Haçlı limanlarına Batıdan yardım yeteri kadar gelmiyordu. Batı kendi içinde dövüşmekle meşguldü. Memluk Sultanı Kalavun, durumu değerlendirip, Haçlı limanlarını bir bir almaya başladı. 1289 yılında Trablus Müslümanların oldu. 1291 yılında Memluklar Akka'yı ele geçirdiler. Bu gelişmenin peşinden tüm şövalye kuruluşları ve bu arada Teutonique şövalyeleri de kutsal toprakları terk ettiler.

Memluklara Akka'nın peşinden Sur, Sayda, Beyrut, Cübeyl teslim oldu. Böylece Haçlıların 1097 yılından başlayan hakimiyetleri 200 yıl sonra tamamen bitmiş oldu. Memluklar Haçlılara son verirken İtalyan Cumhuriyetleri olup bitene tepkisiz kalmışlardı. Hatta 1290 yılında Cenevizliler Memluklarla bir ticaret anlaşması bile imzaladılar. Karşılığında İskenderiye'deki Notre Dame kilisesini, ticari ve adli haklar elde ettiler. Aynı yıllarda Fransa ile Aragon kralı savaşıyordu. Aragon Krallığı ile Memluk Sultanlığı karşılıklı bir savunma anlaşması imzaladılar. Aragon Kralı Memluklardan parasal destek beklemekteydi.

1290 yılında toplam sayıları 2500 civarında olan Yahudiler İngiltere'den kovuldular. Bunların mal ve mülklerine el kondu. İngiltere halkı rahatlamış, İngiliz hazinesi kendine gelmişti. Bu gidenler XVII. yüzyıla kadar geri dönmediler. Geri dönüşleri Oliver Cromwell'in onların geri dönmelerini istemesi ile oldu.

İster İngiltere'de, ister Fransa'da olsun, işçi, köylü ve esnaf gibi halk ile iç içe girmiş Yahudi toplulukları yoktu. Yahudiler üst düzey tüccarlardı. Bu nedenle de sayıları azdı.

1290 yılında Trabzon devletinin batı hudutlarında Bazı Türkler (Türkmen) dağlara yerleşmişlerdi. Bundan birkaç yıl sonra Gürcü kaynakları Bayburt ve İspir dolaylarında, çok büyük bir Türk gurubuna karşı kazanılmış bir zaferden söz etmektedir.

Avrupa Meclisleri

Meclisler çeşitli Avrupa ülkelerinde birbirinden farklı adlar taşıyorlardı. Latincesi " Diaeta " idi. Bu meclisler bütün ülkelerde, ayrı ayrı salonlarda toplanıp, kendi başlarına çalışan şubelere bölündüler. Bunlara oda anlamına gelen Fransızcada Chambre, İngilizcede Chamber, İtalyancada Camera dendi. Bunların sayısı meclisin o ülkedeki yapısına bağlı olarak farklıydı. İngiltere ve İskoçya parlamentolarında, Kastilya costeslerinde, Macaristan ve Polonya diaetlerinde yalnız 2 oda vardı. Biri derebeyi ve yüksek ruhbana aitti, diğeri küçük rütbeli asillerle kent temsilcilerine aitti. Fransız Etat'larında ise 3 oda vardı. Bütün Alman devletleri ile Katalonya'da da 3 oda mevcuttu. Aragon ve İsveç'de 4 oda vardı. Aragon ufak asiller ile kent temsilcilerini ayırmıştı. İsveç'de fazladan köylüler vardı.

Bu meclis yapıları XIX. Yüzyıla kadar böyle geldi Sonra bütün Avrupa ülkeleri İngiltere parlamentosunun yapısını tercih ettiler.

Bu meclisler, ancak kral istediği için varlardı. Kral onları istediği zaman toplantıya çağırıyordu. Bu çağırma bir emirdi. Çağrılanlar masraflarını ceplerinden ödeyerek toplantıya gelmek ve kralın istediği sürece orada kalmak zorundaydılar. Bu toplantılar bir hak değil, bir ödevdi.

Odalar aynı kentte toplanıyorlardı. Oturumları da aynı zamanda yapılıyordu.

Tabii kralın toplantıları canı istediği zaman durdurmak, meclisleri de fes etmek hakkı hep vardı.

İlk başlarda bu meclisler sadece kralın töreye aykırı verdiği istisnai kararları onaylamak için varlardı. Bunun dışında bazı yazılı kurallar da koydular. İngilizler " common law " (töre) den farklılaşsın diye bunlara " statute " dediler.

Törelere göre özel mülkiyet tartışmasız dokunulmazdı. Kral bu mülkün bir kısmını vergi olarak alırken, mülk sahibinin rızasını alması gerekiyordu. Bu iznin mülk sahiplerinin temsilcilerinden oluşan bir meclisten istenmesi daha pratikti. Meclis bu durumda istenen para miktarını uzun uzun tartışıp, ödemeye razı olduğu parayı belirliyordu. Bu belirleme daha sonraları oylama ile yapılır oldu. Bu da meclislerin başlıca rolünü belirledi.

Doğal bir akış olarak, meclisler rıza verirken karşılığında şikayet tarzında bazı tavizler elde etmeye çalıştılar. Bazı durumlarda suiistimallere karşı yazılı vaat almayı başardılar.

Meclis sadece İngiltere'de yeni kanun çıkarmayı başarabildi. Meclis bir dilekçe (petition) hazırlıyor, bunu kral kabul edince dilekçe kanun haline getiriliyordu.

Doğu Avrupa krallıklarında meclis kralı anlaşmaya zorladı. Kral tebaasına saygı göstermeyi kabul etti. Ülkenin bütün görevlerini memleketin asillerine bırakmayı taahhüt etti.

İngiltere ve İskoçya tam birleşirken… ,1290

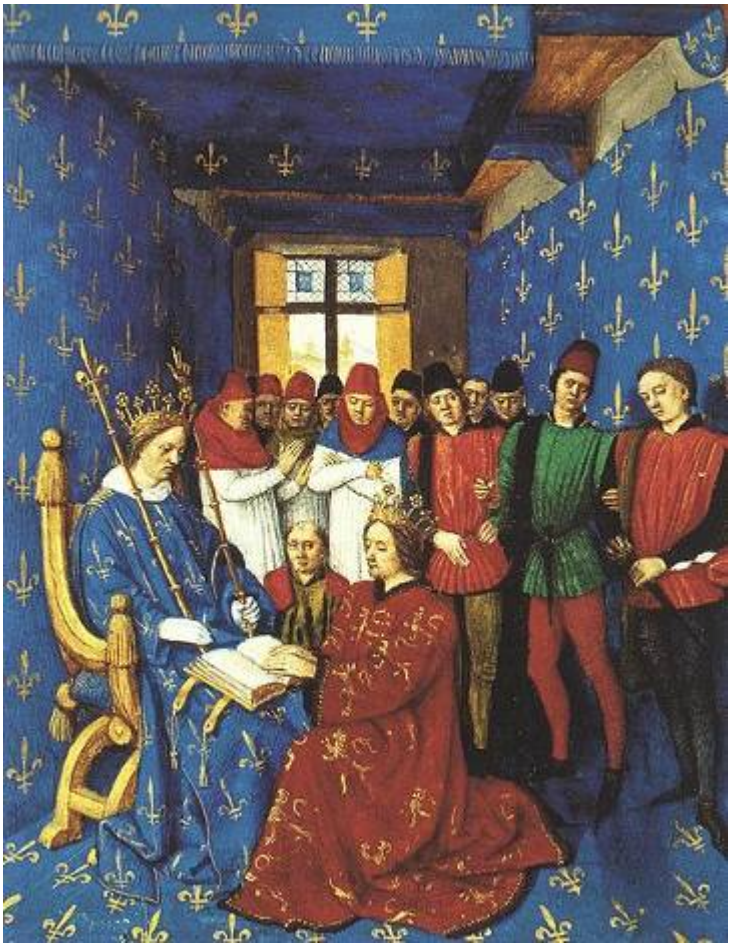
Caernarfon Kalesi, I. Edward'ın İskoç kalelerinden biri.

1290 yılında, İskoçya muhafızları, İskoç kraliçesi Marguerite ve İngiliz kralı I. Edward'ın (Edouard'ın) oğlunun evlenmesini öngören bir anlaşma imzaladılar. Böylece iki krallığın birleşmesinin yolu da açılmış oldu. Birgham anlaşması imzalanırken, İskoçlar, adetleri, kanunları, hakları, hürriyetleri açısından, İskoçya'nın İngiltere'den farklı bir ülke olarak kalmasında ısrarcı olmuşlardı.

Marguerite, Norveç'ten İskoçya'ya dönerken yolda hastalandı ve öldü (1290). Onun ölümü ile Dunkeld hanedanı bitti ve İskoç tahtı için 13 aday ortaya çıktı. Bunların içinden Bruce kabilesinden Annandale senyörü olan Robert Bruce (gelecekte kral olacak olan I. Robert'in büyük babası) ve Galloway senyörü olan John (Jean) Baliol en önemlileriydiler. İki aile arasında çıkacak bir iç savaştan korkan İskoç Muhafızları, İngiliz kralı Edward'ı (Edouard'ı) hakem olmaya çağırdılar. Fakat Edward, bağımsız hakem olarak gelmek yerine, büyük bir ordu ile İskoç-İngiliz sınırına geldi. Tartışmalara çözüm bulmak için özerk statüde bir lord olarak geldiğini söyledi. Edward kendi hakimiyetini kabul ettirmek için, İskoçya'da epey terör yarattı. Bu esnada ölen İskoçlar arasında, daha sonra çok önem kazanacak olan William Wallace'ın babası ve ağabeyi de vardı. Bu olaydan sonra Wallace İngilizlerden nefret etmeye başladı. 1292'de, Edward, John Balliol'u özerk olarak tanımladığı İskoçya'nın hükümdarı seçti. İskoçya İngiltere'nin vassallı olmaya devam ediyordu.

Batı Avrupa krallarının gelirleri kendi arazilerinin ürünlerinden; pazaryerleri, ayakbastı parası gibi resm ve vergilerden; para cezalarından ve müsaderelerden ibaretti. Bunlara kralların

uyrukları olan derebeylerinden istedikleri yardımları da katmak gerekiyordu. Ancak her şeye rağmen orduların giderlerini ödemeye kaynaklar yetmiyordu. Bu tarihlerden itibaren Fransa ve İngiltere kralları yeni usuller kullanmaya başladılar. Tabalarının tümünden, aynı tarzda hesaplanan vergi istediler. Bu vergi menkul ve gayrimenkul gelirlerinin bir kısmını kapsıyordu. Ayrıca bu her iki kral da Yahudileri ülkelerinden kovarak, mallarını müsadere ettiler. Ayrıca İngiltere ihracat üzerine ciddi bir vergi koydu.

I. Edward Aquitaine dükü olarak Fransız kralı Güzel Philip'e vassal

Fransa halkı olsun, İngiltere halkı olsun bu para toplama usullerini adaletsiz buldular. Buna Latince " male tolta " (kötü toplama) dediler. Bunun üzerine İngiltere kralı Edward " bütün krallığın müşterek rızası olmadıkça " hiçbir yeni vergi tahsil etmeyeceğine dair söz verdi. Yani vergi için artık Parlamentonun rızası şart oluyordu.

Fransa kralları ise vergiyi ya tüm ülkenin veya bir eyaletin " Etat meclislerinden " istediler. Bunu yaparken de feodal dönemden kalma bir yasaya dayanacaklardı. Bu yasa sıkışık haldeki kralın feodal beylerden yardım istemesi hakkını krala veriyordu. Vergi değişik adlar altında tüm ülkelerin adetleri içine giriyordu.

Önce devletler, vasıtalı veya vasıtasız vergilerin hangisini kullanacakları konusunda, bir süre kararsız kaldılar. Sonra her ikisini de kullanmaya başladılar. İlkin anapara ile gelir üzerinden sabit bir oran almak amacı ile toprak ve evler üzerine vasıtasız vergi kondu. Ancak bunlara değer biçmek zordu. Bu nedenle her kent veya köy üzerinde ödenecek olan parayı tespit ettiler. Bu paranın halka bölünmesi ve paranın toplanması işini yerli otoritelere bıraktılar ve yerli otoriteleri bundan sorumlu tuttular.

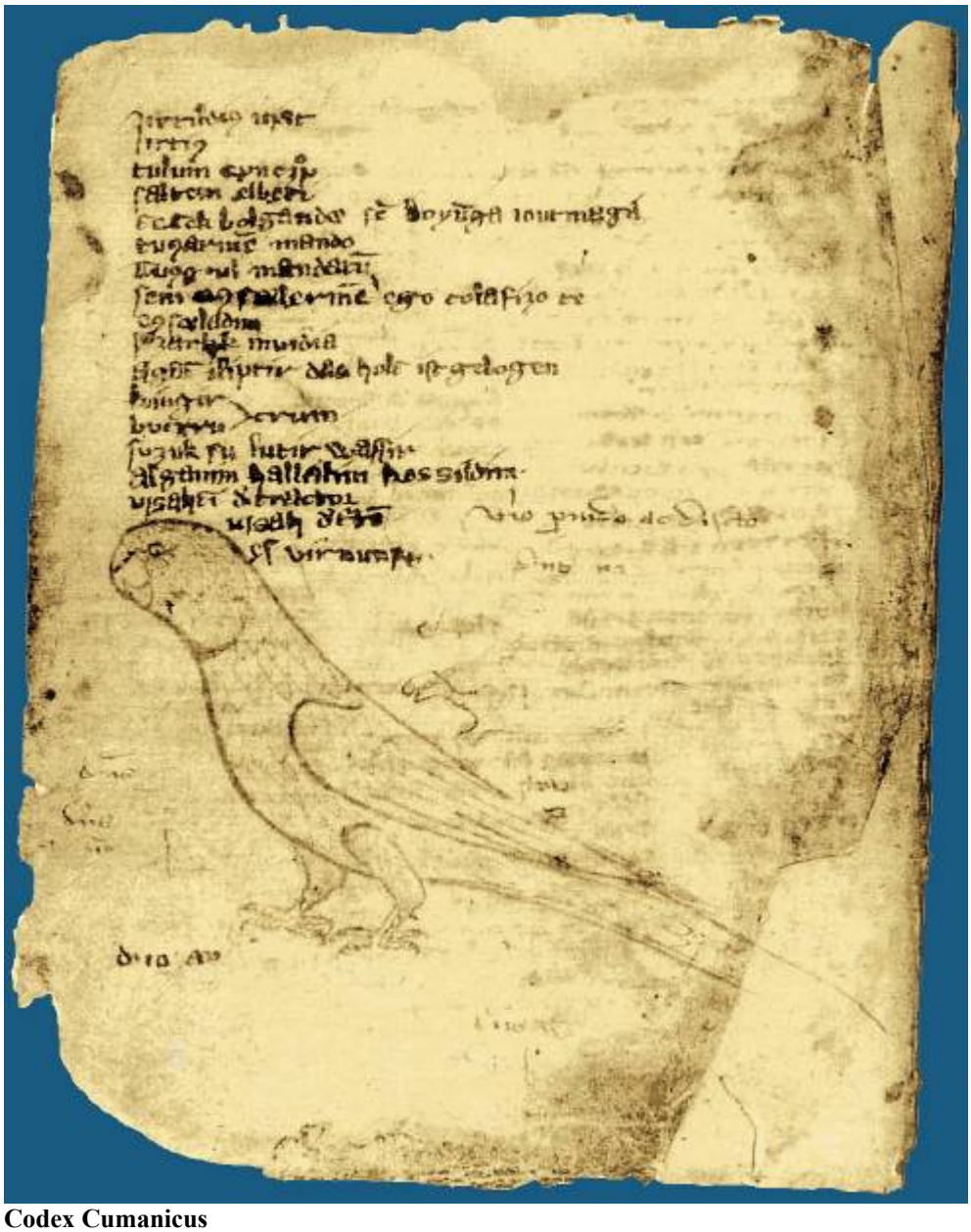
Bu arada asiller verginin kendi şahsi toprakları üzerinde değil, kiracıların toprakları üzerinden tahsil edilmesine razı olmuşlardı. Macaristan ve Polonya'da ise asiller kendilerini her türlü vergiden muaf ettirdiler.

Pazarlarda satışlar üzerinden 1/10 nispetinde vasıtalı vergi alınıyordu. Bu vergi Arapçadan İspanya kanalı ile gelen " alcavala " dendi. Fransa'da bu vergi, çok satılan malların ve özellikle içkilerin satışlarına da uygulanır oldu. Bu vergi mültezimler aracılığı ile tahsil edildi. Tuzun satışı kralın tekelindeydi. Kral bunu da mültezimler aracılığı ile yaptı ve adına

Arapçadan gelme “ gabelle “ dendi. İngiltere ise mallarını limanlar üzerinden ihraç ettiğinden, kolayca ihraç mallarına vergi koyabildi.

İngiltere kralı I. Edward daha önce Galler ‘i de ülkesine katmıştı. Edward hükümet edebilmek için mali organları geliştirdi. Bu arada ticaret zaten gelişmişti. Edward ondan yararlanarak gümrüklerden, ithal edilen şaraplardan, ihraç edilen yün ve deriden vergi almaya başladı. Londra’ya yerleşmiş olan İtalyan iş adamlarından borçlar aldı. Edward öncesi İngiltere krallığı fakir bir krallıktı. Edward onu zenginleştirmedi, ama uyguladığı mali politikalarla da hazineye yük yüklemeden politikalarını gerçekleştirdi.

I. Edward krallığının yüceliğini ilan etmekten hoşlanıyordu. Bu nedenle sık sık parlamentoları toplantıya çağırdı. Parlamentolara kontluk şövalyeleri ile kent burjuvalarının temsilcilerini de aldı. Böylece yönetimi yaygınlaştırdı. Bu aynı zaman da halk ile bir bütünleşme de getirdi. Kısa süre sonra İngiltere krallığı Fransa krallığı kadar güçlü bir krallık olacaktı.

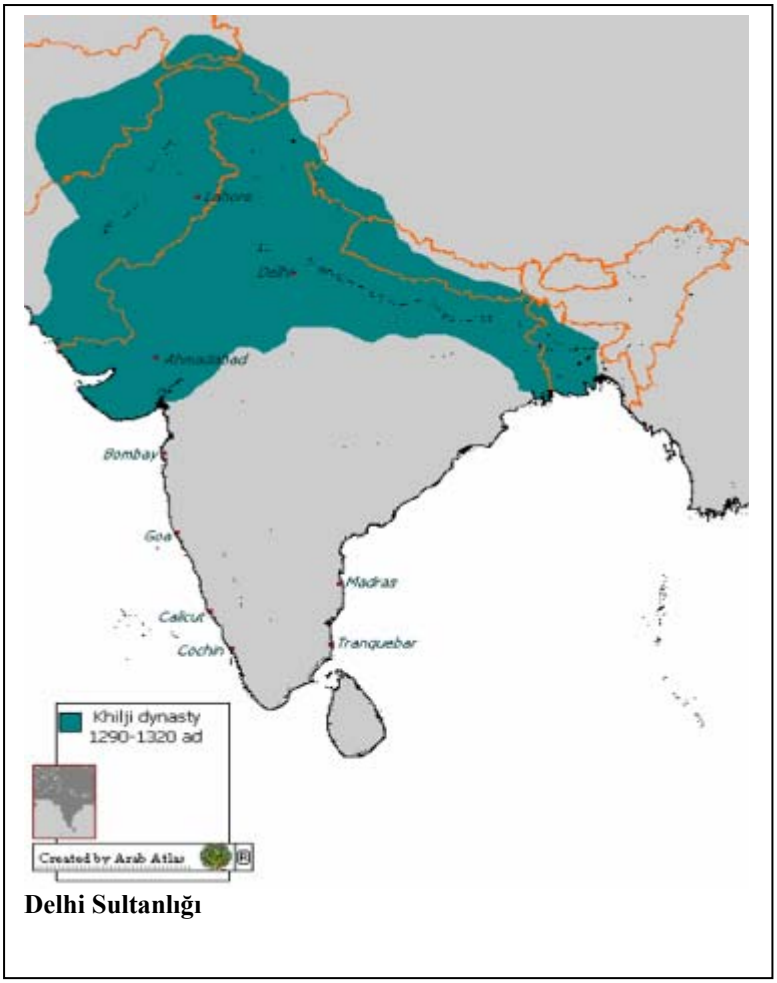

Codex Cumanicus

Altınordu devletinin Batı Avrupa ile ilişkileri düzgündü. Ceneviz ve Venediklerle ticaret anlaşmaları imzalamış, onlara üst vermişlerdi. Bundan faydalanmak isteyen Fransisken rahipleri, Ortodoks Kumanları Katolik yapmaya giriştiler. Papazlar Kumanlar için duaları Türkçeye çevirdiler. Codex Comanicus adlı ünlü sözlük yazıldı. 1294 ve 1295 yıllarında dinsel Kuman metinleri kaleme alındı. Bunlar 1340 yıllarında tekrar yazılacaktı. Bu Türkçe Kuman külliyatı bugün Petrarca kitaplığında muhafaza edilmektedir.

1290 yılında Hindistan'da Delhi tahtına Celaleddin Hallaci çıktı (1290 – 1296). Celaleddin Hallaci'nin esas ismi Firuz Şah'tı. Hatırlanacağı gibi Hallac Türk kabileleri kimine göre İranlaşmış veya kimine göre Afganlaşmıştı. Bir Hallac Türkü olan Firuz Şah, Delhi sarayında yaşıyordu. Delhi tahtına Celaleddin Hallaci adı ile el koydu. Hallaci hanedanı 1320 yılına kadar Delhi Sultanlığında iktidar olacaktır.

Çağatay Hanlığı Hindistan'a yağma akınları yapmayı (çapulculuk, eşkıyalık, talan) adet haline getirmişti. Bu adet zaten göçebelerin genel yaşam biçimiydi. Bir yandan da Kabilistan'a yerleşen ve yerini sağlamlayan her topluluk bu karlı işi yapardı. Akınların merkezindeki Delhi, genelde altınları sayesinde, bazen de askerleri sayesinde kendini bu akınlardan kurtarırdı. Çağataylıların Hindistan akınları hiçbir zaman kalıcı ve işgal edici olamamıştır. Delhi Sultan ve beyleri daima kendilerini kurtaracak bir yol bulmuşlardır.

Delhi Sultanlığı

Batı Avrupa'da dinin algılanışında gelişme

XIII. yüzyılda Kilise adamları ve özellikle alt tabaka ile ilişkileri fazla olan Fransiskenler dinin halk tarafından algılanışında değişiklik yapmayı tamamladılar. O zamana kadar inananlar çok güçlü ve her yerde hazır ve nazır olan ve denetleyen bir Tanrı ile yine her yerde hazır ve nazır olan ve kendisine kötülük etmeye çalışan bir Şeytanın varlığına inanıyorlardı. Halk kıyamet gününden korkuyor. Cehennemin tarif edilemez azapları içine düşmekten kurtulmanın yollarını arıyordu. Aslında Hıristiyanlığın başlangıcında sevgi dolu bir şefkat duygusu vardı. Bu sevgi ve şefkat ki kadınların Hıristiyanlığa yaklaşmasına ve onu benimsemesine yol açmıştı. Kadınlar Hıristiyanlığı ilk benimseyenlerdendiler.

Kilise adamları ve Fransiskenler, İncil'den alınma gerçek veya sahte rivayetlerden, İsa'nın çocukluğuna ve Meryem'in hayatına ait anlatımlar çıkarmışlardı. Bunlar yaşadıkları çağın yaşam tarzı ile hemhal edildiler. Böylece ortaya halkça sevilen, safdil ve şefkatli Hıristiyanlık oluştu. Şimdi sert bir yargıç olan Tanrı arka plana çekilmişti. Çocuk Tanrı ile Meryem Ana'nın sevimli çehreleri, sevgi haline dönüşmüş bir inancı simgeliyordu. Buradan kadın

şeref mevkiine oturdu. Notre Dame, Madonna, Our Lady, Liebe Frau kadına verilen adlardı. Yüceltilan bu kadın tıpkı şövalyenin hanımına yaptığı hizmete benzer bir tapınma ile karşı karşıyaydı.

Bu yeni duygular dini şarkılar ve halk hikayeleri için de ilham kaynağı oldular. Sanat yaptığı tasvirlerle bu yeni imajı körüklüyor, yeni imaj sanatı yaratıcılığa itiyordu.

Dini uygulama usulleri de Avrupalıların arzularına uyuyordu. Ayinler, yortular, rahip elbiselerinin zenginliği ve renkleri, ilahilerin ve şarkıların ağırbaşlı güzelliği halkı vecde getiriyordu. Hele buna orgun güçlü ve kulağa hoş gelen sesi katılınca durum ilahileşiyordu. Vaftiz, komünyon, ölmek üzere olanların vücutlarına yağ sürülmesi gibi takdis törenleri doğaüstü bir hal alıyordu. Dualara hastalıkları önleyici bir güç olarak da bakılıyordu. Azizlerin mezarlarının ve emanetlerinin doğaüstü bir gücü vardı. Bunların türbeleri hastalarla, çocuk isteyenlerle, çeşitli dileklerde bulunanlarla dolup taşıyordu. Dini geçitler büyülü bir kudret edinmişlerdi. Bir azizin emanetlerini taşıyan süslü sandıklar sokaklarda dolaşıp, kıtlığa, salgın hastalıklara, kuraklığa ilaç oluyorlardı.

Türkçe ileri çıkıyor, 1290 - 92

Bu sırada Anadolu'da pek çok Türk kabilesi bağımsızlaşmıştı. Bunun tarih açısından önemli sonuçları oldu. Türkmenlerin sosyal ve mistik eğilimleri sonucunda pek çok tarikat ortaya çıktı. Bunların içinde en önemli iki tanesi, az önce görülmüş olan Mevlevi tarikatı ve Bektaşiliktir. Mevlevilikten çok daha halkçı bir tarikat olan Bektaşilik, Osmanlı tarihinde önemli bir rol oynayacaktır.

Türkmenler için Farsça bir şey ifade etmiyordu. Onlar türkülerini kendi dillerinde, Türkçe söylediler. Giderek de mistik şiirleri ve kahramanlık öykülerini Türkçe yazmaya başladılar. Anadolu Selçuklu devletinin ölümü yavaş olmuştu. Ama bu uzun süre Türk halkında ulusal bir bilince yol açtı. Diğer taraftan Türk beyliklerinin bağımsızlıklarını elde etmeleri halka yeniden heyecan veriyor ve sonuçta gaziler Hıristiyan Doğu Roma'ya karşı saldırgan bir tutum alıyorlardı. Hıristiyanlar güçsüzdü. Anadolu'nun göbeği Moğollara baş eğmişti. Ama kenarlar, dağlık bölgeler, durmadan Hıristiyanlarla didişiyor, Doğu Roma'yı oradan buradan ısırıyorlardı.

Bu sırada Bizans'ta devlete ve kiliseye karşı çıkan Zelotlarla yapılan mücadele yavaş yavaş yumuşadı. II. Andronikos zamanında Bizans manastırları maddeten ve manen en parlak dönemlerini yaşadılar. Parası ve dolayısı ile ordusu iyice azalmış olan II. Andronikos Palaiologos, her yerde sorunlarını dostça çözmeye uğraşıyordu. Bununla birlikte fırsatını yakalarsa savaşmaktan da geri durmuyordu. Örneğin 1290 yılında Teselya'ya başarılı bir sefer yaptı.

1290 yılı geldiğinde Altınordu tahtına Toktay (Toktoa) (1290 – 1312) çıkmıştı. Kendinden önceki Hanlar gibi onun seçilmesinde de büyük komutan Nogay'ın önemli etkisi vardı. Zaten, Altınordu devletinin esas efendisi 1280 yılından beri Nogay'dı. Hanlar bir bir tahta çıkıyor, ama büyük komutan onlara ve devlete hizmet ediyor ve bir anlamda onu himaye ediyordu.

Anadolu'ya İlhanlılar ordu komutanı olarak Samagan Noyan'ı yollamışlardı. Samagan Noyan, halkın yağmalanmasını önlediği için halk tarafından sevilmeye başlamıştı. Moğol genel valisi de Geyhatu idi. Anadolu'da işler, halk açısından, yavaş yavaş düzelirken, İlhanlı hükümdarı Argun han öldü. Yerine kardeşi Baydu geçti. Geyhatu tahtı Baydu'nun elinden almaya karar verdi. Geyhatu, İlhanlı hakanı olmak için büyük bir ordu ile Anadolu'dan ayrıldı (Temmuz 1291). Geyhatu düşüncesini gerçekleştirip, İlhanlı Hanı oldu. Bu ayrılış, zaten bozuk olan Anadolu yönetiminde bir boşluk yarattı ve devlet yönetimi zaafa uğradı.

1291 yılında Cenovalı Jacopo Doria, Vivaldi kardeşlerden kiraladığı 2 gemi ile Batıya Okyanusa açıldı. Bu ve bundan sonra gelen Okyanusa açılma denemeleri başarılı olamadı.

1291 yılında Uri, Schwyz ve Unterwalden kantonlarının oluşturduğu üç orman kantonu temsilcileri bir Federal Beyanname altına imza attı. Beyannameye imza atan taraflar, o zamanlar Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu'nda Avusturya Düklüğünü elinde tutan Habsburg hanedanının hükmüne karşı çıkarak aralarında birleşmeyi taahhüt ediyorlardı. Buna eski konfederasyon denir

Şimdi, Batı Avrupa kentlerinde kent rejimi daha önce anlatılanlardan çok daha karmaşık bir hale gelmişti. Bu sıralarda Paris'in nüfusu 250 bin kişiyi bulmuştu. Paris bir yana bırakılırsa, Venedik, Cenova, Floransa gibi büyük ticaret merkezleri dahil kent nüfusu 50 bin kişiyi pek aşmıyordu. Almanya'nın büyük kentlerinin nüfusu 10 ila 20 bin arasındaydı. Londra hariç büyük İngiliz kentleri bu sayıların çok daha altındaydılar. Bu dönem Batı Avrupa kasabaları bin kişi kadardı. Bununla beraber son asırlar içinde pek çok yeni şehir kurulduğundan toplam kentli nüfusu çok artmıştı. Artık surlar kentleri içlerine alamıyorlardı. Kentler dış mahallelere doğru yayıldılar.

Kent nüfuslarının artışı zanaatkarlar arasında iş bölümünün çoğalmasına sebep olmuştu. Zanaatkarlar özel mesleklere bölünmüş ama bunların çoğu aynı lonca içinde kalmışlardı. Paris'te böyle vergiye tabi 350 çeşit meslek saptanmıştır.

Sultan Mesut Kayseri'de iken, Karamanoğulları Halil Bahadır'ın komutasında Konya'yı kuşattılar. Sultan Mesut, Geyhatu'dan yardım istedi. Geyhatu, Moğol ordusu ile geldi. Menteşe ili, Karamanoğulları ve Türkmenler çok ağır bir şekilde cezalandırıldılar. Pek çok Türk öldü ve çok esir alındı. İlhanlılar isyankar toprakları yağma ettiler (1292). Anonim Selçukname'nin çarpıcı anlatımı ile Moğollar, " Konya kapısından Denizli'ye değin öyle bir terör yarattılar ki, bu bölgede altı ay kuş uçmadı ".

1291 yılına gelindiğinde Anadolu'da " Cevlaki " tarikatı da yaygınlaşmıştı. Bunlara Kalenderi adı da verilir. Bu tarikat XI. yüzyılda İran'da başlamış Niksarlı Ebubekir adlı bir derviş sayesinde Anadolu'ya yayılmıştı.

1292 yılında Ermeniler için çok önemli olan Rumkale Memluklar tarafından ele geçirildi. Buradaki 30 binden fazla Ermeni Mısır'a götürülerek satıldı, esir yapıldı. 1292 yılında II. Hetum kendi isteği ile tahttan çekildi. Yerine III. Leon'un diğer oğlu III. Toros geçti (1292 – 1294).

Anadolu Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Mesut'un kardeşi Kılıç Arslan, Kastamonu Çobanoğulları beyi Yavlak Arslan'ı kendine Atabey yaparak sultanlığını ilan etmişti. Gıyaseddin Mesut üzerlerine yürüdü, ama yenilerek esir düştü. Arkadan yetişen kuvvetler Sultanı kurtardılar, yapılan savaşta Kılıç Arslan ve Yavlak Arslan öldüler. (1292). Sultan Mesut'un kurtarılmasında Şemseddin Yaman Candar'ın büyük yararlılığı olmuştu. Sultan Mesut Candar'a Kastamonu ve çevresini verdi. Böylece Candaroğulları Beyliği kurulmuş oldu.

Çobanoğulları döneminde Kastamonu'da bilim ve edebiyat gelişmişti. Astronomi, Fizik ve felsefede büyük üne sahip olan Kutbeddin Şirazi, İhtiyarat-ı Muzafferi adlı eserini Muzafferiddin Yavlak Arslan adına yazarak, ona ithaf etmişti. Çobanoğulları zamanında, Kastamonu'da hastane, cami, medrese, zirve ve hamamlar yaptırılmıştır.

Uç'ta gelişmeler, 1292, 93

Argun Hanın 1289 da Fransa kralı Güzel Philippe yazdığı mektup

Bu sırada Batıda Uç Beyi Osman'da da gelişmeler vardı. Bu anlatılacak olan olayların tam tarihi belli değildir. 1283 ile 1299 yılları arasında yaşanmış olmalıdır. Karacahisar tekfuru ve kardeşi, Osman Beye düşmandı. Osman Bey Karacahisar kentini alıp, devletini örgütlemeye başladı. Hıristiyanların terk ettiği boş kalan evleri Germiyan beyliğinden gelenlere verdi. Kiliselerin bazılarını camiye çevirdi. Gelişmiş bir Pazar kurdu. Bu Pazar Bilecik'ten bile insan çekiyordu.

Osmanlının komşusu güçlü Germiyan Beyliğiydi. Ama O Moğol tehdidi altında Osmanlıya karşı hareket edebilecek durumda değildi. Bu durumda, Osman Bey ile Moğollar arasında tampon olmuştu. Bu ise Osmanlıyı koruyan bir durumdu.

Atman (Osman) Beyin Harmankaya tekfuru Köse Mihal ile ilişkileri çok dostçaydı. Taraklı, Göynük ve Sakarya nehri çevresinde yerleşmiş Türkler ile Hıristiyanlar da dostça yaşamaktaydılar. Atman (Osman) ve Köse Mihal, ortak akınlar düzenleyerek çevre halkı yağmalıyor ama canlarına dokunmuyorlardı. Halk akınlardan bezmişti ama Osman Gazi kendine ait topraklar içindeki halkı da koruyordu.

Bu sırada Atman (Osman) Beyin Bilecik tekfuru ile olan iyi ilişkileri bitti. Tekfur'un sarayında verilen bir düğünde Osman Beye komplo kurulmuştu. Köse Mihal arkadaşına

durumu bildirmişti. Osman Bey kadın kılığına soktuğu birkaç adamını kaleye sokup, düğün eğlenceleri sırasında kaleyi ele geçirdi. Tekfur öldürüldü. Bilecik ele geçtikten sonra Osman Bey Bilecik'in gelirini Şeyh Edepali dergahına bıraktı.

Bundan sonra Yarhisar'a gidildi ve sonradan Nilüfer Hatun adını alacak olan Tekfurun kızı Atman (Osman) Beyin oğlu Orhan Beye alındı.

Başlangıçta Aygut Alp, Turgut Alp, Konur Alp, Hasan Alp, Akça Koca, Samsa Çavuş gibi savaşçı liderler bağımsız hareket ediyorlardı. Ancak hangi şef yağma akınlarını az telefli, çok verimli yaparsa, onun etrafında toplanılınırdı. Türk tarihi, bilindiği gibi, bu örneklerle doludur. Şimdi de aynısı olmuş, Alpler ve bağımsız şefler başarılı savaş şefi Osman Gazinin etrafında toplanmaya başlamışlardı.

1292 yılında Altınordu Hanı Toktay, büyük komutan Nogay'ın vesayetinden kurtulmanın bir yolunu buldu. Onu tasfiye ettikten sonra, Nogay'a bağlı boyların sayılmayacak kadar çok kadın ve çocuğu köle olarak sattırdı. Bu esirlerden Mısır Sultanı ve Mısır emirleri çok sayıda köle satın aldılar.

1292 yılında Britanya'da yaşayan Kelt bilim adamı Roger Bacon (1220–1292) öldü. Hatgırlanacağı gibi Bacon, deney yöntemini ilk savunan aydınlarındandı. Büyüteci bulan kişi olarak tarihe geçmişti. Fransisken öğretisini eleştirdiği için Engizisyon mahkemesinde yargılanmış ve 15 yıl hapis yatmıştı.

Alanya, 1293 yılında Karamanoğullarından Mecdeddin Mansur'un eline geçti. Aynı yıl Kıbrıs Kralı II. Henry Alanya'yı almak istedi ise de başaramadı. Bundan sonra Alanya'da Karamanoğullarına bağlı beyler hüküm sürmüşlerdir.

İlhanlı Hanı Geyhatu müsrif bir kişiydi. Argun Han ölünce emirler hazinesini yağmalamışlardı. Geyhatu ise geri kalanları çok kısa sürede yok etti. Bu sırada hayvanları öldüren bir salgın başlamıştı. Hayvan salgını ve boşalmış hazine üst üste geldi. Giderler alınabilen vergilerle karşılanamaz hale geldi. Şimdi İlhanlı sarayının uçan kuşa borcu vardı. Bu konuda anlatılan aşağıdaki hikaye ilginçtir.

Geyhatu'nun sarayındaki yemek işlerini düzenleme görevi bir Yahudi tüccara ihale edildi. Yahudi'ye ödemeler aylık olarak yapılacaktı. Tüccar koyun, sığır satın alıp, aşçılar, kasaplar tuttu. Ancak hazine boş olduğundan aylık ödemeler yapılamıyordu. Tüccara, alacakları karşılığı bazı eyaletlerin vergi gelirlerini gösteren bono benzeri beratlar verildi. Ancak bunların da karşılıkları yoktu. Sonunda iflas eden Tüccar kaçmak zorunda kaldı. Ebul-Ferec bu olayı şöyle bitiriyor: " Geyhatu'nun yemeği için kesilecek tek bir koyun bile kalmadı… "

Bu koşullarda İlhanlı veziri Sadrüddin ağır faizler karşılığı borçlandı.

Eski nişanlılık, 1293, 94

Majapahit altın peri

Anadolu'da oluşan 1291 ve 1292 kargaşaları zamanında, Haleb'de bulunan kalabalık Türkmenler de Anadolu sınırları içine girmiş ve Sivas'a kadar ilerlemişlerdi.

1293 yılında Memluk tahtına Kalavun'un oğlu Melikünnasır Muhammed çıktı (1293 – 1294; 1299 – 1309); (1309 – 1341).

Kubilay'ın orduları ise Hindiçini'de Şampa ve Annam'a egemen olmaya çalışıyorlardı. Ama tam olarak hakim olamadılar. Göstermelik olarak Şampa ve Birmanya Çin'in koruması altına girmiş oldu. 1293 yılında Kubilay Çin'inin Cava'ya karşı giriştiği bir seferde Çin kuvvetleri denize döküldü. Çin'i yenen Cava kralı Kadiri'ydi. Bundan sonra Kadiri'nin iktidarı güçlendi ve Majapahit İmparatorluğu kuruldu.

Kubilay Han ile Pekin, Tuna'dan, Fırat'tan Büyük okyanusa kadar uzanan bir imparatorluğun başkenti olmuştu. Moğol İmparatorluğu Çin'de oturan Büyük Han'ın yüksek otoritesi altındaydı. Aslında eyalet değil ancak İmparatorluk denilebilecek büyük toprak parçalarının her birini Cengiz soyundan bir Han yönetiyordu. Örneğin İran'ın başında Kubilay'ın kardeşi Hulagu Han (1256 – 1265) vardı. Hulagu'nun ölümünden sonra oğulları bu toprakları yönetmeye devam edeceklerdi.

1294 yılında tahta Kubilay'ın oğlu Temur geçti (1294 – 1307). Temur bir Moğol Hanı olmaktan çok bir Çin İmparatoruydu.

1294 yılında İngiltere kralı Edward, vassallı İskoçya kralı John Baliol'den Fransa çıkartması için askeri kuvvet istedi. Bunu vermek istemeyen İskoçlar bir yandan kralın karar vermesini zorlaştıran 12 üyeli bir savaş danışma gurubu kurdular, bir yandan da Fransa kralı IV. Philippe'i İngiliz çıkarması konusunda uyardılar. İskoçya ve Fransa aralarında şöyle bir anlaşmaya vardılar. Eğer İngiltere Fransa'ya saldırırsa, İskoçya da İngiltere'ye saldıracaktı. İngiltere'nin İskoçya'ya bir saldırısı durumunda ise Fransa İskoçya'ya yardım edecekti. Bu anlaşmayı mühürlemek için İskoç kralının oğlu Edward Baliol, Fransa kralı IV. Philippe'in yeğeni Jeanne de Valois ile evlendi. Bir başka anlaşma da İskoçya ile Norveç kralı II. Eric arasında imzalandı. Bu anlaşmaya göre, Norveç İskoçya'ya 50 bin parça altın karşılığında, Fransa İngiltere savaşı boyunca, her sene 4 ay kalmak üzere, İskoçya'ya 100 savaş gemisi veriyordu. Aslında Norveç, İskoçya ile Fransa arasındaki bu nişanlılığa karışmak istemiyordu. Fransa İskoçya arasındaki bu anlaşmaya " eski nişanlılık " denir ve 1560 yılına kadar yürürlükte kalmıştır.

Bu sıralarda İngiliz Lanark şerifi ile çıkan problemler nedeni ile William Wallace İngilizlere baş kaldırdı.

1294 yılına geldiğimizde, Bizans Doğu'yu ve dolayısı ile Türkleri hala barbar kabul ediyordu. Metokhites'e göre doğuda uygarlığın sınırı Sakarya nehrinde son buluyordu. Bunun ötesinde şekilsiz vüçutları ile insan benzeri yaratıklar yaşıyordu. Türkler birer hayvandan farksızdılar.

Türkler birer vahşi hayvandı. Dinleri küfürdü de nasıl olup fetihten fetihe koşuyorlardı. Bunun cevabını Türklerin kendileri şöyle veriyordu : Muhammed peygamberin peşinden gidenler ve hak dini uğruna savaşanlara tabii ki Allah yardım edecekti. İşte her yerde Hıristiyanlar gerilerken, Müslümanlar ilerliyordu. Türkler için, Türkler imanlı, Bizanslılar imansızdı.

Bu sırada pek çok Bizanslı da Türklerin zaferini İslamın faziletine değil, Bizans'ın günahlarına bağlıyordu.

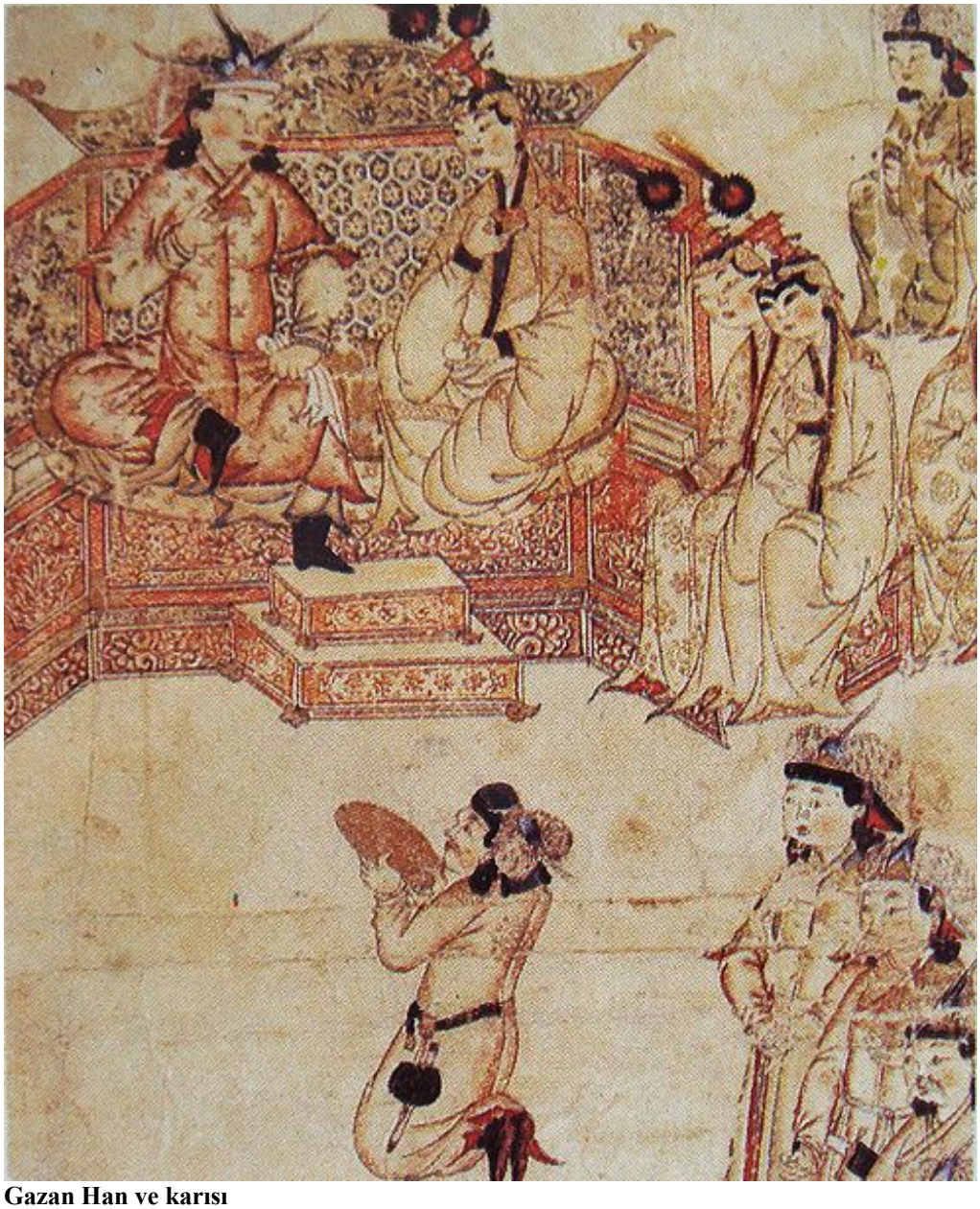
1294 yılında Cenova ile Venedik arasında savaş başladı. Bizans bu savaşa Cenova yanında katıldı. Bu yıl Bonifacius Papa oldu. Bonifacius Fransızları sevmiyordu. Roma geleneklerine ve Roma'nın yeryüzündeki özel görevine inanan bir ihtiyardı.

Bu yıl adı bilinmeyen biri tarafından bir Selçukname yazılmıştır. Anadolu Selçuklu tarihi kaynağı olarak kullanılan yazılar arasında en önemlileri, bu Selçukname, 1280 yılına kadar gelen İbn Bibi'nin eseri, 1325 yılına kadar gelen Aksarayi'nin eseridir. İbn Bibi ve Aksarayi devlete yakın kişilerdi. Arşivlerden diledikce yararlanmışlar ve yüksek görevde çok fazla tanıdıkları olmuştu. Isimsiz yazarın Konyalı bir yazar olma olasılığı fazladır. Ahi çevrelerinden duyduklarından esinlenerek yazmıştır.

Yahudi filozof Musa bin Meymun'un düşünceleri, İspanya ve güney Fransa'daki Yahudiler arasında yayıldı. Güney Fransalı bir Yahudi düşünür, Levi ben Gerson (1288 – 1344), Filozofların Tanrı'sını, vahiy Tanrı'sının önüne geçirdi. Tanrı'nın dünyevi bilgileri yoktu. Bu bir tepki yarattı. Bazı Yahudiler, mistizme döndüler ve bunlardan " Kabbala " disiplini gelişti.

Levi ben Gerson bir astronomi bilginiydi. Yeryüzünün evrenin merkezi olamayacağını ileri sürerek Kopernik'in öncesinde zemin hazırlamıştır.

Çav

Gazan Han ve karısı

Geyhatu yönetimindeki İlhanlı devletinde, İlhanlı veziri Sadrüddin ağır faizler karşılığı borçlanmıştı. Sonunda borç aldığı kaynaklar da kurudu. O da kağıt para basmaya başladı. Kağıt para Çin'de hızla gelişen ekonomi sonucu ortaya çıkmıştı. Moğollar da Çin'e egemen olunca kağıt para basımına devam etmişlerdi. Kağıt para Çin'de kör topal gidiyordu.

Çince adı ile " Çav " denen kağıt parayı basacak banknot matbaaları çeşitli eyaletlerde kuruldular. Bunlara Çavhane dendi. Çavhenelerden biri de Diyarbakır'daydı. Çav büyük bir reklamla halka sunulmuştu. Kağıt paranın fakirlik ve sefaleti ortadan kaldıracağı, zengin fakir

farkını yok edeceği ilan edildi. Alış-verişte "Çav " kullanmayanlar derhal öldürülecekti. Bundan böyle altın, gümüş ve madeni para kullanımı durduruluyordu. Soyluların giyip, kullandıkları dışında, altın işlemeli giysi, altın-gümüş kap kacak yapımı, altın ve gümüş kullanan her türlü zanaat yasaklanıyordu. Çavı taklit eden kalpazanlar çoluk ve çocukları ile birlikte öldürülecekler, mallarına el konulacaktı.

Ancak Ortadoğu'da durum Çin'deki ile aynı değildi. Kağıt para mali bir iflas sonucu gelmişti. Kimse kağıt parayı paradan saymadı. Tüm Ortadoğu'da alışveriş durdu. Durum, mali bir fecaatti.

İki ay içinde kağıt parayı tedavülden kaldırmak gerekti. Vezir Sadrüddin Mazdekçilik ile suçlanarak Gazan Han tarafından öldürüldü.

Bu denemenin tek faydası, Çin'de uzun zamandır kullanılmakta olan " ağaç blok baskı " biçiminin Ortadoğu'ya girmesi oldu.

Bu ekonomik karışıklıklar Anadolu'yu daha da sıkıntıya soktu. Bir şair Anadolu'nun durumunu şöyle anlatıyordu: " Koyun, kurttan nasıl sıkıntı çekerse, Anadolu halkında senin köpeklerinden aynı acıyı çekiyor… Bilginler ekmeksiz, erenler çıplak, tekkeler eşyasız, medreseler dalsız kalmış, zenginler fakir düşmüş ve yoksulluk halkı perişan etmiştir. Örümcekler bir ağ kursa, emirler derhal tamga ve topçur vergilerini almaya kalkışırlar. Türkmenler de her an her yerde baskınlar yapıyorlar. "

Bu, halk için feci durumdu. Bundan çıkarılacak bir sonuç da, Moğol otoritesinin, Türklere işlemediği ve onların hala bildiklerini okuduklarıdır.

İlahi Komedi, 1295

Dante ve İlahi Komedi

Dante 1295 yılında bir locaya üye oldu. Bu loca Mason locası veya Tapınak Şövalyeleri locası olabilir. Dante 1265 İtalya, Floransa doğumludur. Engels Dante için " Dante, hem Ortaçağın son şairi, hem de modern zamanların ilk şairidir " der.

Çok küçük yaşta siyasete girdi. Floransa meclisine üye oldu. Ailesinin geleneği olarak Guelfi partisine üyeydi. Parti ilericiler " siyahlar ", ılımlılar " beyazlar " diye ikiye ayrıldığında, beyazların yanında yer aldı. Ancak beyaz, siyah mücadelesini, siyahlar kazanınca sürgüne mahküm oldu. Floransa'yı terk etti. Öleceği güne kadar bir daha doğduğu kente dönmedi.

İtalya'da kent devletleri durmadan birbiri ile savaşıyorlardı. Dante, bu savaşlara son verme düşü içinde Ghibelini partisine girdi. İtalya'nın VII. Heinrich'in egemenliğinde birleşebileceği umudunu taşıyordu. Bu sırada " De Monarchia " adlı eserini yazdı. Bu esrinde hem İmparatorluğu övüyor ve hem de Papalığı eleştiriyordu.

Dante din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması için yani Laik bir anlayış için çok çalışmıştı. Dante Papalık ruhani kudretin, İmparatorluk dünyevi kuvvetin sahipleridirler ve birbirlerinden üstün değildirler, derdi. Bu eşit iki kuvvetten Kilise Devlet işlerine, İmparator da Din işlerine karışmamalıydı.

Dante " İlahi Komedya'sını ", Komedya adı altında yazmıştı. O zamanlar acıklı başlayıp sonu iyi biten eserlere bu ad verilirdi. Ona " İlahi " lakabı, asırlar sonra, diğerlerinden ayırmak üzere takılmıştır. Gotik bir katedral gibi ihtişamlı bir eser olan İlahi Komedya, Dante tarafından Latince değil İtalyanca yazılmıştı. Böylece İtalyanca da doğmuş oluyordu.

Dante'nin ilahi komedisi sembolik bir dil kullanır. Dante İlahi Komedide Hakikati arıyordu. Üç seyahat yaptı. Birinci seyahat cehennemeydi. Bu çok zor bir seyahat oldu. Sonra daha kolay olan Arafa olan seyahati yaptı. Orada umut vardı. Üçüncü seyahatini ise müzik, dans ve ışık eşliğinde Cennete yaptı. Bu seyahatler sırasında Dante'ye Akıl, Güzellik ve Kuvvet rehberlik ediyordu. Seyahatlerin sonunda ise Dante İlahi Nura yani Tanrısal Hakikate kavuşmaktaydı. Dante'ye göre insan ruhları Tanrıya yaklaştıkça ışığa dönüşürler ve sonunda da tarifi mümkün olmayan İlahi Nur ile birleşirler.

Dante'nin gördüğü İlahi Nur bir üçgen şeklindedir. Yani Nurlu deltayı görmüştür. Üçgenin ortasında kendi yansıması yani insan vardır. İnsan Tanrının parçasıdır ve Tanrı İnsanın içindedir. İnsan kendini yeterince araştırırsa, kendi de var olan sırlara erer ve Hakikati Kendinde bulur.

Aslında Dante İlahi Komedi'de Tapınak Şövalyelerinin anlatmıştır. Anlatılan onların inanışı, Tapınak Şövalyelerinin gizemli öğretisidir. Diğer bir yandan da İlahi Komedi'de Dante'nin bütün siyasi tutkuları anlatımın içine gizlenmiştir. İtalya'da o dönemdeki siyasi mücadele içinde Dante'nin düşmanları ki bunların içinde Papalar da vardı, cehenneme atılırlar. Germen İmparatorları ise İtalya'yı birleştirecek kişiler olarak yüceltilirler.

Tek Tanrılı Dinler Birbirini Ezer, 1295

Gazan Han, İslam'a dönüşüm

İran'daki Moğol şehzadeleri arasında taht mücadeleleri ve çatışmalar sürüyordu. Anadolu'da ise bundan faydalanan Türkler, nerede ise her yerde baş kaldırmışlardı. Anadolu'da sosyal, siyasi ve ekonomik yaşam gittikçe daha fazla çöküntüye uğruyordu. Halkın acısı iyice artmıştı. İlhanlı Hakanı Geyhatu, safahata çok düşkündü, inanılmaz para harcıyordu. Sonunda devlet hazinesi boşaldı. Bunun üzerine İlhanlılar kağıt para basmışlardı. Bu İran'daki

huzursuzluğu iyice arttırdı. Hülagu Hanın torunu Baydu, İlhanlı tahtına el koydu ve Geyhatu'yu öldürttü (1295). Baydu kötü bir yönetim gösteriyordu, Argun Hanın oğlu Mahmut Gazan Han da Baydu'yu devirerek, İlhanlı tahtına çıktı.

1295 yılında Ermeni ileri gelenlerinin ısrarı ile Kilikya Ermeni tahtına II. Hetum tekrar çıktı.

İran'daki Moğollar Gazan Han (1295 – 1304) zamanında Müslüman olmuşlardı ama Papalık Moğollar sayesinde Müslümanlardan kurtulma fikrini yaşatmaya devam ediyorlardı. Gazan Han Sünni'ydi. Her yeni din sahibi gibi o da aşırı davranışlara sahipti. Kiliseleri yaktırdı, Budist rahipleri zorla Müslüman yaptı, Nasturi Hıristiyanlarının öldürülmesine ses çıkarmadı. Bir yandan da Memluklara karşı, eskiden beri gelmekte olan Moğol politikasını izlemeye devam ediyordu.

Batı, kiliseleri yaktırsa bile, Hıristiyanları öldürtse bile, Memluklara karşı oluşu nedeniyle Gazan Hanı hala Hıristiyanlığın umudu olarak görüyordu. Bunda Ermeni propagandasının da önemli bir etkisi vardı. Ermeni Kralı Hetum, Gazan Hanı İslam'a karşı mücadelenin şampiyonu gibi tanıtıyordu. Hetum, Gazan Hanı kiliselerin yakılmaması ve Hıristiyan din adamlarının öldürülmemesi konusunda ikna etmişti. Gazan Han daha önce verdiği bu emirleri geri aldı. Hazırlanan broşürlere göre, Gazan Han kendini Müslüman olmaya çağıranların kellesini uçuruyor, Kudüs'ü kurtarıp, Haçlılara geri veriyordu.

Asrın sonlarına doğru, Gazan Han ve vassalı Ermeni Kralı Hetum birlikte Haleb ve Şam'ı aldılar. Bu Batıda büyük bir sevince neden oldu. Ama Gazan Han geri döner dönmez, bu kentler tekrar Memluklara geçtiler.

Moğollarda ikta sistemi yoktu. Ancak Gazan Han döneminde, bir ölçüde askeri ikta sistemi yürürlüğe kondu. Ancak bu sistemi Moğollar Anadolu'da uygulamışa benzememektedir.

Gazan Hanın veziri Yahudi kökenli Reşideddin'di. Reşideddin ilk dünya tarihi yazarıdır. Gazan Han ile Reşideddin'in Hindistan, Suriye, Yemen, Huristan ve Tebriz'de çok büyük kişisel arazileri vardı. Ayrıca Anadolu'da da 35 değişik yerde 2720 çiftliği bulunuyordu. Anadolu'daki çiftlikler çok büyüklerdi. Ama diğer yerdekiler ile, toplam büyüklük olarak, mukayese bile edilemezlerdi.

Gazan Han ve Reşideddin, özel mülkleri koruyucu kanunlar çıkarmışlardır. Moğol askeri şeflerinin ve üst kademe bürokratlarının, tartışmalı arazileri, kendi veya karıları veya çocukları adına satın almalarını yasakladılar. Reşideddin, kendi mülkünün şeriata uygun alındığını her fırsatta tekrarlardı. İstenen, resmi kişilerin devlet gücüne dayanarak özel arazileri kapatmalarını önlemekti.

Sonu gelmeyen arazi kavgalarına son vermek için, bir araziyi 30 yıl elinde tutan kişinin arazi sahibi sayılarak, tapu verilmesini uyguladılar. Bunun benzerini daha önce Melih-şah yapmıştı. Ayrıca Reşideddin döneminde toprağı dirilten arazinin de sahibi sayılırdı.

Zengin Burjuvaların Hakimiyeti, 1296

1296 yılında Güneydoğu Asya'yı gezgin Çeu Ta-kuan gezmişti. Onun anlattıkları da 1288 tarihinde oraları gezen Marko Polo ile benzeşmektedir. Bu sırada Birmanya'yı Çin Moğolları ele geçirmişlerdi. Bağımsızlığını koruyan ve gelişmeye devam eden tek ülke Doğu Cava'ydı. Doğu Cava Hint geleneklerini terk ederek Malezyalı bir nitelik kazanıyordu.

1296 yılında İlhanlı Hanı Gazan Han Anadolu Selçuklu Sultanı II. Mesut'u tahttan indirdi. II. Gıyaseddin Mesut'un bu ilk saltanat süresi 13 yıl sürmüştü. Bundan sonra 2 yıl boyunca Anadolu Selçuklu tahtı boş kaldı. İlhanlılar Anadolu'yu 4 mali bölgeye ayırdı. Bu bölgelerin hepsinde Halktan insafsızca vergi toplanmaya başlandı. Halkın malına, mülküne el kondu. Gelecek yıllara ait vergiler bile peşin toplanır oldu. Vergisini ödeyemeyenler öldürüldü. Halk yerini, yurdunu terk ederek göçe başladı.

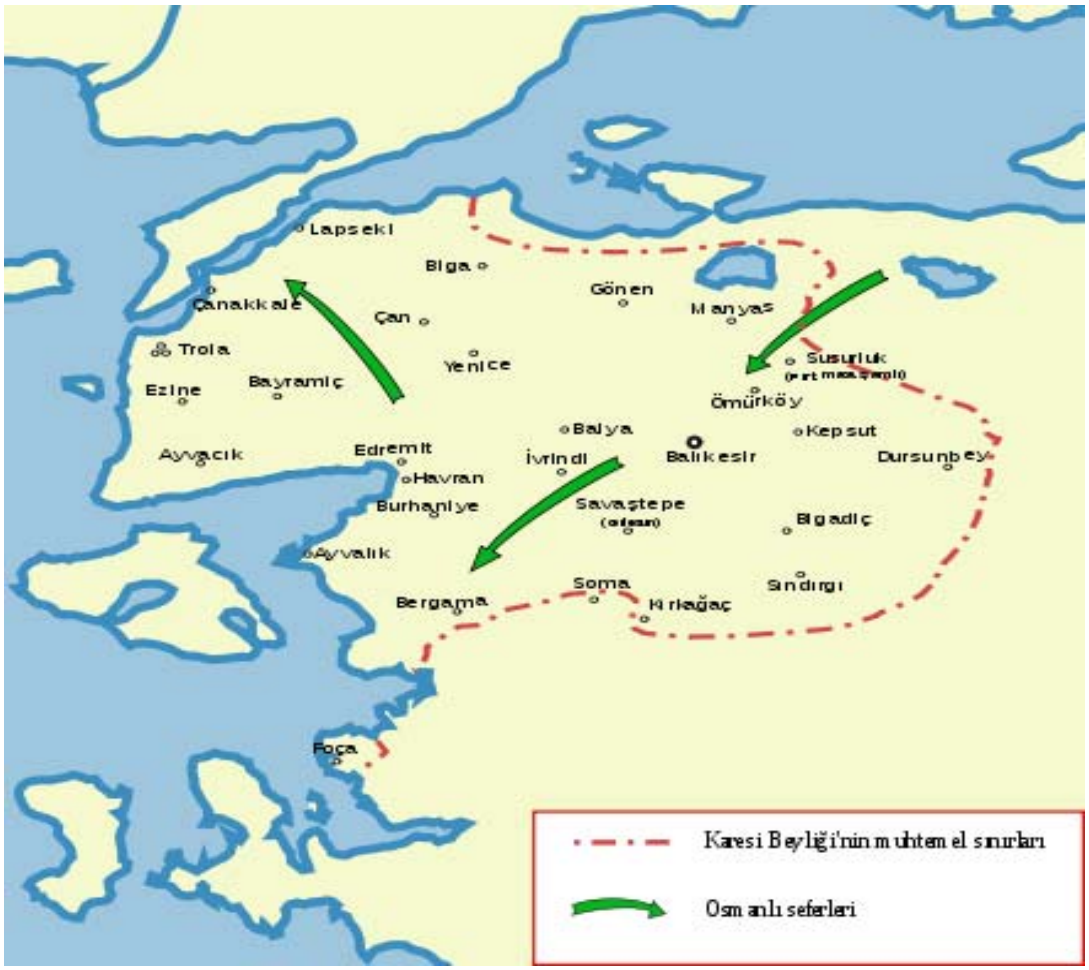
1296 yılında, Gazan Hanı ziyaretten dönen Kilikya Ermeni Kralı II. Hetum, ittifak kurmak için kardeşi Toros'la birlikte Bizans'a gitti. Onun yokluğunda kardeşi Simbat tahtı ele geçirdi (1296 – 1298). Constantinopolis'ten eli boş dönen Hetum, Kayseri yakınlarında durdurularak, Simbat tarafından hapsedildi. Simbat'ın egemenliği sırasında Memluklar Kilikya'ya ordu yollayarak, pek çok kale ve kenti ele geçirdiler.

1296 yılında Bizans İmparatoru Karya'yı Türklerden tamamen temizlemek için Alexios adlı bir komutanın emrinde bir ordu yolladı. Alexios önce Aydın'ı ele geçirip, bazı başarılar elde etti. Menteşoğlu Beyliği geri çekildi. Ama bir süre sonra elde ettiği başarılara güvenen Alexios yanına Türkleri de alarak isyan etti. Ancak bir süre sonra yakalanarak idam edildi. Ondan sonra Karya bölgesi tamamen Türklerin eline geçti.

İsyan eden komutanlardan biri de Tokat bölgesinde bulunan büyük Moğol komutanlardan Togaçar'dı. Bu ayaklanma İlhanlı Hanı Gazan Hana karşıydı ama bir anlamda onu tahtan indirmek için değil, kendini korumak içindi. Pervane'nin oğulları Togaçar'ın yanını tuttular. Bu isyana karşı, Celayir ve Kara Tatar birliklerine dayanan tümen komutanları Baltu ve Samangar oğlu Arab, isyanı bastırıp, Togaçar'ı öldürdüler. Pervane ailesinden beylerbeyi İzzeddin de öldürüldü. Pervane'nin oğlu Mehmet ise Sinop'a çekilip, İlhanlılarla iyi geçinerek canını kurtardı.

Hindistan'da, 1296 yılında Delhi Sultanı Celaleddin Hallaci'nin yerine AlaeddinMuhammed geçti (1296 – 1316). Onun döneminde Delhi Sultanlığı çok parlak bir dönem yaşamıştır.

Batı Anadolu'da, 1296 yılı ile 1304 yılları arasında Karesi (Karası) beyliği ilk defa örgütlendi. Bu yıllarda Danışmend ailesinden Uç Beyi olarak batıya gelen Kalem Bey ve oğlu Karası Bey, Bizans kentlerini fethe giriştiler. Kalem bey (Bizanslılar Kalambis diyor) oğlu Karası bey, Balıkesir merkez olmak üzere Mizya bölgesini işgal etti. Balıkesir, İbn Batuta'ya göre Akiraus kentinin yanında imar edilmiştir. Balıkesir'i ellerine geçirdikten sonra, bu kenti merkez yaparak Karası Beyliğini kurdular. Karası beyliği kısa bir süre içinde Sındırgı, Bigadiç, İvrindi, Fırt (Susığırlık), Aydıncık, Altınova (Ayazmend), Bayramiç, Ayvacık ve Ezine (eski Troyayöresini) hakimiyeti altına aldı.

Karesi Beyliği

Bu yıllara gelindiğinde, artık, Batı Avrupa kentlerinde, zengin Burjuvalar üstünlüklerini yerleştirmişlerdi. Zengin Burjuvaları, orta gelir gurubundan ayıran fark da büyümüştü. Bunların içinden bazıları, şövalyelik kanalı ile asiller sınıfına geçtiler. Daha önce de gördüğümüz gibi zengin burjuvalar bir kast gibi hareket ediyorlardı. Kendilerini sonradan görmelere karşı da kapadılar. Örneğin, 1296 yılında Büyük Venedik Konseyi kapatıldı.

Batı Avrupa'da ise tüccar İtalyan Kentleri ile Kuzey denizindeki kentler arasındaki ilişkiler Alpleri geçip, Fransa topraklarını kat eden karayolları aracılığı ile gerçekleşiyordu. Bu trafiğin çok yoğun olduğu yolun üzerinde Champagne bölgesi vardı. Tüccarların birbiri ile buluşma noktası bu bölgedeki fuarlarda gerçekleşiyordu. Champagne fuarlarında hem alış veriş

yapılıyor ve hem de tüccarlar arasındaki hesaplar düzletiliyordu. Tacirler yanlarında nakit para taşımamak için alışveriş tutarlarını birbirlerinin alacaklarına veya borçlarına yazıyorlardı. Buradan da bu fuarlarda emre yazılı senet uygulaması başladı. Fuarların etkinliği 1296 yılına gelindiğinde maksimumuna ulaşmıştı.

Bundan sonra Champagne fuarlarının etkinliği azalmaya başlayacaktı. Tüccarlar yerlerine yerleşmişler ve başka ülkelerde şubeler açmışlardı. Böylece tüccarların yüz yüze gelmelerinin gereği kalmamıştı. Gemi teknolojisi çok ilerlemişti. Bunun sonucunda limanlar arasında düzenli seferler konmaya başlandı. Bir yandan da kentleşme hızla yaygınlaşıyor ve her kent kendi bölgesinin pazarı haline geliyordu. Artık her kentin fuar rolü oynayacağı vakit yaklaşıyordu.

Cesur Yürek, 1296, 97

William Wallace

1296'da İskoç kralı Balliol, İngiliz kralı Edward'a vergi vermedi. I. Edward İskoç sınırı Berwick-upon-Tweed'e saldırdı, çok kan döktü. İskoçya'da yaşayanlar kiliselere saklandılar ama orada bile katledildiler. Papa, Edward'ın hakimiyetinde olan Gascony'de heyet topladı ve yaptıklarından dolayı Edward'a madalya verdi. Edward 1296 Mayıs ayında İskoçları Lothian'daki Dunbar savaşında mağlup etti ve Haziran sonunda Balliol'u tahttan indirmek için Kincardine Kalesi'ni zorladı. Balliol tahttan indirildi.

Wallace, 1297'de İngiliz Lonark şerifi Sir William Heselrig'i öldürdü. Kısa sürede Wallace, Ayr'da İngilizlere karşı bir savaş kazandı. İsyan tam gelişirken, İrvin'de İskoç soyluları İngiliz koşullarını kabul edip, isyanın büyümesini durdurdular. Bunun üzerine Wallace Selkirk gurubundan ayrılarak Stirling'teki Andrew de Moray'ın ordusuna katıldı. Artık Wallace ve Moray kuvvetleri İngilizlere karşı ortak dövüşüyorlardı.

1297'de Wallace, Stirling Köprüsü Savaşı'nı kazandı. İngilizlerin sayıca üstünlüğüne rağmen, Andrew de Moray ve Wallace liderliğindeki İskoçlar, İngiliz ordusunu bozguna uğrattılar. Earl of Surrey John de Warenne'in profesyonel 300 süvari ve 10.000 piyadeden oluşan ordusu savaşmak için bir köprüyü geçmeye çalışıyordu. Köprünün hasarlı olması üç askerin yan yana

geçmesine engel oluyordu. Bu yüzden İngilizler köprüyü geçerken, İskoçları onların yarısının geçmesini bekledi ve daha sonra onları kısa sürede yok ettiler. İngilizler geri çekilmeye başladı. Fakat köprü ağırlığı kaldıramayınca çöktü. Birçok İngiliz köprünün altında kaldı ve boğuldu.

İskoçların kazandığı bu ezici zafer orduları için büyük moral oldu. Hugh Cressingham, Edward'ın İskoçya'daki hazine görevlisi savaşta öldü. Andrew de Moray, Stirling Köprüsü Savaşı'ndan üç ay sonra savaşta aldığı yaradan dolayı öldü. İngilizlere karşı kazandığı bir dizi zaferden sonra Robert Bruce, Wallace'i şövalye ve "İskoçya'nın koruyucusu ve ordularının lideri" olarak ilan etti ve Wallace tahttan indirilmiş bulunan John de Balliol adına ülkeyi yönetmeye başladı.

Bir yıl sonra İskoç ve İngiliz orduları Falkirk Savaşı'na karşı karşıya geldiler (1298). Savaşı İngilizler kazandılar, İskoçlar çok adam kaybettiler. 1298'de, William Wallace, Robert Bruce, Earl of Carrick ve John Comyn of Badenoch'un desteklediği İskoçya'nın Koruyuculuğundan istifa etti ve saklanmış olarak yaşamayı kabul etti. Wallace, Fransa'ya IV. Philippe'in yardımını sağlamaya gitti.

1297 de Bizans'a karşı sürekli talan akınları yapan Sırplara karşı II. Andronikos, Mihail Glabas komutasında bir ordu yolladı. Sırplar Bizans ordusunu yendiler.

1297 yılında, İlhanlılara karşı, bu sefer, Batu Noyan isyan etti. Yaşı küçük olan Arap'ın kabile savaşçıları da ona bağlıydı. Karamanoğulları Batu ile ittifak yaptılar. Sultan Mesut isyanı destekledi. Artık söz konusu olan bir Anadolu ayaklanmasıydı. Gazan Han Anadolu'ya 30 bin kişilik bir ordu yolladı. Kırşehir'de yapılan savaşı İlhanlılar kazandılar. Batu önce Karamanlara sonra Ermeni krallığına sığındı. Ermeniler, Batu'yu idam edilmek üzere Gazan Hana teslim ettiler. Bu sırada Sultan Mesut da tahtını tamamen kaybetti.

1298 yılı

1298 yılında, İran Moğol İmparatoru Gazan Han tarafından, boş bulunan Rum Selçuklu tahtına II. Gıyaseddin Mesut'un amcaoğlu III. AlaeddinKeykubat getirildi. Moğol ordu komutanlığına da Bayancar Noyan atanmıştı. Anadolu'da III. Alaeddin Keykubat'ın tahta oturması ile birlikte 4 mali bölge uygulaması da sona erdi. Halk nefes almaya başladı. Yeni Anadolu Selçuklu veziri Lakuşi, vergi toplamakla görevliydi. Ancak vergilerin yetersizliğini görünce çareyi devlet topraklarını özel kişilere satmakta buldu. Böylece miri arazinin çoğu özel mülk oldu. Bu uygulama sonucunda Aksarayi Anadolu'nun perişan olduğunu yazarken, Kazvinli Hamdullah bu uygulama sonucu Anadolu'nun bayındırlaştığını yazar. Aynı yıl Ermeni tahtına II. Hetum üçüncü defa çıktı.

Konya'da Ahi büyüklerinden Ahi Ahmet Şah çok kudretli bir kişiydi. İpek tüccarıydı. Konya ve Kayseri'de dükkanları vardı. Kardeşi öldüğünde cenazeye 15 bin kişi katılmış ve Konya dükkanları 40 gün kapalı kalmıştı. Ahmet Şah, Konya'da zulüm yapan bir Moğol elçisini de kentten kovmuştu. 1298 yılında Moğollara yaranmak isteyen bir Selçuklu görevlisi, Ahmet Şahı öldürdü. Sultan resmi bir yazı yazarak, Ahilere öç hakkı verdi. Ahmet Şahın öcü alındı.

Ahi Ahmet Mevleviler ile sürekli takışıyordu. Mevlevilerin dans ve şarkılarına, şeriatta yeri yok diye karşı çıkıyordu. Bir cenaze töreninde şarkıcıların gazel okumasını zorla engellemişti. Mevleviler de Ahi Ahmet'i zorba bir kişilik olarak lanse ederlerdi.

1298 yılına gelindiğinde Çin'de, eskiden Moğollar karşısında ikinci sınıf olan Çin halkı Moğollar ile bir tutuluyordu. Çin halkı Müslüman tacirlerin haksız para toplamalarına, borçluların karı ve çocuklarına el konulmasına daha fazla tahammül edemedi. Bir kanunla resmen Moğol Beylerinin Müslüman tüccarlar aracılığı ile yaptıkları tefeciliğe son verildi. Tabii bu değişiklikleri yapan Çin halkı adına Jendri'ydi. Bu kanunla borçlular tüccarların elinden kurtarılıyordu. Ama pratikte kanun iyi işlemedi. Bunun üzerine 1301 ve 1302 yıllarında kanun yenilendi. Tefecilik önlenmeye çalışılırken, ticaret de artık iyice ilerlemişti.

Orta Çin'de yelkenliler Yang-se üzerinde bir yukarı, bir aşağıya çalışıyorlardı. Kubilay Büyük Kanal'ı da onartmış ve yeniden deniz trafiğine açmıştı. Talep karşısında Çin'de ipekli üretimi müthiş artmıştı. Her yerden Çin ipeklisi isteniyordu. Deniz kıyısındaki bütün limanlar gelişmiş ve bir anlamda ihtisaslaşmıştı. Yang-çeu, büyük bir pirinç pazarıydı. Hang-çeu bir şeker ambarı olmuştu, ayrıca Batıya doğru ipeklileri yolluyordu. Fu-çeu baharat ve değerli taş ticaretinde ustalaşmıştı. Fu-kien'den dünyanın her yerine porselenler gidiyordu. Her yerde Arap, İranlı, Batı Avrupalı, Hintli ve Malezyalı tacirler vardı. Bunlar kimi zaman Çinli tüccarlarla çekişiyor, kimi zaman ortak hareket ediyorlardı. Hindistan ile ticaretten ve Hint baharatından büyük karlar, giderek servetler elde ediliyordu. Kubilay Han'ın Güney Hindistan racaları ile yaptığı ticari sözleşmeler sayesinde Çin tacirleri de Hindistan'a gidip, ipekli kumaş satıyor, baharat, pamuklu ve değerli taşlar alıyorlardı. Çinli olsun, yabancı olsun Çin ile ticaret yapan bütün tüccarlar aşırı zenginleşmişlerdi. Hepsi prens yaşamı yaşıyorlardı.

Büyük Kanal, Çin

1298 yılında Franklar Anadolu'da İlhanlılara bağlı olan Sinop'a saldırdılar. Bu saldırı Frank tüccarların kervanının Amasya yakınlarında soyulmuş olması rol oynamış olabilir. Bu asır içinde birkaç ufak olay hariç genelde Sinop'a önemli bir saldırı görülmüyordu. Bunda en büyük etkenin İlhanlılarla sıkı ticari ilişkiler içinde bulunan Cenovalı tüccarların Anadolu'da cirit atması olmalıdır. Frank donanması ani baskınında Pervane oğlu Mesut Beyi esir alıp, Kefe'ye götürmüştü. Mesut Bey kurtulmak için büyük bir fidye ödedi.

1298 yılında Anadolu'da Beyşehir'de Eşrefoğlu Camii yapıldı.

1299 yılı

II. Andronikos Palaiologos

Bizans İmparatoru II. Andronikos Sırp kralı Mibutin ile barış yapmak için çok çaba harcamıştı. Nihayet iki devlet arasında 1299 yılında barış anlaşması imzalandı. 1299 yılında Venedik Cenova savaşı bitti. İki devlet barış imzaladı. Bu barış, donanması olmayan Bizans'ı çok zor durumda bıraktı.

1299 tarihinde Kayı aşireti şefi Atman (Osman) Bey, Bizans topraklarına akınlar yapıyordu. Karacahisar, Yarhisar, Bilecik ve İnegöl elindeydi. Bu sırada Moğolların önünden kaçarak gelen Türkler, Osman Beyin topraklarına yerleşiyor, kalabalıklaştıkça Osman Beyin gücü artıyordu. Kayı aşiretinin yerleştiği Bitinya (Bythinia) toprakları, o zaman dilimi içinde Kayılar için çok uygun koşullara sahipti. Bir kere Anadolu'daki bütün Müslüman din savaşçıları gelerek Kayılara katılıyorlardı. Kayılar diğer beyliklerden farklı olarak Türk beylikleri arasındaki ve Selçuklular arasındaki mücadelelelere katılmıyor, tüm enerjilerini Hıristiyan Bizans için kullanıyorlardı. Atman (Osman) Beyin etrafına nokerler de toplanmaya başlamıştı. Bizans'ın Lefke ve Çadırlı tekfurları da bu nokerler arasına girmişti. Osman Bey Bitinya'daki tek Türk şefi değildi. Ancak sonunda ayakta o kaldığına göre herhalde gelen Türkleri en iyi yöneten oydu.

Söylendiğine göre, bu gelişmelerden sonra Osman Bey, kendi adına hutbe okutup, bağımsızlık iddiasında bulunmuştur. Bu tarih, genellikle, Osmanlının kuruluş tarihi olarak kabul edilir.

1299 – 1300 yıllarında İlhanlı Hanı Gazan Han yeni bir Suriye seferine çıktı. Ermeni kralı Hetum da bu orduya 5.000 kişi ile katılmıştı. Moğollar Dımaşk'ı teslim aldılar. Gazan Hanın emrine rağmen Ermeniler Müslümanları, cami ve medreseleri yağmaladılar. Ermeniler pek çok Müslüman'ı öldürdüler. Pek çoğu da esir alındı. Ancak 1301 yılında Memluk kuvvetleri karşı bir harekat ile Suriye'yi tekrar geri aldılar.

1299 yılında Bayancar Noyan'ın ordu komutanlığına atanmasına kızan, Sülemiş önce Gazan Hanın Memluklara karşı yaptığı sefere katılmadı, sonra da isyan etti. Sülemiş 50 bin kişilik bir ordu ile Anadolu'da harekete geçti. Bayancar Noyan ve Bokurcu Noyan'ın kuvvetlerini yenerek, her iki Noyan'ı da öldürttü. Sonra Sıvas'ı kuşattı. Ancak İlhanlı Hanı Gazan Han, Sülemiş'e karşı 35 bin kişilik bir ordu yolladı. Nisan 1299 tarihinde Moğol ordusu Sülemiş'i bozguna uğrattı. Sülemiş 500 atlı ile Suriye'ye kaçıp, Memluklara sığındı. Memluklardan elde ettiği kuvvetlerle tekrar Anadolu'ya dönen Sülemiş, İlhanlı kuvvetleri tarafından Ankara'da yakalanarak, Tebriz'e götürüldü. Şehir meydanında ağır işkencelerle öldürüldü (Ağustos 1299).

Bu olaylar olurken Sultan Alaeddinve veziri Şemseddin Ahmet, Sülemiş'e katılmamış ve Gazan Hanın huzuruna çıkarak bağlılıklarını tazelemişlerdi. Gazan Han bu bağlılık gösterisinden memnun olmuştu. III. Alaeddin Keykubat'ı Hülagu'nun kızı ile evlendirdi ve tüm Anadolu'nun hakimiyetini verdi. Böylece hukuki açıdan Anadolu Selçuklu devleti yarı bağımsız bir duruma gelmişti.

Rum Sultanlığı Sülemiş'e karşı tavır alırken, Türkmenler Sülemiş'ten yana tavır koymuşlardır. Karamanoğulları isyanı desteklemişlerdi. Hatta " Sülemiş Karaman dağlarına malik olduktan sonra Gazan'a isyan etti " bile denmiştir. Bu arada Osmanlıların da Sülemiş'ten yana tavır aldığından bahsedilir. Halbuki Germiyanoğulları ile onlara komşu olan Varsaklar ve Çavdar Tatarları Gazan Handan yana olmuşlardı. Sülemiş hareketine Türk Babai Şeyhi Muhlis paşa da isteyerek katılmıştı. Daha sonraları Karamanlılar, bu olayı Osmanlıya hatırlatıp, " sizi Germiyanoğullarının elinden biz kurtarmadık mı " diyeceklerdir.

Sultan Alaeddin Konya'ya gelmişti, ancak O, veziri ve maliye bakanı Nasıreddin Muhammed, daha önce Moğolların yaptığı gibi, halkı gayri kanuni yollarla soymaya başladılar.

Gazan Han İran'da yaptığı reformlar ile özel mülkiyeti garanti altına almış, köylüye vergi kolaylığı ve tarım araçları sağlamıştı. Böylece üretimde ve ekonomide bir rahatlama oluşmuştu. Mali sömürge olan Anadolu'da ise vezirler sömürüye devam ediyorlardı. İlhanlıların atadığı vezir Nasıreddin bir hayduttan farksızdı. Yaptığı zulmün hattı hesabı yoktu. Bunu haber alan Anadolu Moğol askeri komutanı Abuşka, Nasıreddin Muhammed ve diğer suçluları işkence ile öldürttü.

Halbuki III. Alaeddin Keykubat'ın durumu da vezirinden farklı değildi. Kadı Seyyid Mecdeddin'i aşırı servet sahibi olmakla suçlayıp, işkence ederek mallarını elinden aldı. Kadı mallarının yerini söyleyince canı bağışlanmıştı ama yaşadığı işkenceler sonucu dayanamayıp, öldü. Eski elçilerden doksan yaşına yaklaşmış olan Nureddin Şahap, 40 bin dinar versin diye çırılçıplak soyulup, kara bırakıldı. Yaşlı adam öldü. Daha sonra malının yerini söylesin diye zengin bir Hıristiyan'ı diri diri yakmaya çalıştı. Vahşet İlhanlı Hanı Gazan Hana ulaşınca, ondan bir buyruk çıktı.

" Sultan yaylakta ve kışlakta, yaz ve kış mevsimlerinde Abuşka ile birlikte bulunacak, onun onayı olmadan hiçbir iş yapmayacak, böylece halka bir zarar vermesi önlenecektir. "

Sultan Moğol komutanı Abuşka'nın yanına getirilip, denetim altına alındı. Ama kaçmaya çalıştı. Yakalanan III. Alaeddin Keykubat ise Gazan Hana yollandı. Karısının şefaati üzerine öldürülmedi ama Sultanlıktan alındı (1301/1302). III. Alaedin Keykubat'ın azlinden sonra İran'da sürgünde bulunan II. Gıyaseddin Mesut ikinci kez tahta çıkarıldı.

1299 ve 1300 yıllarında Çağataylıların Hindistan seferleri devam ediyordu. Kutluk Hace Delhi kapılarına dayandı.

1299 yılında Söke'de Menteşoğlu Süleyman Bey Camii yapıldı.

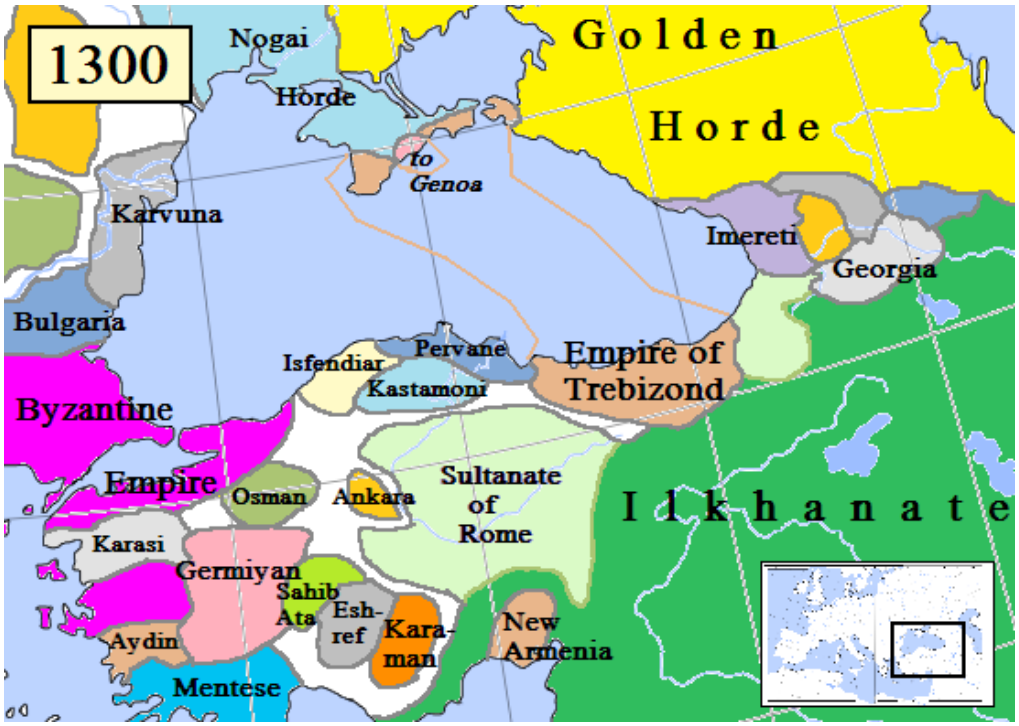
1299 yılı büyük komutan Nogay öldü. Zaten Altınordu hanı 1292 den beri Nogay'ın vesayetinden kurtulup, ona bağlılığı olan kabileleri diskalifye ediyordu. Bu meyanda Baba Saltuk'un Türkmenleri de gadre uğradılar. Keykavus halkının bir kısmı Anadolu'ya geri dönmeye çalıştı. Büyük bir kısmı yok edildi. Kalanlar Hıristiyan oldu ve " Gagavuz " adını alarak yerleştiler.

Bizans Altınordu büyük komutanı Nogay'ın ölümünden sonra başsız kalan savaşcı Alanları ve Kumanları Anadolu'ya getirip, uçlardaki Türk gazi beylerinin karşısına yerleştirdi. Uçlarda karşılıklı savaşcı toplulukları birbirini kırıyordu. Bizans dengeyi sağlamaya doğru gidiyordu.

Gagauz

Anadolu'da Kıtlık, 1300

1300 yılı

Epey bir süredir Germiyan Beyliği ile Anadolu Selçuklularının arası iyi gitmişti. Bu tarihte ara açıldı. Germiyan oğlu Yakup Bey'de bağımsızlığını ilan etti. Bundan sonra Bizans'a ait olan kent ve kasabaları ele geçirmeye başladı. Tripolis'i aldı, Alaşehir'i kuşattı. Adına Alişiroğlu Yakup da denilen Germiyanlı Yakup Bey, batıda en güçlü uç beyi olarak ortaya çıkmıştı. Mevlevi yazarı Eflaki tarafından cahil, kaba, aptal ve kötü Türk diye aşağılansa da aslında Alişiroğlu Yakup bey bir göçebe şefi değildi. Selçukluların ince saray yaşamına alışmış biriydi. Yakup Bey ve ailesi Kütahya'da parlak bir saray yaşamı kurdular. Türk dil ve edebiyatının gelişmesine katkıda bulundular.

Yine bu yıllarda Teke yarımadasında bir uç Beyi olan Dündar Bey, Göller bölgesine geçerek, burada Hamidoğulları Beyliğini kurdu (1302 – 1390). Dündar Bey kendi kurduğu beyliğe dedesi Hamit beyin adını vermişti. Hamidoğlu beyliği Eğridir, Yalvaç, Keçiborlu, Uluborlu ve İsparta topraklarına hükmediyor, Antalya'ya kadar güneye iniyordu. Muinüddin Pervane zamanında merkezi Antalya olan kıyı eyaleti Pervane'nin akrabası Bahreddin'in hükmü altındaydı. Bahreddin bir zamanlar Ertokuş'un egemen olduğu yörelerde özerk duruma gelmişti. Muhtemelen onun ölümünden sonra yerine geçen kimseden Türkmenler kenti almışlardı.

1300 yılında Karaman Beyi Güneri Bey ölmüştü. Yerine Karaman Beyin oğlu Mahmut Bey geçti. Bu sıralarda Rodos'taki Hospitalier şövalyelerinin henüz yerleşmekte oldukları yörelerin karşısına gelen Milas ve Muğla'da Menteşe Beyliğini görüyoruz. Yine bu tarihlerde Menteşoğlu Beyliğinin başında Mesut Bey vardı. Mesut Bey bir donanma ile Rodos'a

çıkartma yapıp, pek çok kent ve kasabayı eline geçirdi. Menteşeoğulları 1426 yılına kadar varlığı sürdürmüştür.

1300 yılında Anadolu'da büyük bir kıtlık başladı. Bu kıtlık yılları 1333 yılına kadar sürecektir. Aksarayi, bu kıtlık için " kadınların kediler gibi çocuklarını yedikleri " nden bahseder. Üst üste çekirge felaketleri olmuştu. Niğdeli Kadı Ahmet'e göre bu 33 yıl içinde Anadolu'da yaşanan felaketleri anlatmaya on ciltlik kitaplar yetmezler. Bazı tarihçiler, ileriki yıllarda, Anadolu Moğol valisi Timurtaş'ın Mehdiliğini ilan etmesine yol açan olayın bu kıtlık olduğunu söylerler.

1300 yılında Sinop Beyliği Pervane torunu Gazi Çelebi'ye geçti.

1300 yılında papa Bonifacius genel bir af yayınladı. Bu nedenle Roma'ya büyük bir hacı akını oldu. Robinson diyorki: " papalık hazinesine öyle çok para akıyordu ki, Saint Pierre'in mezarı üstünde biriken paraları toplamak için, iki adam kürekle durmadan çalışıyordu. "

Rum Ülkesi

Anadolu Selçuklu devletine gelene kadar, Büyük Selçuklular dahil, Türkler Orta Doğuda çeşitli devletlere hakim olurken, karşılarında çoğunluk olan bir Müslüman nüfus bulmuşlardı. Bu nedenle devletler devlet memuru bulmakta zorlanmadılar. Benzer şekilde, Doğu Anadolu'daki Erzurum, Amid, Van gibi yerlerde Hıristiyan nüfus fazla olmasına rağmen, uzun zamandır devam eden İslam hakimiyeti sonucu, devlet kadrolarını Müslüman bir devlet için doldurmak zor olmamıştı.

Halbuki Anadolu Selçuklu devleti (Rum Selçuklu devleti, Roma Selçuklu devleti) büyük çoğunluğu nerede ise tümü Hıristiyan olan bir nüfus içinde kurulmuştu. Anadolu Selçuklu devleti hayatı boyunca Rum ve Ermeni nüfusun büyük çoğunlukta olduğu bir Orta Anadolu devleti olarak kaldı. Kendi Hıristiyan nüfusunun dışında çevresi Hıristiyan devletler ile çevriliydi. Müslüman ülkelere çıkış bölgesi olan Halep, Musul ve Amid'de kendine hasım devletler oluştuğunda onlarla mücadele ederek, diğer Müslüman ülkelerle olan bağlantısını korumaya çalıştı. Anadolu Selçuklu devleti bir yandan komşuları ile mücadele ederken bir yandan da sürekli göç alıyordu. Türkmenler akın akın geliyordu. Diğer devletler Türklere genelde bir geçit rolü oynarken, Anadolu gelip kaldıkları yerdi.

Bütün bu koşullar altında, ismi benzer olsa bile, Büyük Selçuklu devleti ile Rum Selçuklu devleti farklı özellikleri olan devletler oldular.

Moğolların gelişine kadar Anadolu'ya gelen Türklerin sayısı çok değildir. Tahmin edilen rakamlar 200 binden başlar en uç da 1 milyona kadar gider. 1 milyon rakamı çok abartılıdır. Gelen sayıyı 500 – 600 bin kabul etmek daha akla yakın olur sanıyoruz. Zaten gelen sayı 1 milyon bile olsa, mevcut Hıristiyan nüfus içinde çok ufak bir sayıdır. XIII. Yüzyılın ortalarında Moğol döneminde bölgeden geçen Rubruck, Türklerin yerli nüfusa oranını onda bir olarak vermektedir.

Gelen Türkler uçlara yani komşu Hıristiyan devletlerin sınırlarına yerleştirilirlerdi. Bunlar hem merkezden uzaktılar ve hem de göçebeydiler. Halbuki Anadolu Selçuklu devleti bir yerleşik (kent) devletiydi. Başlangıçta Selçuklular kentleri ellerinde bulundurmak için yeterli askere sahip değillerdi. Kentlerdeki garnizon sayısı 200 – 300 askeri geçemiyordu. Bu sorunu halletmek için yerli Hıristiyan halkı silahsızlandırarak, ufak bir güç ile kontrol kurmaya çalıştılar. Garnizon konulamayan kentlere ise Hıristiyan milis güçleri için müsaade verdiler.

Devlet bürokrasisinde çalışabilmek Arapça ve Farsça bilmeyi gerektiriyordu. Anadolu Selçukluları şimdiye kadar görüldüğü gibi dini taassuptan tamamen uzaktılar. Her konuda Hıristiyanlarla birliktelik kurabilirlerdi. Ancak dil bariyeri onların devlet memurlarını İran'dan bulmaları zorunluluğunu getirdi. Yine de yerli Hıristiyanların Arapça ve Farsça bilenlerini de kullandılar. Her şeye rağmen Anadolu Selçuklu Sultanlarının Müslüman

yönetici sağlamakta epey güçlük çektiği bellidir. Buna paralel olarak ülkede Sünni sayılacak din adamı bulmakta zor olmuştu. Din adamı yetiştiren medreseler Anadolu Selçuklu devletinde geç ve yavaş gelişti. Cami yapımları da gecikmiştir. Uzun zaman kiliselerden devşirilen camiler kullanılmıştır. Bazı durumlarda da kiliseler hem kilise ve hem de cami olarak kullanılmıştır.

Anadolu Selçuklu Sultanlarının büyük bir kısmının adları özellikle XIII. Yüzyılda Türk adı değil de, Keyhüsrev, Kaykavus, Keykubat gibi İran mitoloji kahramanlarının adlarını taşıyorlardı. Anadolu Selçuklu kent halkının Büyük Selçuklu Devletine ilgi duyuyordu. Nizamülmülk'ün yazdığı eserler okunuyor, öğretisi kuramsal olarak kabul ediliyordu. Diğer yandan pek çok İranlı da Rum ülkesini ve özellikle Doğu Anadolu'yu ikinci vatanları olarak düşünüyordular. Tarihi takip eden kişiler bunu doğal karşılarlar.

Anadolu'ya çok miktarda İranlı geldi. Bunlar ya Anadolu Sultanını çok takdir ettiklerinden veya Moğollardan kaçmak için geldiler. Moğollar da onların ardından Rum ülkesine gelince, gene de diğer Müslüman ülkelere gitmek yerine Anadolu'da kalmayı tercih ettiler. Zaten sadece Anadolu'da değil pek çok yerde, örneğin Horasan'da, Soğd'da, tarihin pek çok kesitinde, Türk İran karışmasına tanıklık edilmiştir. Bu nedenle de Anadolu'da Farsça konuşulmuş, pek çok yapıt yazılmıştır.

Anadolu Selçukluları Hıristiyanlarla iç içe, gönül gönüleydiler. Bu nedenle Haçlılara karşı bir hınç da duymadılar. Haçlılar Anadolu'dan geçerken onlara yaptıkları saldırıların temelinde yağma isteği ve başka gidecek yerleri olmaması yatar. Yoksa Haçlılara Hıristiyan Müslüman rekabeti içinde saldırmamışlardır. Buna bağlı olarak, Haçlılar ile esas mücadeleyi yürüten Zengi ve Eyyubilere yardım da etmemişlerdir. Yine bu nedene bağlı olarak Rum Selçuklu Sultanları içinde " Gazi " unvanı alan görülmez. Danışmendler Gazi unvanını kullanmışlardır ama onlar da Hıristiyan dostudurlar.

Aslında Türklerin Hıristiyan dostluğu karşılıklı bir durumdur. Ermeniler, Süryaniler ve diğer doğu Hıristiyanları Selçuklu veya Danışmend yönetimlerini Doğu Roma yönetimine tercih etmişlerdir.

Süryanilerin Selçuklu yönetimine ne kadar yakın olduğunu daha önce çeşitli vesileler ile anlatmıştık. Ermeniler de Selçuklu yönetimine çok yakındılar. Ermenilerin pek çoğu Müslüman oldu ve İslam devletlerinde önemli görevler yaptılar. Türk akınları ile birlikte bazı Ermeniler Kilikya'ya göçmüş ve orada zamanla krallık kurmuşlardı. Bununla beraber Ermenilerin büyük çoğunluğu Selçuklu topraklarında yaşıyorlardı. Örneğin Erzincan ve Erzurum Ermenilerin çoğunlukta oldukları Rum ülkesiydi.

Selçuklular Ermeni kilisesine geniş özgürlükler tanıdılar. Ermenilerin hukuksal işlerinin düzenlenmesini kendi kiliselerine bıraktılar. Vakıflarına Müslüman vakıflar ile eş statü verdiler. Ermeniler dinsel haklarından en geniş şekilde faydalanıyorlardı. Yortular kutlanıyor, sokaklarda dini alaylar tertipleniyor, kiliseler çanlarını serbestçe çalabiliyorlardı. Diğer ülkelerden gelen Müslüman seyyahlar kentlerdeki meyhaneleri ve domuz sürülerini görünce şaşkınlığa düşüyorlardı.

Bir hikayeye göre, Mevlana Konya'da bir Ermeni meyhanesinden gelen ney sesi duyunca, meyhanenin kapısı önünde, sabah horozları ötene kadar dans etmişti. Sonra da üzerindeki giysileri Ermeni gençlerine armağan vermişti. O dönemde de Ermenilerden Mevlevi dervişler

çıkardı. Ermeniler Sultanın sadık cemaatiydiler. Ve bu böyle Osmanlı döneminde de devam edecekti.

Ortodoks kilisesine bağlı Rumların durumu Süryani ve Ermenilerden farklıydı. Türk akınları Ege'ye ve Marmara'ya varınca, buralardan kaçış şeklinde büyük oranda Rum göçü oldu. İç Anadolu'nun ise zaten nüfusu seyrekti. Tüm Anadolu'da Doğu Roma feodalleri büyük topraklara sahiptiler. Bunlar Constantinopolis'te oturup, arazilerinin getirisini yiyorlardı. Feodaller Türklerin gelişinden sonra arazilerinden vazgeçmek zorunda kaldılar. Ortodoksluğun önde gelen din adamları da feodaller gibi Kilise ve manastırları bırakarak Constantinopolis'e çekildiler. Feodallerin ve din adamlarını yanı sıra Rum köylüler de göçtüler.

Din adamları Constantinopolis'e gelince, Doğu Roma İmparatoru Kayseri, Niksar, Amasya, Konya, Çankırı, Malatya vs metropolitlerine sanki görevlerinin başında imiş gibi haklar tanıdı. Din adamları da bu haklardan yararlanarak Constantinopolis'te kaldılar.

Akın yapan Türkler otlak arıyor, köle alıyordu. Tarlaları bozup, otlak yapıyorlardı. Yakaladıklarını esir alıp, esir pazarlarında satıyorlardı. Etrafı müthiş bir dehşet sarmıştı. Bu durumda Rum köyleri boşaldı. Rumların kimi adalara, kimi Başkente göçtü. Doğu Roma ordusu çekildikçe, Rum köylüler de çoğu zaman gönüllü olarak ordu ile birlikte çekildiler. Bazen de imparator, ordu ile birlikte köyleri boşalttırdı. İmparator Mihail zamanında Kayseri, Sivas ve Amasya boşaltılıp, buranın halkı Balkanlara taşındı. Ancak Haçlılar gelince iş ters döndü. Haçlılar ve özellikle Doğu Roma kuvvetleri, Türkleri içerlere doğru sürdüler. Bu sefer acımasız bir Türk kıyımı başladı.

Bir kent devleti olan Rum Selçuklu devleti, tarıma muhtaçtı. Rum köyleri boşalınca tarım ürünleri de azalmıştı. Türkler ekip biçmeyi bilmiyorlardı. Selçuklu devleti kaçanları geri döndürmeye ve Rum köylüleri kazanmaya büyük önem verdi. Bunun için de köyleri ve köylüleri Türklere karşı korumaya başladı.

Türkler Anadolu'ya geldiler ama toprağa yerleşmediler. Onlar göçebeydi, öyle yaşamaya devam etmek istiyorlardı. Ancak Türkiye Orya Asya değildi. Anadolu'da göçebelik değişmeye başladı. Uzun göçlerin yerini çok uzun olmayan yazlık (yayla) kışlık göçler aldı. Deve sürüleri de artık yoktu, şimdi koyun sürüleri ile birlikte göç ediliyordu.

O tarihteki tüm Haçlı, Doğu Romalı, Yahudi, vs tarihçiler Türklerden göçebe olarak bahsediyorlardı. Türkler kentleri yıkıyor, onların yanında veya içinde çadırlarını kurup, oturuyorlardı. Tarım yapmazlardı. Hayvan otlatır, hayvanları ile birlikte sürekli dolaşırlardı. Bu Türkler Şaman dinindendi. Veya en azından Şaman yanları Müslüman yanlarından daha ağır basıyordu. Türkler, silahları ve diğer eşyaları ile birlikte gömülüyorlardı.

Roma Selçuklu devletinin gelirini arttırmak için tarıma önem vermekten başka çaresi yoktu. Bu da Türkler yerine Hıristiyan köylüyü seçmek demekti. Zaten Rum köylüler hükümetin ve feodallerin ağır ve keyfi baskısı altındaydılar. Vergi veriyor, angarya çekiyorlardı. Ayrıca Doğu Roma bu köylüyü Türkmen'e karşı da korumaktan acizdi. Çiftçiler, onları daha iyi koruyan, daha iyi geçim koşulları sağlayan Roma Selçuklularına sığınmaları doğaldı.

Bu arada, Türkmen ile Rum Çiftçi arasında da uzlaşma iyice ilerlemişti. Bazı bölgelerde Türkmenler Çiftçileri himaye etmeye başlamışlardı. Çiftçiler ile Türkmenler arasında yer yer

ve zaman zaman ticaret başlamıştı. Bu ticaret her iki tarafın da lehinde gelişiyordu. Rumlar ve Türkler birbirlerine yakınlaşmışlardı.

İznik Rum devleti kurulduğunda, artık Rum Selçukluları Türkmen yağmalarını dizginlemeye daha çok önem vermeye başlamışlardı. Bunda muvaffak olmaya başladıkları söylenebilinir. Türk bölgelerine Türkmen olmayan beylerbeyleri atadılar. Bu beylerbeyler asayişi sağlamak ve vergi almakla görevliydiler. Artık Türkmen devlete daha itaatkardı. Bu da hem Rum çiftçiler ile işbirliğini ve hem de kaynaşmayı kolaylaştırdı. Aşıkpaşazade'nin yazdığına göre, Osmanlılar yaylaya çıkarken ağırlıklarını Bilecik Rumlarına bırakıyorlardı. Onlara teleme peynirler, katıklar, yağlar, kaymaklar, halılar ve kilimler yollarlardı. Eskişehir Hamam bölgesine kurulan Pazar iki tarafın karşılıklı ticaret yaptığı bir pazardı, " kafirler ve Bilecik kafirlerinin avratları dahi gelür Pazar ederdi… Bu Türk bizimle iyi doğruluk ider derlerdi ".

Bundan sonra kuşaklar boyunca Türkler ve Grekler birbirleri ile kendi dindaşları ile olduğundan daha yakın bir ilişki içerisinde oldular. Bu, bugün, bunu okuyanlara ters gelebilir ama Türk ve Grek kardeşliği çok uzun asırlarca devam eden bir ilişkidir. Başkaldıran pek çok Bizanslı Türklerden yardım istemiştir. Bizans tarihinde hem kendi dinlerinden olan ve hem de kuvvetli olan komşuları Slavlardan yardım istediklerini gösteren bir bilgi yoktur. Anadolu'dan kaçmak zorunda olan Türk beyleri de komşu ve hükümdarları Türk olan Müslüman ülkeler yerine Bizans'ı tercih etmişlerdir. Bizans yerine Suriye veya Mısır gibi Müslüman ülkelere gidenlerin sayısı çok azdır. Türkler Rum ülkesinde, Diyarı Rum namı diğer Anadolu'da ve hatta etrafları tamamen Hıristiyanlarla kaplı iken bile, kendilerini Darülislam'da olduğundan daha rahat hissetmişlerdir. Rum ülkesi onlara hakikaten vatan duyguları vermiştir.

Mubadelede Rumlar

Ermeni Türk İlişkileri

Burdurlu Ermeni, Türk, Sarıkayalı Kürt

Ermenilerle Türkler arasındaki ilişkiler Türklerle Grekler arasındaki ilişkilerden biraz daha değişik ilişkilerdi. Ermeni çoğunluğu Doğu Anadolu'daydı. Ermenilerin arkasında onları destekleyen siyasi bir güç de olmadığı için Ermeniler Anadolu Selçuklu devlet yönetimlerinde Ortodokslara nazaran silik kalmışlardı. Ermeniler, Selçukluların kendilerine olan davranışından memnundular ve onlar da devlete sadık kaldılar.

Ermeni dini hiyerarşisi Anadolu Selçuklu devletinde yaşamını sürdürmeye devam etmişti. Kilise toplantılarına Kayseri, Malatya, Sivas, Niksar, Göksun Ermeni piskoposları katılıyorlardı. Bu piskoposlar o kentlerde oturuyorlardı. Ermeni ustalar yapılan yapılarda ve özellikle taş işçiliklerinde önemli roller üslenmişlerdi. Bu arada kervansaray yaptıran zengin Ermenilere bile rastlanmaktadır.

Monofizitler Hıristiyanlar arasında en çok Araplaşmış olanlardı. Anadolu'da sayıları çok azdı. Kendilerini destekleyen siyasi bir güç yoktu. Onlar da toplumda sessiz bir yer tutmayı yeğlediler. Aslında onları ezmek çok kolaydı. Ama onlar bunu gerektirecek her hangi bir davranıştan kaçınıyorlardı.

Monofizitler önce Arapların sonra da Türklerin Ortodokslar üzerinde kazandıkları zaferlerden memnundular. Türklerle son derece iyi ilişkiler içindeydiler. Türkler kişilerin nasıl ibadet ettiğiyle ve kime tapıldığı ile ilgilenmiyorlardı. Bu bağnazlıktan uzak tutum hem Monofizitlerin ve hem de Ermenilerin işine geliyordu.

Anadolu Selçuklularının uyrukları arasında Roma kilisesine bağlı olanlar (Katolikler) yoktu. Türkler Roma kilisesine bağlı misyonerlerin gelip de Ortodoks kilisesi ile Grek halkını etkilemek için rekabete girişmesine ses çıkarmamışlardı. Ve bunu sakıncalı da görmemişlerdi. IX. Gregori ve IV. Innocent Doğu'ya misyonerler yollayınca, bu misyonerleri iyi karşıladılar.

11. Kitap, Faydalanılan eser ve kaynaklar

. Adontz N., Histoir de l'Armenie, Paris 1946

. Alinge Curt, Moğol Kanunları, Ankara Üniversitesi

. Armstrong Karen, Tanrı'nın Tarihi, Ayranç

. Avcıoğlu Doğan, Türklerin Tarihi, Tekin yayınevi

. Anadolu Uygarlıkları Cilt 1, 2, 3 Görsel yayınlar

. Barthold V.V., Orta-Asya Türk tarihi hakkında dersler, Türk Tarih Kurumu

. Berktay. Halil, Ümit Hassan, Ayla Ödekan, Türkiye Tarihi 1, Osmanlı Devletine Kadar Türkler, Cem yayınları, 1995

. Benz, Ernst. The Eastern Orthodox Church. Aldine Transaction 1963

. Bowker J., The Religious Imagination and the Sense of the God, Oxford, 1978

. Bowker J., Problems of Suffering in Religions of the World, Cambridge, 1970

. Blunder Caroline, Evlin Mark, Çin, İletişim Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi

. Browning, Robert. The Byzantine Empire. The Catholic University of America Press 1992

. Bury, John Bagnall. History of the Later Roman Empire. Macmillan & Co.1923

. Cahen Claude, Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler, e yayınları, 1984

. Campbell Joseph, Tanrının Maskeleri, İmge

. Challaye Felicien, Dinler Tarihi, Varlık yayınları

. Clough Shepard B., Uygarlıklar tarihi, Varlık yayınları,

. Cogito, Bizans, Yapı Kredi yayınları 1999

. Cornell T., Matthews J., Roma Dünyası, Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi, İletişim yayınları

. Colin A Ronan, Bilim tarihi, Tübitak

. Çin dünyası, iletişim yayınları

. De Hartog, Leo. Genghis Khan: Conqueror of the World. London: I.B. Tauris & Co. Ltd.. 1988

. Diamond Jared, Tüfek, Mikrop ve Çelik, TÜBİTAK, Popüler Bilim Kitapları

. Eberhard Wolfram, Çin Tarihi, Türk Tarih kurumu, Ankara 1995

. Encyclopedia of Homosexuality ilgili bölümler

. Encyclopaedia Britannica.

. Encyclopedia Mythica

. Encyclopaedia Britannica Online. Encyclopaedia Britannica, Inc.

. Encyclopaedia of Islam Online. Ed. P.J. Bearman, Th. Bianquis, C.E. Bosworth, E. van Donzel, W.P. Heinrichs. Brill Academic Publishers

. Encyclopedia of Islam and the Muslim World. Ed. Richard C. Martin. New York: Macmillan 2004

. Erdoğan Aydın, Nasıl Müslüman olduk, Cumhuriyet

. Ersan Mehmet, Selçuklular zamanında Anadolu'da Ermeniler, TTK 2007

. Esposito, John. Oxford History of Islam. Oxford University Press 2000

. Esposito, John. The Oxford Dictionary of Islam. Oxford University Press 2003

. Farale, Dominique. De Gengis Khan à Qoubilaï Khan : la grande chevauchée mongole. Campagnes & stratégies. Paris: Economica. 2002

. Farale, Dominique. La Russie et les Turco-Mongols: 15 siècles de guerre. Paris: Economica. 2007

. Gaarder Jostein, Sofi'nin dünyası, Pan yayıncılık,

. Gölpınarlı Abdülbaki, 100 soruda Türkiye'de mezhepler ve tarikatlar, gerçek yayınevi.1969

. Hançerlioğlu Orhan, Düşünce Tarihi,

. Hançerlioğlu Orhan, Felsefe sözlüğü, Varlık yayınları.

. Hançerlioğlu Orhan, Özgürlük düşüncesi, Varlık yayınları.

. İnalcık Halil, Devlet-i Aliyye cilt 1, Türkiye İş Bankası 2009

. İslam dünyası, iletişim yayınları

. James William, The Varieties of Religious Experience, New York 1982

. Jewish Encyclopedia, New York, 1901

. Juvaynī, Alā al-Dīn Atā Malik, 1226–1283. Genghis Khan: The History of the World-Conqueror tr. John Andrew Boyle. Seattle: University of Washington Press. 1997

. Kazhdan, Alexander, Oxford Dictionary of Byzantium. Oxford University Press. 1991

. Lewis, Bernard. Islam in History: Ideas, People, and Events in the Middle East. Open Court 1993

. Leroux Gabriel, Eski Akdeniz ve Yakın Doğu uygarlıkları, Varlık yayınları

. Lloyd Seton, Türkiye'nin Tarihi, TÜBİTAK

. Mantran Robert, Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, Adam Yayınları, 1992

. Metin Kunt, Suraiya Faroqhi, Hüseyin Yurtaydın, Ayla Ödekan, Türkiye Tarihi 2, Osmanlı Devleti 1300 - 1600. Cem yayınları, 1995 Cilt 2

. Önder Ali Tayyar, Türkiye'nin etnik yapısı, Fark yayınları 2007

. Öztuna T. Yılmaz, Türkiye Tarihi, Hayat kitapları

. Petit P., Histoire Generale de L'Empire Romaine, Paris 1974

. Piganiol A., Histoire de Rome, Paris 1954

. Portekiz tapınakçı kralları, http://www.masonluk.net/tapinakcilar_masonlar_12.html, Masonluk

. Rashid al-Din Tabib. A Compendium of Chronicles: Rashid al-Din's Illustrated History of the World Jami' al-Tawarikh. The Nasser D. Khalili Collection of Islamic Art, Vol. XXVII. Sheila S. Blair (ed.). Oxford: Oxford University Press. 1995

. Ratchnevsky, Paul. Genghis Khan: His Life and Legacy tr. & ed. Thomas Nivison Haining. Oxford, UK 1992; Cambridge, Mass., USA: B. Blackwell. 1991

. Riley-Smith, Jonathan. The Oxford History of the Crusades. New York: Oxford University Press, 1999

. Roma dünyası, iletişim yayınları

. Roux Jean - Paul, La religion des turcs et des mongols, Payot et Rivages, 1984

. Roux Jean - Paul, Histoire des Turcs, Fayard 2000

. Roux Jean-Paul, Türklerin Tarihi, Kabalcı 2007

. Seignobos Charles, Mukayeseli Avrupa tarihi, Varlık

. Sencer Oya, Türk Toplumunun Tarihsel Evrimi,

. Sevim Ali Prof. Dr., Anadolu'nun Fethi, Selçuklular dönemi, TTK 2000

. Sevim Ali Prof. Dr ve Prof Dr. Erdoğan Merçil, Selçuklu devletleri tarihi,. TTK

. Sevin Veli, Anadolu Uygarlıkları, Görsel yayınlar

. Shepard B. Clough, Uygarlıklar tarihi, Varlık yayınları,

. Şener Cemal, Şamanizm, Türklerin İslamiyet'ten Önceki Dini, Etik Yayınları, 2001

. Sümer Faruk, Doğu Anadolu Türk Beylikleri, TTK 1998

. Tanilli Server, Yüzyılların gerçeği ve mirası, Adam yayınlar

. Wells H.G., Kısa dünya tarihi, Varlık yayınları

. Zeldin Theodore, İnsanlığın Mahrem Tarihi, Ayrıntı Yayınları 1999

. en.wikipedia.org

. http://www.dunyadinleri.com